ion drăguşanul

povestea aşezărilor transilvane

P

Cluj-Napoca, 2026

Coperţile şi ilustraţiile interioare:

Imagini din *„Die Österreichisch-Ungarische Monarchie in Wort und Bild”*, VI, Wien 1902.

Franz Jaschke, *„National-Kleidertrachten und Ansichten von Ungarn, Croatien, Slavonien, dem Banat, Siebenburgen und der Bukowina, / Costumes nationaux et vues d'Hongrie, de Croatie, d'Esclavonie, de Bannat, de Transilvanie et de Bukowine. / Nact der Natur gezeichnet und gestochen von Franz Iaschke*, Wien 1821. Gedruckt bey Anton Strauss, k. k. priv. Buchdrucker".

Kurt Hielscher: *Roumanie: son paysage, ses monuments, son people*, Bucureşti 1933

MOTO: „Nu va pieri românul niciodată, căci dacă, din şcoala primară începând, învaţă sârguincios şi înţelege un stil aşa de greoi, viaţa-i este asigurată”[1].

[1] *Vestitorul*, Anul X, nr. 11-12, Oradea 1934, p. 12

PĂCLIŞA

(Paclisia, județul Hunedoara)

1576, noiembrie 3: „Raportul trimişilor Gaspar More şi Petru Naláczi, către Cristofor Báthory, despre felul cum au introdus pe cele două surori More Katalin şi Anna în stăpânirea moşiilor lor din **Pâclişa** şi aiurea din comitatul Hunedoara”[2]:

„Să știi, Măria Ta, că, în ziua tuturor sfinților, joi, ne-a adus Cătălina More, văduva lui Petru Brázovai, și Ana More, soția lui Nicolae Boldogfalvi, porunca de introducere, în care poruncești Măria Ta ca noi să le introducem pe dânsele în **Pâclișa**, **Cârnești**, **Grădiște**, **Breazova**, **Poieni**, **Galați** și **Fizeș**, care le-au fost în pașnică stăpânire. Din care pricină, noi, cu supunere, luarăm acea poruncă de introducere a Măriei Tale și, în ziua scrisă în ea, am mers la **Pâclișa**, și, fiind cu noi megieșul și vecinul Ion Totesdi, și nemeș din **Râu-bărbat**, Mihailă Nagy din **Toteșdi**, și norod din vecini, iobagii lui Petru Brázovai, Iacob Bogdaneasă și Opra, fiul lui Stănilă; a doua zi, vinerea, merserăm la **Cârnești** și, chemarăm pe Ștefan Krana Cârnețeanul și

[2] Veress, Andrei, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei şi Ţării Româneşti*, vol. II, 1573-1584, Bucureşti 1930, p. 117

pe Iovan Karlota, așijderea iobagi de-ai lui Petru Brázovai. În aceeași zi, merserăm de acolo la **Grădiște** și chemarăm pe iobagii lui Ion Szerecsen (Sărăcin – n. n.), pe Dumitru Popa și pe Lațcu Hrană. În aceeași zi, merserăm de acolo la **Breazova** și chemarăm acolo pe Lațcu Ștefan, iobagul văduvei lui Mihail Roman, și pe Ștefan Krana, iobagul lui Petru Brázovai. În aceeași zi merserăm, de acolo, la **Poieni** și chemarăm pe Petru Dimetrasa și pe Mihail Pej, iobagii lui Mihail Pestényi. După aceea, în a treia zi, sâmbătă, merserăm la **Fizeș** și chemarăm acolo pe Crăciun Boțea, iobagul lui Mihail Pej, și pe Mihonya Duma, iobagul lui Petru Buda. În aceeași zi, merserăm de acolo la **Galați** și chemarăm pe Iancu Hernye și pe Petru Buda, care sunt nemeși și noi, a treia zi fiind în moșia sus numită, nimeni nu ne-a împiedecat. După aceea, cetind noi inșilor mai susnumiți porunca Măriei Tale, am înțeles că pe noi nu ne-a împiedecat nimeni. Pentru aceea, noi am lăsat ca moșia să o stăpânească în pace Cătălină More și Ana More, ceea ce noi am scris Măriei Tale, după credința noastră. Dumnezeu să țină pe Măria Ta în bună sănătate”[3].

1784, octombrie 31: „Ţăranii revoltaţi ţin, duminеca, în 31 octomvrie 1784, o adunare secretă, în biserica din satul **Mesteacăn**, la care participă preoţi şi câteva sute de credincioşi, care au făcut jurământ, în prezenţa unuia dintre cei trei conducători, Crişan, iar preotul comunei face rugăciuni pentru izbânda scopului urmărit şi binecuvântând mulţimea, care, apoi se îndreaptă spre Alba-Iulia. / Între căpitanii care se puseră în fruntea mulţimii răsculate se amintesc doi preoţi: Gheorghiţa Nicula din **Albac** şi Ioan Cocan din **Pâclişa**, care, când ajunsese să trateze, cu colo-

[33] Ibidem, pp. 118, 119

nelul Ott, pacea, îi cere acestuia împlinirea a două condiţiuni: **1)**. Ungurii, pe hotarul satelor **Pâclişa** şi **Inuri**, niciodată să nu-şi mai pună piciorul. **2)**. Naţiunea română să nu mai servească niciodată domnilor de pământ”[4].

1849, aprilie 4, Alba Iulia: „Trupa de expediţie a pătruns, și de această dată, respingând avanposturile, până la limita extremă a suprafețe Dealului Furcilor, și a tras cu tunurile asupra batalionului inamic, care înainta, dinspre **Partoș**, cu 6 tunuri. Între timp, dinspre satul **Pâclișa**, s-au văzut trupe inamice, înaintând spre vii, în flancul nostru drept. Prin urmare, dobândind convingerea că în **Partoș** și în proxima vecinătate, inamicul are cel putin 3 batalioane de infanterie, 1 escadron de cavalerie iar în **Bărăbanț**, 1 batalion de infanterie, 4 tunuri, mai multe mortiere și în jur de 80 de cavaleriști, restul trupelor trebuind să fi plecat spre Banat sau să se afle undeva, în sate mai îndepărtate, la ora 12 a început retragerea, fără a fi suferit nici o pierdere. Viile și Turnul de Pulbere n-au fost încă ocupate de inamic… / În 5 aprilie, avanposturile se află de jur împrejurul **Partoșului**, pe Dealul Furcilor, în defileul de la **Pâclișa**, la **Bărăbanț** si în **Prater**. Se lucrează, cu toate forțele garnizoanei, la amenajarea postamentelor, la închiderile cu palisade, la magaziile cu pulbere și la astuparea trecerii prin poarta nouă, care, de acum, încolo, va rămâne definitiv închisă…

În 11, la ora 3 după-masă, se întreprinde o expediţie spre **Partoș**, cu 5 companii, 100 de trăgă-

[4] *Revista Teologică*, Anul XXIII, nr. 5-6, Sibiu 1933, p. 224

tori, pichetul de foc și 2 tunuri de 6 funți. / Inamicul, avertizat de posturile de cavalerie și infanterie aflate în vii, pe o ridicătură de pământ de lângă **Pâclisa**, s-a postat, cu 3-000 de oameni şi 6 tunuri, în fața **Partoșului**. / Întrucât, din observator, acest lucru s-a descoperit la timp, trupa plecată în expediţie a primit, prin ofiţerii de ordonanţă, ordin de retragere. / Un escadron de cavalerie, împreună cu Kemeny, s-a deplasat sub Dealul Furcilor. în **Partoș** mai pot fi văzute 6 tunuri. / În 13, o patrulă de cavalerie, care a răzbit până la **Fântâniţa împăratului**, avertizează inamicul din **Partoș**, forța sa se arată a fi ca în data de 11 aprilie. / În 15, sunt observate 2 batalioane de infanterie în marș, dinspre **Sebeș**, spre **Oarda**. / În 18 aprilie, trupele care, în mai multe coloane, au înaintat astăzi, de la **Partoș**, până la o distanţă de 1-600 de pași de cetate, au fost constrânse, cu lovituri trase din tunurile cetății, să se întoarcă din drum. Erau 4.000 de infanteriști, 150 de cavaleriști; în afară de aceștia, la **Pâclișa** se mai află 2 companii, iar **Partoșul** a primit astăzi, dinspre **Drâmbar** și **Limba**, ca întărire, 3 companii, care au rămas la **Oarda**. / După-masă, s-au executat trageri de probă, cu tunul de 24 de funti, al cetăţii, cu obuze de 7 funţi. Ele au atins 2.000 de pași”[5].

1862: În conscripţiunile familiilor nobile române din anul 1862 este menţionată familia „**Pap** de Hatzeg, în comunele **Măceu** (Macseu), **Densuş** (Densusiu), **Tuştea** (Tuscia), **Răchitova** (Rechitova), **Păclişa** (Paclisia), **Bre-**

[5] Josan, Nicolae; Popa, Liliana, *Cetatea Alba Iulia / în timpul Revoluţiei din anii 1848-1849 – documente vieneze*, Alba Iulia 2001, pp. 110-112

tea (Bretia), **Săcărâmb** (Secarémbu), **Martineşti**, comitatul Hunyád, **Făgăraş** (Fagarasiu), 1671, 15 familii”[6].

1865: „În protopopiatul (vicariatul) greco-catolic Haţeg, existau şcoli la: „**Unirea** (azi **Berthelot**, învățător Maxim Georgiu), **Fărcădin** (Roman Michaila), **Ciula Mare** (Pop Ştefan), **Lunca Cernii de Jos** (Zepa Iuon), **Păclişa** (Muntyan Alexandru), **Jiu-Paroşeni** (Popp Michaila), **Răchitova** (Dragos Petru), **Râu Alb** (Stoicutiu Stoika), **Sălaşul de Sus** (Itul Petru), **Şerel** (Miksa Ştefan), Subcetate (Mensu Iuon)”[7].

1880: „Inspectorul regesc Lajos Réthy, cu prilejul unei inspecții, efectuate la școala din **Pâclișa**, din 10 iunie 1880, îl reclama Consistoriului din Lugoj pe învățătorul Ioan Plaste că a folosit *unele cărți contrare integrității statului ungar*”[8].

1897: „Sâmbăta trecută, în 21 iulie vechi, Excelenţa Sa Mitropolitul Miron Romanul a sfințit întru preot pe dl George Arone, ales paroh al comunei bisericeşti **Panc-Selişte**, în tractul Dobrei, iar dumineca trecută, a hirotonit de diacon pe clericul absolut George Albu din **Pâclișa**, care a fost instituit de administrator al parohiei protopresbiterale **Alba-Iulia**, Cetate; tot duminecă a fost hirotonit de diacon, pentru trebuințele generale ale arhidiecesei, clericul absolut Iosif Gomboş din **Vidra de sus**, tractul Câmpenilor”[9].

---

[6] Puscariu, I. Cav de, *Date istorice privitoare la familiile nobile române*, Sbiiu 1892, p. 47

[7] Bara, Ioan Sebastian; Toma, Decisa; Lazăr, Ioachim, *Judeţul Hunedoara, Monografie*, vol. II, Deva 2012, p. 302

[8] Bara, Ioan Sebastian; Toma, Decisa; Lazăr, Ioachim, *Judeţul Hunedoara, Monografie*, vol. II, Deva 2012, p. 309

[9] *Revista Orăştiei*, Anul III, nr. 30, Orăştie 1897, p. 125

1897: „Deputatul dietal Pogány Károly, membru al congregației, acum, după ce a auzit-o, zice că își arată mirarea cum de s-a şi făcut propunerea aceasta, după ce proiectul s-a primit deja de parlament!? Dar chiar de n-ar fi primit, românii ar trebui să fie liniștiți faţă de el, pentru că guvernul doar nu are gând de-a maghiariza pe români, cu atât mai vârtos nu are gând să atace limba românilor! Se încearcă apoi a arăta „foloasele" proiectului de lege, care, zice, va face ca toate locurile să aibă nume cu înțeles. în locul multelor fără înţeles, de azi. „Spuneți-mi", se ocoşește dl deputat, „ce înțeles are, de pildă, numirea „**Pâclişa**" și altele asemenea?". / Francisc Hossu: „Dar spune dumneata ce însemnă numele „Lozsád"? Lozsád-ul (**Jeledinți**) e comună ungurească. Neavând numele ei nici un înțeles și dl deputat, tăindu-se în propria armă, folosită față de adversari, și stând mut, chiar și ungurii au izbucnit în râsete, văzând acest corn de capră neașteptat. Pogány, apoi, neputându-se, se vede, ferici cu Ungaria, trece în România, și întreabă că în România de ce are fiecare sat numai o numire?"[10].

1898: „În favorul sfintei „Mănăstiri de la Prislop", în urma apelului emis, cu data 10/22 noiemvrie 1897, de către comitetul constituit spre scopul restaurării aceleia, au incurs următoarele oferte benevole: / **Lista nr. 538**: Prin Onoratul Sigismund Poganu, **paroh în Pâclișa**, de la domnia sa, 1 florin, / Böszörményi Károly, 1 florin, / Nicolae Muntean, 50 cruceri şi Iovan Niculescu 20 cruceri. / **Suma**: 2 florini 70 cruceri"[11].

1908: „Conform îndrumărilor date, unii dintre protopopi, bărbaţi chemaţi a pune în mișcare toate forțele de

[10] *Revista Orăştiei*, Anul III, nr. 50, Orăştie 1897, p. 1
[11] *Revista Orăştiei*, Anul IV, nr. 38, Orăştie 1898, p. 152

care dispunem, întru salvarea şcolii, şi-au început apostolia, cutreierând satele, lămurind oamenii şi încălzind inimile, pentru a hotărî soarta de mâne a neamului nostru. / În 14 februarie vechi, părintele protopop I. Teculescu, din **Bălgrad** (Alba Iulia), a făcut un bun, un strălucit început. În **Pâclişa**, comună, care, celor ce-i cunosc situația topografică şi starea materială a locuitorilor ei, le va înfăţişă o izbitoare surprindere, mulţimea poporului, adunată în sinod extraordinar, a hotărât, cu însufleţire, păstrarea curată a moştenirii din părinţi: a şcolii, ridicând salarul învăţătoresc, conform legii şcolare, în sarcina puterilor proprii, fără ajutorul nimănui. / O dovadă puternică aceasta despre curăţenia sufletului neamului nostru, alcătuit din aluatul cel mai bun, care însă aşteaptă mâini curate, să-l frământe, pentru ca să dea roade bune. / Cumpănind bine, e mare jertfa la care s-au angajat acești oameni, care luptă amar cu greul vieţii, cărora, în mare parte, le e tovarăşă nedespărţită sărăcia. / Fapta pâclișenilor, măsurată după împrejurări, măreaţă, slujească de cald îndemn părintelui protopop, în stăruinţele sale, fie pildă vie tuturor comunelor noastre a nu ne lăsa mai pe jos, iar poporului vrednic şi conducătorilor slujească-le spre laudă desăvârşită”[12].

1928: „**Vânătoare mare, în judeţul Hunedoara**. / În jurul muntelui Retezatu, marele măiestru al vânătorilor regale, Antoniu Mocioni, a aranjat, zilele trecute, o mare vânătoare, la care au luat parte fostul rege Gheorghe al Greciei, principele Paul de Sigmaringen-Hohenzollern şi mai mulţi domni de la București. Au vânat 17 căprioare şi apoi au luat masa la doamna Teleki-Mocioni, în **castelul din Pâclișa**”[13].

[1212] *Ţara noastră*, Anul II, nr. 6, Sibiu 1908, p. 50

[13] *Unirea Poporului*, Anul X, nr. 39, Blaj 1928, p. 1

1930: „Horaţiu C. Deacu: *Ziarul unui erou*, revăzut şi aranjat pentru tipar de Alexandru Lupeanu-Melin, Gherla, 1930, editat de David Deacu, Tipografia Augustin S. Deacu, **Gherla**. / Un foarte bun lucru a făcut dl Alexandru Lupeanu-Melin, când a revăzut şi aranjat pentru tipar însemnările, făcute pe câmpul de luptă din Galiţia, de către colegul său, fostul profesor la liceul din **Gherla**, Horaţiu C. Deacu. Și lată pentru ce: / Fostul profesor Horaţiu C. Deacu, a fost nu numai un profesor de seamă, care a făcut fală liceului din Gherla, ci a mai fost și un pictor (zugrav) de seamă, ale cărui pânze au o însemnată valoare şi astăzi. Pe lângă aceea, el a mai şi ştiut descrie frumos ceea ce se vede din însemnările rămase. Aceste însemnări încep cu ziua de 12 august 1914, ziua de plecare pe câmpul de luptă a eroului, şi se termină în ziua de 21 octomvrie 1914, în care bietul profesor Horaţiu C. Deacu a fost ucis de un glonte duşman. / Sunt atât de frumoase, interesante și drăguțe aceste însemnări, atâta nobleţă de suflet, atâta bunătate şi atâta gingăşie arată, încât îţi este mai mare dragul să le citești. Retrăim, citindu-le, toată groaza și necazul acelor zile, de la începutul războiului celui mare. / Afară de aceste însemnări, cartea cuprinde o introducere, scrisă de dl Alexandru Lupeanu-Melin, în care ne arată cine a fost profesorul Horaţiu C. Deacu, cea din urmă scrisoare a ofițerului Ernest Phaddak, în care descrie moartea eroului, şi epilogul dlui Lupeanu, prin care-și i-a rămas bun de la prietenul său. Sub titlul „Postume” se înşiră câteva poezii, scrise în cinstea eroului, apoi ceea ce au scris ziarele despre el, scrisorile cunoscuților și prietenilor către îndureraţii părinți, şi prinos eroilor din **Pâclișa**, de părintele David. / Cartea conţine 30 de chipuri, între care multe reproduceri de pe tablourile eroului, precum şi fotografiile lui. Cartea

cuprinde 130 pagini și o recomandăm cu căldură tuturor celor ce doresc să cunoască vremurile de pe atuncea”[14].

1941, iulie 23: „Există două lagăre de evacuare (concentrare) a evreilor: într-o casă izolată, lângă **Păclişa**, şi într-o casă izolată lângă **Năla**ţ**-Vad** (aici sunt, în total, circa. 1.100 persoane). Conducătorii lagărelor sunt şefii de post ai comunelor, care fac, zilnic, apel de prezenţă şi supraveghere a activităţii. Administraţia lagărelor o fac reprezentanţii comunităţilor evreieşti, alimentarea se face din satele din preajmă şi din oraşul apropiat”[15].

[14] *Unirea Poporului*, Anul XIV, nr. 21, Blaj 1932, p. 7
[15] Grecu, Dan-Simion, *Judeţul Hunedoara, în anii 1939-1949*, Deva 2021, p. 19

PĂDURENI

(Erdeuhath, judeţul Caraş-Severin)

1353, noiembrie 4, Vesprim: „Capitlul bisericii din Vesprim adevereşte că, venind Ioan şi Benedict, fiii lui Pavel, fiul lui Heym, pentru ei şi pentru Nicolae, Petru şi Blasiu, fraţii lor, pe de o parte, iar pe de alta Nicolae, fiul lui Gheorghe, tot de Heym… s-au înţeles între ei în privinţa împărţirii moşiilor **Remetea-Pogănici** (Remete, judeţul Caraş-Severin), **Harumprede** (judeţul Caraş-Severin), **Iezeriş** (judeţul Caraş-Severin), **Ozyuayg** (lângă Forotic, judeţul Caraş-Severin) **Bogran** (lângă Surducul Mare, judeţul Caraş-Severin) **Zeurind** (pe Bârzava, judeţul Caraş-Severin) **Mocyoz** (judeţul Caraş-Severin), precum şi alte părţi de moşie, mai ales în apropierea locului **Pădureni** (Erdeuhath, judeţul Caraş-Severin) din comitatele Timiş şi Caraş”[16].

1695: „Cu totul sub alt regim trăiau turcii agricultori imigrați în Banat, care erau ţărani liberi, plătind proprietarului turc zeciuiala, ca și raialele, dar ca unii care erau obligați şi la serviciu militar, erau scutiţi de celelalte angarale şi îndatoriri către stat. Ba, de cele mai multe ori, erau

[16] AŞSP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1351-1355), Vol. X, Bucureşti 1977, doc. 225, p. 237

scutiți și de această zeciuială, când, ca soldați, se distingeau. Cum în raialele creștine nu erau obligaţi la nici un serviciu militar, cum însă totuşi unii dintre ei se angajau, de bună voie, în armata turcească, familiile acestora se bucurau de aceleaşi favoruri ca și populația turcească, afară de scutirea de zeciuială. Afară de ţinutul Târnovei și Furlugului, mai găsim urmele unei populaţii turcești la Lighet (**Pădurenii** de azi), la **Jebel** şi jur, care s-a amestecat în masa populației autohtone, asimilându-se complet. / Situaţia aici arătată a durat până în anul **1695**, când Sublima Poartă pune **pe picior de egalitate pe țăranul român din Banat cu acela turc**, recunoscând, printr-o iradeie imperială, dreptul de proprietate a celui dintâi și dreptul de a moșteni, din tată în fiu, pământul țărănesc, adică lotul muncit până aici, în schimbul zeciuielii. Această **primă împroprietărire în Banat**, într-o epocă când în Ungaria şi în apus înflorea feudalismul, iar în Ungaria iobăgia era aplicată cu sălbăticia cunoscută, a revoluţionat producţia şi cultura agricolă din Banat, Dar a revoluţionat mai ales ţinuturile învecinate Banatului, unde știrea că în Banat ţăranul a ajuns bun stăpân pe pământul lui a produs o fierbere de nedescris în spiritele clasei de jos, Scopul urmărit de către turci a fost pe deplin atins, demonstrând maselor împilate că, sub stăpânirea păgânilor e cu mult mai bine, decât sub aceia a creștinilor”[17].

1927: „Ţăranul Vasile Ilie Nicolof, din **Pădureni**, şi-a vândut, în oraşul Bazargic, nişte grâu, băgând în buzunar frumoasa sumă de 6.310 lei. Dar cum dracul nicicând nu adoarme, l-a îndemnat pe Vasile să intre în cârciumă, unde şi-a petrecut minunat. Ameţindu-se de cap, s-a rămă-

[17] Birăescu, Traian, *Banatul sub turci*, în *Vrerea*, Anul III, nr. 4-8, București 1934, pp. 40, 41

şit cu mai mulţi consăteni că-şi nimiceşte banii. Consătenii, cu toate că erau şi ei cam ameţiţi, au spus că nu ered că el este în stare să facă aşa prostie mare. Atunci Vasile a luat chibriturile şi şi-a aprins toţi banii. Iar când i-a văzut că s-au făcut scrum, s-a năpustit asupra consătenilor săi şi a început să-i bată. Dar nici consătenii nu s-au lăsat cu una, cu două, iară Vasile a scos brişca și a început a înjunghia când pe unul, când pe altul. Dar doi poliţişti, care se plimbau în jurul cârciumii, auzind lărmălăul, au intrat, l-au legat şi l-au băgat la dubă, unde acuma îşi plânge marea prostie”[18].

1931: „**Pădureni** (Lighed). / În ziua de 14 iulie. ora 6, dimineaţa, a fost prins de paznicul particular de vânătoare Gh. Bojin, braconierul Ghiga Cioca, în flagrant delict de braconaj, împuşcând, cu alice, o căprioară. / S-a constatat că ugerul căprioarei a fost plin cu lapte, deci se ştie că 1-2 iezi de căprioară vor muri de foame, lipsindu-le mama care îi alăptează. / Numitul braconier a fost făcut „vânător”, cu permise în ordine, de către clienţii partidului lui Maniu. / Căprioara s-a înaintat inspectoratului de vânătoare, care a dresat actele şi le-a înaintat Judecătoriei. / Având în vedere că acesta nu este primul caz de braconaj, ce se comite aici, rugăm ministerul să se sesizeze de acest denunţ, procedând la cele legale”[19].

1931: „Subsemnatul esmis judecătoresc aduc la cunoştinţă publică că, în urma decisului No. G. 1489 / 12 / 1930 al judecătoriei rurale **Ciacova**, în favoarea urmăritorului Ioan Murariu, reprezentat prin dr. Iuliu Luchici, pentru suma de 110.000 lei, capital şi accesorii, defige termen pe 24 octombrie 1931, la ora 5 p. m., în comuna **Pădureni**,

[18] *Unirea Poporului*, Anul IX, nr. 2, Blaj 1927, p. 3
[19] *Svastica Banatului*, Anul V, nr. 19, Timişoara 1931, p. 2

numărul casei 174, pe când şi unde se vor vinde mobile, şi anume: aranjamente de cameră, 1 gireadă de paie şi alte obiecte sechestrate şi preţuite în valoare de 15.000 lei. / Ciacova, la 2 octombrie 1931. / Dănilă Loichiţă, esmis judecătoresc"[20].

1936: „Zile cu adevărat de mare praznic a avut fruntașa comună **Jebel**, în 28 și 29 noiemvrie, Atunci li s-a împlinit visul de ani, văzâudu-și biserica măreaţă sfințită de P. S. S. Dr. Ioan Bălan, episcopul Lugojului. / La sosirea trenului, de către Timişoara, erau, în gara **Jebel**, dl Vichentie Pătru, câţiva preoţi şi mult popor, care așteptau pe Episcopul Lugojului, cu suita sa: Reverendisimii Domni canonici Dr. Nicolae Brânzeu, Ioan Ienea, Mult Onoratul Dr. Iuliu Raţiu şi Diaconul Caiman. Bineventează dl primpretor Pătru. După ce-i răspunde Preasfinția Sa, se pornește spre Biserică. O trăsură cu 4 cai, frumos împodobită, duce pe Episcop. La primărie este salutat de primarul comunei, alături de care erau şi mulți intelectuali. Tot în drum spre biserică, e salutat de premilitari şi şcolari, cu cuvântul „Sănătate!". La biserică este primit de Onoratul Stârcociu, înconjurat de preoți. / Se începe partea I-a a sfințirii de biserică. Apoi se slujesc Vecerala, Litia și Utremia. A cântat frumos **corul din Folea**. După slujbă, s-a făcut vizitarea protocoalelor şi a casei bisericii, de însuși Episcopul.

În ziua de duminecă, 29 noiemvrie, la ora 9, s-a început sf. liturghie, la care cântă minunat corul „Lyra" din **Lugoj**, condus de profesorul Bacău. / Ponţitică P. S. S. Ioan al Lugojului, înconjurat de Revs. Brînzei, Revs. Oenea, Preaonoraţii Muntean, Stoica, Onoratul doctorand Patachi şi Sfârcociu, de diaconii Dr. I. Raţiu și Ioniţă Pop. Se în-

[20] *Svastica Banatului*, Anul V, nr. 27, Timişoara 1931, p. 2

deplinește partea a II-a a sfințirii bisericii: procesiune și plasarea moaștelor. În timpul aranjării altarului, Preasfinţia Sa predică despre marele păcat ce bântuie în acest colț românesc: căutarea tuturor căilor de a nu avea copii. / La cântarea Carii pe Cheruvimi, a fost sfinţit de preot Diaconul Caima. Printre cei de faţă, încrestăm: dl Dr. Dimitrie Nistor, prefectul judeţului Timiş; senator Lavi Petru; Dr. Gruescu, avocat în **Ciacova**; primpretorul Vinchentie Petru; profesor Pan, Timişoara; prof. Gh. Bireescu, Timişoara; medicul Dr. Hetco, Timişoara; notarul Roşu; Dr. Drăgan, primarul Balzu din **Jebel**; consilierul Iova Dragalina, din **Petroman**; arhitect constructor Ternovicz, Lugoj; preoţii: Drăgan, Trifu Ion, Delea şi Botici, şi foarte multă lume. / În casele parohiale, după sf. liturghie, s-au făcut așa-numitele recepții, la care Reuniunea femeilor unite prezintă Excelenţei Sale o periniță decor, iar o femele poartă o copiliță de un an în braţe, cu un covor pe care-l oferă P. S. Sale. / Cu maşina prefecturii Timişoara, Excelenţa Sa a vizitat parohia **Liebling**, însoţit de Prea onoratul Muntean.

Reîntors la **Jebel**, a vizitat notabilitățile şi mai mulţi credincioşi din Jebel. După care a urmat masa. La care au vorbit: P. S. Sa Episcopul, pentru Papă și Rege, dl prefect Nistor, despre înțelegerea armonioasă dintre cele două biserici. Canonicul Brânzeu, pentru dl prefect Nistor. Canonicul Ienea, pentru preotul Sfercociu, care a ostenit mult până şi-a ridicat biserica. Au mai vorbit domnii senator Savi, cantorul unit; la toți le răspunde, în cuvinte alese, părintele Sfârcociu. În decursul mesei, **fanfara din Pădureni** a înveselit fețele obosite cu cântări frumoase. / Societatea corală „Lyra” a jucat, apoi, la Casa Naţională: „Baba Hârca”. Lumea dornică de a vedea lucruri bune şi

rare a alergat, în număr foarte mare, la această babă hârcă, care a băgat la răcori pe cei de faţă. / Seara, **fanfara din Pădureni** şi **corul din Folea** au cântat minunat în cinstea Vlădicului de la Lugoj”[21].

1938: „Am comunicat telefonic despre accidentul de automobil, întâmplat duminică. După-amiază, pe şoseaua **Pădureni-Jebel**. Revenim azi cu amănunte asupra împrejurărilor în care s-a produs accidentul. / Duminică, fiind timp frumos şi zi de vacanţă, patru tineri din **Timişoara**, anume Dumitru Sepeţeanu, I. Gică, radio-telegrafist la aeroportul local, Adalbert Rosza şi şoferul Iosif Boroş, au plecat, cu maşina, în excursiune. În momentul când vroiau să întoarcă spre casă, asupra regiunii s-a abătut o puternică furtună, însoţită de descărcări electrice. Din cauza furtunii, automobilul a suferit un defect de motor şi s-a izbit de un pom. Maşina s-a sfărâmat, răsturnându-se în şanţul şoselei. / Nişte săteni, care au trecut pe acolodat primele ajutoare. De sub sfărâmăturile maşinii a fost scos cadavrul şoferului Iosif Boroş, iar ceilalţi trei călători au fost duşi la **Jebel**, iar de aici, cu salvarea, aduşi la sanatoriul „Parc” din localitate. Adalbert Rosza, blăner din strada Solderer 5, a încetat din viaţă luni, dimineaţă, având baza craniană fracturată. Autorităţile au deschis o anchetă”[22].

1940: „**Înştiinţări pentru refugiaţi**. / Preot Ioan Ignătescu și soția Viola anunță părinţii, familiile Boşneag și Ignaciuc, că se află cu postul în comuna **Pădureni**, judeţul Timiş-Banat, şi-i roagă să vină la dânşii”[23].

---

[21] *Unirea Poporului*, Anul XVIII, nr. 50, Blaj 1936, p. 5
[22] *Universul*, Anul 55, nr. 189, Bucureşti 1938, p. 11
[23] *Universul*, Anul 57, nr. 253, Bucureşti 1940, p. 2

PĂDURENI

(judeţul Bistriţa-Năsăud)

1849: „Între timp, Grotenhjelm a pornit la atac împotriva diviziei **Bistriţa**, care era condusă de locotenent-colonelul György Damaszkin, după plecarea lui Bem, și a cărei poziție era la **Sărăţel** (Szeretfalva). Pe 16 iulie, Grotenhjelm a adunat trupele austriece (3 batalioane, 5 escadrile de cavalerie și 17 tunuri) și a lansat un atac pe două coloane: brigada lui Pavlov a înaintat pe drumul național spre Sărăţel, în timp ce celelalte trupe, sub conducerea personală a lui Grotenhjelm, au înaintat în **Budac** (Szászbudak), **Bilak** şi **Harina** (lângă Münzdorf, spre dreapta ungurilor). Damaskin a aflat cu mult timp înainte de pregătirea atacului evaziv împotriva aripii drepte și, prin urmare, la apropierea lui Pavlov, **a evacuat Sărăţelul** și s-a retras într-o poziție avantajoasă, în spatele satului **Galaţi** (Galac). Sub greutatea atacului, a trebuit să se retragă şi de aici, la vest de Teke, la **Sângiorz** (Szentgyörgy). Nici Grotenhjelm nu a profitat de victoria sa – ar fi putut ajunge cu ușurință la trupele lui Lüders, în valea Oltului! –, dar, pe 17, s-a retras pe fosta sa locație, la **Bistriţa**. Astfel, trupele maghiare se puteau retrage netulburate și ajungeau la **Reghin** (Szász-régen), prin **Urmeniş** (Mezőörményes). Pe 20 iulie, Grotenhjelm a împins majoritatea trupelor austriece

spre **Sărăţel**, ca avangardă, iar cu grosul armatei a tăbărât între **Bistriţa** și **Pădureni** (Besenyő)"[24].

1919: „**Alegerea de la Sângeorz-Pădureni**. / În cercul de alegere al **Sângeorgiului de pădure**, din judeţul Mureş-Turda, a fost candidat, din partea partidului naţional, dl Alexandru Lupeanu-Melin, profesor şi publicist, redactorul gazetei noastre. Această circumscripție are o parte de sate pe valea Nirajului și altă parte, pe Târnava mică, până în pragul secuimii. Români de-ai noştri sunt, în satele de pe Niraj, destul de puţinei, apoi mai sunt în **Sângeorz** și în **Sovata**. Însă toți românii noştri din acelea părții, fiind icuiţi printre săcui, **nu prea ştiu românește**, iar cei mai tineri nu mai stiu aproape de loc. Dacă îi întrebi ce sunt, ei îţi răspund, cu durere, pe ungurește, însă cu o oarecare mândrie: *Én oláh vagyok* (Eu sunt român)... va să zică aceşti fraţi ai noştri, cărora vitregia sorții le-a luat limba, nu şi-au uitat însă că sunt români şi doresc acum să înveţe iarăşi, să fie cu adevărat ceea ce s-au născut. / Partidul naţional a trimis, în acele părţi, să le fie candidat, un om de pană, un om răsărit din popor, care îi ştie grăi poporului în limba lui, care, prin gazete și prin cărţi, să răspândească lumina cea bună românească şi în acelea părţi, bătute de nenoroc, să-i trezească la viaţă naţională, să le fie de ajutor şi sprijin în durerile şi năcazurile lor de români necăjiţi. / Aşa s-a gândit Partidul nostru naţional şi cu acest gând s-a dus în acelea părţi şi candidatul partidului, dl Alexandru Lupeanu. / Dar una gândeşte Partidul şi alta vrea părintele Muică… Sfinţia Sa nu a luat în seamă ce zic fruntașii neamului nostru, pentru cine chezăşuiesc cei aleşi ai noştri, ci s-a socotit şi s-a pus împotriva hotărârii partidului şi a

[24] Kovács, Endre, *Bem József*, Budapest 1954, pp. 329-338, 443, 574-596

candidat şi dânsul, la **Sângaorz**. / Părintele Muică e născut şi crescut în **Sângăorz**, are acolo părinți şi neamuri, care desigur că vor ca părintele să le fie deputat. Ăsta e lucru firesc. Va mai fi având şi prietini, şi cunoscuţi, între săcui, care încă pe domnia sa îi vor – aşa spune.

Dl Alexandru Lupeanu a cercetat satele de pe Niraj şi s-a oprit în **Sânbenedic**, unde le-a vorbit românilor noştri de acolo în dulcele nostru grai românesc, care au ascultat, cu lacrimi în ochi, vorbirea domniei sale. Iar la urmă, un român dezghețat i s-a înfățişat cu o listă lungă, rugându-l să primească hârtia de candidare, în numele poporului din acel sat, care e foarte bucuros de trimisul Partidului nostru naţional. / Același dor a răsunat şi din alte sate cu români ale cercului. / În ziua de candidare, s-a prezentat, însă, la preşedinte şi Popa Muică, în numele sătenilor săi. Prin urmare, la **Sângeorz** va fi luptă de alegere. Românii noştri sunt puţini, satele cele puternice sunt ala secuilor, cu **Sângeorzul** în frunte”[25].

Hornbläserin — Țărancă cu tulnic
Horn calling — Paysanne sonnant la trompe

[25] *Unirea Poporului*, Anul XXIX, nr. 231, Blaj 1919, p. 3

PĂGIDA

(inclus în Aiud, judeţul Alba)

1661, Evlia Celebi: „De acolo (din Aiud), luând-o, din nou, spre miazănoapte, şi trecând, timp de patru ceasuri, pe lângă un turn şi peste râuri şi prin multe păduri, am ajuns la locul de popas numit Ponciab (**Păgida**, sat inclus în Aiud, judeţul Alba), care fusese un ţinut foarte înfloritor, dar tătarii, mergând în urmărirea taberei lui Ioan Kemény, au nenorocit acest ţinut şi, luând cu ei douăzeci de mii de prizonieri, s-au întors victorioşi şi triumfători la ordie. Acolo a început să se vândă un prizonier pentru un guruş. Apoi, după trei ceasuri, am ajuns la Turda”[26].

1885: „Comitetul aranjator al balului filantropic, ţinut în **Blaj**, la 10 februarie 1885, întru folosul fondului pentru folosul şcolarilor mizeri în cauză de morb… a mulţumit public” contribuabililor „din **Apahida română** (**Pagida**): Isidor Barbu, paroh greco-catolic, colectant, 1 florin, / Iuliana Silvaşi Barbu, preoteasă 44 cruceri, / Militon Ranca, jude comunal, 60 cruceri, / Teodor Dan, agricultor, 40 cruceri, / Nuţu Bumbu, faur, 50 cruceri, / Avesalon Ranca, agricultor, 20 cruceri, / Nechita Salca, ziler, 20 cruceri,

[26] AŞSP, *Călători străini despre Ţările Române*, VI, Bucureşti 1976, p. 548

/ Ariton Olteanu, agricultor, 20 cruceri, / Ioan Popa, ziler, 20 cruceri, / Paraschiva Raţ, văduvă, 20 cruceri, / Susana Olteanu, văduvă, 20 cruceri, / Maria Boghin, văduvă, 20 cruceri, / Aron Dan, agricultor, 20 cruceri. / Din filia greco-catolică **Gâmbașu**: Efremi Lazar, jude comunal, 40 cruceri, / Nicodin Lazar, agricultor, 20 cruceri, / Ioan Bircea, agricultor, 20 cruceri, / Sofron Duca, ziler, 20 cruceri, / Tanasie Duca, agricultor, 10 cruceri, / Ioan Duca, agricultor, 10 cruceri, / Petru Florea, agricultor, 10 cruceri, / Luca Florea, agricultor, 10 cruceri. / **Suma**: 6 florini"[27].

1900: „Romul Barbu, teolog absolvent, originar din **Păgida**, se va cununa, în 5 august nou, cu domnişoara Eugenia Bereş din **Ciuchici**"[28].

1902: „La 14 octomvrie nou, a răposat, în **Pagida**, tânărul absolvent de teologie Pamfilie Barbu, în etate de 23 ani. Înmormântarea s-a făcut la 16 octombrie, în cimiteriul greco-catolic din **Pagida**. Pe răposatul îl jelesc Isidor Barbu şi soția Iuliana. născută Simonetti, ca părinți, Aurel Barbu şi soţia Aurelia, născută Pop, Romul Barbu și soția Eugenia, născută Bereș, ca frați și cumnate"[29].

[27] *Gazeta Transilvaniei*, Anul XLVIII, nr. 99, Braşov 1885, p. 3
[28] *Revista Ilustrată*, Anul III, nr. 7, Șoimuș 1900, p. 70
[29] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXV, nr. 219, Braşov 1902, p. 3

PĂINGENI

(Poca, Poka, Pokatelke, judeţul Mureş)

1369, noiembrie 11, Turda: Voievodul Emeric scrie conventului mănăstirii Mănăştur că, la adunarea de la Turda, ridicându-se „Toma, fiul lui Nicolae, în numele doamnei Ecaterina, soţia sa, adică fiica lui Gyula, fiul lui Zombur de **Silvaş** (Silivaş, Ziliuas, Zylvas, azi **Silvaşu de Câmpie**, judeţul Bistriţa-Năsăud)… a cerut să se pună şi să se dea în stăpânire, pe calea legii, nobilei doamne, soţia sa, pătrimea cuvenită fetei din moşiile lui Gyula, tatăl ei. De aceea cerem stăruitor ca să trimiteţi omul vostru de mărturie, în prezenţa căruia omul nostru, Ioan zis Elus de **Păingeni** (Poca, Poka, Pokatelke, judeţul Mureş), ori Iacob de **Fărăgău** (Farago, judeţul Mureş) sau Nicolae, fiul lui Abrahe de **Sânpetru** (Sanctus Perus, azi **Sânpetru de Câmpie**, judeţul Mureş), venind la faţa locului, să-i dea pătrimea cuvenită fetei doamnei Ecaterina”[30].

1369, noiembrie 15, Turda: Vicevoievodul Ioan dă de ştire că, venind „Blasiu, fiul lui Ioan zis Fodor de **Fărăgău** (Farago, judeţul Mureş), iar pe de altă parte Ioan zis Eles de **Poca** (Poca, Poka, Pohatelke, azi **Păingeni**, judeţul

[30] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1366-1370), vol. XIII, Bucureşti 1991, doc. 433, pp. 658-660

Mureş), ne-au mărturisit că, deşi au avut pricină cu privire la un pământ numit **Almaş** (Almaşul Deşert, Almaş, Almastelek, azi **Merişor**, judeţul Mureş), ajung la acest legământ de pace şi înţelegere: ei au făcut între ei, în moşia **Almaş**, aflătoare în comitatul Turda, următoarea împărţeală, că Ioan zis Eles a lăsat acelui Blasiu, fiul lui Ioan, acea moşie Almaş, cu toate folosinţele, afară de a patra parte şi un pământ de un plug, care să ţină de acel Ioan zis Eles”[31].

Toretzkoi Kirchgang
Vălişoara: Going to church
Vălişoara: În drum spre biserică
Vălişoara: En route vers l'église

[31] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1366-1370), vol. XIII, Bucureşti 1991, doc. 441, pp. 675-677

PĂLATCA

(Palatca, Palachk, judeţul Cluj)

1357, ianuarie 17, Sântimbru: Vicevoievodul Dominic dă de ştire că înfăţişându-se „Ladislau, fiul lui Ioan zis Aprod, pentru sine şi pentru tatăl său, a spus că, dacă unul dintre ei ar primi şi dacă ar aşeza pe moşia **Iuş** (**Fântânele**, judeţul Bistriţa Năsăud) ori pe moşia **Pălatca** (Palatca, Palachk, judeţul Cluj) pe Laurenţiu, slujitorul lor, şi pe soţia acestuia, cu privire la care s-a născut cearta între ei şi Ioan, fiul lui Ivanka de Iuş, atunci, prin chiar acel fapt, să fie osândit la 10 mărci faţă de acel Ioan, fiul lui Ivanka, şi la gloaba cuvenită judecătorului”[32].

1885: „Miercurea trecută, soţia lui Gavrilă Olar din **Palatca**, născută Maria Gorgan, mergând la **Cluşiu**, să târguiască unele lucruri, a dispărut, de atunci, fără urmă”[33].

1888: „De la **Blaj** ni se scrie, cu data 3/15 aprilie: Onorabila familie a dlui Artemiu Lupan, provizor metropolitan, a suferită o grea lovitură, prin moartea fiului său Iuliu Lupan. Răposatul a absolvat gimnaziul şi teologia în Blaj, a funcţionat, puţin timp, ca preot în **Palatca**, de pe

[32] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 76, pp. 73, 74

[33] *Gazeta Transilvaniei*, Anul XLVIII, nr. 35, Braşov 1885, p. 2

Câmpie, și, după o boală îndelungată, a răposat la **Blaj**, în floarea vieţii sale. A fost un tânăr simpatic, cu inimă bună, sentimente nobile şi de frumoase speranţe pentru clerul și poporul românesc. Îl deplânge neconsolata-i soţie, o familie numeroasă și o mulțime de amici”[34].

1889: „Ieri, marţi, 19 februarie, s-a celebrat, în biserica noastră din **Palatca**, o sfântă liturghie şi parastas întru repausul sufletului Alteţei sale imperiale şi regale, Arhiducele moştenitor de tron Rudolf, cu deplină solemnitate, servind doi preoţi şi fiind de faţă tot poporul, ca şi la praznice. / A asistat şi antistia comunală, reprezentată prin notarul, medicul cercual şi încă câţiva proprietari din comună. Preotul nostru, dl Vasilie Denghel, a ţinut, cu acea ocaziune, o cuvântare potrivită, prin care a stors lacrămile auzitorilor, accentuând nobilele însuşiri ale înaltului decedat. În toată comuna a fost o sărbătoare de jele, pruncii şcolari, în număr considerabil, ordonaţi doi cu doi şi urmaţi de învăţători, încă a luat parte la serviciul divin. Din toate gurile se auzeau cuvintele: Dumnezeu să-l odihnească în fericirea cerească”[35].

1899: „Comoară dezgropată. În **Palatca** (Ardeal), niște țărani români, săpând în grădină o groapă, spre a face adăpost de iarnă pentru 2 vaci, au găsit o comoară de mare preț. Sunt bani, cu inscripția regelui Mathias, 1619, şi a lui Sigismund al treilea, 1626, 1627. Pe lângă bani, mai sunt 10 pahare de argint, cam de câte o jumătate de litră, 2 pahare aurite, tot așa de mari, un brâu frumos lucrat în filigran, în argint şi aur. Toată comoara e în greutate de 23 kg”[36].

---

[34] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LI, nr. 76, Braşov 1888, p. 3
[35] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LII, nr. 35, Braşov 1889, p. 3
[36] *Revista Orăştiei*, Anul V, nr. 47, Orăştie 1899, p. 187

1935: „**Bursele „Astrei”**. / Comitetul central al „Asociaţiunii pentru literatura română și cultura poporului român „Astra” din **Sibiu**, str. Şaguna, nr.6, publică concurs pentru următoarele burse, pe anul şcolar 1934-1935:

1). O bursă a 1.000 lei, anual, din Fundațiunea „Ioan Petran”, pentru studenţi de naționalitate română, care urmează universitatea, şcoala de belle-arte sau Academia de muzică şi artă dramatică,

2), O bursă a 500 lei, anual, din Fundațiunea „Mihail Albon”, pentru tinerii români greco-ortodocşi şi greco-catolici, care urmează şcoli industriale sau comerciale, preferiţi fiind descendenții familiei Andrei Albon şi ai soției sale Lia, născută Elekes, **fost locuitor în Palatca**.

3). 10 burse a lei 500, anual, din Fundațiunea „Niniţa şi Daniel Monasterianu”, pentru 10 ucenici, cu bună purtare, de pe la măieștrii de diferite meserii, fiind preferaţi ucenicii originari din **Sânmărghita**, **Mica**, **Baţa** şi **Braniștea** (fost **Arpaşteu**, jud. Someş).

Reflectanţii la aceste burse vor avea să înainteze, până cel mai târziu la 15 mai 1935, Comitetului central al „Asociaţiuaii”, str. Șaguna, nr. 5, Sibiu, împreună cu cererea, următoarele acte: 1). Certificat de naştere; 2). Certificat şcolar despre note şi frecvență; 3). Certificat despre situația materială a părinților; 4). Certificat de sănătate şi 5). Cei înrudiţi cu fundatorii vor înainta şi un certificat de la preotul comunei despre gradul de rudenie”[37].

1940, de Dr. Elie Dăianu „Un om înaintat în vârstă, ca mine, care am petrecut peste 70 de primăveri, observând cum trec la veșnicie unii şi alții, ar trebui să stea, să tot scrie la necroloage, adică să povestească despre cei răpo-

[37] *Unirea Poporului*, Anul XVII, nr. 17-18, Blaj 1935, p. 10

saţi de curând. N-ar fi un lucru prea plăcut pentru mine, dar poate ar fi folositor pentru cititori, mai ales pentru cei mai tineri. / Uneori, nu pot să nu scriu. / Am primit un necrolog, care-mi vestește și mie, ca tuturor rudeniilor, prietinilor şi cunoscuţilor, că a trescut la cele veşnice Todosia, rămasă văduvă după Ştefan Câmpian, plugar din **Palatca**, de pe Câmpia Ardealului. / Săraca nana Todosia moare în al 83 an al vieţii, al 24-lea al văduviei sale! Soţul ei, Ştetan Câmpian, nu era simplu plugar, ca orișicare, ci era chiar diac al bisericii din sat, El cânta în **strana bisericii din Palatca**, și era om cu multă evlavie, dar cu foarte puţinică avere. Avea chiar două jugăre de pământ. Atât! Și ce mai pica de la slujba dieceasсă, prescuri, parastase. Când a murit bietul Ştefan, diacul, l-au îngropat frumos, că veniseră toţi cântăreții din şapte sate, şi l-au plâns, pe lângă tot satul **Palatcei**, și văduva lui, Todosia, cu cei opt copii ai săi. Dar, la urmă, a rămas biata văduvă singură cu capii săi. Opt copii de crescut, şi numai două jugăre, fără bărbat la casă.

Se măritase fetița Todosia când era numai copilă de 16 ani, şi acum rămase văduvă, la vârsta de 60 ani. Dintre copii, cinci erau feciori: Ioan, Vasile, Ştefan, Alexandru şi Liviu. Pe toți i-a purtat la şcoală. Să te miri, şi să întrebi: cum? / Ioan, cel mai mare, s-a făcut preot. Dacă tatăl său a fost cantor, se gândea mamă-sa, el trebuie să se facă popă. Şi i-a ajutat Dumnezeu, a absolvit liceul, a intrat a seminar și s-a făcut preot neînsurat, ca să poată ajuta pe frații săi mai mici. / Vasile a urmat şi el pilda fratelui său mai mare, s-a făcut şi el preot, dar s-a însurat şi e preot tocmai în satul tatălui său, în **Palatca**, are cinci copii. El, ca şi frate-său mai mare, a ajutat pe ceilalţi fraţi, care urmau și ei liceul. / Ştefan s-a făcut și el preot, dar, ca și frate-său Vasile, au

murit de tineri, spre nespusa durere a maicii sale. / Alexandru, al patrulea fecior al diacului din **Palatca**, a absolvit şi el teologia, la Blaj, dar s-a făcut profesor, mai învățând, după teologie, şi filosofia. / Cel din urmă, Liviu, n-a urmat multe clase şi a îmbrățişat meseria, făcându-se croitor, în Cluj. Căsătorit, el avut 3 copii, care toţi în grija bunicii au rămas, dimpreună cu măicuţa lor. Atunci se aşezase și dânsa la Cluj, şi de atunci o cunosc şi eu mai bine, că mai venea pe la soru-mea, când ieşea de la biserică. / În timpul din urmă, se întoarse biata văduvă la satul său, cu cele două jugăre, și acolo și-a dat sufletul, după o îndelungată și lămuritoare suferinţă. A fost îngropată tocmai în ziua sfinților apostoli Petru şi Pavel, cu mare cinste. / N-a ajuns, astfel, să audă de doliul nostru naţional, pentru pierderea nedreaptă a Basarabiei şi Bucovinei, dar a pus ea în doliu cernit inimile copiilor şi nepoţilor săi. / În foaia de jalnică vestire a morții ei, copiii îi spun acest cuvânt de despărţire: „Scumpă mamă! Ne-ai lăsat acum pe noi şi te-ai dus la ceilalți copii și la tata. Bună mamă! Pentru eroismul cu care, luptând în viață, ca puţine alte mame, ai biruit grozave greutăţi, împreunate cu purtarea noastră la şcoală, ca apoi, cu răbdare, să primeşti pierderea celor patru copii mari, dreptul Judecător îți va da răsplata binemeritată”. / Deplângem, cu fiii săi, pe aceasta mamă vrednică de toată lauda şi prăznuim pomenirea ei pentru pilda ce o lasă urmaşilor şi tuturor. / Dumnezeu să o odihnească în partea drepţilor săi!”[38].

1944: „Operaţiunile militare pe teatrele de luptă din Ardeal şi Ungaria au continuat, pe ziua de 12 octombrie, să se desfăşoare cu succes… / Pe un teren complet desfun-

[38] *Unirea Poporului*, Anul XXII, nr. 28, Blaj 1940, p. 4

dat de ploile continui din ultimele 24 de ore şi pe comunicaţii devenite, pretutindeni, impracticabile pentru tracţiunea auto şi foarte dificile pentru traficul hipo – trupele noastre continuând, totuşi, cu vigoare, urmărirea inamicului , au ocupat localităţile **Geaca**, **Palatca**, **Câmpeneşti** şi înălţimile de la vest şi sud-est de **Bonţida** – ajungând la 16 km sub **Gherla** şi la 28 km sud de **Dej**”[39].

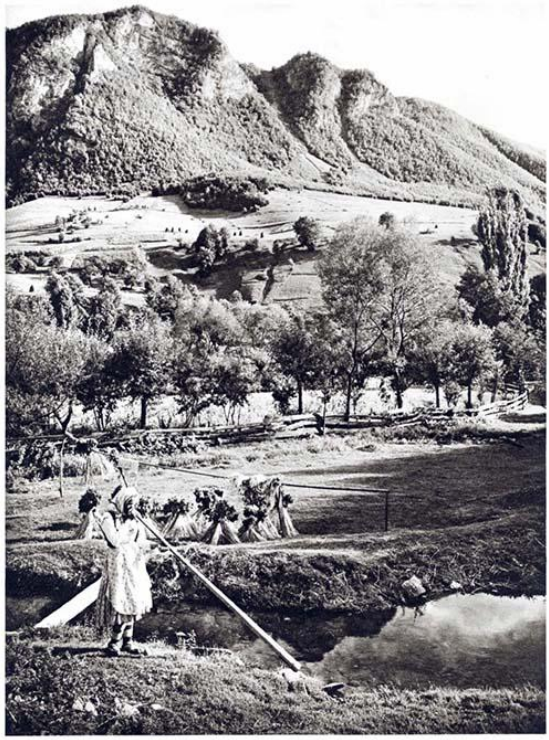

Bei Vidra de Jos

At Vidra de Jos

La Vidra de Jos

A Vidra de Jos

[39] *Universul*, Anul 61, nr. 283, Bucureşti 1944, p. 1

PALOTA

(Derspalathaia, judeţul Bihor)

1356, aprilie 7, Oradea: Capitlul bisericii din Oradea dă de ştire că înfăţişându-se „Zouard, fiul lui Chepan de **Chiraleu** (Keraly, Kiraly, judeţul Bihor), în numele său şi al fiilor săi George şi Ioan, Ştefan, fiul lui Nicolae, în numele său şi al fratelui său Martin, Bartolomeu, fiul lui Leukus de **Arduzel** (Ordo, judeţul Maramureş), în numele său, al lui Ioan şui al celuilalt Ioan, fraţii săi, de aemenea Ioan, fiul lui Ioan de Chiraleu, au mărturisit că Mihail şi Nicolae, fiii lui Albert, şi Mihail şi Ioan, fiii lui Chiybak, alungându-i, au pus stăpânire, prin cotropire, pe părţile de moşie care erau proprietatea lor, precum şi pe cea a răposatului Ders de **Bolchyda** (în Ungaria), mort fără copii, cu care se ştie că sunt spiţă de înrudire, şi într-o singură împărţeală de moşie, şi anume în moşiile **Sântion** (Zenthianus, judeţul Bihor), **Palota** (Derspalathaia, judeţul Bihor), **Făncica** (Fanchuka, Făncica, azi **Fâşca**, judeţul Bihor) şi **Tarnya** (neidentificat, în Bihor), în comitatul Bihor, precum şi **Zeureg** (neidentificat, în Bihor), care ţin de aceeaşi moşie. / Pentru ca nu cumva să sufere o ştirbire a

dreptului lor… au cerut cu stăruinţă să li se dea, cu privire la această pricină, o scrisoare a noastră de întâmpinare”[40].

1365, iunie 1, Vidin: Regele Ludovic îl recompensează pe „credinciosul şi iubitul nostru oştean, magistrul Mihail, fiul lui Cybak de **Palota** (Derspalathaia, judeţul Bihor)” cu privilegiul puterii de a lua „în prinsoare pe toţi hoţii, tâlharii şi orice fel de răufăcători, pe care i-ar putea prinde pe moşiile lui, numite **Ztar** (în Ungaria) şi **Maria** (în Ungaria), aşezate în comitatul Bihor, lângă râul Beretău, precum şi pe pământurile din hotarele şi marginile acestor moşii, şi să-i judece la scaunele de judecată ale acestor moşii, să-i spânzure şi să-i pedepsească cu caznele cuvenite, şi să ţină pe sus-pomenitele sale moşii spânzurători şi alte feluri de unelte de caznă”[41].

1928: „Încă una din mult aşteptatele raze prevestitoare de aurora consolidării. Modeşti, fără nici o autoreclamă, calități ale oamenilor energici şi activi, prefectul Hodor şi medicul veterinar primar al județului Bihor, Al. Haşaş, ne-au procurat o plăcută surpriză, prin frumosul succes ce l-a avut **expoziția de vite a județului Bihor**, aranjată de dânşii, duminică, 23 septembrie, în **piața târgului de vite Ossi din Oradea-Mare**… / S-au premiat cu bani, din suma de 8.000 lei, dată în acest scop de Ministerul de Domenii, animalele următorilor proprietari:

Cai: 1.500 lei, armăsar proprietatea dlui T. Bodea din **Păuşa**. / 1500 lei, iapă, proprietatea dlui Alexandru Soos, din **Tileag**. / 500 lei, iapă, proprietatea dlui Francisc Folkman, din **Palota**. / 500 lei: iapă, proprietatea dlui Va-

[40] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 12, pp. 15, 16
[41] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1361-1365), vol. XII, Bucureşti 1985, doc. 407, pp. 428, 429

sile Gitea din **Toboliu**. / 1.000 lei: mânz (armăsar), proprietatea dlui Teodor Filip din **Giriş**…

Judeţul Bihor a dat, în scopul premierii animalelor, suma de 10.900 lei, din Fondul Zootehnic Judeţean, din care s-au premiat animalele proprietatea următorilor domni:

Pentru cai: lei 800, armăsar, proprietatea dlui Stefan Nagy din **Sinţimreu**, / lei 300: armăsar, proprietatea dlui Petru Hurghoi, din **Nojorid**, / lei 300: armăsar, proprietatea dlui Francisc Lukács, din **Telechiu**, / lei 800: iapă, proprietatea dlui Francisc Borbély, din **Săcueni**. / Lei 800: iapă, proprietatea dlui Alexandru Fernbach, din **Palota**. / Lei 300: iapă, proprietatea dlui T. Ţincău, din **Toboliu**. / Lei 300: iapă, proprietatea dlui Alex. Suciu, din **Diosig**. / Lei 300: iapă, proprietatea dlui Iacob Osvald din **Palota**. / Lei 300: iapă, proprietatea dlui Vasile Babău, din **Giriş**. / Lei 600: mânz, proprietatea dlui Francisc Borbély, din **Săcueni**. / Lei 300: mânz, proprietatea dlui Mihai Sári, din **Tărian**. / Lei 300: mânz, proprietatea dlui Alex. Fernbach din **Palota**. / Lei 250: mânz, proprietatea dlui Iosif Kain, din **Nojorid**. / Lei 250: mânz, proprietatea dlui Ştefan Hegedus, din **Diosig**. / Lei 250: mânz, proprietatea dlui Coloman Horvath, din Simian. / Lei 250: proprietatea dlui Petru Theiss, din **Palota**.

Pentru vite cornute: 500 lei: taur rasă symenthal, proprietatea dlui Iosif Fildan, din **Cheriu**. / 300 lei: taur rasă symenthal, proprietatea dlui Gaspar Vári, din **Fughiu**. / 300 lei: taur rasă symenthal, proprietatea văduvei lui Ioan Osváth, din **Seleuş**. / 1.000 lei: taur, rasă podolică, proprietatea dlui Ludovic Simon, din **Filighiaz**. / 300 lei: vacă symenthal, proprietatea dlui Ludovic Pénzes din **Episcopia**. / 300 lei: vacă symenthal, proprietatea dlui Gheorghe Panea, din **Oradea-Mare**. / 100 lei: vacă rasă podolică, pro-

prietatea dlui Alex. Torda, din **Filighiaz**. / 600 lei: junincă, rasă, symenthal, proprietatea dlui Petru Theiss. din **Palota**”[42].

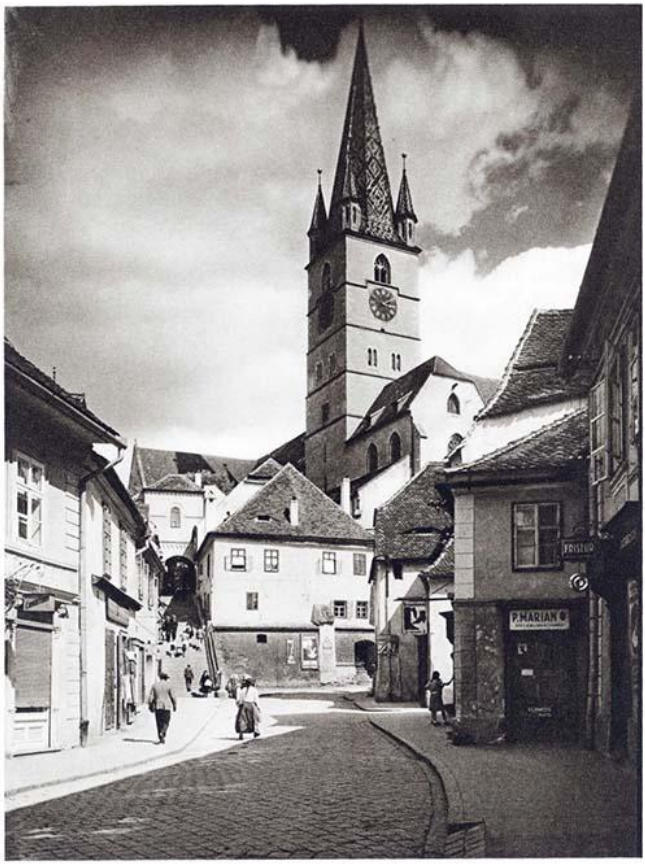

In Hermannstadt
At Sibiu

In Sibiu
A Sibiu

[42] *Vestul României*, Anul I, nr. 28, Oradea 1923, p. 2

PĂLTINIŞ

(în Blăjeni, județul Hunedoara)

1784, Răscoala în munţii Abrudului: „Primele evenimente din comitatul Zarandului provocară îndată revoluţia şi în munţii Abrudului, Horia, văzând cursul repede şi norocos al mişcării revoluţionare din Zarand, convocă, prin oamenii săi de încredere şi circulare, pe țăranii din munții Abrudului, să vină la **Câmpeni**, spre a le comunica poruncile împărăteşti. În acelaşi timp, căpitanul Crișan, după ce distruse nobilimea de pe Valea Crişului (**Criştior**, **Brad**, **Ribiţa** etc.), se îndrepta, cu armata sa, din Zarand, spre munţii Abrudului şi, în ziua de joi, 4 noiembrie, se întâlni cu Horia şi Cloşca, pe teritoriul comunei **Blăjeni**, numit **Păltiniş**, unde țăranii întruniți depuseră, cu toţii, jurământ că, în calea în care pleacă, la porunca împăratului, nu vor mai lăsa în viaţă picior de unguri, decât în cazul când va trece fiecare la religia românească. / În ziua de vineri, 5 noiembrie 1784, cei trei căpitani, cu cetele de ţărani, care îi urmau fidel şi nedezlipiţi, intrară în orăşelul **Câmpeni**, unde Crişan declară mulțimii adunate că porunca lui Dumnezeu şi a împăratului este să stingă pe toți ungurii, de orice religiune ar fi ei, or să-i boteze din nou. Apoi, îndată după publicarea ordinelor căpitanilor, ţăranii se aruncară, cu o furie violentă, asupra caselor funcțio-

narilor din **Câmpeni**, asupra bisericii catolice şi pivniţei fiscale, devastând tot ceea ce au întâlnit în cale.

În aceeaşi zi, Horia trimise pe cei doi comandanți ai săi, Closca şi Crişan, să ocupe **Abrudul**, iar el se întoarse, înapoi în comunele **Vidra** şi **Albac**, unde avea de răfuit socoteli cu primarii satelor, un soi de satrapi, la ordinele administrației ungureşti. Primarul comunei **Vidra**, cu numele Vasile Goia, un sever despot al comunei sale, prins fiind, fu aruncat, de pe vârful stâncii numită Piatra, în abis, unde îşi găsi moartea. Alți primari scăpară cu fuga prin judeţele vecine. / Țăranii de sub comanda lui Cloşca şi Crişan sosiră, vineri, după-amiază, în 5 noiembrie, la marginea **Abrudului**, pe care îl asaltară, însă numai a doua zi, sâmbătă, dimineaţa, când trupele de țărani răsculați se înmulţiseră cu elemente din 29 sate ale Zarandului şi 16 sate din domeniul Zlatnei. Prima victimă a furiei populare fu preotul român unit Avram Şuluţ din **Cărpeniş**, care avusese imprudenţa să se opună singur în contra torentului revoluţionar, ieşit din albia-i normală, invitând pe ţărani să nu dea ascultare căpitanului lor, gest nenorocit, care avu imediat ca urmare că un ţăran de pe Valea Crişului se repezi înfuriat cu toporul asupra popei Şuluţ, lăsându-l mort pe loc. Apoi, în strigăte înfiorătoare, ca acesta: „Să stingem pe unguri, ca să nu rămâna nici unul!", ţăranii năvăliră în oraş şi, pătrunzând în casele ungurilor, îi masacrau, unde îi găseau, pe străzi, în casele lor sau în biserici, devastând, concomitent, tot ce le venea în cale, spărgând buţile şi vărsând vinul. Bogătaşul ungur Ion Csany căzu lovit de furia țăranilor, sub amvonul bisericii reformate, unde se refugiase.

Baronul Mihai Bruckenthal, comisarul guvernului, raportând despre **devastările din Abrud**, spune că „ele

trec şi peste toate închipuirile. Toate casele ungurilor, ale nemţilor şi saşilor au fost distruse şi numai locuinţele românilor, aşezate printre ele, au rămas scutite de dezastru". Iar preotul reformat se plânge astfel: „Fizionomia Abrudului este atât de tristă, încât oraşul acesta nici peste 100 de ani nu mai ajunge în starea în care a fost mai înainte". / Luni, 8 noiembrie, ţăranii care ocupaseră Abrudul publică, în mijlocul pieţii, că „porunca lui Dumnezeu şi a împăratului este că cine nu trece la religia românească şi cine nu se îmbracă în haine româneşti va fi tras în ţeapă, în faţa casei sale, sau i se taie capul".

Rezultatul acestei publicaţiuni a fost că, la **Abrud** şi la **Roşia Montană**, unde, timp de 3 zile, s-au petrecut exact aceleaşi scene groaznice ca la Abrud, au trecut, prin constrângere, la religia românească un număr de 1.122 de unguri, printre care 548 unitari, 468 reformaţi, 65 catolici şi 41 luterani. Mulţi din aceştia se ascunseseră prin galeriile întunecoase ale minelor de aur din **Roşia Montană** şi **Corna**, de unde au fost scoşi de către răsculați, prin fumul provocat de fânul şi de paiele aprinse la gura băilor. / Trecuseră numai 7 zile de la proclamarea revoluţiei, la **Curechiu**, şi mişcarea ţăranilor era cât pe-aci să înceteze, din cauza instigației, făcută printre ţăranii din comuna **Bucium**, de către primarul ei, George Suciu. Acesta pusese la cale trădarea lui Horia, care, venind luni, în 8 noiembrie, în Bucium, spre a le vorbi ţăranilor, fu arestat, cu toată suita sa, în casa unui iobag, cu numele Macavei Băieşanu. Dar Horia şi oamenii săi fură, însă, curând eliberaţi, de către Ionuţ Dandrea, căpitanul din **Bucium**, care pedepsi aspru pe trădători, / Tot Luni, 8 noiembrie, trupa ţăranilor, care ocupase **Abrudul** şi **Roşia Montană**, se împărţi în două: o parte din țărani, cu căpitanul Cloşca în cap, plecă

pe Valea Arieşului, în jos, iar cea de a doua parte, sub comanda lui Ion Horia, fiul bătrânului căpitan, apucă direcțiunea spre **Zlatna** şi Valea Ampoiului. Obiectivul acestor două trupe era unul şi acelaşi: să revolte, în drumul lor, toate comunele româneşti şi apoi să se întâlnească în satul **Cricău**, de unde să meargă şi să atace împreună castelul baronului Simon Kemeny din **Galda de Jos** şi să elibereze pe toţi ţăranii deţinuţi acolo, printre care se afla încă Dumitru Todea, fostul primar din Râul Mare, arestat şi condamnat la moarte pentru tumultul din Câmpeni, de la 1782. / Trupa lui Cloşca, în drumul ei spre Galda, se întâlni, în comuna **Mogoş**, în ziua de 10 noiembrie, cu trupa țăranilor din **Zarand**, condusă de Crişan. Aici, în Mogoş, ambii căpitani declarară poporului că, „după ce vor extermina pe toți ungurii din ţară, Ardealul întreg are să fie administrat numai de funcționari români; însă țăranii să fie cu mare grijă, ca nici un ungur, care ştie să scrie, să nu rămână în viață". Entuziasmaţi astfel, ţăranii din **Mogoş** plecară şi ei spre **Cricău**, în frunte cu preotul ortodox Gavrilă Şularea, care purta ca steag o cruce roşie, înaltă de un stânjen şi jumătate.

În ziua de joi, 11 noiembrie, amândouă trupele, a lui Cloşca şi Horia tânărul, se întâlniră în satul **Cricău**, hotărâți să atace peste noapte castelul baronului Kemeny, prefect, pe atunci, în care calitate era zbirul țăranilor din munții Abrudului. Dar planul rămase neexecutat, din cauza că, în aceeaşi zi, sosi la **Galda** vice-colonelul Schultz, trimis de comandantul general al armatei imperiale, ca să trateze pace cu țăranii răsculați. În ziua de 12 noiembrie, se încheie, de Cloşca şi Horia tânărul, armistițiul de la **Tibru**, pe timp de 8 zile… Ştefan Meteş mă informează că armistiţiul s-ar datora trădării preotului greco-catolic din **Galda**

de Jos, cu numele Todor, după cum arată o anchetă, făcută în ziua de 15 decembrie 1784. Din cauza trădării sale, popa Todor, nemaiputând trăi în mijlocul poporului său, fu transferat, de episcopul din Blaj, în satul **Odverem**, din plasa Aiudului. Aici, trăind în mizerie şi dispreţ general, nenorocitul preot ținea, cu orice preţ, să se reîntoarcă în Galda de Jos şi, în acest scop, scrie, prin anul 1790, o scrisoare către baronul Kemeny Simon, prefectul judeţului Alba, prin care îl roagă „să se gândească la bunăvoința şi puţinul serviciu ce i-a făcut, în războiul trist al lui Horia" şi să intervină la episcopul Bob din Blaj, ca să-l mute în vechea sa parohie, unde a servit 26 de ani, adică în Galda de Jos… / În 10 noiembrie, locotenentul Probst se întâlni cu căpitanul Cloşca, în valea numită la Pârâul Turcului, conferi aici cu dânsul şi cu trupa sa, iar în ziua următoare se întoarse la Cricău…

În zilele de 6 şi 7 noiembrie, ţăranii din comitatul Hunedoarei intră în comitatul Albei şi atacă populația ungurească din **Vurpăr** şi **Vinţul de Jos**, omorând vreo 17 nobili şi prădând vreo 75 case nobilitare. / Pe ziua de 6 şi 9 noiembrie, revoluţiunea străbătuse şi în comitatele Sibiului, Clujului şi Aradului, exact în aceeaşi formă şi asprime, ţăranii arzând castelele şi gospodăriile boiereşti de prin toate comunele, în care pătrundeau…

În zilele de 25-27 noiembrie, prefectura judeţului Alba execută, fără cercetare, 11 ţărani români, printre care şi pe căprarul Ursu Uibaru, care, sub numele căpitanului său, Ion Horia cel tânăr, luase parte la tratativele **armistițiului de la Tibru**. Aceleaşi execuţiuni sângeroase încep şi la Arad, împotriva ţăranilor români: 4 persoane sunt condamnate la tragere în țeapă, la roată, la tăierea mâinilor şi a capului, la ardere şi la furci, iar populaţia întreagă a jude-

ţului, bineînţeles cea românească, bărbaţi, femei şi copii, condamnaţi la un număr nefixat de bastoane, bice şi vărgi…

Faţă cu această situaţiune din ce în ce mai rea şi în urma expirării, fără nici un rezultat, a armistiţiului de la Tibru, Horia dă ordin poporului să se ridice din nou. Agenţi ţărani cutreieră satele şi dau iar semnalul răscoalei. Acum intenţiunea căpitanilor era să plece din nou asupra oraşelor ungureşti. Se fixează atacurile şi se distribuie trupele în acest scop. Atacul oraşului **Deva** se hotărăşte pentru ziua de 30 noiembrie, iar ţăranii din munţii Abrudului declară că vor pleca din nou asupra Abrudului ca să-l prefacă în cenuşă, că vor trece prin ascuţişul sabiei pe toţi cetăţenii unguri şi chiar şi pe unii români, sub cuvântul că, în primele zile ale revoluţiei, ei au ascuns pe unguri în casele lor şi le-au dat mijloace de existenţă. Planul general era ca ţăranii din partea de jos a Mureşului, din Zarand şi din munţii Abrudului să înainteze, cu toţii, spre inima Transilvaniei şi să încingă o linie de foc, de la **Deva**, până la **Huedin**… / În timpul însă pe când ţăranii făceau pregătiri pentru o nouă ofensivă, armata imperială se puse în mişcare, din toate părţile, către munţii Abrudului. În partea dinspre Ungaria, generalul Sturm ocupă pasul de la Lacul Negru şi diferite alte trupe fură aşezate pe sub poalele muntilor, în comitatele Arad şi Bihor. Pe de altă parte, în **Dobra**, **Ilia**, **Deva**, **Orăştie** şi **Vinţul de Jos**, până la **Alba Iulia**, fură lăsate, de asemenea, detaşamente mai mici de armată. Alte trupe încinseră munţii, în partea răsăriteană, cu misiunea să străbată la **Abrud**, prin punctele **Zlatna**, **Mogoş** şi **Baia de Arieş**. În plus, o divizie de grăniceri secui fu destinată spre Cluj, ca să ocupe poziţiuni la **Gilău** şi **Huedin**. Câte un preot sau doi erau ataşaţi pe lângă fiecare trupă, ca să doje-

nească populaţia şi să o îndemne să depună armele. Situaţiunea era critică…

În ziua de 27 noiembrie, operaţiunile armatei începură pe toată linia. În unele părţi, ţăranii rămaseră învingători, ca la **Rămeți**, **Brad** şi **Lupşa**. La Rămeţi, țăranii strigau: „Nu vă lăsaţi odată cu capul, feciori, că vine Horia cu ţara!”. La Brad, după ce Crişan, cu trupa sa, bate pe maiorul Stoianici, cu cei 320 soldaţi ai săi, îl urmăreşte până la **Hălmagiu**. De asemenea, la **Lupşa**, pe Valea Arieşului, țăranii bat detaşamentul maiorului Dolcinengo, iar pe locotenentul Mesterhazy, care îi vine în ajutor, îl împuşcă, împreună cu 8 soldați ai săi…

În ziua de 7 decembrie 1784, se întâmplă nefericita luptă de la **Mihăleni**, care puse numaidecât capăt revoluțiunii. Armata, ca să poată opera în munţii Abrudului, trebuia necondiţionat să ocupe Zarandul şi, în special, satele de pe Valea Crișului Alb, de la Brad, în sus. Spre acest scop, plecă, în ziua de 4 decembrie, o nouă trupă, de 400 grăniceri secui, în ajutorul maiorului Stoianoci, sub comanda vice-colonelului Kray, care era însoțit şi de episcopul ortodox Gedeon Nichitici. Țăranii din **Brad** şi **Criştior** sunt chemaţi de preoți, care îi dojenesc şi le fac promisiuni că li se va face sigur dreptate, dar numai după ce vor depune armele. Astfel, satele din jurul Bradului şi Criştiorului se liniştesc, fără nici o vărsare de sânge, numai la simpla intervenţie a episcopului lor. / Nu tot astfel se întâmplă, însă, în satul **Mihăleni**, unde erau adunaţi peste 600 de ţărani, înarmaţi cu puşti, pistoale, lăncii şi furci de fier. Episcopul trimite doi preoți la trupa ţăranilor, ca să-i invite să depună armele şi să se liniştească, făgăduindu-le dreptate şi amnistie. Ţăranii răsculați refuzând, vice-colonelul Kray, după retragerea preoților, porneşte la atac pe

grănicerii secui şi se încinge o luptă între armată şi ţărani, care durează până seara târziu şi în cursul căreia cad 85 de ţărani, afară de răniţi şi prizonieri. Printre cei căzuţi era şi Micula Bibarţu, căpitanul țăranilor. / Această victorie a armatei introduse deodată liniştea în comitatul Zarand şi avu urmări şi pentru o repede liniştire a revoluţiei şi în munţii Abrudului. Sate întregi se supuseră, rând pe rând, iar cei care mai rezistau se îndreptară spre **Câmpeni**, unde formară o singură trupă, sub conducerea primului căpitan, Horia…

La 8 decembrie, vice-colonelul Kray, cu trupa sa şi cu episcopul Nichitici, sosiră la **Abrud**. Aici, într-o zi de târg, episcopul convocă pe preoţi şi câte 6 ţărani din comunele vecine, **Abrud-sat**, **Cărpeniş**, **Roşia Montană**, **Bucium**, **Lupşa** şi **Câmpeni**, sfătuind pe toată lumea adunată să renunțe la revoluţie şi publicând decretul împărătesc al amnistiei generale. Cuvântul episcopului fu ascultat. / Mai rezista acum trupa ţăranilor de la **Câmpeni**, în contra căreia primi ordin să plece, în ziua de 11 decembrie, vicecolonelul Schultz, cu 750 soldaţi. Pe dealurile care mărginesc drumul de la Abrud la Câmpeni, furnica un număr de peste 20.000 de țărani, asupra cărora se îndreptară gurile de foc ale armatei imperiale...

După dizolvarea trupei ţărăneşti de la **Câmpeni**, Horia dădu poruncă partizanilor săi, prin căpitanul Vasile Sgârciu din **Abrud**, ca, sub pedeapsă de moarte, să se întoarcă fiecare la casa sa, fiindcă a venit armata Maiestăţii Sale Împăratului, după ce îl vor însoţi pe dânsul până la **Albac** şi peste munţi, de unde, apoi, îşi va continua drumul spre Viena, ca astfel să poată dobândi un rezultat fericit, în urma revoluției, pe care o pornise şi comandase în scopul de a obţine dreptate şi libertate pentru iobagii români. / Era

ultima onoare ce se făcea primului căpitan al revoluției, lui Horia, ţăranul plin de inimă şi de nemărginită dragoste pentru fraţii săi din robia austro-ungurească. / Pe la mijlocul lunii decembrie 1784, **revoluția încetase cu totul**"[43].

1928: „În seria de frumoase lucrări, pornite de Î. P. S. Sa Mitropolitul nostru Nicolae, în scop de a ridica din ruine vechi altare ardeleneşti şi a construi și a le întregi cu altele noi, în locul celor stricate de vitregia vremurilor și a oamenilor, ni s-a dat acum să vedem înălțarea **Schitului de la Păltiniş** şi a unui sanatoriu menit îndeosebi preoțimii noastre ortodoxe române. / Sfântul locaş, construit în culmile dătătoare de linişte şi de viaţă sănătoasă ale munţilor, pe **locul dobândit prin reforma agrară** şi cuprinzând o modestă biserică şi un potrivit adăpost pentru preoţi şi alţi credincioşi suferinzi, este semnul evlaviei jertfelnice a celor ce l-au înălţat, în scop să răspândească mângâiere şi regenerare sufletească şi corporală. / Ideea construirii noului aşezământ a fost pusă în lucrare în urma sprijinului dat de răposatul ministru Constantinescu şi de alţi domni miniştri. / Drumul serpentină, ce duce până la schit, situat în împărăţia brazilor, iar ceva mai jos se răsfaţă, alintat de razele soarelui, sanatoriul, cu o mică fântână săritoare şi cu două terase, împrejmuit de brădet, la 2 km mai jos de vilele Societăţii carpatine. / Are 21 camere, apeduct, electrică, teracote şi întreg confortul trebuincios. Două căprioare, cu un pui de mistreţ stau alături, într-un ţarc, mintoase şi liniştite.

Căminul şi Schitul **Păltiniş** răsar, astăzi, pline de farmec şi religiozitate, ca semne luminoase, înfăptuite de cei statornici în credinţă. / În ziua de **luni, 6 august 1928**,

[43] Rusu Abrudeanu, Ion, *Moţii / Calvarul unui popor eroic, dar nedreptăţit*, Bucureşti 1928, pp. 161-176

la sărbătorirea Schimbării la faţă, s-a făcut **sfinţirea noului Schit** şi inaugurarea sanatoriului. / Un pelerinaj impunător s-a desfăşurat cu această ocazie. Popor din împrejurimi, în frunte cu preoţi şi prapori, cărturari din depărtate părţi ale ţării, s-au înfăţişat la **marele praznic de la Păltiniş**. / Actul sfinţirii îl săvârşeşte Î. P. S. Sa Mitropolitul Nicolae, înconjurat de preoţime. Cântările cucernice sunt executate, cu măiestrie, de corul mixt al Catedralei, condus de părintele-profesor T. Popovici. / Splendoarea serbării se măreşte prin înalta asistenţă a A. S. Regale Principele Regent Nicolae, însoţit de dl ministru Stelian Popescu şi întâmpinat, la sosirea sa în gara din Sibiu, în numele Î. P. S. Sale Mitropolitul Nicolae, de Î. P. C. Sa părintele arhimandrit vicar Vasile şi directorul E. Todoran al şcolii normale „Andrei Şaguna". / Mai iau parte, ca oaspeţi, domnii ministru al Instrucţiunii Dr. C. Anghelescu, ministrul Agriculturii C. Argentoianu şi ministrul Comunicaţiilor C. Dimitriu, fostul prim-ministru general Artur Văitoianu, cu doamna, general inspector Cihoski, general Daschievici, director general al învăţământului normal, primarul N. Regman, consilierii arhiepiscopiei, preoţi, învăţători, primari şi alţii… / S-a servit, apoi, înalţilor oaspeţi o masă, de către Î. P. S. Sa Mitropolitul. La şampanie, Mitropolitul urează M. S. Regelui Mihai I viață îndelungată și binecuvântată pentru neam și țară, asigurând tronul și dinastia de omagială supunere, dragoste şi credinţă din partea bisericii. Mulțumește pentru înalta cinste ce i-a făcut-o A. S. R. Principele Regent, prin participarea la această serbare… / După masă A. Sa Regală a făcut o vizită la Vilele Societății Carpatine, unde președintele Societății, Dr. Kepp, a adresat, în românește, A. Sale Regale cuvinte de binevenire şi mulțumire pentru înalta vizită. / La coborâre şi trecerea

prin **Răşinari**, Alteța Sa Regală se oprește la mormântul marelui mitropolit Șaguna, pentru a se închina”[44].

1928: „În **Păltiniș**, deasupra bătrânului sat istoric, unde își doarme somnul de veci Arhiereul nostru mare și înțelept, Andrei, s-a sfințit, vara aceasta, schitul, şi s-a inaugurat căminul pentru preoți și pentru alţi intelectuali”[45].

1944: „Într-un cadru deosebit, s-a făcut, zilele trecute, în frumoasa staţiune climaterică de munte **Păltiniş**, sfinţirea unei troiţe, ridicată întru cinstirea eroilor, din iniţiativa coloniei studenteşti a **căminului de munte Păltiniş**. / Erau de faţă, între alţii, domnii general Stavrescu, general Negoescu, prefectul judeţului Sibiu; dr. Iuliu Haţeganu, rectorul Universităţii Daciei Superioare; profesor universitar Ionaşcu, decanul Facultăţii de Drept; Speranţia, Popovici, Tudoran, Codreanu, Crişan, asistent Radu, colonel Gârleanu, precum şi numeroşi vizitatori şi studenţi aflaţi în staţiune. / După slujba religioasă a sfinţirii troiţei, oficiată de părintele protopop Nanu, Sfinţia Sa a aubliniat puterea crucii, care, din timpurile cele mai vechi, a fost o armă neînvinsă. / Au mai vorbit, apoi, domnii prof. dr. Aurelian Ionașcu, decanul Facultăţii de Drept și director al coloniei studențești din **Păltiniș**, iar în numele studenţilor aflaţi în colonie, a vorbit dl Hossu P. / Ultimul a vorbit dl profesor Iuliu Haţieganu, rectorul Universităţii”[46].

1945: „În ziua de 18 iulie, Părintele Burducea, Ministrul Cultelor, în drum spre **Păltiniș**, s-a oprit, de a vizitat şi biserica noastră greco-catolică din **Răşinari**-Sibiu, rămânând încântat de frumuseţea și curăţenia ei. Mai ales i-a plăcut foarte mult chivotul de pe masa altarului, care este

[44] *Telegraful Român*, Anul LXXVI, nr. 59, Sibiu 1928, pp. 1, 2
[45] *Telegraful Român*, Anul LXXVI, nr. 69, Sibiu 1928, p. 1
[46] *Universul*, Anul 61, nr. 149, Bucureşti 1944, p. 2

o imitația a Catedralei din Blaj, precum şi cele trei statuete cu Maica Domnului, Domnul Isus Hristos şi Sf. Antonie. / După vizita făcută la Mausoleul Mitropolitului Şaguna, la biserica noastră, la cele două biserici ortodoxe, precum şi la casele vechi ale episcopilor Nichitici şi Adamovici, s-a întreținut cu preoţii locali, aducând laude atât preoţilor ortodocşi, cât și preotului nostru greco-catolic, despre care a fost informat că zilnic face sf. liturghie şi că ţine deschisă biserica pentru credincioşi toată ziua. La orele 8, seara, Părintele Ministru, însoțit de dl director de cabinet, părintele Mântulescu, au plecat la **Păltiniş**"[47].

„Hohe Rinne" La Păltiniș
At Păltiniș A Păltiniș

[47] *Unirea Poporului*, Anul XXVII, nr. 31-32, Blaj 1945, p. 2

PALUARA

(lângă Zalău, judeţul Sălaj)

1356, iunie 20, Sântimbru: Dominic, vicevoievodul Transilvaniei, scrie căpitlului mănăstirii Mănăştur că trebuia să se înfăţişeze „Ioan, fiul lui Laurenţiu de **Recea** (Reche, judeţul Sălaj)… ca potrivnic al soţiilor lui Kalach şi Valentin de Cămăraş, adică fiicele lui Ioan zis Chente, în pricina privitoare la predarea părţilor de moşie din **Bărăi** (Bare, judeţul Cluj) şi **Sânger** (Zengel, judeţul Mureş)… şi la pătrimea de fiică cuvenită din moşiile **Recea Mare** (Reche, judeţul Sălaj), **Recea Mică** (Reche Minor, judeţul Sălaj), **Paluara** (lângă Zalău, judeţul Sălaj), **Cristur** (Kereztur, azi **Recea-Cristur**, judeţul Cluj), **Nok** (azi dispărut, judeţul Cluj) şi **Tamasteleke** (Tamastelke, lângă Recea-Cristur, judeţul Cluj) precum şi nişte pământuri rămase de la tatăl acelor doamne… / Ioan, fiul lui Laurenţiu nu se împotriveşte cu nimic la cererea acestor doamne”[48].

[48] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 24, pp. 23-25

PĂNADE

(Panad, judeţul Alba)

La **1211**, regele Ungariei Andrei II dădu cavalerilor teutoni (germani) întreagă Ţara Bârsei, iar la **1219**, le dădu canonicilor din Strigon (Ungaria) moşia **Vinţul de jos**. La **1263**, aceiaşi regi dădură unui anumit Jula sau Gyula, comunele **Veza**, **Mănărade**, **Haşag** şi **Nocrich**, şi aşa pământul românesc, pe încetul, trecea în mâni străine, ungureşti şi săseşti. / Tot cam pe atunci, nu ştim cu câţi ani ori zeci de ani înainte, pământul **Blajului** de azi a ajuns în mâinile unui anumit Herbord, care, după nume, pare a fi fost sas. Cel mai vechi document care aminteşte pământul Blajului este de la anul **1271**, când regele Ungariei Ştefan V, ca duce al Transilvaniei şi al Daciei, îl dărui sasului Thell, fiul lui Ebl din Braşov, care îl vându cumnatului său, Tzell, împreună cu comuna vecină **Sâncel**. / Pe atunci, Blajul de azi nu era sat, ci era numai o locuință de vară a stăpânului sas, aflătoare pe ridicătura de pe malul drept al Târnavei mari, cam între comunele **Veza** şi **Ciufud**, de pe malul stâng al aceluiaşi râu şi nu departe de îmbinarea celor două Târnave. / Familia lui Tzell stăpâni pământul acesta până pe la anul **1346**, când, nu ştim din ce motive, moşia ajunse în stapânirea „Erariului" (împărăţiei) sau a Statului. La **1395**, statul dărui moşia şi vila lui Herbord

ungurului Cserei Balázs, latineşte „Blasius”, căruia românii îi ziceau „Blaj”. Acesta făcuse nişte vitejii în luptele cu turcii, la Nicopole, iar regele Ungariei Sigismund, drept răsplată, îi dărui vila şi moşia din jurul ei, care cuprindea 13 sate. Astfel, acest pământ a ajuns în mâni ungureşti. unde a şi rămas, până când Dumnezeu a voit să ajungă iarăşi în mâinile vechilor stăpâni, adică a românilor, cu vlădica Inochentie. Ungurul Balázs, pe lângă locuinţele care erau, mai zidi câteva case, pentru birişti şi servitorimea sa, aşa că, de acum, locuinţa aceea de vară avea înfăţişarea unui sat şi se numea, ungureşte „**Balázsfalva**”, adică satul lui Blasius. Românii i-au zis, mai pe scurt „**Blaj**”. / Nu ştim câtă vreme va fi stăpânit Balázs moşia aceasta, ştim însă că, la **1535**, era în mâinile ungurului Gheorghe Bágdi. Acesta, pe colina numită pe atunci „Lórét”, adecă „păşunea cailor”, zidi un castel nou şi mare, cu două etaje, iar la etajul II, cu un coridor, de jur-împrejur, de unde, în timpul verii, stăpânii puteau să-şi vadă lucrătorii pe moşie până departe, la **Mănărade**, **Veza**, **Ciufud**, **Tiur**, **Petrisat** şi până aproape de **Sâncel**. Acesta, cu unele schimbări, este **castelul mitropolitan de azi**. O tăbliță de marmură, zidită în peretele de miazăzi al castelului, spune, în limba latină, că acel castel a fost zidit la anul **1535**, când ţara era bântuită de o mare foamete, aşa că ferdela de grâu costa mai mult de patru floreni, ceea ce, în bani de-ai noştri de azi, ar face cam 600-700 lei. / Nici Bágdi n-avu noroc să-şi stăpânească multă vreme castelul, căci, la **1597**, adecă după abia 62 de ani, castelul şi moşia erau în stăpânirea principelui ardelean Sigismund Báthori. Apoi trecu, din mână în mână, când la erariu (stat, împărăţie), când la particulari, aşa că, în timp de 139 de ani, castelul şi moşia Blajului, afară de erariu, a avut 9 stăpâni. Cei mai însemnați au fost

unul Simon Pécsi, care îl luă în stăpânire, la anul **1621**, de la principele Gavril Bethlen şi rudeniile sale, Ştefan şi Petru. / Acel Simion Pécsi era un om prilostit şi năprasnic. Îşi făcuse el o religie şi aducea jertfe sângeroase, şi chiar omeneşti. În podul castelului îşi făcuse o cămăruţă şi un altar, unde aducea jertfele cele sângeroase, întovărăşit de fetele lui. Altarul acela a rămas în podul castelului, până târziu, către 1848, adică până pe vremea episcopului Ioan Lemeni. Tradiţia spune că smintitul ademenea copii români de prin satele din jur, cu bănuţi, bomboane şi dulceţuri, îi ducea în castel, îi suia în pod, iar acolo îi junghia pe altarul lui şi apoi îi ardea, iar el, cu fetele lui, cântau din cărţi cu limbi încurcate. Fu aflat, într-un târziu, de către principele Gavril Bethen şi aruncat în temniţă!

După ce trecu prin alte câteva mâni şi stăpâniri, la **1664**, castelul şi cele 13 sate fură cumpărate de la erar (stat) de doamna Ana Bornemissa, soţia principelui ardelean Mihail Apafi I, aceasta îl dărui fiului său, Mihail Apafi II, care în castelul din **Blaj**, îşi serbă cununia cu principesa Catarina Bethlen, la **1695**. Pa aceşti principi, locuitorii din împrejurimi obişnuiră să-i numească „Craiul şi Crăiasa”. / Pe timpul craiului şi al crăiesei, castelul din Blaj era plin de lume. Era acolo curtea craiului, a crăiesei celei tinere şi a erăiesei celei bătrâne, Ana Bornemissa, cu prefecţi, mareşali de curte, magiştri pentru cai, preoţi ai curţii, stolnici, paharnici, logofeţi, comornici, dame de curte pieptănătoare, bucătari, bucătărese, pivniceri, măieştri de călărit, măieştri de dans, măieştri de duel sau de luptă cu sabia, o mulțime de „paji”, adecă feciori de nobili care trăiau la curtea principilor, ca să înveţe omenie. Dar, precum ne spune istoricul Gheorghe Bariţiu, în loc de omenie, învățau multe lucruri slabe şi, după câtăva vreme, se întorceau acasă le-

neşi, înfumuraţi, feciori de bani gata, beţivi ca pământul şi plini de boli ruşinoase. / La anul **1713**, Mihail Apafi II moare, în vârstă de abia 37 de ani. Curtea i se împrăştie, iar castelul şi moşia Blajului, rămase încărcate de datorii, aşa că statul, adecă erariul, ca să se despăgubească, luă întreg domeniul pe seama sa. / De-la familia Apafi au rămas, în **Blajul de azi**, două numiri de localităţi, anume: „Şipotul Crăiesei" şi „Fântâna Domnişoarei", adecă un izvor, care era între viile crăiesei, şi o fântână, care era în mijlocul moşiei vreunei domnișoare din familia Apafi, Bornemisa ori Bethlen. / Din pivniţa castelului ducea un coridor, pe sub pământ, până la Târnava Mică. Astăzi, însă, s-a dărâmat prin mai multe locuri, iară pe unde nu s-a dărâmat este plin da broaşte râioase, şerpi şi alte gângănii greşoase. Coridorul acela a fost făcut cu scopul că, dacă s-ar întâmpla ca oarecândva castelul să fie încunjurat de turci, cei închişi înlăuntru să poată ieşi, pe sub pământ, departe, la ţărmul Târnavei Mici. / În castel mai rămaseră numai câţiva îngrijitori de-ai erariului, iar prin contractul, încheiat la **28 martie 1736**, castelul şi moşia Blajului trec în stăpânirea episcopului român Inochentie Micu Klein de la Făgăraş, care, la **19 mai** anul următor, adecă **1737**, se şi mută aci.

Pe atunci, era numai castelul, încunjurat cu frasini, tei, stejari şi brazi, iar în partea dinspre apus erau vreo 20 de case şi o bisericuţă ungurească calvină, pentru argaţii castelului, toţi unguri calvini. Înspre răsărit, era luncă şi păşune, până la pădurea numită „Mişca", iar înspre miazănoapte, locuri arătoare. Domeniul Blajului, cuprindea, pe atunci, comunele: **Blaj**, **Mănărade**, **Spătac**, **Cergăul mare**, **Veza**, **Ciufud** şi **Tiur**, pe atunci în comitatul Alba de jos; apoi părți din teritoriile comunelor **Sâncel**, **Petrifalău**

(Petrisat), **Iclod**, **Pănade**, **Şona** şi **Spini**, pe atunci în comitatul Cetăţii de Baltă. Locuitorii acelor comune erau iobagii stăpânilor castelului, oricine ar fi fost. Ne putem închipui ce bucurie vor fi avut acei sărmani locuitori, care toţi erau români, afară de câțiva din **Petrifalău** şi din **Tiur**, care erau unguri, şi câţiva din **Mănărade** şi **Şona**, care erau saşi, când vor fi auzit că, de acum, le vine stăpân un vlădică român, un om care are la inimă durerile şi suferințele neamului românesc şi care nu s-a teme să le ţină parte în dieta Transilvaniei.

Vlădica Inochentie sosi la **Blaj** într-o după-amiază, cu diligența de la Sibiu. Castelul era gol şi pustiu, Intră înlăuntru, iar zidurile groase şi reci îl făcură şi mai tăcut decât era din fire. El plănuia ca din acel sătuleţ unguresc să facă un oraş românesc. Oraş cu mănăstire şi cu călugări harnici, cu şcoli româneşti şi cu dascăli harnici, unde toţi românii, care vor vrea și vor putea, să înveţe carte şi istorie românească, ca să ştie toți că ţara asta a fost a românilor, şi tot a lor trebuie să fie. / În partea de miazăzi a castelului, spre ţărmul Târnavei, era o râpă mare, care se întindea înspre răsărit, în formă de jumătate cerc, iar asupra râpei era lunca numită „Lórét” („câmpia cailor”), acoperită cu iarbă mare, aproape de cosit, și împodobită, unde şi unde, cu tufe de salcie şi de răchite. De la râpă şi până la poarta castelului, lunca era stretăiată de două căi cu ogăşii de care grele, care adunau roadele câmpului în grânarele castelului. O cale ducea, de la **Veza**, la **Sâncel**, iar alta, de la castel, la pădurea Mișca şi către comunele **Glogoveț** şi **Mănărade**. La încrucişarea acelor două căi plănui vlădica să facă piaţa noului oraş, ce va întemeia aici, între cele două Târnave. Cu toiagul arhieresc semnă brazdele pieţii şi ale străzilor, apoi desemnă locul unde să fie mânăstirea

şi şcolile, asupra râpei dinspre răsărit. / Chemă arhitecţi din Viena, ca să-i facă planul noului oraş şi al mânăstirii, şi începu lucrările, încheind, la **30 Martie 1738**, un contract cu arhitectul curţii împărăteşti din Viena, cu italianul **Giovanni Martinelli**. / În **sătuleţul Blaj** începu să se ţină târg de săptămână, în fiecare joi, precum se ţine şi azi, şi aşa, în fiecare săptămână, se adunau aici români de pe Secaş, de pe Mureş, până pe la Teiuş, de pe Târnava Mare, până la Copşa Mică şi de pe Târnava Mică, până din sus de Cetatea de Baltă. Episcopul aduse negustori şi meseriaşi români, de pe unde putu, şi, pe lângă nişte texe mici, le dădu loc pentru case şi prăvălii, şi astfel „câmpia cailor" sau „Lórét", se transformă, pe încetul, în orăşel cu străzi drepte şi cu căsuţe scunde sau joase, după cum era obiceiul de atunci a zidi. Mănăstirea şi biserica încă se ridicau încet, dar nu fură terminate decât după zece ani, adecă la **1748**, când vlădica Inochentie tânjea de şase ani, în exil în Roma, de unde nici nu se mai întoarse niciodată, aşa că n-avu parte să vadă roadele nopţilor nedormite de gânduri şi ale ostenelilor sale. Dar **Blajul** sporea mereu, iar castelul era locuit de preoţi şi călugări cucernici, care, prin post, privegheri şi rugăciuni, cereau mila cerului asupra acestui popor orfan de părinţi, în mijlocul atâtor răuvoitori. Râpa dispăru, prefăcându-se în costiş cu grădini, stradă şi parcul frumos din grădina seminarului de azi şi a internatului de băieţi. / N. Lupu"[49].

1263: „Regii Ungariei dăruiră saşilor pământuri bune, ca să le lucreze, căci, în urma năvălirilor barbarilor, o bună parte a ţării rămase nelocuită. Saşii se înmulţiră şi, pe lângă ce le dădură regii, îşi mai luau şi ei de la români,

[49] *Unirea Poporului*, Anul XX, nr. 26, Blaj 1938, pp. 5, 6

şi încă pământurile cele mai bune, / Pe la începutul veacului XIII, nişte români din jurul Bistriţei se plângeau regelui Ungariei că saşii le-au luat pădurile, pe care ei le aveau în stăpânire de la moşi şi strămoşi, de mai bine de o mie de ani, adecă aproape de vremea colonizării.

1360, ianuarie 15, Târgu Mureş: Regele Ludovic scrie capitlului bisericii Transilvaniei că i s-a plâns „văduva lui Ladislau, fiul lui Ladislau de Deag, că vrea să intre, în chip legiuit, în stăpânirea unor moşii ale sale, adică a jumătăţii moşiei **Deag** (Deeg, judeţul Mureş), şi a treimii părţilor drepte, aflătoare în moşiile **Sălcud** (Sarkuch, judeţul Mureş), **Cucerdea** (Kochar, judeţul Mureş) şi **Cipău** (Chapou, judeţul Mureş), care de drept i se cuvin ei. / Cu privire la aceasta, poruncim cu tărie să trimiteţi om de mărturie ca omul nostru Ştefan, fiul lui Petru de **Pănade** (Panad, judeţul Alba) sau Ladislau, fiul aceluiaşi Petru, ori Ştefan, fiul lui Kanya sau Bard de **Bord** (Bardhaza, judeţul Mureş), să pună pe sus numita doamnă şi pe fiii săi în stăpânirea ziselor bucăţi de moşie”[50].

1907: „**Măcelul de la Pănade** din nou i-a dat prilej biroului de presă al guvernului ungar să umple ziarele din străinătate cu minciuni şi pervertiri. Ziarele franceze publică toate aceiaşi telegramă, datată din Budapesta, în care se spune minciuna grosolană: „Colonelul unui regiment în manevre, trecând prin **Pănade**, a fost insultat de către un învățător român. Ofiţerii l-au îndepărtat pe învățător. Locuitorii români au atacat hotelul unde descinseseră ofițerii. S-a sunat alarma și trupele au fost nevoite să tragă mai multe salve de foc...”. / Am citit această telegramă în zeci de ziare franceze, engleze şi italienești. Biroul de presă

[50] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 451, pp. 468, 469

vrea să se facă vrednic de miile ce le încasează şi-şi face datoria de a-i prezinta pe români drept un popor incult, cu porniri barbare. / E sistem în calomnierea noastră, din partea lor. / Mai lunile trecute, s-a întâmplat „atentatul" de la **Branicica**. Toată presa din lume a fost alarmată. Românii au săvârşit un atentat împotriva unui tren. La câteva zile, se descoperă făptuitorii: nu sunt români, nu e vorba de crimă politică. Biroul de presă însă nu dezminte calomniile de mai înainte. Străinătatea trebuie ținută în eroare. / Lângă Brașov, se săvârşeşte un alt atentat împotriva trenului. Tot românul a fost şi făptuitorii acestui atentat. Presa din streinătate, din nou, a primit telegrame din Budapesta: „Cititorii noştri îşi aduc aminte de atentatul săvârşit de români împotriva unui tren, în Ungaria. Ieri, românii au săvârşit un nou atentat...", / La trei zile, e arestat făptuitorul. E un străin.

Statuia regelui Matia, ridicată în piaţă, în **Cluj**, a început să se surpe, să ruginească. S-a dispus să se facă reparaţii, să se umple picioarele calului cu plumb. Într-o zi, plumbul se varsă peste statuie și, a doua zi, gazetele ştiu de un atentat împotriva statuii regelui Matia. / Plumbul a explodat, fiindcă cineva a amestecat dinamită. Organul serios „Pesti Lloyd" face comentariul: „În oraş, se vorbeşte că românii au pus la cale atentatul". Pe urmele ziarului acesta, presa străină ştie şi ea de un atentat, săvârşit de români împotriva unei statui. La 24 de ore, se dezminte „atentatul". Nu e vorba de atentat, s-a răsturnat numai vasul în care se topea plumbul. Noi am rămas însă ponegriţi. / În **Arad**, de pe palatul de justiţie, a căzut coroana Ungariei. Preşedintele tribunalului declară că maltărul de mult a început să se desfacă de pe pereţi şi coroana a căzut de la sine. Cu toate acestea, organul partidului kossuthist „Budapest" afirmă

că muncitorii români au dat-o jos, cu forța. Și biroul de presă telegrafiază în lumea larga ştirea despre cel mai nou „atentat", săvârşit de români împotriva emblemei Ungariei.

Cine s-ar mai putea îndoi că ponegrirea poporului român se face cu sistem, după un plan bine chibzuit? „Națiunea" trebuie prezentată în străinătate ca un element de cultură, ca un far al civilizaţiei în mijlocul unor popoare barbare, ca românii, slovacii, sârbii etc. / Iar dacă, în careva ziar din străinătate, apare vreun articol obiectiv, în care se spune adevărul asupra stărilor din Ungaria, presa „națiunii" are altă minciună: trădătorii de patrie umblă pe la redacțiile străine şi pun la cale publicarea de articole injurioase pentru Ungaria. Articolele simpatice nouă sunt plătite cu bani grei, articolele în care ni se aduc calomnii exprimă vederile „fruntașului" şi „marelui" ziar etc. / **Cazul de la Pănade e însă mai revoltător**. După ce presa maghiară tăcuse trei zile, fără a putea însă împiedica să se discute această nemaipomenită barbarie, biroul de presă s-a văzut şi el nevoit să se declare şi a dat în vileag telegrama: „Colonelul unui regiment a fost insultat de un învăţător român, românii au atacat hotelul etc.", / Și la toate sunt de vină „agitatorii". Poporul e blând, dar agitatorii fără suflet îl aţâţă. Îl aţâță presa românească, îl aţâță preoții şi învățătorii... / Biroul de presă a făcut socoteală greşită, când a trâmbiţat în lume ce s-a întâmplat la **Pănade**. / Măcelul acesta a avut darul de-a deştepta interesarea mai mare a presei străine. Telegramele biroului de presă numai un moment le-a zăpăcit, apoi au început să se ocupe mai dinadins cu acest caz de barbarie. Pe urma ziarelor germane din Viena, descrierea autentică a celor întâmplate la **Pănade** a trecut şi la presa din Germania, de acolo, în cea franceză şi

în cea engleză. „Eroismul" honvezimii şi a ofiţerilor ei e, pretutindeni, scos în relief. Adevărul e pe cale"[51].

1907: „**Măcelul de la Pănade**. / „Să ne aducem aminte de faimosul proces al memorandului! Ce-i drept, atunci ministru de justiţie era Szilágyi Dezsö şi procuror general Jeszenszky Sándor. Ei bine, unul dintre eroii principali ai acestui proces, Vasile Lucaciu, zilele trecute a fost ales membru al corpului legiuitor. Omul, dacă are vreme, stă pe gânduri, când vede îndrăzneala fără margini, cu care niște bandiți vili abuzează de pacienţa naţiunii maghiare!" – („Pesti Hirlap", 31 august, articol de fond: „Türelemjátėk", în chestia măcelului de la Pănade.)

Excomunicați!... / Nişte ofiţeri turmentați de băutură, voind să-şi arate vitejia, comandă soldaților să măcelărească un sat întreg de români paşnici. Soldații, unelte oarbe ale disciplinei militare, ascultă şi, conduși de înşişi ofiţerii beți, intră în curţile şi casele oamenilor, lovesc, se folosesc de baionete, nu cruță pe nimeni, nici femei, nici copii nevârstnici. Colonelul stă răzimat de un obor şi se desfătează în vandalismul soldaţilor săi, în eroismul armatei naţionale maghiare, şi zâmbeşte ironic când notarul îl roagă să pună capăt măcelului: „Câteva zgârieturi nu strică!". / Noi ne plângem împotriva acestor brutalități nemaipomenite și ni se aruncă în față că suntem bandiți, că agităm... / În Ungaria, prin urmare, a cere dreptate înseamnă a fi bandit, înseamnă a agita? / Presa maghiară? Înjură și strigă după procuror. Înjură pe dl Maniu, înjură presa românească, că au îndrăznit să se revolte împotriva brutalităților acestora, și mint în mod stupid. / Un raportor

[51] *Lupta*, Anul I, nr. 18, Budapesta 1907, p. 1

al ziarului „Szabadság” a fost în **Pănade** şi a trimis ziarului său raportul următor:

„Un batalion al Regimentului 24 de honvezi etc... a sosit, dimineaţa, în comuna **Pănade**. Masa ofițerilor a fost instalată în școala confesională și ofițerii, în frunte cu colonel-locotenentul Kádár, s-au încartirat aici. Ofiţerii erau obosiţi de marş şi au început să bea vin. Aceasta a durat până seara. În vremea aceasta, cantorul comunei a intrat în bucătărie, probabil în stare de beţie...” / Chiar şi ziarele maghiare recunosc că ofițerii au băut, de dimineaţă, până seara, şi cu toate acestea, îi fac beţi pe românii care n-au băut nimic, ci au luat parte la joc! / Singur, ziarul „Az Ujság” are cinste şi respect pentru cititorii săi și nu aşteaptă să dea crezământ minciunilor şi pervertirilor oficiale și semioficiale. / „Aşa se scriu poveștile, dar nu comunicate oficiale, în care se spune că „soldaţii, în graba lor de-a asculta porunca de alarmă, au rănit, în fugă, pe mai mulți inşi. / Cel care se grăbeşte, nu săvârşeşte măcel, nu sparge capete, nu spintecă, în urma lui nu rămâne vaier şi moarte. / Să ne comunice lucruri adevărate. Adevăruri curate şi cinstite, care să poată fi crezute. Până atunci, trebuie să spunem că scrisoarea dlui Maniu răspunde adevărul curat”.

„Budapest”, fițuica lui Kossuth, scrie câteva șire obraznice şi-şi bate joc de jalea şi durerea noastră. / „Budapesti Hirlap” are un articol de trei coloane despre agitația „valahă”, ce se face în jurul **măcelului de la Pănade** şi recomandă procurorului articolele presei româneşti. Termină cu o infamie: / „Agitatorii aceştia nu sunt mântuitorii poporului lor. Poporul valah se va bucura mai mult, dacă îl vom scăpa de conducătorii săi volnici și necistiţi. Aceasta trebuie să o facem chiar şi din apărare proprie, fiindcă, în mii şi mii de comune şi în multe oraşe, maghiarimea tră-

ieşte în groază şi deznădejde, văzând libertatea agitaţiilor valahe".

În fața minciunilor infame, debitate de presa maghiară, n-avem decât să ne referim la scrisoarea de mai jos, ce ne-o trimite dl Dr. Iuliu Maniu. / **Onorată Redacţiune**! / Ziarele maghiare din capitală, cu puține excepțiuni, sunt supărate foc pe mine. Nu mă surprinde lucrul acesta, n-am căutat nicicând bunăvoința acelora care sunt deopotrivă dușmani şi neamului meu, şi dreptăţii. De astădată, este curios motivul supărării lor. S-a întâmplat măcelul, fără de pereche, din **Pănade**. / Micul sătuleţ, cu locuitori blânzi şi deştepţi, s-a scăldat, de astădată, la apus de soare, în sânge roşu, vărsat cu sălbatecă cruzime de armata susținută prin greul vieţii noastre. / Şirui lung al bolnavilor, veniţi, ziua următoare, la **Blaj**, pentru a li se coase rănile mortale, a trebuit să-l văd şi eu. Prea groaznică era povestirea răniților despre cele întâmplate. / Am mers, în aceiaşi zi, la **Pănade**, ca să aflu, în mod neîndoielnic, adevărul. / Am ascultat pe notarul comunal, care numai ocolind a putut scăpa de bătaie, mi-a descris înfiorătoarea goană; primarul comunal, care însuşi a fost bătut; am cercetat pe răniții nenorociţi şi mi s-a dat să aflu, în mod autentic, decurgerea şi să văd cu ochii mei urmările unui vandalism înfiorător.

Sângele vărsat, pe care nu-l sorbiseră încă de pe străzi căldura şi praful, gemetul răniților, tânguirea femeilor și a copiilor pretindeau urgentă satisfacție şi grabnică mângâiere. Am telegrafiat ministrului de honvezi, solicitând restabilirea ordinii de drept, şi am avizat ziarele despre acest revoltător fapt, săvârşit de militarii chemaţi să susțină pacea, iar nu să spintece cetățeni paşnici. / Cauza supărării ziarelor maghiare este faptul că nu am tăcut şi, în faţa faptei rușinoase, ele se refugiază la vechea lor armă.

Pun vina pe bieţii români şi declară de neadevărate şi tendenţioase comunicările făcute de mine. Datoresc adevărului şi nenorociților cetățeni măcelăriți să declar că amănuntele publicate de mine sunt absolut autentice. Leam aflat de la notarul şi judele comunal, de la răniții şi de la nenumărații martori oculari, interogaţi de mine. Toate comunicările ziarelor maghiare, contrare celor date de mine, sunt intervertiri fără nici o bază. Investigarea oficioasă, care e în curgere, adevereşte întru toate afirmaţiile mele. / Deocamdată atât.

În ce priveşte satisfacția și despăgubirea celor răniţi, justiția sper că îşi va face datoria. / În ce privește partea politică a chestiunii, aceia se va dezbate la locul competent. / **Soldaţii şi ofițerii au fost maghiari, comuna și răniții sunt români**. Experiența m-a învățat a cunoaşte obiectivitatea ziarelor maghiare. De la vestitul caz din **Bocsig** şi celebrul măcel de la **Mehadica** începând, ziarele maghiare au făcut totdeauna pe paşnicii români împuşcaţi şi batjocoriţi responsabili pentru incidentele şi barbariile săvârşite în ţinuturi româneşti. Știam bine că nici în acest caz nu se vor schimba moravurile lor. Am ţinut ca, de bună vreme, să le previn cu adevărul. Nu m-am înșelat. Cele mai multe ziare maghiare intervertesc şi bagatelizează cazul, învinovățesc poporul și li-e năcaz nu pe militarii brutali, ci pe mine. / Cauza măcelului a fost pasiunea militarilor, crescuți în spiritul şovinismului exagerat, cultivat cu atâta predilecție de ziarele maghiare, care acum vreau să acopere roadele lui funeste. De data asta n-au reuşit. / În viitor, tot mai puţin vor veni, până când, în definitiv forța dreptăţii eterne şi-a ordinii morale îi va șterge de pe arena vieții publice pe toți aceia care, orbiți de egoism şi de neîmpăcată ură față de noi, nefericesc întreaga țară, cu toți cetățenii ei.

/ Nu voi înceta, nici un moment, în munca noastră pentru ca aceasta cât de curând să se întâmple. / **Blaj**, la 31 august 1907. / **Iuliu Maniu**"[52].

1907: „Nu mai vorbim de trecut. Ne oprim numai la două cazuri recente: alegerea din **Beiuş** şi **crima de la Pănade**. Niciodată presa maghiară n-a dovedit mai pe față necinstea sa față de noi. Câte scornituri despre mișcarea electorală, câte calomnii despre corifeii noștri, care se coborâseră în mijlocul poporului! Şi mai ales, după alegerea părintelui Lucaciu, ce infame legende despre originea și activitatea din trecut a noului deputat, numai pentru a micșora personalitatea lui şi însemnătatea reușitei noastre! Iar la **Pănade**? Ce zvârcoliri meschine, câte frământări pentru întortocherea adevărului și câtă tăcere pentru a ascunde infamia, în toată grozăvia ei! / Măcar aceste două evenimente, **Beiușul** şi **Pănade**, erau cele mai prielnice momente pentru ziarele maghiare de a-și arăta, odată, onestitatea politică. Triumful nostru la **Beiuş** a fost aşa de mare şi aşa de evident, încât ar fi trebuit să inspire o convingere cinstită până şi celui mai orb dintre adversari. Iar **omorul din Pănade** a fost o greșeală aşa de păcătoasă, încât șoviniştii cei mai nebuni ar fi trebuit să aibă un moment de luciditate și să recunoască pacostea săvârșită. Erau cele mai bune ocazii acestea ca să aibă, odată, şi presa lor un gest frumos şi, mai ştii?, să ne facă să sperăm că, măcar într-un viitor îndepărtat, s-ar putea întâmpla minunea ca necinstea, care stă la baza judecăţii lor, să se mai împuţineze. / Dar nu. Orbi de bunăvoie, răi cu dinadinsul, dispreţuitori a tot ce e adevăr, ei nici acum nu s-au putut ridica peste strâmtoarea orizontului lor. Prea mici pentru a recu-

[52] *Lupta*, Anul I, nr. 180, Budapesta 1907, pp. 4, 5

noaşte că vremurile sunt mari şi grele, prea întunecaţi la minte decât să vadă unde o să ducă aceste necinstite arme, ei merg razna înainte. Şi iată, astfel, deschizându-se tot mai largă prăpastia între cele două popoare, cu firi atât de deosebite, iată-ne tot mai mâhniţi, tot mai încruntaţi, stând faţă în faţă. / Căci să se ştie că dacă nenorocirea, care e dușmănia între noi şi poporul maghiar, creşte, în mare parte e de vină necinstea presei acesteia, în atitudinea ei faţă de noi! Presa noastră românească, pe care justiția o urmărește cu ochi de călău, a fost porunca leală faţă de stat, a propagat idei naționale, fără să jignească drepturile altora, şi a deschis cel mai larg credit poporului maghiar. Pe când presa lor maghiară a agitat şi agită, sub scutul procurorului, împotriva noastră, asmute guvernul, jandarmi şi armată, seduce opinia publică şi înfiltrează, picătură cu picătură, ura de rasă în sufletele cititorilor maghiari. / Consecința? / Ori ce ar veni, nouă nu ne este teamă de răspundere, căci nu e scris nicăieri că necinstea politică învinge până la sfârşit”[53].

1908: „**Măcelul de la Pănade** – interpelarea deputatului Dr. Iuliu Maniu, făcută în şedinţa camerei ungare de la 18 ianuarie stil nou 1908: / Deputatul Maniu începe prin a spune că, în 25 august 1907, dimineaţa, a sosit la **Pănade** Batalionul al IV al Regimentului 24 de infanterie de honvezi, cu garnizoana în Csikszereda, sub comanda locotenentului-colonel Kádár László. Spune că, pentru menajul ofiţerilor, a fost destinată şcoala română greco-catolică din comună. Cătanele au fost încartiruite, iar batalionul s-a bucurat, din partea locuitorilor români din **Pănade**, de primirea cea mai ospitalieră, aşa că însuşi

[53] *Lupta*, Anul I, nr. 183, Budapesta 1907, p. 1

comandantul a declarat că batalionul nu s-a împărtăşit niciodată, în marşurile sale, de o mai prietenoasă primire ca în aceasta comună. Fiind zi de duminecă, soldaţii n-au avut ocupaţiune. Domnii ofiţeri, încă pe la 9 dimineaţa, s-au adunat la un dejun, în sala şcolii. Ofițerii au început să-şi petreacă şi dejunul lor a ţinut până la 12 ore din zi, şi îndată, după aceea, s-au şi aşezat la masă (prânz). Prânzul a durat până la 2 ore p. m. (strigări: aşa ceva nu se poate excepţiona!) Natural nu e nimic de excepţionat; de excepţionat este numai că, în timpul acesta, domnii ofițeri au luat la sine de tot prea mult din ceea ce numim băuturi spirtoase (zgomot în stânga)… / După masă, doi dintre domnii ofiţeri s-au dus, de la şcoală, la cârciumă, care e la 200-300 paşi departe de şcoală, unde era adunată tinerimea din sat, la joc. Cum s-au dus, ei au citat pe ţigani, la mesajul ofiţerilor, totodată au invitat pe feciori şi fete prieteneşte să vină în curtea şcolii, ca să-şi continue acolo jocul. S-au şi dus jucătorii şi au petrecut acolo toată după-amiaza, până la 5 ore, amestecându-se în dans câţiva soldaţi şi câţiva ofiţeri. La 5 ore, jucătorii s-au depărtat din curtea şcolii. Locuitorii din sat, intrând în vorbă cu soldaţii, făceau un mare cerc, ca la vreo 80-90 de paşi de la menajul ofiţerilor. / Într-aceea s-a întâmplat că cantorul bisericii, Ioan Borcia, care, până la 6 ore şi jumătate a stat acasă, a venit, însoţit de un honved, la şcoală. Ca un om ce se ţinea de biserică, îl ia aşa la goană şi zise către ofiţer: „De ce mă trimiţi afară, căci nu fac nimic?”. Atunci ofiţerul respectiv s-a repezit spre dascăl şi l-a lovit în spate aşa de tare, încât cantorul a căzut jos… / Într-aceea, doi oameni, care stăteau rezemaţi de stobor, Valeriu Cipariu şi Augustin Posa, s-au dus la cantor, să-l ridice, dar n-au putut, fiindcă acelaşi ofiţer începu a da noi lovituri cantorului şi ieşiră mai mulţi ofiţeri

din menaj… / Ofiţerul care ieşise în curte a dus pe cantor de acolo, dându-i continue lovituri, până în mijlocul străzii. Într-aceea, notarul comunal, care era ocupat înăuntru cu un cărăuş, care avea să ducă bagajul ofiţerilor, auzind gălăgia şi văzând că se-adună lumea, a ieşit să vadă ce s-a întâmplat. Notarul a zărit tumultul în mijlocul străzii, la vreo 50-60 de paşi de la şcoală, şi, când s-a dus acolo, a văzut că căpitanul Alexandru Rátky bate necontenit pe cantor. S-a dus acolo şi l-a rugat să-l lase în pace… / Intervenirea notarului n-a avut nici un rezultat. Ofiţerul a continuat a bate pe cantor, care a căzut la pământ. Într-aceea a alergat la faţa locului şi birăul Alexandru Posa, care a rugat şi el pe căpitan să nu mai dea în cantor. Încă tot îl bătea, într-atâta, încât răsplata birăului (judelui) satului, că a intervenit, a fost că şi el a căpătat câteva ghionturi cu puşca, de la patrula pe care a chemat-o căpitanul. În cele din urmă a succes totuşi notarului şi judelui comunal, să scape pe cantor din mâna căpitanului Rátky, şi să-l dea la o parte. Cu aceasta, s-a terminat, deocamdată, încăierarea. Soldaţii, între care erau şi ofiţeri, s-au grupat înaintea şcolii, iar sătenii stăteau ceva mai departe, înaintea cârciumii. Notarul, văzând care era dispoziţia, s-a dus înaintea cârciumii şi a zis către oameni: „Duceţi-vă acasă, să nu se întâmple ceva!”, iar cârciumarului i-a zis să închidă crâşma. / Oamenii au răspuns: „Domnule notar, noi bucuroşi ne ducem acasă, dar nu vezi că li s-a aprins honvezilor ţandăra? Dacă ne vom duce, uşor ni se poate întâmpla ceva”. / La asta, notarul, ca să dovedească oamenilor că nu li se va întâmpla nimic, a vrut să petreacă acasă pe Leonte Cipariu, dar atunci când notarul a ajuns cu omul acesta înaintea honvezilor, aceştia au smuls pe Leonte Cipariu din mâna notarului şi, cu toate protestările notarului, l-au bătut aşa de

amar, încât a căzut la pământ leşinat… / Notarul, văzând aceasta, s-a dus la locotenentul-colonel, care locuia aproape, şi l-a rugat să ia măsuri ca să pună capăt acestor brutalităţi. Notarul nu-şi aduce aminte destul de bine ce i-a spus locotenentul-colonel, dar zice că comandantul a bagatelizat lucrul şi, când i-a zis notarul „Mă rog, domnule locotenent-colonel, aceasta nu e numai o zgârietură, bietul om zace leşinat!", atunci comandantul a orânduit ca medicul de regiment să vadă ce-i cu omul acela, dar n-a fost înclinat de-a face absolut nimic pentru ca soldaţii să fie opriţi de la noi excese. / După ce notarul vorbise cu comandantul, vede că căpitanul Rátky, dimpreună cu locotenentul numit Hutiray şi cu detaşamentul care era mobilizat, precum şi cu mai mulţi soldaţi, merg în pas grăbit spre cârciumă. Tocmai era să închidă birtaşul cârciuma, după cum îi spusese notarul, când văzu că femei şi bărbaţi aleargă spre cârciumă. Iese să vadă ce e şi oamenii îi spun: „Nu putem merge de aici, căci vin în fugă cătanele spre noi". / Atunci oamenii intrară în cârciumă şi au răzimat cu spatele uşa, ca să nu poată intra cătanele. Ce se întâmplă într-aceea: honvezii sfărâmă festrele şi intră prin ele în cârciumă şi pe cei ce le vin în cale îi bat aşa de amar, încât acum a trebuit deschidă uşa, ca oamenii să scape cu fuga. / Când s-a deschis uşa, înaintea ei se aflau căpitanul Rátky şi locotenentul ce venise cu el; au întrebat pe cârciumar ce s-a întâmplat. Acesta le-a istorisit tot. Atunci căpitanul a declarat că el va acoperi paguba lui. Aceasta a şi făcut-o, din propriul său buzunar. Într-aceea, căpitanul Rátky, cu locotenentul Hutiray, cu detaşamentul şi cu soldaţii ce alergau după el, au traversat comuna şi pe oamenii ce le-au venit în cale nu numai că i-au bătut până la sânge, ci au

intrat în curţile oamenilor şi acolo au străpuns oamenii pe care i-au întâlnit”[54].

1919: „Onorată Redacţie! /Duminecă, în 23 februarie, și-a serbat cununia tânărul Simion Câmpean, din comuna noastră **Pănade**, cu Silvia Costea, din **Spini.** Cu această ocaziune, nunul mare, dl părinte Ioniţă Brad, a propus să se joace **jocul miresei în favorul orfelinatului din Blaj**. Propunerea dlui părinte a fost primită, din partea oaspeţilor adunaţi, cu mare bucurie. S-a adunat suma de 383 coroane. Aceşti bani, împreună cu lista celor ce au dăruit pentru orfelinat, o trimit, rugându-vă ca această sumă să binevoiţi a o preda Administraţiei canonice capitulare din Blaj, iar pe dăruitori să-i publicați, dacă să poate, în „Unirea poporului”, ca să fie de pildă şi altora. / Au dăruit pentru Orfelinat: / Tinerii miri Simion Câmpean şi Silvia Costea, 100 coroane, / dl Ioniţă Brad, preot în **Pănade**, şi doamna, / dl Ioan Ignat, învăţător în **Spini**, şi doamna, câte 20 coroane, / Iacob Cipariu, primar, 12 coroane, / George Irimie, purtătorul steagului, / dl locotenent Mihai Cipariu, / Maxim Irimie, / Vasilie Jacodi, / Ioan Popa, / Emanoil Popa (din **Mureş-Uioara**), / Ioniţă Borcea, / Ionel Cipariu, / Leon Câmpean, sergent, / Vasile Dumitrescu, / Dumitru Herţia / și dl Ioan Stupari, câte 10 coroane, / corporal George Tămaşiu, 6 coroane, / Tit Irimie, 5 coroane. / Apoi alți nuntaşi, câte 3, 2, 1 coroane. **Laolaltă, 383 coroane**. / Tinerilor miri bunul Dumnezeu să le dea, în viața lor casnică, noroc şi fericire! / **Pănade**, la 27 februarie 1919. / Gheorghe Irimie, stegarul”[55].

1924: „Am fost, dumineca trecută, în comuna **Pănade** și am văzut acolo lucruri frumoase. Am văzut oameni

[54] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXXI, nr. 6, Braşov 1908, p. 2
[55] *Unirea Poporului*, Anul XXIX, nr. 6, Blaj 1919, pp. 3, 4

cu dragoste de biserică şi cu dor de luminare, de carte. **Pănadea** nu-i sat mare, dar e locuit de români harnici şi silitori spre tot ce e bun şi măreț. Ei sunt cu adevărat vrednici nepoți ai marelui învăţat **Timotei Cipariu**. / De doi ani de zile, pănăzenii au o „Agentură" a Asociaţiunii, pe care au înfiinţat-o ei, de capul lor, fără nici un sprijin sau îndemn de undeva. S-au ortăcit vreo câţiva oameni mai scuturaţi, au plătit fiecare câte 50 de lei şi, lipindu-se de vrednicul lor preot Ioniţă Brad, au înfiinţat o bibliotecă, pe care o cetesc cu râvnă şi o îmbogăţesc din zi în zi. Astăzi „Agentura" din Pănade are peste 400 de cărţi româneşti, care nu zac numai de fală într-o ladă, ci trec din mână în mână şi îmbogătesc sufletele celor ce le răsfoiesc. Pe lângă preotul satului, multă inimă pune în această însoţire tânărul măestru tâmplar Traian Irimie, care e cheagul cel bun al **Pănăzii**. Adună pe oameni în jurul său şi, în bună înţelegere cu Părintele Ioniţă, îi duc pe cărări de înălţare!

În dumineca trecută, „Agentura" din Pănade a aranjat o adunare culturală, iar după masă şi seara, două producţii, cu coruri şi teatru. La adunare au vorbit domnii Augustin Popa și Alexandru Lupeanu, profesori în **Blaj**, încurajând amândoi frumoasele avânturi ale tineretului din **Pănade**. Dl Augustin Popa a vorbit despre foloasele învățăturii, prin cărţi şi gazete bune, iar dl Lupeanu, despre creşterea copiilor. Din Pănade mai pot să iasă oameni vestiți ca Timotei Cipariu, dacă părinţii ştiu să-şi îngrijească bine odraslele şi să le îndrume pe cărările luminii. / La producţie, au fost mai multe cântări de cor, conduse de Părintele Brad. Iar printre coruri, s-au jucat piesele „În sat la Târguieşti", „Martorul Culiţă Ciuplit", „Mana Vacilor" şi „Păzitorul de noapte". Au avut roluri însemnate şi au jucat foarte bine: Visalon Câmpian, Traian Irimie, Ionel Cipariu,

Simion Câmpian, Iova Stupariu, Titu Irimie, Ion Irimie, Traian Irimie, Veronica Irimie, Iacob Poşa, Mărioara Câmpian, Paulina Poşa şi Idifia Bucur. Privitorii au petrecut clipe frumoase şi nu se mai puteau ţinea de râs, la glumele bune de pe scenă. / Lucru de laudă că diletanţii au fost mai mult tot bărbaţi tineri, cu nevestele lor, cu tot, căci în Pănade femeile sunt vrednice de bărbaţii lor. Se pricep foarte bine la lucrul casei şi al câmpului şi, iată, sunt alături de bărbaţii lor şi la învăţătură. Bravo lor! / Pănăzenii să urmeze pe calea începută şi vor avea mângâieri tot mai bogate din „Agentura" lor. Tot înainte!"[56].

1924: „Între marii învățați, pe care **Blajul** i-a dat neamului românesc, la locul cel mai de frunte stă Timotei Cipariu. Acest **fiu de plugar din Pănade**, de pe Târnava mică, a fost, într-o vreme, cea mai aleasă mândrie nu numai a Blajului, ci a tuturor românilor. Numele lui răzbătuse pe la toți învățații mai de seamă ai Apusului și vestitul cărturar neamț Mommsen n-a pregetat să facă drum lung, din Germania lui, până la Blaj, ca să vadă și să stea de vorbă cu marele om al românilor, care era Timotei Cipariu. / Cipariu cunoştea, vorbea şi scria peste 25 de limbi vechi și noi, între care și limba arabilor, turcilor, inzilor şi ale altor depărtate neamuri răsăritene. Spre sfârşitul vieţii sale, moșneagul canonic de la Blaj nici nu avea altă plăcere mai mare, decât să scormonească prin scrisorile încurcate ale popoarelor din Asia, în care spunea că găsește multă frumuseţe şi înţelepciune. Biblioteca sa cuprinde sute de cărți și hârțoage răsăritene, cărora numai el le ştia tainele. În acestea limbi scria şi el însuși, lăsându-ne multe hârtii cu slova răsucită, pe care astăzi. durere, noi nu le mai ştim

[56] *Unirea Poporului*, Anul VI, nr. 10, Blaj 1924, p. 2

ceti. / O vorbă din popor spune: „Ziua bună se cunoaşte de dimineaţa”. Zicala aceasta se potriveşte de minune şi la copilăria lui Timotei Cipariu. În Biblioteca cea mare de la Blaj, găsim însemnări rămase de la ucenicul lui Cipariu, de la Moldovănuţ, în care ni se arată cum a început vestitul canonic să înveţe carte, în zilele lui fragede. Iată ce găsim însemnat despre felul cum a pătruns Cipariu în tainele învăţăturilor: / Încă până când nu se apropiase de şcoală, Cipariu a învățat să cunoască buchiile de la tatăl său, plugarul din **Pănade**. Năcazul era însă că nici bătrânul nu ştia să lege slovele deolaltă. Deci n-a putut să-l învețe mai mult nici pe micul „Timoftei”. Acesta, însă, stând serile pe lângă vatră, la zarea focului a răzbit să întreacă pe părintele său. La 6 ani, micul păstor de buchii a sărit cuc de bucurie, într-o zi strigând: „Tată. Eu ştiu ceti!”. / Bucuria tatălui său n-a fost mică. & Cipariu a învățat, tot singur, acasă, în **Pănade**, să cetească nemţeşte, ungureşte şi latineşte. Mic ajutor i-a dat un frate mai mare, iar cărți avea de la un profesor din Blaj, Basiliu Rațt. / În strana de la **Pănade**, a învăţat cântările bisericești, cunoscând și podobiile. De la mamă-sa, care era o țesătoare vestită, micul Cipariu a învățat să coase şi să țese; cosea și chindisii, ca o fată mare. ba nevedea ca orice femeie meşteră.

Când a venit la şcoală, la Blaj, era de 10 ani şi a fost înscris în clasa a doua primară. Tot copil, a învățat singur, de capul lui, să cetească grecește, apoi a trecut la limba italiană, care nici nu se învăța în şcolile din Blaj. / La 12 ani, știa să cetească evreieşte, apoi, la 18 ani, când era teolog în seminarul din Blaj, a pătruns în tainele limbii arabe şi a celei corceşti, încât uimea şi pe cei mai învăţaţi profesori ai săi. Şi să nu uităm că toate aceste limbi Cipariu le

învățase între anii 1814-1825, când aşa de puţini români erau care ştiau ceti românește!

Timoteiu Cipariu avea o ţinere de minte uimitoare. O bucată de cetire, pe care o depăna cu ochii o dată, mult de două ori, o ştia spune de rost, fără cea mai mică greşeală. La 15 ani, ştia pe Horaţiu întreg, la 16 ani, avea pe Homer în degete, iar pe Dante, marele scriitor al italienilor, îl spunea în limba lui, capitol de capitol, / Mai târziu, când era om deplin format, Cipariu era cel mai tare în limbile răsăritene, dintre toți învățații împărăției austriece. Nu-l tăiau nici profesorii cei vestiți, de la Universitatea Viena. Poliția de stat, din falnica cetate a împăratului Franz Iosef, când aveau de cetit vreo scrisoare în limbă necunoscută, dacă nu găseau în Viena om care s-o poată ceti şi traduce, o trimiteau la Blaj, la Timotei Cipariu, şi el și el în venea de hac! Moldovănuţ spune că era vai şi amar de cartea care-i cădea lui Cipariu în mână; o răs-cetea şi o judeca, de ieşea și măduva dintr-însa, / Prof. A. Lupeanu”[57].

1925: „Comună **Pănade**, de pe Târnava mică, nu e mare, nici bogată. Dar i-a rămas ceva din sufletul celui mai mare învățat al neamului nostru de pe vremuri, canonicul **Timoteiu Cipariu, care s-a născut și a copilărit aici**. Oamenii sunt harnici și iubitori da lumină. Au o bibliotecă mare, pe care o cetesc cu stăruinţă, fac coruri şi teatre, unul după altul. Iar acum, de curând, duminică, în 13 septemvrie, au făcut o sărbătoare, vestea căreia e bine să străbată tot largul țării, ca să se îndemne și pe alții să facă la fel. / Încă în 1916, povăţuiţi de preotul Ioniţă Brad şi de învățătorul Toma Cociș, pănăzerii au hotărât că vor ridica, un monument de piatră, în cinstea acelora, care nu se vor mai

[57] *Unirea Poporului*, Anul VI, nr. 17, Blaj 1924, pp. 2, 3

întoarce din crâncenul război. Au şi început să adune bani. Încetul pe încetul, suma a tot crescut, din colecte și teatre, până când, în curtea școlii, la mijlocul satului, s-a văzut o piatră mare, frumos cioplită, pe care sunt scrise, cu slove de aur, numele celor morți și dispăruți în războiul cel mare: **monumentul eroilor din Pănade**.

Duminică, s-a făcut sfinţirea acestui monument. După slujba din sfânta biserică, tot satul s-a adunat în curtea şcolii, unde sosise şi o mulţime de popor din satele vecine, apoi domni mulţi din **Blaj** şi **Diciosânmărtin**. Șase preoti, în frunte cu protopopul din **Hususău**, au săvârşit sfinţirea apei şi au binecuvântat monumentul. A ţinut, apoi, o pătrunzătoare predică Preotul din loc, Ioniţă Brad, şi. în urma lui, un sir întreg de vorbitori au sărbătorit, prin vorbiri pline de simţire, pe **eroii din Pănade**. A vorbit deputatul Dr. Hâncu, subprefectul judeţului, dl Ziler, subrevizorui Beian, protopopul B. Podoabă, profesorul din Blaj Augustin Popa, preotul din **Sâncel** Smighelschi, clericul Oniga şi ţăranul din **Pănade** Onisie Irimie. Toţi au preamărit vitejia celor căzuți în război, jertfa cărora a făurit mândra ţară românească de azi; au mângâiat pe părinţii, orfanii și văduvele care îşi plângeau, cu hohot, pe scumpi:i lor morţi, şi au lăudat bunul gând al locuitorilor din comună, care, în chipul acesta, îşi ştiu cinsti eroii. / S-a făcut, apoi, pentru străini, o masă mare, la care. de asemenea, s-au ţinut vorbiri, un şir întreg. / Seara, / tineretul a ţinut teatru. S-au jucat foarte bine piesele: „Așa a fost să fie" şi „Cinematograf", apoi „Ţiganul la vânat" şi mai multe cântări. Venitul acestei reprezentații este tot pentru monumentul eroilor. / Aşa s-a încheiat sărbătoarea din Pănade. Cei cari au văzut-o nu o vor uita curând. Ce minunat ar fi dacă, în fiecare sat, s-ar înălța câte un astfel de monument.

El ar duce scumpilor noştri morţi vestea că nu i-am uitat, că trăim în ţara câştigată de ei, ne gândim la ei cu recunoştinţă şi dragoste. Trecătorilor din drum le-ar aduce neîncetat aminte să-şi iubească ţara, în care le dorm moşiii şi strămoşii, şi să lucreze din răsputeri pentru înflorirea ei. Duşmanilor ţării le-ar striga amenințător că pământul acesta, plătit cu lacrimi şi cu sânge, este al nostru pe veci, Şi, în sfârşit, ar fi o mângâiere pentru părinţii, soţiiie şi orfanii care şi-au pierdut ce au avut mai drag pe meleaguri străine. Vor avea şi ei unde vărsa o lacrimă şi unde împlânta o mărţişoară, la ziua morţilor! Da, ar fi minunat lucru, să aibă fiecare sat un monument al eroilor săi! / Cade-se, deci, să lăudăm, din toată inima, pe harnicii pănăzeni; în chip deosebit, pe Părintele Bradu şi pe dl Traian Irimie, care au străduit mult pentru frumosul gând. Dea Dumnezeu ca pilda lor să fie urmată în toate satele noastre, din hotare în hotare!”[58].

1931: „**Expoziţia de animale de la Blaj**… / Camera de Agricultură a judeţului Târnava Mică, înţelegând că cel mai bun îndemn pentru oameni de a crește animale frumoase şi de soi ales, este arătarea acelor animale şi premierea lor cu bani, medalii sau diplome de recunoştinţă, a şi început să facă astfel de arătări sau expoziţii. / În 25 octomvrie a făcut o expoziţie de animale la **Bălăuşeri**, iar luni, în 26 octombrie, la **Blaj**. La expoziţia de la Blaj s-au putut vedea numai animale de prăsilă… Dintre proprietarii care au adus animale spre arătare, au fost premiaţi următorii:

Pentru tăurași frumoşi de prăsilă, au fost premiaţi: Ferma Bruchental din **Sânmiclăuş**, cu 1.000 lei, Mi-

[58] *Unirea Poporului*, Anul VII, nr. 39, Blaj 1925, p. 1

lu Moșneag din **Bucerdea**, cu 800 lei, Frăţilă Nicolae din **Sâncel**, cu 600 lei, Schuster Martin din **Bălăușeri**, cu 400 lei, Mărginean Nicolae din **Crăciunel**, cu 300 lei, **Pataki Martin** din **Crăciunel**, cu 300 lei, Hann Samuel din **Şona,** cu 200 lei Cistean Ioan din Bucerdea, cu 100 lei, Şarlea Simion din **Tiur**, cu 100 lei, și Binder Mihail din **Bălcaciu**, cu 100 lei.

Comunele care au taurii cei mai bine îngrijiţi, încă au fost premiate cu bani, și anume: comuna **Sâncel**, cu 300 lei, comuna **Şona**, cu 250 lei, comuna **Petrisat**, cu 200 lei, comuna **Bălcaciu**, cu 200 lei, comuna **Mănărade**, cu 200 lei, comuna **Blaj**, cu 150 lei, comuna **Ciufud**, cu 150 lei, comuna **Sânmiclăuş**, cu 150 lei, comuna **Pănade**, cu 150 lei, comuna **Spini**, cu 100 lei, şi comuna **Veza**, cu 100 lei.

Pentru vacile şi junincile celea mai frumoase au fost premiaţi: Ferma Bruckental din **Sânmiclăuş**, cu 200 lei, Cristea Simion din **Petrisat**, cu 900 lei, Costea Ioan din **Blaj**, cu 800 lei, Weber Matei din **Şona**, cu 700 lei, Păcurar Constantin din **Blaj**, cu 600 lei, Bechtold Iosif din **Blaj**, cu 600 lei, Mircea Nicolae din **Mănărade**, cu 500 lei, Olah Ioan din **Blaj**, cu 500 lei, Horşa Emil din **Sânmiclăuş**, cu 400 lei, Schmiat George din **Mănărade**, cu 400 lei, Puşcaş Ioan din **Blaj**, cu 300 lei, Barabaş Ana din **Sânmiclăuş**, cu 250 lei, Curtea mitropolitană din **Blaj**, cu 200 lei, Internatul da băieţi din **Blaj**, cu 200 lei, Scherner Samuel din **Mănărade**, cu 200 lei, Cristea Simion din **Petrisat**, cu 200 lei, Sântimbrean Ioan din **Cergăul Mare**, cu 800 lei, Grama Teodor din **Sâncel**, cu 700 lei, Mihai Ungurean din **Beşinău**, cu 600 lei, Morar Ioan din **Ciufud**, cu 500 lei, Konerth Martin din **Şona**, cu 500 lei, Lopziger Martin din **Şona**, cu 400 lei, Schmidt Andrei din **Mănărade**, cu 400

lei, Costea Vasile din **Sâncel**, cu 300 lei, Reder Ioan din **Bălcaciu**, cu 300 lei, Sas Danilă din **Sânmiclăuş**, cu 250 lei, Frăţilă Ioan din **Tiur**, cu 250 lei, şi Spătăcean Alexandru din **Ciufud**, cu 200 lei.

Pentru vieri şi scroafe bune de prăsilă au fost premiaţi: Maurer Ioan din **Mănărade**, cu 400 lei, Ştefan Dragoş din **Blaj**, cu 300 lei, Costea Ilie din **Sâncel**, cu 400 lei, Mărginean Ariton din **Sâncel**, cu 300 lei, Barna Vasile din **Iclod**, cu 200 lei. Îngrijitorul vierului din **Mănărade** a primit 200 lei, răsplată pentru buna îngrijire.

Pentru berbeci şi oi bune şi frumoase au fost premiaţi: Ioan Idu din **Mănărade**, cu 200 lei, Mărginean Nicolae din **Mănărade**, cu 150 lei, Ciugudean Gligor din **Bia**, cu 200 lei, și Stoicu Gligor din **Bia**, cu 300 lei.

Pentru galiţe s-a dat lui Emil Ciufudean din **Veza** 200 lei, oare a adus 6 galiţe Orpington, lui Alexandru Sighad din **Blaj** 150 lei, care a adus 4 galiţe Orpington și lui Miron Nicula din **Blaj** 100 lei, pentru pui de podoabă japonez Waly Kicki.

Diplome de recunoștință au primit Fondul I. M. Moldovan şi Curtea mitropolitană din **Blaj**, pentru porcii bine îngrijiţi, iar pentru galiţe, au primit diplome: Doamna Suciu din **Blaj**, care a adus spre arătare gâște foarte frumoase, Emil Negruţiu din **Blaj**, care a adus mai multe galițe Rhode Island şi Plymuth-Rock, Iustin Hossu din **Blaj**, care a adus 5 găini Rhode Island și 6 Leghorn, Nicolae Mârza din **Blaj**, care a adus 4 găini Wiandette, Ioan Costea din **Blaj**, care a adus 9 găini Wiandette albe, foarte frumoase, Dr. Traian Denghel, care a adus 2 pui Plymuth, mari şi frumoși, Petru Cristea din **Blaj**, care a adus 4 găini Orpington, Dr. Ioan Piso, care a adus 3 găini Wiandette şi

3 Rhode Island, şi Ştefan Dragoş, care a adus un cocoş Wiandette”[59].

1932: „Membrii cercului cultural, „Timoteiu Cipariu”, de care se ţin învăţătorii din comunele **Spini**, **Pănade**, **Biia**, **Valea-Sasului**, **Sânmiclăuş**, **Bilcaciu** şi **Şona**, s-au întrunit, în **Pănade**, duminică, în 17 aprilie. / S-au ţinut două şedinţe, una numai pentru învăţători şi alta publică, pentru popor. / Şedinţa pentru popor s-a început la orele 2 şi jumătate, cu un frumos şi bine potrivit program. / 1). Cuvântul de deschidere al președintelui, / 2). Viitorul satelor de pe dealuri, / 3). Bugetul săteanului, şi / 4) Săraci în țară bogată şi bogaţi în ţară săracă. / Programul a fost împiestriţat cu cântece şi poezii bine rostite de elevii **şcolii primare din Pănade**. / Au luat parte, pe lângă dl părinte, dl notar, cu doamna, şi un frumos mumăr de săteni şi sătence. Deşi sala de învăţământ, unde s-a ținut adunarea, e destul de mare, totuşi şi de data asta s-a dovedita aproape neîncăpătoare. / Poporul nostru de la sate e doritor şi chiar bine primitor de sfaturi şi îndemnuri bune, care, acum, pe vremuri grele, îi sunt mai mult ca oricând de folos. E drept că, de la vorbă, la faptă, mai este un drum bun, dar cu ce ne alegem stând cu mâinile în sân şi văicărindu-ne? La muncă, până nu e prea târziu!”[60].

1936: „Cursurile Şcolii Ţărăneşti Superioare din **Blaj** s-au încheiat, marţi, în 9 iunie. De dimineaţă, elevele, cu profesorii și profesoarele în frunte, au luat parte la sfânta liturghie, în catedrală. În curtea Şcolii de menaj, s-a făcut încheierea, de față fiind Ilustria Sa Jacob Popa, canonic-prepozit, Al. Lupeanu-Melin, preşedintele Despărțământului, S. Gizdavu, prefectul judeţului, Dr. Ioan Bianu

[59] *Unirea Poporului*, Anul XIII, nr. 43, Blaj 1931, p. 7
[60] *Unirea Poporului*, Anul XIV, nr. 19, Blaj 1932, p. 3

şi Dr. C. Suciu, vicepreşedinţi, I. F. Negruțiu, director pensionar, director Iuliu Maior şi profesor Dumitru Neda, membri în comitet, S. Orian, secretar, şi Ol. I. Barna, casier, doamnele şi domnişoarele profeaoare Emilia Hopârteanu, Veturia Popa-Bura, Maria Gabor, Eugenia Todică, Victoria Urzică, Paraschiva Tâmpânariu, directoarea Şcolii de menaj, Silvia Comșa, Popescu Maria, Margareta Trifan, Lucreția Nicoară, Maria Socol, Gabriella Cristea şi M, Zamfir. / Dl. Al, Lupeanu-Melin, după ce a arătat situaţia Scolii, a adresat elevelor cuvinte de despărțire, dându-le frumoase sfaturi. A împărțit, apoi, diplome şi premii, în unelte casnice, cărți şi medalii religioase. Toate elevele au avut o purtare foarte bună și au fost silitoare la studii, de aceea toate au fost premiate. **Premiul întâi** l-a luat Victoria Mâtcă din **Bălcaciu**, **al doilea**, Ana Costea din **Spini**, iar **al treilea**, Maria Mărginean din **Micăsasa**. Au fost premiate, apoi, toate celelalte, eleve: Benchia Anica, din **Lupu**, Bucur Maria, din **Pănade**, Câmpean Cornelia, din **Pănade**, Câmpean Polixenia, din **Daia**, Câmpean Veronica, din **Pănade**, Costea Carolina, din **Spini**, Cristea Maria, din **Şona**, Desmirean Paulina, din **Apahida**, Diac Eugenia, din **Moşna**, Hodăian Eleonora, din **Pintic**, Ilia Reghina, din **Clugudul de jos**, Laţa Aniţa, din **Şoroştiu**, Lupean Amalia, din **Daia**, Maior Valeria, din **Rădeşti**, Mihu Maria, din Lupu, Ana Mohan, din **Copşa**, Moga Eugenia, din **Proştea Mare**, Morar Maria, din Apahida, Muntean Elisabeta, din **Rădeşti**, Muntean Letiţia, din **Vecerd**, Oprea Maria, din **Proştea Mare**, Orian Valeria, din **Pănade**, Piştea Maria, din **Micăsasa**, Pitea Maria, din **Găbud**, Popa Viorica, din **Făget** şi Şovrea Maria, din **Făget**. / Eleva Mâtcă Viorica a mulţumit, în numele colegelor, con-

ducătorilor Despărţământului Blaj al „Astrei“, prin îngrijirea cărora ele au putut urma cursurile acestei şcoli” /

„Frumoasa inițiativă, luată de tinerii premilitari de la subcentrul **Șona**, de a da, în toate comunele aparținătoare subcentrului, câte o producţiune teatrală, continuă. / După serbările făcute în comunele: **Bila**, **Spini**, **Şona** și **Sf. Nicolae** (Sânmiclăuș), duminică, 7 iunie, premilitarii susamintiţi, sub conducerea dlui sublocotenent de rezervă Gheorghe Ciulea, șeful snbcentrului, au dat o frumoasă producțiune teatrală în comuna **Pănade**. În faţa unui public numeros, s-a desfășurat următorul program: / 1). „Ciobănaşul”, cor condus de premilitarul Iuliu Bogdan, învăţător. / 2). „Pedeapsa păcatului”, piesă în două acte. / 3). „Mândruliță dodă”, cor. / 4). „Gura lumii”, piesă poporală. / 5). „Petrică ordonanţă”, monolog. / 6). „Ţiganul fruntaş”, dialog. / 7), „Plânge-mă, mamă, cu dor”, cor. / 8). Dl sublocotenent Gh. Ciulea mulţumeşte publicului pentru concursul dat, arătând, totodată, scopul serbărilor făcute şi rostul ce-l au, mai ales la sate, astfel de serbări. A fost o adevărată zi de înălțare sufletească. / Din şirul tinerilor, care au jucat în piese, s-au remarcat îndeosebi următorii: Iuliu Bogdan, învăţător, / Gheorghe Petraş, învăţător, / Petru Baciu, elev, / Ignat Difta şi Roman Ana. / Urmează ca, în duminecile următoare, să se mai dea câte o producţiune teatrală în comuna **Bălcaciu** şi **Valeasasului**”[61].

1937: „**Pomenirea lui Timotei Cipariu**. **/** Duminecă, în 5 septembrie, s-a sărbătorit, în comuna **Pănade**, lângă Blaj, în cadre solemne, amintirea alor 50 ani de la moartea marelui învățat Timotei Cipariu, fost canonic-prepozit al Mitropoliei Blajului, născut în comuna Pănade,

[61] *Unirea Poporului*, Anul XVIII, nr. 24, Blaj 1936, p. 3

în anul 1805 şi mort, la Blaj, în 3 septemvrie 1887. S-a dezvelit, cu acest prilej, o placă de marmoră, aşezată în biserica română unită, din iniţiativa părintelui Ioniţă Brad, parohul local şi preşedintele Cercului Cultural „Astra", care a organizat această pioasă serbare.

Sosirea oaspeţilor. Încă de la ora 8, dimineața, au început să sosească în comună maşinile, aducând pe delegaţii diferitelor instituţiuni şi numeroşi intelectuali din **Blaj**, **Cluj**, **Sibiu**, **Dumbrăveni** etc., care au ţinut să ia parte la această înălțătoare serbare. / La ora 9, soseşte delegatul Prefecturii județului, dl Dr. Traian Mijia, subprefect, împreună cu dl prof. Dr. Coriolan Suciu, vicepreşedintele despărţământului Blaj at „Astrei", şi cu dl Dr. Traian Denghel, primpretor, preşedintele Cercului Cultural „Astra" din **Aghireşu**-Cluj. / La ora 10, soseşte, venind de la Sibiu, vicepreşedintele „Astrei", dl Dr. G. Preda, însoţit de Ilustritatea Sa Dr. Victor Macaveiu, vicarul mitropoliei Blajului, de dl Dr. Augustin Popa, profesor la Academia Teologică din Blaj şi dl Dr. Ilarie Holom, fost prefect, avocat în **Dumbrăveni**. Iluştrii oaspeţi au fost întâmpinați, la poarta triumfală de la intrarea în comună, de către notarul comunal Al. Ţiglariu şi primarul Simion Câmpean. / **Serviciul divin**. / S-a slujit o liturghie solemnă, pontificând părintele protopop onorar Alimpie Costea, parohul comunei **Spini**, în sobor de preoți. Au concelebrat onoraţii: Dumitru Neda, profesor la Academia Teologică din Blaj, Vasile Smigelski, paroh în **Sâncel**, Ioan Mărginean, paroh în **Biia**, Ioniţă Brad. paroh **Pănade**, şi Horaţiu Grama. paroh **Iclod**. / Slujba de diaconi au îndeplinit-o clericii: S. Orian şi L. Cipariu. Răspunsurile au fost date de cantorii locali şi de cei din comunele vecine, între care am remarcat pe bătrânul dascăl Teodor Pănăzan, învăţător pensionar în **Sân-**

cel. / Predica a rostit-o, cu multă vervă şi înţelepciune, părintele Dumitru Neda, profesor la Academia Teologică Blaj, vorbind despre minunata virtute a recunoştinţei. / La sfârşitul liturghiei, s-a oficiat un parastas pentru odihna marelui fiu al comunei **Pănade**, învățatul canonic de la Blaj, cândva, Timotei Cipariu. A urmat apoi dezvelirea plăcii comemorative şi stropirea ei cu apă sfinţită. Placa este o tablă de marmoră albă, pe care sunt săpate, cu litere de aur, următoarele: „Cercul Cultural „Astra" Pănade. Omagiu marelui cărturar şi român, fiul acestei comune, canonicul T. Cipariu, azi la 3 Septemvrie 1937, când s-au împlinit 50 ani de la moartea sa". Placa a fost lucrată de tânărul absolvent al şcolii de arte şi meserii din **Zlatna**, N. Oancea, din comuna **Tiur**"[62].

1939: „O înălţătoare serbare străjerească a avut loc, duminecă, 12 martie, la **Pănade**: ridicarea pavilionului naţional și învestirea elevilor şcolii primare din loc ca străjeri. La ora 3, după-amiază, curtea şcolii și împrejurul fierbeau de mulţime. / În cadrele programului străjeresc obişnuit, părintele vice-protopop onorar Ioniță Brad a sfinţit drapelul, pe care l-a predat, apoi, dlui comandant străjer de legiune Victor Creţu. Părintele Ioniță Brad arată, în frumoase cuvinte, faptul că tocmai în ziua când Biserica serbează aflarea şi ridicarea sfintei cruci, simbolul creştinismului, şcoala primară din loc își ridică „simbolul mândriei naţionale", alături de monumental ridicat în 1925, în memoria eroilor morţi pentru apărarea gliei strămoşeşti. Dl comandant Creţu primește drapelul sfinţit, pe care-l predă, apoi, comandantului de stol, învăţătorul-director, Anghel Dan, care îl predă echipei de străjeri, să-l înalțe pe catarg,

[62] *Unirea Poporului*, Anul XIX, nr. 37, Blaj 1937, pp. 1, 2

în timp ce străjerii cântau „Trăiască Regele!”. / Înemnătatea zilei o arată, în frumoase cuvinte, dl prim-pretor Victor Micu, armând dl V Creţu şi dl subrevizor I. Mureşianu din **Crăciunelul de jos**, din partea revizoratalui școlar, după care vorbeşte dl Anghel Dan, învăţător-director, ca să încheie dl comandant V, Creţu. / Programal este împănat de cântecele străjereşti şi declamările elevilor, care au adus clipe de adevărată înălţare sufletească… / Pe lângă întreagă comuna **Pănade**, au mai asistat, afară de autorităţile amănunţite, doamna Mureşianu, învăţătoare în **Crăciunelul de jos**, domnul şi doamna căpitan Cipariu Mihai, de la subcentrul **Blaj**, doamna şi domnul I. Spinean, învăţători în **Spini**, doamna şi domnul T. Oria, învăţători în **Biia**, domnii învăţători Ciulea Ghheorghe, din **Şona**, Ilieşiu şi Gheorghe Părău, din **Iclod**, cu echipe de străjeri, domnii Solomon Polia, învăţător în **Cergăul mare**, şi I. Cipariu, secretarul Liceului Comercial din Blaj. / Încheierea s-a făcut cu imnul regal, intonat de **fanfara comunei Pănade**, înfiripată nu de mult, de un grup de tineri ţărani, sub conducerea lui Traian Cipariu”[63].

1944: „Duminecă, 13 august, P. S. Aftenie, episcop co-adjutor, a vizitat comuna **Pănade**, din apropierea Blajului. P. Sa a fost însoţit, în acest drum de apostolie, de părinţii canonici Ioan Moldovan şi Iuliu Maior, de părintele protopop Iuliu Busoiu și de părinţii I. Florea, V. Florea şi Aurel Rusu. Bunii credincioşi de la **Pănade** au rămas mai mângâiați şi întăriţi sufletește, văzând că păstorii lor își aduc aminte de ei, în ceasurile grele, pe care le străbatem”[64].

[63] *Unirea Poporului*, Anul XXI, nr. 13, Blaj 1939, p. 5
[64] *Unirea Poporului*, Anul XXVI, nr. 34, Blaj 1944, p. 2

PÂNCOTA

(Pancatha, Pankata, Pankota, judeţul Arad)

1363, februarie 15, Pâncota: Petru de **Bellantis** (în Italia), stăpân al baroniei de **Pâncota** (Pancatha, Pankata, Pankota, judeţul Arad), dăruieşte lui „Gheorghe, fratele lui Sixt… dintr-o jumătate de moară, aşezată aproape de satul nostru **Saldobady** (dispărut, judeţul Arad), cu o roată ce mişcă o piuă… moară fostă a unor tâlhari, şi anume a răposatului Ladislau cnezul şi a vecinului său Preliub, care, din pricina tâlhăriilor lor la **Lipova** (Lippa, judeţul Arad), au fost osândiţi la pedeapsa spânzurătorii, şi ajunsă în stăpânirea noastră”[65].

1363, mai 5, Arad: Regele Ludovic scrie credincioşilor săi Ambrich şi Avram, fiii lui Toma din **Gerla de Sus** (lângă Ineu, judeţul Arad) că i s-a plâns „Gheorghe, fiul lui Ioan şi frate al lui Sike, oprăşean din **Pâncota** (Pancatha, Pankata, Pankota, judeţul Arad), că un loc unde se spală aurul, aflător pe pârâul Chisăud, care înainte a fost al răposatului Carol, este al său şi ţine de el cu toate drepturile cu care l-a stăpânit acel Syke, fratele său, dar acum vor să ia de la el acel loc. Drept aceea, poruncim cu tărie să în-

[65] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1361-1365), vol. XII, Bucureşti 1985, doc. 155, pp. 129, 130

găduiţi pomenitului Gheorghe să stăpânească acel loc. Altfel să nu faceţi”[66].

1370, aprilie 4: „**Noi, Ludovic**, din mila lui Dumnezeu, regele Ungariei, prin cuprinsul celor de faţă dăm de ştire şi facem cunoscut tuturor că, după ce au purtat dezbatere înaintea noastră, pe de o parte, judele, juraţii şi obştea orăşenilor oraşului **Cluj** (Clusuar), iar pe de altă parte, obştea nobililor din satul **Rediu**, care nu se înţelegeau între ei asupra unor semne de hotar şi a unui pământ, am trimis pe credincioşii noştri oameni, pe domnul Benedict, arhidiaconul de **Pâncota**, din biserica de Agria, şi pe Simion, notarul curţii noastre, din partea numiţilor orăşeni, şi de asemenea pe Ioan, nobil de Tur, rudă cu pomeniţii nobili de **Rediu**, din partea acestor nobili, pentru îndreptarea acelor semne de hotar. Aceşti oameni ai noştri, întorcându-se la noi, ne-au spus într-un glas, de faţă cu numitele părţi, că în marţea de după duminica *Judica* (2 aprilie), mergând ei la pământul în pricină între pomenitele părţi, au împăcat acolo aceste părţi şi le-au unit întru totul, hotărnicind între ele acel pământ în pricină în felul următor: mai întâi şi dintru început, venind ei la locul acela, unde semnele de hotar ale acelui oraş al nostru se mărgineau cu pământul satului numit **Banabic** – întrucât s-a spus că şi pomeniţii nobili de Rediu sunt acolo megieşi de hotar – au ridicat două movile de hotar lângă semnul dintâi. De acolo, înaintând puţin cam spre răsărit, pe un muncel teşit numit, în vorbirea, obişnuită berch, au aşezat şi acolo două movile de hotar. De asemenea, purcezând mai departe, sub un stejar au mai ridicat iar două semne de hotar, şi tot aşa, trecând drept înainte, au ridicat două semne de hotar. De

[66] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1361-1365), vol. XII, Bucureşti 1985, doc. 171, pp, 152, 153

acolo, cotind chiar spre răsărit, au aşezat iar două semne de hotar, şi, în sfârşit, ţinând-o mereu tot spre răsărit, după ridicarea peste tot, în şase locuri, a unor semne de hotar duble, sărind o mică baltă, şi trecând acolo peste un drum mare, care o ia spre Turda, trecând din pomenitul nostru oraş Cluj, prin acel sat **Rediu** al nobililor pomeniţi, au ajuns la locul unde acel oraş al nostru era mai înainte în hotar cu nobilii de **Giurfalău**, şi acolo, fiindcă s-a spus că nobilii de Rediu sunt în hotar atât cu oraşul nostru, cât şi ou sus-zişii nobili de **Giurfalău**, au ridicat cel din urmă semn de hotar, lângă cele două de mai înainte, şi aşa au încheiat acest mers şi această ridicare de semne de hotar, cât şi împărţirea acelui pământ. Cu care toate s-au declarat prin viu grai deplin mulţumiţi în faţa maiestăţii noastre, atât zişii orăşeni ai noştri, cât şi pomeniţii nobili de **Rediu**, mai adăugând şi această desluşire, că, întrucât între al patrulea şi al cincilea semn de hotar, numărându-le de la început, oamenii noştri au găsit, spre miazăzi, doua locuri ca de aşe-zare a unor semne de hotar străvechi, de aceea părţile au hotărât ca să fie socotite între ele zadarnice pomenitele locuri de semne de hotar străvechi, şi să nu poată fi între ele prilej nici de câştig, nici de pagubă. / Spre mărturia tuturor acestor lucruri am dat amânduror părţilor această scrisoare a noastră cu pecetea de taină a inelului nostru. Şi când această scrisoare va fi adusă înapoi la cancelaria noastră, poruncim să fie întocmită în chip de privilegiu al nostru, purtând pecetea noastră cea mare”[67].

1566: „Vilayetul Timişoarei este împărţit în sangeacurile: **Timişoara**, **Lipova**, **Arad-Gyula**, **Cenad-Beci-**

[67] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica*, 1366-1370, vol. XIII, Bucureşti 1991, doc. 489, pp. 738, 739

cherecu (Mare, azi Zrenjanin), **Moldova**, **Pâncota, Ineu**"[68].

1572, iunie 11: „Poruncă sultanală către beilerbeiul de Timişoara, anunțând schimbarea dintre Derviş, sangeac bei de **Pâncota**, şi beiul din **Zvornik**. Beilerbeiul, „până la sosirea sangeacbeiului de acolo, acesta, sangeacul **Pâncota**, să fie păzit aşa cum vei crede de cuviință (Documente turceşti, I, pp. 104, 105)"[69].

1574, martie 23: „Una dintre multele scrisori, schimbate în acest an între oficialii otomani şi principele Transilvaniei, despre încălcările repetate de atribuţii în zona **Ineului** (Tört. Adattár, p. 52). Ahmat, beiul de **Pâncota**, cere dreptate pentru unul dintre oamenii săi, intervine şi beilerbeiul timişorean (ldem, p. 29). Principele îi răspunde pe 24 martie (Szalay L., 1862, p. 145, 146)"[70].

1577, iunie 27: „Sultanul, către principe, despre problemele spahiilor din **Ineu**, **Şiria**, **Pâncota** şi **Dezna** cu oficialii creştini din jur. Răspunsul principelui este prompt, la fel şi al cadiilor din **Timisoara** şi **Ineu** către sultan"[71].

1862: În conscripţiunile familiilor nobile române din anul 1862 sunt menţionaţi „**Kocsuba** (Cociuba) de Tövis, în comuna Pâncota, Moroda, Ternova, Kurta-kér, Aranyág, Drautz, 1665, 69 familii.

Papp alias **Precup** de Făgăraş, în comuna Pâncota, 1689, câmpul vânăt, în mijloc mâna cu sabie, în jur o cunună de flori, deasupra stă un vestmânt de erou, 1 familie.

---

[68] Haţegan, Ioan, *Vilayetul de Timişoara*, Timişoara 2005, p. 65
[69] Haţegan, Ioan, *Vilayetul de Timişoara*, Timişoara 2005, p. 78
[70] Haţegan, Ioan, *Vilayetul de Timişoara*, Timişoara 2005, p. 81
[71] Haţegan, Ioan, *Vilayetul de Timişoara*, Timişoara 2005, pp. 75, 76

Bojtor de Nyórmós, în comuna Pâncota, câmpul verde, de-a dreapta vânăt, de-a stânga roşu, în mijloc, sub coroană, mâna cu sabia, în vârf un cap de om, 1 familie.

Fejér, în comuna Pâncota, 1 familie.

Orbonás, în comuna Pâncota, 1 familie"[72].

1884: „Din **Pâncota**, ni se scrie că, lunea trecută, 16 iulie, s-a descărcat o furtună repede peste comună. A căzut grindină de mărimea unui ou. Paguba ce s-a făcut însă în vii, până acuma nu s-a putut constata cu siguranță cât e de mare"[73].

1887: „În comitatul Arad se petrec, în fața alegerilor dietale, puse pe 18 ale lunii iunie, lucruri care merită a fi cunoscute şi apreciate de publicul român. Cele două partide maghiare din comitat, cea guvernamentală şi cea opoziţională moderată, au pactat una cu alta, astfel ca, din cele 7 cercuri electorale din comitat, guvernul să se aleagă în 4 cercuri, iar opoziţiunea moderată în 3. Dar cercurile electorale, pe spatele cărora s-a făcut această tocmeală, au început a se mişca. Așa, în **cercul Şiria-Pâncota**, românii au candidat pe protopopul Georgiu Popoviciu, iar despre **cercul Boroşneului** se zice că ar fi candidat pe protopopul Constantin Gurban. Protopopul G. Popoviciu a păşit, după toate formele, ca candidat şi ca **aderent al programei naţionale din Sibiu**, şi despre Gurban se zice că va păşi tot cu acest program"[74].

1887: „În **Pâncota**, au votat şvabii, care, până acum, își daseră votul candidatului partidei independente,

[72] Puscariu, I. Cav de, *Date istorice privitoare la familiile nobile române*, Sbiiu 1892, p. 41

[73] *Gazeta Transilvaniei*, Anul XLVII, nr. 124, Braşov 1884, p. 1

[74] *Gazeta Transilvaniei*, Anul L, nr. 122, Braşov 1887, p. 2

mai toți pentru candidatul partidei nationale române, protopopul George Popovici”[75].

1895: „Tinerimea română din comitatul Aradului invită la „Petrecerea de vară”, ce se va aranja în **Pâncota**, la 27 august nou, în sala hotelului „Crucea albă”, în meritul scopului său filantropic. / Începutul, la 8 ore, seara. / Preţul de intrare: pentru persoană – 1 florin, pentru familie – 2 florini. / Ofertele generoase se primesc cu mulțămită şi se vor cuita pe cale ziaristică. / Damele sunt rugate a se prezenta în toalete de promenadă”[76].

1895: „Balul aranjat de tinerimea română, la **Pâncota**, a succes peste aşteptare. S-a adunat un public numeros şi ales. Inteligința română din jur a fost bine reprezentată, ba chiar şi din Arad ne-au onorat cu prezența lor câțiva domni. Dintre cei prezenţi, mi-am însemnat numele următoarelor: / **Doamne**: Feier (**Boroşineu**), Ignat şi Constantin Pavloviciu (**Pâncota**), Petranu (**Arad**), Olariu (**Zarand**), Codreanu (**Şiclău**), Iancu (**Zarand**), Popescu (**Buteni**), Fildan (**Șiria**) Popescu (**Covăşinţ**), Pap (**Agriş**), Popoviciu (**Șiria**), Crişan (**Seleuş**), Olariu (**Arad**), Stanbesand (**Zarand**) etc. / **Domnişoare**: surorile Feier, surorile Constantin Pavloviciu. surorile Ignat Pavloviciu, surorile Codreanu, Popescu (**Buteni**), Pătrut (**Şepreuş**), Olariu (**Zarand**), Stanlesand, Crişan. Popescu (**Covaşinţ**), Ganea (**Şemlac**), în costum nuţonal, Pantoş, (Pil), Şerb (**Chitihaz**), Mişcuţa (**Giula**), Arsiciu (**Galşa**), Rați (**Şiria**), Teodorovici (**Șiria**), Moldovan (**Sântana**) etc. / Ordul de dans a fost corespunzător: cu „csárdás” etc. n-a fost molestată societatea. / În pauză, a delectat publicul studentul Niţă Popescu, cu plăcuta şi sonora-i voce. S-au ridicat şi toaste,

[75] *Gazeta Transilvaniei*, Anul L, nr. 129, Braşov 1887, p. 2
[76] *Dreptatea*, Anul II, nr. 166, Timişoara 1895, p. 3

între altele și întru sănătatea întemnițaților noştri. / Acest bal a meritat numele de „român”. Străini nu am văzut aici, decât onorabila familie germană Stanbesand, despre care cu plăcere putem constata că e filo-română şi vorbeşte bine româneşte. / La casă a incurs o sumă, din care, după detragerea erogațiunilor, va rămâne ceva şi pentru scopul filantropic. / În fine, e de notat că comitetul aranjator, care, pentru activitatea sa și succesul balului, merită toată recunoştinţa, a intenționat a îmbina acest bal cu un concert, dar a suferit naufragiu la autorităţile administrative”[77].

1895: „Foilor ungureşti li se telegrafiază din **Boroşineu** că jandarmeria din acest oraş „a făcut o percheziţie domiciliară fericită în locuinta învățătorului valah Petru Costin din **Moroda**”. / Dar auziţi numai ce fel de percheziție: „Percheziția s-a făcut în răstimpul cât a petrecut acest învăţător la exerciții de arme, la **Oradea-mare**. S-au aflat, în locuinţa lui, nişte poezii „antimaghiare” subscrise de respectivii autori. Două poezii le-a scris însuşi Petru Costin, iară a treia e de dascălul Potz (?) Bocu. Poeziile se ocupă cu Lucaciu şi cu Raţiu. Ele au fost confiscate, dimpreună cu nişte ziare oprite, din Bucureşti, şi nişte cărţi de cuprins „agitatoric”. S-a făcut, totodată, arătare judelui de instrucţie din Arad, contra notarului adjunct din **Pâncota**, Moise Ardelean, care a fost luat la ochi de jandarmerie, pe baza unor epistole, aflate la Petru Costin”. / Măi, măi! Maghiarii vor să serbeze mileniul, mâine, poimâine, şi, în zelul lor, slujbașii statului deschid uşile învăţătorilor şi pătrund, în absenţa acestora, prin case! Acest lucru se poate numi ticălos”[78].

[77] *Dreptatea*, Anul II, nr. 186, Timişoara 1895, p. 3
[78] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LVIII, nr. 157, Braşov 1895, p. 2

1896: La Conferinţa alegătorilor români din **Şiria**, din 13/25 octombrie, „s-a procedat la alegerea **clubului electoral cercual**, alegându-se preşedinte dl dr. I. Hotăranu, vicepreşedinte dl G. Popovici, protopop, notari I. Morariu (**Măderat**) şi Filip Leuca (**Pâncota**), iar membri Teodor Stan (**Cherechiu**), Iuliu Grofşoreanu (**Galşa**), P. Vanc (**Măderat**), I. Cure (**Coväsinţ**), S. Budu (**Pâncota**), G. Pap (**Ariş**), Melentie Pop (**Drauţ**), I. Morar (**Târnova**), Manase Popescu (**Arăniag**), T. Terebenţiu (**Galşa**) şi V. Popovici (**Şiria**)”[79].

1902: „Dl Ioan Iercoşan, absolvent de teologie şi ales preot în fruntașa comună **Pâncota**, de lângă Arad, s-a fidanţat, duminecă, în 14 septembrie, cu domnişoara Gabriela Istin din **Mehala**, lângă Timişoara”[80].

1904, Diaconovich: „**Pâncota**, comună mare în Ungaria, comitatul Arad, 4.896 locuitori (1891), 1.790 români, 1.711 maghiari, 1.213 germani etc.; şcoală inferioară de meserii, corporaţiune industrială, bancă poporală, felurite asociaţiuni, fabrică de spirt, mori de vapor, stațiune de cale ferată, oficiu de poştă şi telegraf, comerţ viu de vite, producţiune excelentă de bucate”[81].

1912: „În 8/21 ianuarie, tinerimea din **Pâncota**, cu concursul pedagogilor români din **Arad**, a aranjat un concert în comuna noastră, **Pâncota**. Deoarece acesta a fost un început, când s-a reluat firul petrecerilor de demult, cu caracter curat românesc, succesul material n-a putut fi la culmea celui moral. / Tinerii noştri pedagogi au dat dovadă că posed cunoştinţe temeinice atât în muzica vocală, cât și

[79] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LIX, nr. 228, Braşov 1896, p. 3
[80] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXV, nr. 196, Braşov 1902, p. 2
[81] Diaconovich, Dr. C., *Enciclopedia Română*, Tom III, Sibiu 1904, p. 515

în cea instrumentală. / Au plăcut foarte mult publicului toate punctele din program, aşa că mai multe puncte au trebuit, la insistenţa publicului, să fie repetate. / Foarte bine s-au achitat de rolurile lor domnii A. Oarcea şi A. Roman, pedagogi clasa a IV-a. Tot asemenea şi în „Doina", executată pe vioară de N. Barbu, pedsgog, clasa a III-a, acompaniat de alți trei colegi. Prin aceasta şi prin executarea celorlalte puncte din program, ne-au făcut nouă o seară plăcută, secerând cinstea şi admiraţia străinilor, care au avut fericirea de a-i asculta. / Şi pe această cale, ne exprimăm sincerele noastre mulţumiri dlui director seminarial R. R. Ciorogariu, că ne-a dat ocaziunea de a putea arăta străinilor, care, din curiozitate, au luat parte la concert, că avem şi noi oameni care ştiu face artă.

Între frumoasele domnişoare care ne-au onorat cu prezenţa, au fost domnişoara Livia Teodoroviciu din **Capolnaş**, surorile Livia şi Aurelia Niculescu din **Toc**, Livia Leuca şi Silvia Neamţu din **Pâncota**, Iulia Suciu şi Anuţa Doboş din **Șiria**, surorile Persida și Saveta Nişca din **Galşa**, Livia Crişan din **Șiria**, Paula Cătană din **Pâncota**, surorile Varga din **Nădab**, Sabina Faur şi Sofia Tămas din **Şiria**, Livia Tătar din **Lipova**, Roza Petrovici şi Nagy Mariska din **Pâncota**, şi altele, ale căror nume nu mi le-am putu nota, pentru ce îmi cer scuze. / Dat fiind scopul nobil, pentru care s-a aranjat această petrecere, adică **ajutorarea şcolii de fete din Pâncota**, au binevoit a face suprasolviri următori domni: Dr. Ştefan C. Pop, deputat, 15 coroane, / fraţii Burza, 10 coroane, / Ioan Binchici, 10 coroane, / Lazar Palco, 10 coroane, / Dumitru Tămaș, 2 coroane, / familia Neiculescu, 2 coroane, / Teodorovici, 2 coroane, / Cătana, 2 coroane, / F. Cherechean, 2 coroane, / At. Popovici, 2 coroane, / Mărinimoşii domni, care au binevoit

a suprusolvi, primească, şi pe această cale, sincerele noastre mulţămiri. Domnilor pedagogi, care au concertat, asemenea, le mulțămim, în special dlui pedagog Peş, conducătorul corului. / În numele inteligenţei române din **Pâncota**: / I. Pocol, adjunct notar”[82].

1918, noiembrie 4: „În 4 noiembrie, ne sosesc ştiri alarmante din comitatul **Arad**, în cea mai mare comună, **Pecica**, comuna mea natală, notarul Momac abia scapă cu viaţă. I se aducea de vină că i-a prea trimis pe front şi şicanat pe cei de acasă, deși, în timp de pace, făcuse mult pentru ridicarea bunei stări în comună. Mânia poporului nu cunoaște iertare. În **Pâncota** sunt jefuite prăvăliile”[83].

1925: „În orașe mai mari, ca București, Timişoara, Sibiu şi altele, electricitatea se întrebuinţează şi la mişcarea tramvaielor, apoi la diferite motoare pentru tăiat lemne, îmblătit (treierat), tipografii şi alte lucrări, la care se cere putere de motor. / În părţile noastre, **cea mai lungă linie de tramvai electric** se află la podgoria Aradului, de la **Radna**, pe la **Covasinţ**, **Cuvin**, **Şiria,** până la **Pâncota**”[84].

1937: „**Inaugurarea unei arene sportive la Pâncota**. Duminică, după-amiază, s-a inaugurat arena sportivă a clubului „Sparta” din comuna **Pâncota**. Inaugurarea s-a făcut în prezenţa autorităţilor comunale. S-au rostit mai multe cuvântări, după care s-a jucat un meci de foot-ball între „Sparta” din **Pâncota** şi „Amefa” din **Arad**”[85].

1937: „Accident pe calea ferată, în **hotarul comunei Pâncota.** / Protopopul Ştefan Bogdan, din **Hălmagiu**,

---

[82] *Tribuna Poporului*, Anul II, nr. 4, Arad 1912, p. 7
[83] Ciorogariu, Roman, Episcopul Orăzii, *Zile trăite*, Oradea 1926, pp. 158, 159
[84] *Unirea Poporului*, Anul VII, nr. 47, Blaj 1925, p. 1
[85] *Universul*, Anul 54, nr. 187, Bucureşti 1937, p. 12

plecase, în cursul zilei de sâmbătă, cu o căruţă, spre comuna **Zerind**, spre a lua parte la înmormântarea preotului Aurel Iancu, din acea comună. Cum drumul trecea peste linia ferată, vizitiul n-a observat un tren, ce se apropia, astfel că trenul a lovit caii de la căruţă. Vizitiul şi protopopul Bogdan au fost aruncaţi din căruţă, în urma loviturii trenului. Din fericire, nu s-au ales decât cu mici zgârieturi şi cu o spaimă grozavă. În schimb, caii au fost omorâţi”[86].

Dorfstraße — Ieseni — Drum de sat
Village street — Rue de village

[86] *Universul*, Anul 54, nr. 200, Bucureşti 1937, p. 8

PANTICEU

(Pânticeu, Cheh, judeţul Cluj)

1355, mai 25, Turda: Nicolae Konth, voievodul Transilvaniei, dă de ştire că, în adunarea nobililor de la Turda, „Gheorghe zis Bubek, cavalrt al curţii regelui, aducând cu sine un copil în vârstă fragedă, anume Ioan, fiul lui Petru zis Panchelus, ni s-a plâns, în numele acelui Ioan, că Laurenţiu de **Recea** (Reche, judeţul Sălaj) şi Ioan, fiul său, au alungat cu silnicie pe acel Petru, tatăl copilului Ioan, de pe o jumătate a moşiei numită **Panticeu** (Pânticeu, Cheh, judeţul Cluj) şi de pe jumătatea a două pământuri, numite **Myketeleke** (în hotarul satului **Cătălina**, judeţul Cluj) şi **Hunthteleke** (azi dispărut, judeţul Cluj), ţinând de acea moşie Panticeu, aflătoare în comitatul Dobâca, pe care sus-zisul Petru, tatăl său, le dobândise, prin rânduială judecătorească, de la acei Laurenţiu şi Ioan, în faţa lui Ladislau, vicevoievodul Transilvaniei, urmând să le răscumpere cu 25 de mărci. Pe acestea, împreună cu cealaltă jumătate din moşia Panticeu… numiţii Laurenţiu şi Ioan le-au cotropit cu silnicie, pentru că acel Petru, tatăl copilului, nu putuse să răscumpere pentru cele 25 de mărci… iar acum, sus-zisul Ioan, după moartea tatălui său Laurenţiu, şi Mihail, fiul lui Blasiu, fiul aceluiaşi Laurenţiu, adică fratele de după mamă al acelui Ioan, le ţin cotropite,

spre paguba acelui copil Ioan… / Auzind acestea, Ioan, fiul lui Laurenţiu, şi Mihail, fiul lui Blasiu, au răspuns că nu prin alungarea pomenitului Petru de pe zisele jumătăţi de moşii sunt ei stăpâni pe acestea, ci după datină şi lege şi că au acte temeinice cu privire la aceasta, pe care pot să ni le arate la un soroc ce li-l vom da. / Şi pe când noi voiam să facem judecată şi dreptate între părţi… înfăţişându-se Gheorghe, cu acel copi Ioan, fiul lui Petru, şi Ioan, fiul lui Laurenţiu, şi Mihail, fiul lui Blasiu… ne-au spus că s-au împăcat cu privire la acele moşii… că Ioan, fiul lui Laurenţiu, şi Mihail, fiul lui Blasiu au înapoiat acelui Ioan, fiul lui Petru, jumătate din moşia Panticeu şi din pomeni-tele pământuri Mykustelke şi Hunthteleke, cealaltă jumăta-te din acele moşii rămânând neatinse… / În schimb, acel Ioan, fiul lui Petru, s-a legat în faţa noastră să plătească acelor Ioan şi Mihail, în a cincisprezecea zi viitoare de la sărbătoarea Rusaliilor (7 iunie), 50 de mărci în dinari, socotindu-se fiecare marcă cu 10 dinari”[87].

1356, mai 6, Alba Iulia: Capitlul bisericii Transilvaniei dă de ştire că, venind „Ioan zis Pancelus de **Pânticeu** (Pânticeu, Cheh, azi **Panticeu**, judeţul Cluj), pe de o parte, iar pe de alta Kalach de **Zenthmartun** (judeţul Cluj), pentru soţia sa şi pentru Valentin zis Cămăraş, Ioan, fiul lui Ioan zis Chente, aceştia au mărturisit că în pricina stârnită între acele doamne şi Ioan zis Pancelus, cu privire la a patra parte, cuvenită ca fiice ale acelor doamne, numite Barbara şi Elisabeta, după dreptul firesc şi după obiceiul regatului, a patra parte din moşia Pânticeu a acelui Ioan, fiul lui Ioan, şi care moşie a tatălui trecuse asupra lui Ioan zis Pancelus… / Ioan zis Pancelus a dat şi a dăruit acelor

[87] AŞSP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1351-1355), Vol. X, Bucureşti 1977, doc. 311, pp. 322-325

doamne, soţiile lui Kalh şi Valentin, drept plată a zisei pătrimi, a patra parte din moşia Pânticeu, cu toate folosinţele”[88].

1357, mai 6, Alba Iulia: „Solomon, arhidiacon de Turda… adevereşte împăcarea dintre Ioan zis Pancelus de **Pânticeu**, pe de o parte, şi Barbara şi Elisabeta, pe de alta, pentru sfertul cuvenit fiicelor şi pentru alte drepturi”[89].

1366, mai 11, Turda: Voievodul Dionisie dă de ştire că, în adunarea de la Turda, ridicându-se „Elizabeta, fiica lui Ioan zis Chenthee, văduva lui Valentin, fost slujbaş de Cămăraş, a spus că ea, pornind pricină înaintea răposatului magistru Solomon, vicarul bisericii Transilvaniei, a dobândit, după rânduiala judecăţii, de la Ioan, fiul lui Petru zis Panchelus, pătrimea cuvenită ei ca fiică din moşia numită **Pânticeu** (Pânticeu, Cheh, azi **Panticeu**, judeţul Cluj) a răposatului Ioan zis Chenthee, tatăl ei, din care însă nu i-a fost dată nici o plată din partea acelui Ioan… Auzind aceasta, Ioan zis Panchelus a răspuns, cu privire la sus-zisa pătrime a fiicei, că el este gata şi pregătit să plătească văduvei lui Valentin, cu privire la sus-zisa pătrime cuvenită ca fiică, prin dare de moşie din pomenita moşie Pânticeu, a răposatului Ioan zis Chenthee, unchiul lui, ce o priveşte pe ea; însă, întrucât acel Ioan zis Chenthee a avut şi are, în afară de această doamnă, încă trei fete, el trebuie să plătească, potrivit obiceiului ţării, şi acestor trei fete ale

[88] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 15, pp. 17, 18
[89] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 125, p. 123

aceluiași Ioan și urmașilor lor, cu privire la pătrimile cuvenite lor ca fiice”[90].

1878: „În cercurile de alegere **Panticeu**, **Ileanda**, **Rohia**, **Masica**, fiind alegatorii, cu puţină exceptiune, toţi români, s-au ales, asemenea, români. Alegatorii romani au reclamat în contra alegerii de la Csáki-Gorbo. Din partea contrară s-au făcut reclamaţiuni în contra alegerilor întâmplate la **Panticeu**, **Ileanda**, **Rohia**, **Masica**. / Ce nu au putut isprăvi autorităţile comitatului cu forţa a suplinit comisiunea de verificare cu nedreptatea. / Reclamaţiunea românilor contra alegerii din Csáki-Gorbo, deşi se provocă la martori (chiar şi unguri), fu reieptată, din motiv că nu dovedeşte nimic. Alegerea de la **Masica** şi **Panticeu** o au nimicit, fără să facă cel puţn cercetare. / Întru aceea, s-a organizat municipiul **Dej** cu eschiderea celor patru cercuri mari, care trebuiau să dea aproape la 50 reprezentanţi municipali. S-a făcut, după aceasta, alegere nouă la **Panticeu** şi **Masica**. La **Panticeu** a învins sila, iar la **Masica** au stat alegatorii neclătiţi, alegând din sânul său pe reprezentanţi. Furia a devenit mare, de unde au românii curajul să aleagă pe cine voiesc dânşii”[91].

1885: Pe „Lista Nr. 20. Colectant M. O. D. Ioan Haţeganu, vice-protopop în **Dergea**”, au contribuit şi „Demetriu Zdroba, paroh în **Panticeu**, cu 50 creiţari, / Vasiliu Vlaicu, jude comunal în **Panticeu**, cu 20 creiţari… / Pop Mitru, agricultor, / Pintican Lică, agricultor, / Bocea Nechita, agricultor, / Rusu Ioan, agricultor, / Ioachim Nemeșiu, docente, / Pintican Ioan, agricultor, / Dragomir Ioan, agricultor, / Micu Oniţia, agricultor, / Pop Toma,

[90] AȘCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1366-1370), vol. XIII, București 1991, doc. 49, pp. 75, 76
[91] *Observatorul*, Anul I, nr. 36, Sibiu 1878, p. 3

agricultor, / Pintican Tudor, agricultor, **toţi din Panticeu**, cu câte 10 creiţari”[92].

1886: „Ni se scrie din **Dergea**, comitatul Solnoc-Dobâca, cu data 30 iulie nou: „Nu-i destulă că greutăţile publice insuportabile apasă poporul într-un mod nespus, dar, pe când bunul Dumnezeu ne promitea un an bogat şi mănos, în 28/7 iulie, la 12 ore din zi, o grindină de mărimea nucilor, cum de 33 ani nu căzu pe aici, în timp de o oră şi jumătate ne nimici toată recolta, în comunele: **Rece-Cristur**, **Panticeu**, **Eleiu**, **Dergea**, **Cubleş**, **Buduş**, **Anteşiu**, **Piglisia**, **Olpret** şi **Dobâca**; fânurile ce au fost ridicate pe rituri în căpiţe apele cele torenţiale parte le-au mânat, parte le-au mâlit, încât 3/4 nu sunt de nici o treabă; cucuruzele care acuma legau le-au zdruncinat şi bătut la pământ cu totul. Nu fu destulă aceasta, ci, pe la 4 ore după-amiezi, veni altă grindină și mai mare, care apoi nimici cu totul și ce rămăsese din lovirea întâia. În ăst chip ni se nimici speranța că în anul acesta vom plăti dările, datoriile şi alte năcazuri! Poporul e disperat!”[93].

1886: „Un proprietar din comuna **Panticeu**, cu numele Bodor, voia să-și vândă o casă, cu o grădină, dar nu i o cumpăra nimeni, pentru că banii, în lumea de acuma, sunt scumpi și oamenii sunt năcăjiţi, nu-si mai pot ţine nici moşiile lor, dar să mai cumpere şi pe ale altora. Afară de aceea, casa lui Bodor era o casă rea și ruinată, aşa că nu prețuia mai nimic. / Lui Bodor însă îi trebuiau bani şi cumpărători nu erau ca-n palmă. Cu toate acestea, Bodor nu și-a pierdut curajul. Știa el bine că, astăzi, e lumea patrioților Kulturegyletişti, adică a patrioţilor de gură şi a celor făcuţi cu 50 creiţari timbru. Deci Bodor se apucă de

[92] *Gazeta Transilvaniei*, Anul XLVIII, nr. 100, Braşov 1885, p. 3
[93] *Gazeta Transilvaniei*, Anul XLIX, nr. 164, Braşov 1886, p. 2

lucru: începu a striga, în gura mare, că maghiarii din **Panticeu** sunt în pericol, majoritatea românilor îi copleşeşte, se valahizează, pier, şi acum, vezi Doamne, vine Bodor să-i scoată din gura morţii. / Numai atâta i-a trebuit și iată că „patriotismul" lui Bodor fu „dovedit" din creştet, până-n tălpi. / Glasul lui Bodor, un glas așa de „scump", vezi bine, n-a răsunat în pustie, căci secundanţi şi-a aflat numaidecât şi, asociindu-se laolaltă, au cerut să li se dea şcoală de stat, care să-i mântuiască din „pericol". Trefort nu întârzie a le împlini rugarea. Acum era lumea lui Bodor. Casa şi-o aruncă pe grumajii statului, ca să facă din ea şcoală, iar Bodor puse în buzunar 2.600 florini v. a., bani de-ai statului, pe când casa, cu grădină, cu tot, nu preţuia, după opiniunea publică a proprietarilor, mai mult ca 600, mult 700 florini. / Avea să urmeze, după aceasta, închiderea școlii românești, dar lucrul naibii, căci nu se putea, pentru că deşi școala românească încă îşi avea defectele sale, dar casa lui Bodor, zău, nici într-un chip nu putea să merite numele de şcoală. Pentru a putea, dar, închide şcoala românilor, ungurii trebuiau să-și facă şcoală nouă, căci cu casa lui Bodor nu se puteau folosi. Acesta era însă un lucru mai anevoios, pentru că, din nou, trebuiau bani, iar bani nu erau, căci, precum se vede, îşi pierduse fundul şi sacul dlui Trefort. Însă dacă Bodor a ştiut păcăli pe Trefort, apoi, zău, şi oamenii lui Trefort şi-au ştiut afla om pe care să-l păcălească. Oamenii statului, adică, au pactat cu un anumită întreprinzător, care, pentru o sumă determinată, să le facă şcoala conformă regulamentului şcolar şi să le-o dea numai de-a gata. Acesta le-a şi lucrat omeneşte şi le-a făcut o şcoală. Dar o păţi, pentru că 2.000 de florini nu le-a putut scoate de la stat nici până-n ziua de astăzi, şi fiindcă întreprinzătorul edificase şcoala cu bani împrumutați de la

evrei, el are să le plătească acestora interesele, iar oamenii statului privesc la el cu mâinile în sân şi spun că li s-a urât şi lor ca să tot plătescă, fiindcă **şcoala de stat din Panticeu** a costat, laolaltă, vreo 6.000 florini v. a.

Destul atâta, că **ungurii din Panticeu** au ajuns să aibă şcoală de stat şi fiindcă **a românilor şcoală nu era „corespunzătoare legilor”**, şi urma ca să se închidă şi copii de români să meargă la şcoala de stat, căci aceasta şi era tendința „patrioţilor”, numai cât nu li s-a sfetit. Domnul protopop Ioan Hăţeganu, al cărui zel şi îngrijire părintească față cu credincioșii săi e deja prea bine cunoscută publicului român din aceste părţi, n-a întârziat a păşi pentru apărarea poporului română din **Panticeu**, succedându-i, cu ajutorul acestui brav popor, a reînnoi, în scurtă vreme. **Şcoala confesională română din Panticeu**, şi făcând-o întru toate corespunzătoare legilor, aşa încât „patrioţii” nu mai pot afla motiv să amenințe cu închidere şcoala. / Astăzi, românii din Panticeu sunt mândri cu şcoala ce o au şi, pentru aceasta, nu-și află termeni pentru a-și putea manifesta îndeajuns recunoştința lor faţă cu bunul protopop, dl Hăţeganu. Ungurii din Panticeu, ce-i drept, deşi nu pe punga lor, dar de asemenea au o frumoasă şcoală de stat, numai cât lipsesc copiii care să umble la şcoală. De aceea, „patrioţii” au aflat de bine a stărui, cu tot adinsul, pe lângă români, să-şi dea copiii la şcoala ungurească, promiţându-le, că vor căpăta haine numai în cinste, vor învăța ungureşte fără cheltuială, nu vor avea să plătească la dascăli etc. Dar stimă şi onoare poporului români din Panticeu, pe care toate apucăturile rafinate ale contrarilor săi n-au fost în stare să-l seducă. Au fost, ce-i drept, 5 copii şi dintre români, care au cercetat şcoala ungurească, dar trei din aceștia sunt fii unui măestru, a cărui nevastă este armeancă. /

Şcoala de stat din Panticeu, întrunind toate amestecăturile naţionalităţilor din sat, abia are peste 30 de şcolari, pe când şcoala română a ştiut să atragă, prin împlinirea adevăratei sale chemări culturale, la sine nu numai pe copii de români, ci și unii dintre evrei au preferat a-și trimite fiii lor la şcoala românească, cu toate că niciodată românii n-au vânat aceasta. / Onoare bravului învăţător român de acolo, Ioan Nemeş, care, prin acurata împlinire a chemării sale, a ştiut insufla respect chiar şi străinilor!”[94].

1886: „În comuna **Dergea** se află un armean, cu numele Coloman Fejk, „patriot” după calapodul kulturegyletist. În ziua de 18 octombrie, armeanul Fejk află că i s-au furat nişte stupi, că cine i-a furat însă, asta n-o ştia. Armeanul însă voia ca să-şi răzbune şi de aceea află de bine a învinovăţi pe doi feciorași, vezi bine români, pentru că pe aceştia îi găsesc „patrioţii” totdeauna buni de batjocorit. Fiindcă Fejk serveşte cauzei „patriotismului”, nu încape îndoială că lui nu i-a trebuită decât o dată să bată cu piciorul în pământ și iată că **trei jandarmi îi sosiră din comuna Panticeu**, stându-i la buna lui dispoziţie. / Acum căzură bieţii feciorași români între baionetele jandarmilor. Fiind întrebaţi dacă au furat ori ba, feciorii de români au răspuns, cu hotărâre, că n-au furat şi nu sunt vinovaţi. Atâta fu de ajuns pentru ca vestiţii jandarmi ai dlui Tisza să aplice argumentele lor deja cunoscute. / Unul din cei doi feciori suspicionaţi, cu numele Vasilie Târziu, care era mai înaintat în etate decât celălalt, fu pălmuit de jandarmi într-un mod barbar, până ce l-a năpădit sângele. Nefericitului tânăr nu-i era iertat nici măcar să se şteargă de sânge, pentru ca nu cumva să-și păteze vestmintele şi, prin aceas-

[94] *Gazeta Transilvaniei*, Anul XLIX, nr. 249, Braşov 1886, pp. 2, 3

ta, să ateste barbaria jandarmilor înaintea judecătoriei din **Gherla**, unde aveau ei să-l înfăţişeze, ba, ce-i mai mult, ei înşişi au luat apă şi l-au spălată de sânge.

După ce suspicionatul Vasilie Târziu nu voi nici cu un chip a se mărturisi pe sine de hoţ, jandarmii au recurs la noi măsuri de sălbăticie. Ei și-au împlântată mâinile în pletele lungi de păr ale nefericitei lor victime, pe care l-au suit, mai întâi, pe un scaun, l-au legat de o grindă, iar după aceea i-au împins scaunul de sub picioare. Victima, spânzurată fiind de grindă, și-a pierdut simţirile şi a ameţit. / Aceasta s-a întâmplat în prezența unui foarte numeros public din comună. Nefericitul tată, cuprins de fiori, se apropie de jandarmi, pentru a implora, dimpreună cu mai mulți oameni din sat, „iertare" fiului său. Atunci unul din jandarmi se repede asupra lui şi-i trage câteva pălmi. N-a rămas scutit de bătăile jandarmilor nici cel mai mic dintre inculpaţi, deși era prea tânăr de etate. / În cele din urmă, după ce fu scoborât de pe eşafod nefericitul Vasilie și după ce jandarmii îl spălară cu apă, le-a succes a-l deștepta din amețeală, aducându-l din nou la viaţă, pentru a-l putea pune în lanţuri şi a-l escorta, împreună cu soţul său mai mic, la judecătoria de cerc din Gherla. pentru a fi ascultați şi osândiţi. / După scrutări minuţioase, judecătoria a constatat nevinovăția ambilor inculpaţi, pe care n-a întârziat a-i pune în libertate. Nevinovăţia lor este, de altminteri, public cunoscută. / Vasilie a fost un servitor bun şi de mare ajutor stăpânului său. Astăzi, însă, Vasilie nu mai este în stare a-și câştiga pâinea lui şi Dumnezeu ştie dacă îşi va mai veni vreodată în fire. Stăpânul îndurător l-a reprimit la casa sa şi, din compătimire, îl provede cu cele de lipsă

pentru trai. / Pe unul dintre jandarmi ştiu că-l cheamă Imre György, pe ceilalți doi însă nu i-am însemnat”[95].

1886: „Cu privire la ştirea apărută în nr. 241 al foii noastre, prin care ni se scrisese un fapt de brutalitate, ce s-a comis de nişte jandarmi din **Panticeu** în comuna **Dergea**, din comitatul Solnoc-Dobâca, aflăm o dezminţire în „Kolozs. Köz.”. Un raportor al acestei foi susţine că noul procuror regesc, dl Alexandru Vita, a ordonat des de timpuriu o strictă investigațiune în cauza aceasta și, după propria mărturisire a arestaţilor, s-a constatat numai atâta că unul din ei a primit o palmă, iar altul o împinsătură, și acesta din cauză că n-au voit să plece, la comanda jandarmilor. Că așa numitul Vasiliu Târziu ar fi fost spânzurat cu părul capului de grindă, că prin aceasta și-ar fi pierdut simţirile şi ar fi ameţit etc., raportorul lui „Kolozs. Köz.” zice că nu-i adevărat, iar cât pentru furt, înşişi arestaţii s-au mărturisită înaintea judecătoriei de vinovaţi. Raportorul cere ca şi noi să dezminţim această ştire şi ne asigură că tocmai dacă ar fi fost adevărată, nu din ură națională s-ar fi întâmplat. Raportorul nostru ne scrisese, înainte de asta cu câteva zile, că, într-adevăr, investigațiunea s-a făcut şi că numitul Vasilie Târziu a mărturisit faptul, cu acea ocaziune, tocmai așa cum ni se scrisese nouă, cu acea deosebire numai că faptul nu s-a întâmplat tocmai în ochii publicului, căci acesta era pe afară, ci în casă şi încă cu ferestrele astupate. Prin urmare, până ce nu se va da o dezminţire oficială, faptul rămâne așa cum ni s-a raportat”[96].

1887: În cadrul sinodului tractului protopopesc greco-catolic de la **Dergei**, s-a constatat că, deşi Excelenţa Sa Dr. Ioan Vancea înfiinţase un fond şcolar tractual, „acest

[95] *Gazeta Transilvaniei*, Anul XLIX, nr. 241, Braşov 1886, p. 2
[96] *Gazeta Transilvaniei*, Anul XLIX, nr. 267, Braşov 1886, p. 1

capital e foarte modestă, totuşi, cu bucurie mărturisim că, şi până acum, şi-a arătată fructele sale binefăcătoare, procurându-se din o parte din interesele lui cărţi la şcolarii mizeri din **Chiachi-Gârbău** şi **Panticeu**. Dacă ne vom aduce aminte că cu câtă furie au năvălit contrarii noştri asupra şcolilor confesionale din **Chiachi-Gârbău** şi **Panticeu**, prin înfiinţarea şcolilor de stat în amintitele comune, silindu-i pe părinţi a-şi înscrie pruncii la şcoala de stat, precum s-a întâmplată şi în anul trecut în **Ciachi-Gârbău**, trebuie să mărturisim că întâi numai şi numai zelului neobosit şi iubitului protopop tractual Ioan Haţegan, şi după aceea preoților Ioan Drăgan şi Demetriu Zdroba, ca directori şcolastici, şi bravilor învăţători avem de a le mulţămi că aceste şcoli înfloresc, pe când şcolile de stat din **Ciachi-Gârbău** şi **Panticeu** progresează ca racul, la cea dintâi desfiinţându-se postul de un învăţător, iară cea din **Panticeu** este în agonia morţii. Dacă ar fi toți preoţii la culmea misiunii lor, câte nu am putea face!”[97].

1889: „Ana Cosma, născută Zdroba, ca soţie, Lucretia, ca fiică, Augustin Cosma, paroh greco-catolic în **Feiurd**, şi soția sa Iulia, cu fiii lor Sabina, Alesandru, Augusta şi Emil, ca nepoți, Demetriu Zdroba, paroh greco-catolic în **Panticeu**, ca socru, Maximilian Codarcea, paroh şi administrator protopopesc în tractul Pogăcelei, ca afin, şi fii acestuia, Virgiliu, teolog, Alesandru, medicinist, şi Victor, student, ca nepoţi, cu inima frântă de durere aduc la cunoştinţă că prea iubitul lor soţ, tată, unchi şi afin Nicolau Cosma, paroh greco-catolic şi notar tractual, după un morb greu şi îndelungat, și-a redat nobilului său suflet în mâinile Creatorului, sâmbătă, în 9 martie stil nou, la 8 ore,

[97] *Gazeta Transilvaniei*, Anul L, nr. 264, Braşov 1887, p. 3

dimineaţa, în al 56-lea an al vieţii sale pline de activitate pentru biserică şi naţiune, în al 3l-lea an al preoţiei şi fericitei sale căsătorii, fiind provăzut cu sfintele sacramente ale muribunzilor. / În repausatul în Domnul a pierdut familia sa reazemul cel din urmă, care i-a fost coroana sa, poporul din **Jucu superior** pe preabunul și iubitul păstor sufletesc, iar națiunea română un zelos anteluptător pentru drepturile sale. Osemintele-i pământeşti, după săvârşirea funcţiunilor religioase funebrale, se vor astruca lângă Biserica greco-catolică din **Jucu superior**, marţi, în 12 martie, la 10 ore a. m. / Fie-i ţărâna uşoară şi memoria binecuvântată!"[98].

1902: „Un corespondent din **Panticeu** (Solnoc-Dobâca) se tânguieşte într-un ziar din **Cluşiu** că, la recrutarea din C. Gârbou, sergentul major a dat explicaţii numai în limba română celor 130 de „feciori" recrutaţi şi tot în limba acesta au pus şi jurământul. Numitul corespondent califică acest lucru drept „insultă" adusă caracterului maghiar al statului. Colosal!"[99].

1904: „Dl Augustin Schiopul, din **Cluşiu**, îşi va serba, la 20 noiembrie, cununia cu domnişoara Iuliana Șomlea, în biserica greco-catolică din **Panticeu** (Solnoc-Dăbâca)"[100].

1927: „Comuna **Panticeu**, din apropierea Clujului, este o comună nenorocoasă, care a avut mult de suferit, în cursul vremi. Acum 22 de ani (în 1905) a ars aproape toată comuna. În 1913 şi 1925 a fost nimicită de ape, în 1926, îngheţul i-a nimicit roada, în primăvara anului acestuia, a avut mult de suferit, în urma apelor mari, iar joi, în 10 no-

[98] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LII, nr. 50, Braşov 1889, p. 3
[99] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXV, nr. 78, Braşov 1902, p. 3
[100] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXVII, nr. 243, Braşov 1904, p. 2

iembrie, la orele 2, după-amiază, s-a aprins o colibă, acoperită cu paie. Vântul puternic a luat bucăţi întregi din acoperişul arzând al colibei şi le-a împrăștiat printre casele din apropiere. Ce să facă bieţii oameni, că n-aveau decât o singură pompă de apă. Au telefonat la Cluj, de unde au venit pompierii, dar atunci **deja ardeau 20 de case**. Pompierii au stins focul, după ce **au ars trei străzi**, împreună cu grajdurile, clăile de fân şi de paie. / Credem că autorităţile vor face tot ce le stă în putință ca să-i ajute pe bieţii oameni, care nu mai ştiu ce să se facă. Cetitorii noştri sunt rugaţi să trimită ajutoarele lor la Administrația gazetei noastre, iar noi le vom trimite la **Panticeu**"[101].

1928: „Dl Dr. David Jurca, distinsul nostru prieten, s-a mutat definitiv în comuna **Panticeu**, judeţul Cluj, unde va funcţiona ca medie de circumscripție. Pe această cale, îşi ia rămas bun de la cunoscuţii cu care nu a avut ocazia de a se întâlni"[102].

1933: „În zilele noastre, când credința multora e pusă la grea încercare şi când poporul nostru de la sate, deşi bun de suflet, este îmbătat de vorbele deşarte ale multor reprezentanţi ai întunerecului, ca întotdeauna şi acum conducătorii bisericii noastre ţin mult la luminarea credincioşilor încredinţaţi păstoririi lor. Astfel, P. S, Sa Dr. Iuliu Hossu, Episcopul Cluj- Gherlei, însoţit de Reverendisimul I. Agârbiceanu, de profesorii de teologie Dr. Lemeni şi S. Popa, de Mult Onoratul Dem. Mureşan, protopop tractual, şi de Onoratul Gavril Borz, ca diacon tractual, a întreprins o vizitaţie canonică prin satele din tractul Gârboului… / În **Cernuc**, **Căprioara**, **Cristur** şi **Panticeu**, poporul, în frunte cu conducătorii lor, preoţi, învățători şi notari, s-au

[101] *Unirea Poporului*, Anul IX, nr. 47, Blaj 1927, p. 7
[102] *Svastica Banatului*, Anul II, nr. 17, Timişoara 1928, p. 4

prezentat foarte frumos, după cum frumos au fost lăudaţi pentru credinţa lor din partea P. S. Sale. Pretutindeni, porţi admirabile, societăţi mariane; buchete de flori. / În **Panticeu**, unde este **cuibul cel mai înverşunat al pocăiţilor**, primirea şi decurgerea tuturor celor din program au fost peste aşteptări. La liturghia arhierească au fost prezenţi toţi pocăiţii şi în audienţă s-au prezentat şi ei. În urma admirabilei şi documentatei predici a P. S. Sale, s-au convins pocăiţii de rătăcirea lor şi au spus, în public: *Iată omul pe care-l căutăm noi, să ne lumineze*!"[103].

1940: „Un cantor concentrat ne scrie cât de mult a rămas uimit de fapta preotului Ioan Bolduțin din **Panticeu**, judeţul Cluj. A venit adecă acest preot, cu cei 5 copii ai săi, la socrul său, preotul Alexandru Petran, aducându-i într-un car cu un cal. A sosit cam târziu şi socrul lui nu era acasă. Cum era tocmai postul Sfintei Mării, cel dintâi lucru a fost că l-a întrebat pe cantor: Pe aici, faceţi Paraclis? Răspunzându-i cantorul cu da, a mers numaidecât la biserică, a făcut Paraclisul şi numai după aceea a început a vorbi cu el, de una, de alta. / I-a spus, între altele, cum i s-a îmbolnăvit preoteasa, cum a cheltuit cu ea la 100.000 lei, până i-au tăiat, la Clinica din Cluj, piciorul şi i sa făcut unul de gumă. Şi totuşi, Părintele, mai întâi, la sufletele credincioşilor, nu la cei 5 copii ai săi şi la preoteasa sa bolnavă s-a gândit. / Da, aşa este, Părintele Ioan Bolduţin a dovedit că este un preot după inima lui Cristos, de care noi atâția avem, iar lumea nu-i prea cunoaşte"[104].

[103] *Unirea Poporului*, Anul XV, nr. 30, Blaj 1933, pp. 2, 3
[104] *Unirea Poporului*, Anul XXII, nr. 34, Blaj 1940, p. 3

PÂRÂU

(germ. Mikesdorf, Berau, magh. Páró, judeţul Braşov)

1916, Două eroine: „În cursul luptelor de pe **frontul de la Făgăraş**, s-au distins, printr-un act de bravură două românce. Anume Maria Manciullea şi Lucreţia Ganjea din comuna **Pârâu** (germ. Mikesdorf, Berau, magh. Páró, judeţul Braşov), care, în noaptea de 2-3 septemvrie 1916, punându-se în fruntea trupelor din Regimentul 30 Muscel, le-a arătat, într-o ploaie de gloanţe, potecile mai puţin adânci, cunoscute de ele. Datorită acestui concurs, a putut acel regiment să treacă apa şi să cadă în spatele inamicului, întărit în tranşeele de sub malul drept al Oltului. Regele Ferdinand le-a decorat, mai târziu, pentru curajul lor cu *Virtutea militară*”[105].

[105] *** *Transilvania, Banatul, Crişana, Maramureşul*, 1918-1928, vol. III, Bucureşti 1929, p. 1513

PARTOŞ

(judeţul Timiş)

1351, august 2, Timişoara: **„**Noi, magistrul Pavel, fiul lui Dominie de **Folt** (**Folth**, judeţul Hunedoara), vicecomite de Timiș, și juzii nobililor din acel loc, dăm de știre că, venind însuși înaintea noastră magistrul Moise, fiul lui Laurențiu de **Ozlar** (lângă Șipet, judeţul Timiș), s-a plâns după cum urmează: că oaspeții din **Mera** (lângă Șipet, judeţul Timiș) au arat, spre paguba lui, jumătatea unui semn de hotar al sus-zisei sale moșii Ozlar, acolo unde fuseseră două movile de hotar și acolo unde fuseseră ridicate trei semne de hotar ale aceleiași moșii a sa, au arat două din acestea, cerându-ne să-i dăm omul nostru care să vadă sus-zisele semne de hotar arate. Iar noi am hotărât să trimitem spre împlinirea celor de mai sus pe omul nostru, Iacob, fiul lui Petru zis Wadun de **Peturlaka** (lângă Partoș, judeţul Timiș). În cele din urmă, înapoindu-se la noi acel om al nostru, ne-a spus că a văzut că, acolo unde fuseseră două semne de hotar, este jumătate dintr-unul și unde fuseseră trei semne de hotar au fost arate două din ele și că a aflat acest adevăr de la toți oamenii de la care se socotea că se

cuvine să afle, precum că pomeniții oaspeți din Mera au arat zisele semne de hotar. / Dat la Timișoara, în marțea de după octavele sărbătorii fericitului apostol Iacob, în anul Domnului o mie trei sute cinci zeci și unu”[106].

1849, aprilie 4, Alba Iulia: „Trupa de expediţie a pătruns, și de această dată, respingând avanposturile, până la limita extremă a suprafețe Dealului Furcilor, și a tras cu tunurile asupra batalionului inamic, care înainta, dinspre **Partoș**, cu 6 tunuri. Între timp, dinspre satul **Pâclișa**, s-au văzut trupe inamice, înaintând spre vii, în flancul nostru drept. Prin urmare, dobândind convingerea că în **Partoș** și în proxima vecinătate, inamicul are cel putin 3 batalioane de infanterie, 1 escadron de cavalerie iar în **Bărăbanț**, 1 batalion de infanterie, 4 tunuri, mai multe mortiere și în jur de 80 de cavaleriști, restul trupelor trebuind să fi plecat spre Banat sau să se afle undeva, în sate mai îndepărtate, la ora 12 a început retragerea, fără a fi suferit nici o pierdere. Viile și Turnul de Pulbere n-au fost încă ocupate de inamic… / În 5 aprilie, avanposturile se află de jur împrejurul **Partoșului**, pe Dealul Furcilor, în defileul de la **Pâclişa**, la **Bărăbanț** și în **Prater**. Se lucrează, cu toate forțele garnizoanei, la amenajarea postamentelor, la închiderile cu palisade, la magaziile cu pulbere și la astuparea trecerii prin poarta nouă, care, de acum, încolo, va rămâne definitiv închisă…

În 11, la ora 3 după-masă, se întreprinde o expediţie spre **Partoș**, cu 5 companii, 100 de trăgători, pichetul de foc și 2 tunuri de 6 funți. / Inamicul, avertizat de posturile de cavalerie și infanterie aflate în vii, pe o ridicătură de pământ de lângă **Pâclisa**, s-a postat, cu 3-000 de oameni şi

[106] AȘSP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1351-1355), Vol. X, București 1977, doc. 52, pp. 47, 48

6 tunuri, în fața **Partoșului**. / Întrucât, din observator, acest lucru s-a descoperit la timp, trupa plecată în expediţie a primit, prin ofiţerii de ordonanţă, ordin de retragere. / Un escadron de cavalerie, împreună cu Kemeny, s-a deplasat sub Dealul Furcilor. în **Partoș** mai pot fi văzute 6 tunuri. / În 13, o patrulă de cavalerie, care a răzbit până la **Fântâniţa împăratului**, avertizează inamicul din **Partoș**, forța sa se arată a fi ca în data de 11 aprilie. / În 15, sunt observate 2 batalioane de infanterie în marș, dinspre **Sebeș**, spre **Oarda**. / În 18 aprilie, trupele care, în mai multe coloane, au înaintat astăzi, de la **Partoș**, până la o distanţă de 1-600 de pași de cetate, au fost constrânse, cu lovituri trase din tunurile cetății, să se întoarcă din drum. Erau 4.000 de infanteriști, 150 de cavaleriști; în afară de aceștia, la **Pâclișa** se mai află 2 companii, iar **Partoșul** a primit astăzi, dinspre **Drâmbar** și **Limba**, ca întărire, 3 companii, care au rămas la **Oarda**. / După-masă, s-au executat trageri de probă, cu tunul de 24 de funti, al cetății, cu obuze de 7 funţi. Ele au atins 2.000 de pași”[107].

[107] Josan, Nicolae; Popa, Liliana, *Cetatea Alba Iulia / în timpul Revoluţiei din anii 1848-1849 – documente vieneze*, Alba Iulia 2001, pp. 110-112

PARŢA

(judeţul Timiş)

1894: „**Lumea jandarmilor**. / Poporul peste tot se plânge amar contra volniciilor și fărădelegilor jandarilor. Jalbele sunt universale, căci brutalitățile organelor baionetate, chemate altcum a susţine ordinea publică, pacea internă și a scuti societatea şi pe singuratici contra feluriţilor criminali, apasă pe toți deopotrivă, aproape fără deosebire. Însă așa de cu furie şi cu dor, precum se aruncă jandarii, de un timp, încoace, îndeosebi asupra poporului român şi cum se amestecă ei în cele mai cinstite şi mai legiuite mișcări și lucrări ale românilor, la orice ocaziune, în așa măsură nu ştim să mai violenteze jandarii un alt popor.

Au fost timpuri cu lume haiducească. Noi mai că am putea zice că, în ţinuturile ţării locuite de cele trei milioane de români azi, este lumea jandarilor. / La adunările reprezentanţei comunale, la organizarea antistiei (primăriei), la alegere de notar, la alegeri pentru comună, comitat, la rugă, la orice adunare sau sărbătoare bisericească sau școlară culturală între români, jandari, mișuie de jandari. Dar acolo unde ar trebui să fie şi ar fi de lipsă să fie jandari şi pentru bietul poporul român, acolo rar sunt jandari, ci numai finanţi. / Adevărată lume de jandari. Doară nici sub cel mai crâncen absolutism nemţesc n-a fost lume mai

jandărească în Ungaria ca acum. / De ce oare? Spre ce scop? Cu ce intenţiune oare? / Se arătăm, prin unele din faptele cele mai noi.

Jandarii la Chiseteu. În 30 august nou, privilegiul fibirău al cercului Recaș şi-a pus în cap să stoarcă, de la reprezentanța comunei românești **Chiseteu**, hotărârea și învoirea de a se face acolo școală comunală. Satul întreg şi majoritatea reprezentanței comunale, românii, cunoscând povara şi primejdia, precum şi netrebuința scolii comunale, nu vreau sî împlinească voia fibirăului. / În urma urmelor, ce face acest model de fibirău? Aduce o ceată de jandari armaţi în sat, la casa comunală, brutalizează pe neplecatul preot, alungă cu jandarii mulțimea de popor, interesat şi îngrijit, sloboade jandarii asupra reprezentanţilor, ei scot pe doi inși din şedinţă şi îi deţin, sub pretexte mincinoase, rărește şirul românilor, doi ticăloşi și vânzători de neam, casariul Akos și primarul substitut Döme, se sperie şi votează cu străinii și astfel se votează școala comunală, iară fibirăul are obrazul a zice, cu fală, că **Chiseteul** a vrut şi a votat școala comunală. / Cum se poate califica oare o astfel de procedare și cârmuire? Mare mirare ar fi fost şi cine ar fi fost de vină dacă mulțimea, iritată și agitată astfel, prin fibirăul însuşi, l-ar fi luat la fugă, precum nu i-ar fi plăcut, sau l-ar fi tratat precum l-au mai omenit în **Hodoș** și în alte locuri? Însă poporul nostru este cu legea în sân. / Se pricepe că, în contra acestor călcări de legi strigătoare la ceri, s-a făcut protest și arătare, subscrise spre dovadă de comuna română întreagă. / N-am zis dară nici noi încă cuvântul din urmă. / Pe ministrul Hieronymi însă l-am întreba că oare cazul de la **Chiseteu** nu este forţă, nu înseamnă oare a încerca maghiarizarea cu forța, cu sila. Altă

siluire noi nu cunoaștem, decât numai încă tocarea în ziua mare.

Jandarii la Izvin. După aceasta ispravă nebună în **Chiseteu**, fibirăul a alergat la **Izvin**. Tertipul și-a închipuit că şi el este un fel de Cesar, să poată zice guvernului: *Veni, vidi, vici*, și într-o singură zi să decreteze, în tot cercul oblăduit de înțelepciunea sa bolnavă, şcoala comunală și să o pună la picioarele guvernului, drept merit patriotic, câștigat prin vrednicia și hărnicia sa. / La **Izvin**, dreptul şi cinstitul fibirău asemenea a fost însoţit de o ceată de jandari armaţi. A încercat, tot cât a putut, dară pare-mi-se că oasele i-au fost mai scumpe decât energia patriotică, căci, de la o vreme, a luat-o la sănătoasa, scrâșnind din dinţi. În **Izvin** n-a aflat străini şi n-a dat nici de fricoși păcătoşi, nici de trădători scârnavi…

Jandari la Parţa. În comuna **Parţa**, cercul Timişorii, jandarii intră în casa fruntașului econom Trailă Munteanu şi, fără multe ceremonii, îl iau de scurt și-l pun la întrebări pentru colecta şi banii adunați, pe seama monumentului lui Avram Iancu, viteazul prefect, luptător al ardelenilor, în 1848/1849. După răspunsurile curate primite, jandarii pun mâna pe listă, banii îi bagă în straiță şi se duc. Muntean se plânge și-și caută dreptul la notar, la primar, la frunză și iarbă, și nime nu ştie nimic și nime nu vrea să știe de nimic. Aşa ne-a povestit pățitul însuși. / Nici în pădurea Bakonyului nu credem să se întâmple astfel. / Mirare este numai că jandarii armaţi n-au vrut să mai găsească şi altceva de dus, de la nearmatul om cinstit și cetăţean liber. Toate le-ar fi fost cu putință, pe această cale, în comun **Parţa**.

Jandarii în Sân-Miclăușul-mare. Sâmbătă, în 2 septemvrie nou, când învățătorii au ajuns, cu trenul, la

staţiunea căii ferate din **Sân-Miclăuşul-mare**, ca se participe la adunarea reuniunii despărţământului, învăţătorul din loc, A. Minișianu, a vrut să-i întâmpine cu un „Bine aţi venit!” sau cu o „Bună ziua, fraților!”. Însă n-a putut-o face, căci jandarii simplu l-au oprit şi i-au declarat că nu-i iertat lui să zică nici o vorbă de salutare. / Iară pe tinerii români ai orchestrei muzicale i-au oprit de a se îmbrăca în uniforma lor, ci, dacă vreau să sufle, să sufle numai desculți și îmbrăcați cu izmene largi, şi cu pieptare negre, cu bumbi mari de plumb, și pe cap, cu pălărie neagră rotundă. / Explicare, scut, apărare nu s-a putut afla nicăieri. Jandarii au oprit și au poruncit, și cu atâta e destul! / Aceste sunt fapte concrete, domnule ministru. Astfel se administrează între românii din Ungaria. / Apoi nu-i aceasta lume de jandari?”[108].

[108] *Foaia de Duminecă*, Anul I, nr. 35, Timişoara 1894, p. 1

PARVA

(judeţul Bistriţa-Năsăud)

1836: „Locotenentul Benigni a fost numit şi mutat la Viena, în locul lui, în **Rebra mare**, locotenentul Mihailaş; stegarul Hersenyi, mutat, din **Parva**, la compania 9. / La compania **Rebrişoara** era subofier sergent Catarig. / În 1 aprilie, s-a făcut revizia conscripţiei, prin Excelenţa Sa general de divizie Pidol şi comisarul său, în **Rebrişoara**, cu care prilej comunele **Rebrişoara** şi **Nepos** au voit să-i înmâneze, în chestia pădurilor în litigiu cu saşii dumitreni, Pinticanii şi iedenii aduc o jalbă, care însă nu fu acceptată. Tot aşa, n-a fost acceptată nici rugarea neposenilor ca podul lor peste Someş să fie întreţinut de erar (împărăţie). Aşa că satul **Nepos** a trebuit să repare podul încă în acea primăvară. / Din 18-22 iulie, a ieşit comisie în chestia mejdelor litigioase din des amintitele comune săseşi şi româneşti şi s-au reînnoit movilele care, conform instrumentului metal din 1777, aveau să stea pe vârfurile dealurilor care domină Someşul, şi care s-au ridicat incorect numai de către satele săseşti **Iad**, **Pintic** şi **Dumitra**. În comisie au fost 4 domni din **Bistriţa**, maiorul Betzman, căpitanul auditor Schottl, căpitanul Borcocel, locotenenţii Negovan şi Ilieş, sublocotenentul Inczédy, apoi primari, juraţi etc., grăniceri. / **În august, a fost holeră**. / În octombrie, **a ars**

a patra parte a oraşului Bistriţa. / Cu finea lui octombrie, a fost demisionat Crăciun din postul de învăţător şi, în locul lui, a păşit sergentul invalid Alexa, cu leafa anuală de 40 florini v. v. şi folosul grădinii şcolii”[109].

1840: „Crâşmar în satul **Nepos** era Gavrilă Timoc, iar furnizorul lui era evreul Itzig Baruch din **Tradam**. În Valea Carelor erau crâşmari izraeliţii Simon Iacob şi Salamon Hersch. / În 30 ianuarie, au expediat cele 4 sate româneşti jalbă împotriva celor 3 sate săseşti, pe care însă brigada a respins-o, nevrând să o aştearnă Curţii din Viena. / Căpitanul-locotenent Borcocel a fost numit căpitan, iar locotenentul Mihailaş, căpitan, în aprilie. / În aprilie, fiul Ion al lui Vasile Crăciun a fost comandat la **Năsăud**, să asculte cursurile preparandiale. / În 12, 13 şi 14 mai, o mare inundaţie a Someşului. Au fost duse mai multe poduri, între care şi cel de la **Năsăud**. / S-a început clădirea noii case a comandantului regimentului în **Năsăud** şi s-a isprăvit cu finea anului 1841. / În 24 iulie, episcopul Lemeny, care a vizitat toate comunele regimentului, a intrat în vizitaţie canonică şi în **Nepos**, primit, cu toată veneraţia şi pompa cuvenite, de întreaga populaţie. / Estimatorul George Login i-a înmânat, cu acest prilej, vlădicăi o rugare, adresată Majestăţii Sale, în cauza terenului litigios cu saşii. Tot atunci a dispus vlădica ca **noua biserică din Parva** să fie sfinţită în 25 iulie. / În 10 august, s-a expediat rugarea majestatică a rebrişorenilor şi neposenilor contra saşilor, de la posta din **Bistriţa**. / În septembrie, iarăşi comisie în chestia certelor de hotar dintre cele 4 comune româneşti din Valea Rodnei şi cele 3 comune săseşti. De faţă: locotenent-colonel Szt Pali din regimentul secuiesc,

[109] *Ziarul grănicerului Vasile Crăciun din Nepos*, în *Arhiva Someşană*, nr. 20, Năsăud 1936, pp. 243, 244

căpitanul Knobl, din regimentul Vaquant, din **Năsăud** auditorul Schottl, căpitanul Velican; din partea provinciei: administratorul Mariaffi, comisarul Ioan Koncz, senatorii bistriţeni Schankebank şi Stebriger. Comisia a lucrat 8 zile. În 16 octombrie, după ce lucrase în **Bistriţa**, comisia veni, peste **Feldru**, la **Nepos**, unde inspectă movilele din anul 1777, apoi, spre nemulţămire a grănicerilor, şi coastele de deal ce cad spre Someş, şi, la finea lui octombrie, plecă iarăşi la **Bistriţa**. / În septembrie, sublocotenentul Minier a fost avansat locotenent şi transferat la compania 2 **Nuşfalău**, în locul lui fiind numit sublocotenentul Feldegy. / În 30 noiembrie, comuna **Nepos** a aşternut o jalbă la companie împotriva exceselor vecinilor saşi, cu prilejul târgurilor şi iarmarocului din august, în **Bistriţa**. / In 11 noiembrie, a venit la **Rebrişoara**, la vizită şi revizuirea conscripţiilor, generalul de brigadă Stohl şi comisarul belic Schopf, cu care prilej, la jalba neposenilor, generalul, cu comisarul, cu maiorul baron Iovich, căpitanul auditor Schottl, căpitanul Velican, sublocotenentul Feldegy, caporalul Crăciun, învăţătorul Tofan şi alţi săteni s-au dus la vechile movile, călare, pe vârfurile cele mai înalte ale dealurilor, la Piatra Ciontului, şi pe un stejar de lângă movila veche de aici au însemnat Nr. V-5, apoi a plecat generalul la **Feldru**. / Duminică, în 8 noiembrie, Crăciun, cu învăţătorul Tofan, au mers cu o rugare la general, în **Tiha** (compania 3). / În 28 decembrie, la întoarcerea de la târg, din Bistriţa, câţiva saşi din **Dumitra** au puşcat după fruntaşul George Lazor, pe Valea Carelor, la Doroieţ”[110].

1841: „În decembrie, a fost pensionat maiorul Betzman. La compania **Rebrişoarei** a fost numit locote-

[110] *Ziarul grănicerului Vasile Crăciun din Nepos*, în *Arhiva Someşană*, nr. 20, Năsăud 1936, pp. 246, 247

nentul Mihalovsky. **Primari**: în **Rebrişoara**, Vasile Buzilă, în **Rebra**, Sandul Nedelea, în **Parva**, Necita Scurtul, în **Nepos**, Ştefan Lup. / În 16 ianuarie, Basil Crăciun a fost numit şi jurat, ca gornic. / În februarie, mai mulţi **feldrihani** au fost maltrataţi de saşii din **Iad**, în pădurea litigioasă şi escortaţi la **Bistriţa**. Li s-au luat 64 boi. / În 7 februarie au venit la **Nepos** locotenent-colonelul Molnar şi căpitanul Velican şi au ordonat ca grănicerii să nu intre în pădurea litigioasă. Asemenea ordine a dat, în 20 februarie, şi colonelul Luxetich, venind cu căpitanul Velican la **Nepos**. / În 23 februarie, **rebrişorenii** au prins, în pădurea Prihodiştea Vărărenilor, pe mai mulţi saşi, cu săniile lor şi 28 boi, şi i-au escortat ca prevaricanţi la **Rebrişoara**. / În 12 mai, sergentul Gavrilă Pop şi Vasile Tănase Dumitru din **Nepos**, însoţiţi de sublocotenentul Feldegy, au plecat, în chestia terenului de ceartă, la Viena, la Majestatea Sa. Pentru drum, ilvenii şi feldrihanii i-au dat lui G. Pop 300 florini, iar rebrişorenii şi neposenii, lui Dumitru, tot 300 florini v. v. / Pop s-a întors în 23 iunie, Feldegy, în 11 iulie. / La finea lui mai, a intrat la slujbă în regiment brigadierul (Waldbereiter) Spaderna. / Vara, foarte mare secetă şi căldură, puţină iarbă, vitele ieftine, o pereche boi costa, mai înainte, 200 florini, acum 100, carul de fân, 10-12 florini la munte, şi la ţară chiar 40-50 florini. Fontul de carne, 4-6 cruceri. / În cursul anului, s-a clădit **casa colonelului în Năsăud**, de-a lungul şoselei (casa veche stătuse mai înlăuntru). / Vineri, 17 decembrie, s-a orânduit o pază de un fruntaş şi 4 grăniceri în Valea Carelor, spre a opri intrarea pe terenul litigios şi exportul de băuturi din crâşmele de acolo. / La finea anului, mai existau crâşmele săseşti din

Valea Carelor, cu evreii Simion Iacob şi Salamon Hersch ca furnizori”[111].

1845: „Cu 1 ianuarie, stătea încă paza în Valea Carelor, precum şi evreul Salamon Hersch în crâşma dumitrenilor, iar în cea a pinticanilor erau puşi, spre paza clădirilor, economul Vasile Moldovan, cu 2 saşi. / În 20 martie, s-a iscat, în urma ploilor, zăpezii şi sloilor porniţi, o **mare inundare a Someşului**, în urma căreia partea de sus a satului **Nepos** a suferit mari pagube, s-au rupt pământuri, s-au stricat movile, s-au rupt capetele podului. Sergentul Tanco a fost avansat sublocotenent şi mutat la **Nepos**. / Vara, s-au movilit pădurile şi hotarul: în **Rebrişoara**, prin căpitanul Mihailaş, în **Rebra** şi **Parva**, prin locotenentul Kohl, şi în **Nepos**, prin sublocotenentul Tanco. / Ofiţerul de conturi (Rechnungsführer) Peicich a fost pensionat şi, în locul lui, a fost numit fostul furier Gergely. / În 18 septembrie, George Login şi Vasile Andrei Dumitru au plecat la Viena, la împărat, în chestia certelor de hotar cu saşii. S-au întors în 18 decembrie, fără nici o ispravă. / Podul a fost reparat prin maestrul (Zimmermann) Svoboda. / În noiembrie, sublocotenentul comandant al institutului militar Mihailaş, cum şi Miron, de la compania 12, au trecut la pensie. / În decembrie, au fost expediate la **Reteag** clopotul cel mare, crăpat, şi cel mijlociu, spre a fi turnate din nou, ceea ce s-a isprăvit numai în iulie 1847”[112].

1928: „În ziua de 15 iulie 1928, am fost invitaţi de scumpa noastră soră de muncă şi idei, doamna Elena Tofan, şi de unul dintre cele mai frumoase caractere pe care

---

[111] *Ziarul grănicerului Vasile Crăciun din Nepos*, în *Arhiva Someşană*, nr. 20, Năsăud 1936, pp. 247, 248

[112] *Ziarul grănicerului Vasile Crăciun din Nepos*, în *Arhiva Someşană*, nr. 20, Năsăud 1936, p. 250

le-am întâlnit în viață, dl dr. Pavel Tofan, la dumnealor, în comuna **Nepos**, pentru a sărbători aşezarea unui monument, care simbolizează intelectualitatea pe care a dat-o comuna Nepos, precum şi actele de eroism şi de glorie care s-au înfăptuit, în lungul vremii, în acea comună. / **Nepos**-ul e comună grănicerească, oamenii acolo au fost totdeauna răzeşi, niciodată iobagi, ceea ce se simte în fiecare individ din acea comună: atitudinea demnă, nobleţe aristocratică, în adevăratul sens al cuvântului, ţinuta corectă, privirea cinstită şi dreaptă, silueta zveltă şi măreaţă, cămaşa albă ca crinul, costumul naţional cu cusături alese şi de un gust uimitor, coloritul variat şi armonic. Oameni de ordine, de cuvânt şi disciplinaţi, toţi ştiutori de carte: nici un analfabet. / Copiii, bine nutriţi, curaţi, sănătoşi, vioi şi numeroşi. Fetele, modeste, corecte şi distinse. Flăcăii, spirituali, decenți, eleganți şi zdraveni, Bătrânele şi bătrânii, cu privirea visătoare, dar energică. În ochii lor se oglindeşte tot trecutul de glorie de luptă cinstită, demnă şi continuată până la izbânda deplină. / Fiecare gospodărie, înstărită, cu case frumoase, încăpătoare, igienice, bine construite și dispuse spre soare, deşi pământul nu e prea fertil, deluros şi acoperit în mare parte de păduri. Pitorescul acestui colț de țară îmi amintește vorba „Pe-un picior de plai / O gură de rai...”. Eu îmi explic că această stare înfloritoare se datorește faptului că, în comuna **Nepos**, nu se găsește nici un pripășit, care să propage discordie între săteni şi să propovăduiască viciul beţiei şi al demoralizării. / E bine să facem comparația acestei comune **Nepos** cu comunele din Maramureş, unde pământul e mai fertil, unde românii au fost totdeauna răzeși şi tot cu însuşiri frumoase, pe care le au şi neposenii şi, din cauză că evreii s-au năpustit ca un puhoi asupra lor, românul e redus la sapă de lemn, e conta-

minat de viciul beţiei, e pipernicit, e descurajat, şi cei care vizitează satele din Maramureş, în loc să plece cu speranţă în viitor, ca din comuna **Nepos**, pleacă nădăjduind în românii neposeni că vor merge să-i scoată din ghearele pieirii.

Sărbătoarea a fost admirabil organizată; dimineaţa, la ora 9, muzica militară aştepta în gară persoanele invitate din alte județe. Oamenii din comunele învecinate veneau în cete, îmbrăcaţi în costum naţional, aprovizionați cu merinde, pentru a petrece toată ziua de duminică în **Nepos**. Toţi se îndreptau spre biserică, pentru a asista la Sfânta Liturghie, care a fost oficiată de doi preoți, părintele Moldovan, un bătrân venerabil oficiază serviciul religios în comuna **Nepos** şi părintele Tofan, tânăr şi foarte însufleţit. / După liturghie, am mers la şcoală, unde era aranjată expoziția de ţesături şi cusături naţionale ale neposenelor. Școala, cu etaj, cu clase mari, spaţioase, igienice și aerate. Aflu că şi fostul învăţător funcţionase tot 30 de ani în comuna **Nepos**, numai anul trecut a plecat din comună, pentru că a ieșit la pensie. / Expoziţia a fost impresionantă. S-u împărţit zece premii în bani neposencelor care au avut expuse cele mai frumoase lucruri naţionale. S-au mai împărţit premii la copiii cei mai bine făcuți și mai vioi; s-au împărțit, astfel, mai mult de 30 de premii și ar fi trebuit premiaţi toți copiii prezenți, pentru că toţi erau care de care mai minunat. / La ora 11, s-a format un conduct etnografic, din miile de oameni veniți din toate împrejurimile şi din alte judeţe. În fruntea cortegiului, 5 flăcăi, tot una de înalți, zvelți, în costume naționale, duceau prapurii, apoi poporul, câte 5 în rând, s-a pornit spre locul unde se află monumentul. Cei 4 km, până la locul aranjat, sunt poziții geografice fermecătoare, costumul naţional, purtat de mii de oameni,

care se dirijau spre acelaşi loc, dădea un aspect care te făcea să cazi în extaz. Ajunşi la punctul culminant, părintele Moldovan a oficiat serviciul pentru sfinţirea monumentului şi a vorbit despre valoarea omului în societate şi obligaţiunile ce le are faţă de neam şi ţară. Apoi, dl inspector medic-veterinar dr. Pavel Tofan, iniţiatorul şi sufletul acestei înălţătoare serbări, a ţinut următoarea însufleţită vorbire:

„… Mulţi ani de suferinţe şi lupte grele au avut de purtat vechii răzeşi, arcaşi vestiţi şi porecliţi de străini „**Vărăreni**", până când, pe la **1760**, apare pe aceste plaiuri neuitatul şi marele binefăcător al românilor din aceste părţi, Prinţul de Coroană Iosif, mai apoi Împăratul neîncoronat Iosif al II-lea, care, din înălţimea tronului, a coborât în mijlocul supuşilor săi, cercetând şi pe strămoşii noştri, în cuibul lor, retras din calea oamenilor sus, pe valea Jedii, în dreapta Someşului mare. / Acest bărbat, văzând chipurile mândre de eroi şi pline de vigoare ale înaintaşilar noştri, le-a ascultat păsuirile, în urma luptelor purtate, sute de ani, cu saşii, vecinii lor de la sud şi vest, apoi, înţelegându-le doleanţele, le-a dat câştig de cauză, exprimându-se, fără ezitare, cu memorabilele cuvinte „**Salve sis tu parva Romuli nepos**" (de aici, legenda că aşezările **Salva, Parva, Romula** şi **Nepos** ar fi purtat aceste nume abia după vizita lui Iosif al II-lea – n. n.), adică „să fii mântuită tu, mândră nepoată a lui Romul". / Acel om mare a dispus ca locuitorii **Vărării** să se mute, din satul cel vechi, pe locul unde astăzi vedem aşezată frumoasa noastră comună, dându-le înapoi întreg hotarul, care era ocupat cu forţa de la ei de către coloniştii saşi. / Timpul se scurge repede, locul Împăratului binefăcător, rând pe rând, îl ocupă alţi domnitori, cu alte mentalităţi, care nu au dat atâta atenţie

drepturilor vechi şi recâștigate de neposeni, alți oameni erau favorizați de soartă şi domnii, iar noi încă tot nu puteam să ajungem la pământul făgăduinței, fiind hăruiţi, aproape 150 de ani, trebuind chiar şi părinţii noștri să lupte, până în ultimul moment, pentru a-l putea recăpăta.

„Ceea ce nu aduc zecile și sutele de ani, aduce ceasul", așa ne spune o vorbă din bătrâni. / Războiul mondial şi glorioasele armate ale celui mai mare dintre români, gloriosul Rege Ferdinand, făuritorul României Mari de astăzi, a rupt cătuşele străinismului şi, cu ajutorul bărbaţilor mari şi a legilor tâlcuite de ei, am reușit să vedem visul de veacuri împlinit, procesul de secole sfârşit şi să fim iarăși stăpânii gliei strămoşeşti şi, de astă dată, pentru vecii vecilor. / Noi, mici nepoți ai marilor arcaşi, ce au fost străbunii noștri, în semn de pietate, le ridicăm acest monument de marmoră, această cruce, pe care o vedeţi şi care vorbeşte şi va vorbi deasupra secolelor tuturor celor grăbiţi. / „Călătorule! / Opreşte-te, închină-te, pleacă a ta frunte! / Pe aceste plaiuri sfinte / Odihnesc oseminte / De-ale strămoşilor cu plete cărunte! / Vărărenii, vechi păzitori de cetate, / Iubindu-şi glia, pentru dreptate / Au fost multe secole prigoniţi, / Dar au ieşit din lupte oţeliţi! / Strănepoţii lor, drept amintire, / Le înalță acest monument, / Cu pietate şi caldă iubire, / Călătorule ! Opreşte-te dar! / Închină-te-n fața acestui altar! / Nepos, la 15 iulie 1928".

Am remarcat isteţimea, claritatea şi preciziunea frazei primarului comunei **Nepos**: mulţumeşte cerului că a ajuns, în zilele sale, să vadă înălțat, pe plaiurile Neposului, un monument care să simbolizeze trecutul, să stimuleze prezentul și să rămână pildă vie generaţiilor viitoare. / După ce s-a terminat inaugurarea monumentului, miile de oameni s-au îndreptat spre vale, unde erau aşezate mese și

bănci împrejmuite cu frunzari de gorun, care, la adierea vântului, produceau cele mai minunate efecte de culori şi cea mai splendidă muzică de frunză, Un neposan a aranjat un bufet admirabil asortat, cum nici la Cluj nu se poate găsi. / La mese şi pe pajiştea verde, în sunetele muzicii militare, s-au aşezat miile de oameni, fiecare familie cu copiii şi prietenii lor, şi au desfăcut pachetele cu provizii şi au ospătat, într-o atmosferă de dragoste şi adevărată frăţie. / După masă, flăcăii şi fetele s-au prins în horă şi, pe covorul de verdeaţă, costumul național, cu culorile variate, părea flori presărate, care-ţi fermeca privirea. Cadenţa dansurilor naționale adăuga splendoarei, dând o iluzie optică a florilor care se mişcă la adirea vântului. Observam pe bătrâni, care stăteau la mese şi priveau copiii lor, cum joacă liber pe pământul păstrat cu atâta jertfă de părinți şi străbunii lor, iar noi depănam firul istoriei poporului nostru, care ca nici un alt popor latin am fost cei mai încercaţi, cei mai cotropiți şi mai hăruiţi de toate popoarele şi hoardele barbare care au năvălit în Europa… / Seara, la 9, a fost aranjat un bal, în sălile de clasă ale şcolii, care erau admirabil ornate. Din frunze de stejar, dispuse într-un chip special, erau aranjate zvastici mari, încadrate tot în rame de stejar, apoi plafonul, în ghirlande, şi ramele ferestrelor şi uşile, de asemeni ornate, într-un chip deosebit de frumos. Dansul a durat până dimineaţa. / Toți cei ce au luat parte la acea înălțătoare serbare putem fi recunoscători dlui dr. P. Tofan, tuturor organizatorilor, aranjatorilor și executorilor acelei serbări. / Vizita, în comuna **Nepos**, ne-a dat speranţe noi şi încredere în sănătatea trupească și sufletească a ţăranului român”[113].

[113] *Înfrăţirea Românească*, Anul IV, nr. 20, Cluj 1928, pp. 4, 5

PATERHAZA

(lângă Salonta, judeţul Bihor)

1355, iulie 15, Arad: Capitlul bisericii din Arad dă de ştire că a întărit învoiala dintre Dumitru, episcopul de **Oradea**, reprezentat de canonicul Cosma, şi „Nicolae şi Ioan, fiii lui Pavel, fiul lui Chan, precum şi Blasiu, fiul lui Petru, nobili de **Gurbediu** (Gwrbey, Kurbed, judeţul Bihor) şi de **Ianoşda** (Janosd, judeţul Bihor), care… au încheiat această învoială de schimb de moşii… Nicolae, Ioan şi Blasiu au trecut în stăpânirea acelui domn Dumitru, episcopul Orăzii, părţile de moşie ce le au în Gurbediu şi Ianoşda, în comitatul Bihor… / La rândul său, magistrul Cosma, în numele domnului episcop, a hărăzit acelor Nicolae şi Ioan, fiii lui Pavel, şi, prin ei, moştenitorilor lor, un loc sau o curte, scutită de orice dare, afară de dijme, în satul numit **Paterhaza** (lângă Salonta, judeţul Bihor), ce este vecin şi îm hotar cu satul **Kuleseer** (lângă Salonta, judeţul Bihor), care loc sau curte a fost a fiilor lui Ched… de asemenea, lui Blasiu, fiul lui Petru, în satul **Tinca** (Tenke, judeţul Bihor), la fel, o curte sau un loc care a fost odinioară al lui Andrei zis Semes… / Şi s-au învoit ca, afară de dijme, acei nobili arătaţi mai sus să nu fie datori a da şi a plăti acelui episcop şi urmaşilor săi nici o dijmă, nici o dare pentru

porcii lor, pe care i-ar mâna la ghindă în vreo pădure a acelei episcopii, şi nici pentru albinele lor, aduse la locurile numite, în limba poporului, **Mihălău** (Mehleu, azi **Miheleu**, judeţul Bihor)… / S-a spus, totuşi, că dacă ei sau vreunul din ei ar muri fără copii, atunci acele locuri sau acel loc se va întoarce în dreptul de proprietate al episcopiei Orăzii”[114].

PĂŢAL

vezi **VIIŞOARA**, judeţul Bihor.

[114] AŞSP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1351-1355), Vol. X, Bucureşti 1977, doc. 329, pp. 344-347

PĂUCA

(Posteleke, Poustelke, judeţul Sibiu)

1366, aprilie 24, Alba Iulia: Voievodul Dionisie scrie capitlului bisericii de Alba Transilvaniei că i s-a plâns „Petru, fiul lui Petru de **Bogata** (Bogata, Bagath, Bugath, azi **Bogata de Mureş**, judeţul Mureş), că, odinioară, moşiile numite **Jidveiu** (Sytwe, judeţul Alba), **Bălcaciu** (Bulkach, judeţul Alba) şi **Păucea** (Posteleke, Poustelke, judeţul Sibiu), aflătoare în comitatul Alba, au fost ale lui şi au ţinut şi trebuie să ţină şi acum de el, cu drept deplin, dar au fost şi sunt cotropite de mâini străine, pe care moşii el vrea, potrivit obiceiului ţării, să le dobândească din nou şi să se pună să-i fie date în stăpânire, dacă nu se va face împotrivire de către vreunii, la darea acestora în stăpânire. Cu privire la care, cerem să trimiteţi pe omul vostru de mărturie, înaintea căruia, omul nostru, Emeric sau Petru, fiii lui Martin de **Ozd** (Ozd, judeţul Mureş), sau Stefan, fratele lor, fie, în lipsa acestora, Ştefan, fiul lui Nicolae, fiind chemaţi în chip legiuit vecinii şi megieşii acelor moşii, şi fiind ei de față, ducându-se pe acele moşii, să le ia

din nou, după adevăratele şi vechile lor semne de hotar, şi să le dea în stăpânire sus-zisului Petru, fiul lui Petru”[115].

1372, martie 17, Sântimbru: Ioan, vicevoievodul Transilvaniei, dă de ştire că s-au înfăţişat „Nicolae de **Mănărade** (Monara, Moner, înglobat în **Blaj**, judeţul Alba), pârâşul, pe de o parte, iar pe de altă parte, pârâţii Ioan şi Toma, fiii lui Gheorghe, fiul lui Basow de **Păuca** (Pokafalua, Poukafalua, judeţul Sibiu)… şi ni s-a adus la cunoştinţă, prin viu grai, de către numitele părţi, prin bună înţelegere, că, deşi Maiestatea regală, din plinătatea puterii sale regeşti şi printr-o osebită milostivire, îl făcuse, îl rânduise şi îl pusese pe acel comite Nicolae, fiul lui Cristian, zis, în limba obişnuită, Greeb, din satul numit **Ohaba** (Wyfatu, Wyfalw, judeţul Alba), pentru credincioasele sale slujbe… ca adevărat moştenitor şi legiuit urmaş al lui Gheorghe, fiul lui Pouka de Păuca, mort fără urmaşi de parte bărbătească, bunicul lui, adică tatăl mamei sale, al doamnei Margareta, punându-l în toate drepturile de stăpânire şi de moştenire ale acelui Gheorghe de pe moşia sa numită **Păuca**, aflătoare în comitatul Alba din Transilvania… / şi au ajuns la următoarea învoială, mai întâi, aceşti Ioan şi Toma, fiii lui Gheorghe, fiul lui Basow, pentru o deplină descărcare a lor, cu stingerea şi părăsirea tuturor plângerilor comitelui Nicolae, fiul lui Cristian, cu privire la suspomenita moşie **Păuca**, i-au lăsat acestuia o pătrime din acea moşie, cumpărată mai de mult, cu bani, de către acel comite Nicolae, de la Martin, fiul lui Alard, şi de la surorile acestuia, adică fiicele lui Alard, care pătrime fusese odinioară dată, de către pomenitul Gheorghe, fiul lui Basow, ca fiind pătrimea de fiică a doamnei mame a lor,

[115] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1366-1370), vol. XIII, Bucureşti 1991, doc. 35, pp. 49-51

sora numitului Basow, adică fiica lui Pouka, spre a o stăpâni în pace”[116].

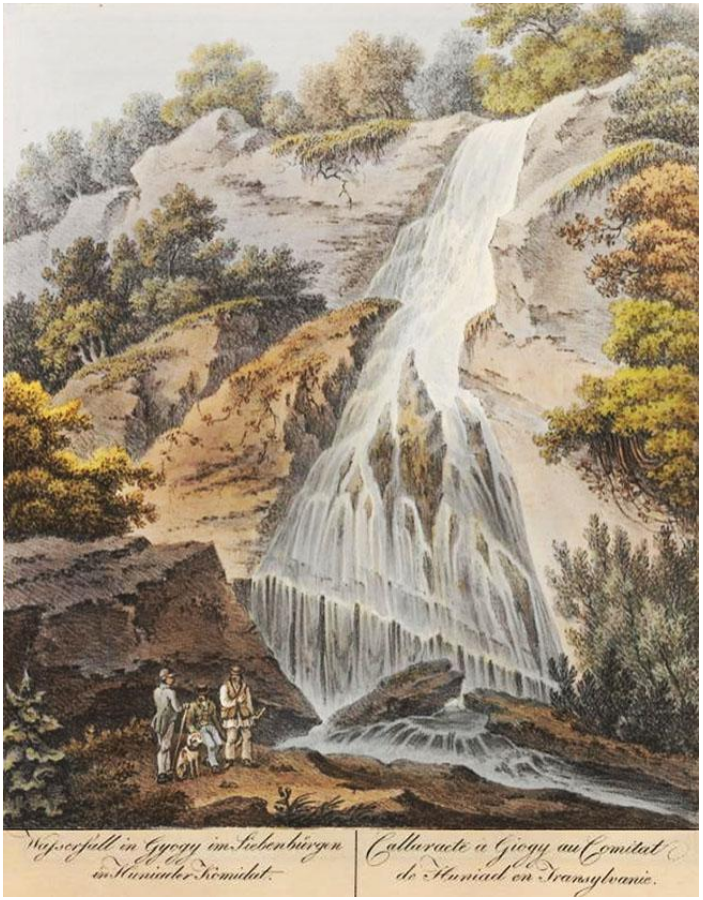

[116] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1371-1375), vol. XIV, Bucureşti 2002, doc. 107, pp. 127-130

PĂUCINEŞTI

(comuna Sarmizegetuza, judeţul Hunedoara)

1593, mai 6: „Sigismund Báthory aprobă cererea Ecaterinei Mardsinai, soţia lui Mihai Cserményi, de reînnoire a actului pierdut de donaţiune a moşiilor ei strămoşeşti din **Răchita** (fost Rechita-Purcăreți, germ. Brundorf, Rekitzdorf, Rekite, magh. Rekitta, comuna Săsciori, judeţul Alba) **Păucineşti** (comuna Sarmizegetuza, judeţul Hunedoara) şi **Toteşti** (Totesd, judeţul Hunedoara)”[117].

1898: „În 4 iunie stil nou, se va ţine examenul de la școala poporală elementară greco-catolică română din **Păucinesti**. / Ştefan Ţarină, învăţător”[118].

1898: „În favorul sfintei Mănăstiri de la Prislop, în urma apelului emis, cu data 10/22 noiemvrie 1897, de către comitetul constituit spre scopul restaurării aceleia, au incurs următoarele oferte benevole... / Lista Nr. 153: Prin Onoratul Nicolae P. Ţarină, paroh în **Păucinești**, de la dumneasa, 1 florin, / Iuliana Țarină, 50 cruceri, / Ştefan

[117] Veress, Andrei, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei şi Ţării Româneşti*, vol. IV, 1593-1595, Bucureşti 1932, p. 9

[118] *Revista Orăştiei*, Anul IV, nr. 20, Orăştie 1898, p. 79

Țarină, învățător, 50 cruceri, / de la alți credincioși de acolo, 1 florin 50 cruceri. / **Suma**: 3 florini 50 cruceri”[119].

1927: „**Păucineşti**, judeţul Hunedoara. Locuitorul Păun Mihailai din **Păucineşti**, şi cu fiul său adoptiv, Mihailai Avram, a prins, în livada lor, caii locuitorului Baan Androşeni. Pe când voiau să-i închidă în ograda lor, a sosit proprietarul cailor, care s-a opus, încercând cu forţa să-şi ia caii. S-a încins o luptă între aceştia. Păun Mihailai s-a ales, cu două lovituri de cuţit. Starea lui este foarte gravă. Bana Androşeni a rămas mort, pe loc. El a fost înjunghiat de tânărul Păun. Criminalul a fost înaintat parchetului **Deva**, iar rănitul a fost internat în spital”[120].

1933: „**Nicolae Trimbiţoniu – Un învăţător de demult**, cum puţini se găsesc astăzi. / A fost învăţător la şcoala primară, cu un singur învățător, din comuna **Grădişte-Sarmisegetuza**, de la anul 1884, până la anul 1899. / S-a născut în **Grădişte**, la anul 1865, din părinți plugari. A terminat 4 clase liceale la **Blaj**, apoi 3 clase normale la preparandia regească greco-catolică română din **Oradea Mare**, unde a depus şi examenul de calificaţiune, cu succes eminent, la anul 1884. A fost numit învățător la şcoala primară confesională greco-catolică română din satul de naştare, unde a funcţionat cu zel şi însufleţire, până la anul 1899, când, îmbolnăvindu-se, a fost substituit, timp de un an, prin Ștefan Țarină din **Păucineşti**, mai apoi au fost numiţi, pe rând, alți învăţători. / A fost primul care a sistemizat 6 clase primare (pe atunci se zicea „elementare”) precum şi şcoala de repetiție (azi, cursul complimentar). A încercat şi cu şcoala de adulți. A fost un învățător de model. A dezvolitat o activitate mare și rodnică și pe terenul ex-

[119] *Revista Orăştiei*, Anul IV, nr. 39, Orăştie 1898, p. 156
[120] *Svastica Banatului*, Anul I, nr. 20, Timişoara 1927, p. 2

traşcolar. / A contribuit mult la înaintarea culturală, economică şi industrială a acestui ținut atât de înapoiat. S-a ocupat cu predilecție şi cu literatura. A colaborat la diferite ziare, mai cu seamă la „Tribuna" din Sibiu. A rămas în manuscris „Istoria lui Ioan Huniadi", neterminată. A cules şi compus în versuri şi proză, multe balade, poveşti, snoave şi anecdote poporale. / A fost un naţionalist înfocat, nu numai cu vorba, ci şi cu fapta. La alegeri comunale, judeţene şi regnicolare, cu mare însufleţire lupta pentru izbânda programului național român şi era un mare aderent al unităţii tuturor românilor, pentru care motive nu era bine văzut de stăpânirea ungară. / A colaborat la înființatea Despărţământului Haţeg al „Astrei", ca membru foarte activ, şi, până la un timp, şi ca secretar. / A conlucrat, împreună cu Ștefan Ţarină, la înființarea „Reuniunii învăţătorilor greco-catolici români din țara Hațegului", fiind mult timp şi prim-secretarul aceleia. / A fost primul care a lansat idea înființării unui **muzeu arheologic în Grădişte**, ca să nu se mai înstrăineze atâtea monumente istorice, rămase de pe timpul dacilor şi a romanilor. Conducea, cu multă pricepere, străinii care cercetau ruinele Ulpiei Traiane, şi le explica trecutul istoric.

La casa sa ospitală se întruneau, adeseori, învățătorii tractuali şi alţi inteligenți, unde se țineau conferinţe, se aranjau producţiuni teatrale, declamatorice, muzicale, petreceri cu dans etc., în folosul şcolii. Cu zel neobosit şi stăruinţă de fier a pus bazele unui „Fond cultural" al parohiei greco-catolice **Grădişte**, în scopul de a se asigura, în acest renumit loc istoric, existenţa şcolii confesionale române, des amenințată de stăpânirea ungară... / A fondat, împreună cu Ștefan Ţarină, Carol Pascha, Ion Oproni şi Simon Harmann, sub conducerea mult regretatului proto-

pop Avel Pop Bociat, institutul de credit şi economii „Ulpiana" din **Grădişte**, al cărui prim contabil a fost până la moartea sa, venită înainte de vreme, în urma crudului destin şi mai vârtos a martiriului suferit în temniţa din Seghedin pentru propagarea idealului naţional român. / Sfârşitul i-a fost tragic. Obosit, chinuit şi sărăcit, a murit în spitalul județan din **Deva**, în ziua de 15 decemvrie 1901, fiind înmormântat în cimitirul comun din acel oraş. / Ştefan Ţarină"[121].

1937: „Tânărul credincios Alexandru Munteanu, la îndemnul preotului nostru, Avram Gildan, a dăruit bisericii noastre unite din **Păucineşti** 14 icoane (Calea Crucii), încadrate frumos, în valoare de 2.000 lei. I se aduce, şi pe această cale, mulţumita întregului popor credincios. / Ştefan Ţarină, cantor bisericesc și curator"[122].

1938: „Locuitorii din comuna **Grădişte** au făcut una nefăcută de tot. O faptă care te umple de groază şi uimire. / De mai multă vreme, între vitele acestor locuitori, bântuia grozava boală: antraxul. Aproape toate vitele au fost atinse de această grea boală şi multe din ele, cu tot ajutorul dat de medicul veterinar, au murit. / Înspăimântaţi de pierderile suferite, sătenii s-au strâns la sfat şi au hotărât să facă ceva, ca să pună capăt boliştei dintre vite. / Bătrânii satului au fost de părere că acolo nu-i lucru curat, căci, spuneau ei, nu de mult s-a dat o luptă aprigă între strigoii din satul lor şi cei din Vechiul Regat, la locul numit „Curmătura", de pe munţii Retezatului. Se vede treaba că cei din satul lor au ieşit biruitori şi s-au apucat să le omoare vitele. / Au hotărât, atunci, să pornească şi ei război contra acestor dihănii şi să le alunge din sălaşurile lor. / Zis şi

[121] *Unirea Poporului*, Anul XV, nr. 38, Blaj 1933, pp. 1, 2
[122] *Unirea Poporului*, Anul XIX, nr. 20, Blaj 1937, p. 6

tăcut. S-au pus oamenii pe lucru. Au strâns, de la fiecare casă, fuioare de cânepă şi caiere de lână, din care **nouă fete, în nouă seri**, în vreme ce **nouă feciori le-au cântat din fluiere**, au țesut o haină. În ziua a zecea, când a fost gata haina, au luat oamenii un trunchi de copac, pe care l-au îmbrăcat cu această haină, au luat **nouă ulcioare de vin, nouă măsuri de grâu** şi o pisică neagră, şi, la căderea nopţii, strigând şi chiuind, au mers până în hotarul comunei vecine **Păucineşti**, unde au lăsat lucrurile aduse, afurisind totodată şi boala dintre vite.

S-a arătat, însă, spre marea lor mirare, că strigoii, deşi din o lume de duhuri, erau mari iubitori de mâncare şi mai ales de vin. A doua zi, sătenii au găsit ulcioarele de vin goale. Şi-au zis, deci, bieţii oameni că strigoilor le place băutura şi că ei s-au făcut dintre beţivii din sat, care au murit în vreme ce a izbucnit boala în comună. / La sfatul babei Safta a Chiorului, vrăjitoarea satului, s-au apucat să dezgroape morții din țintirim, ca să afle strigoii, care trebuiau să fie roşii la faţă şi cu spume la gură. După ce au dezgropat mai multe morminte, între cei îngropaţi de curând, au aflat ceea ce căutau. Doi din morţii dezgropaţi aveau semnele acestea. / Bucuroşi că au aflat pe necuratul care le omora vitele, sătenii au încins un joc nebun împrejurul mortului, în vreme ca baba Safta a Chiorului rostea descântece și vrăji împotriva strigoiului. După ce au făcut acestea, au tăiat morţii în bucăţi, i-au stropit cu petrol şi le-au dat foc.

În curând, fapta aceasta îngrozitoare a fost însă descoperită de jandarmi și făptaşii au fost traşi la răspundere. Ei erau însă liniștiți, deoarece, de câteva zile, încetase şi boala printre vite şi credeau că aceasta s-a întâmplat numai în urma uciderii strigoilor din morminte. În zadar li s-a ară-

tat că vitele nu mai mor, fiindcă au fost revaccinate (altoite) împotriva bolii, ei n-au voit să creadă, ba, ce e mai mult, o delegaţie de săteni s-a prezentat la Primărie, cerând să li se dea învoirea să poată dezgropa, pe viitor, morţii în care se va aciua vreun strigoi”[123].

[123] *Unirea Poporului*, Anul XX, nr. 35, Blaj 1938, p. 4

PĂUCIŞOARA

(Pochfolua, judeţul Mureş)

1361, septembrie 14, Sântimbru: Vicevoievodul Petru scrie capitlului bisericii Transilvaniei că i s-a plâns „Mihail, fiul lui Pavel de **Hărănglab** (Haranglab, judeţul Mureş), că nişte moşii ale sale, numite **Ceuaş** (Chauas, judeţul Mureş) şi **Daia** (Danyan, judeţul Mureş), aflătoare în comitatul Târnava, care sunt acum cotropite şi ţinute în mâini străine, au nevoie de luare din nou şi punere în stăpânirea lui. Drept care, cerem să trimiteţi pe omul vostru de mărturie, în faţa căruia omul nostru Ladislau, fiul lui Myke de **Căpâlna** (Kapulna, azi **Căpâlna de Sus**, judeţul Mureş) sau Ştefan, fiul lui Toma de **Abuş** (Obusfalua, judeţul Mureş), ori Mihail zis Kugh de **Păucişoara** (Pochfolua, judeţul Mureş), ducându-se la moşiile Ceuaş şi Daia, să le hotărnicească şi să le dea în stăpânirea acelui Mihail, fiul lui Pavel, spre a le stăpâni în veci”[124].

1943: „În sunetul fermecător de dulce al clopotelor, s-a început, în seara de 17 septemvrie, binecuvântarea bisericii din **Păucişoara**, prin Prea Onoratul Părinte Eugen Arieşan, care a adus laude meritate Părintelui Victor Bălţat

[124] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1361-1365), vol. XII, Bucureşti 1985, doc. 55, pp. 39, 40

și credincioşilor păucişoreni, care, deşi puţini la număr, au zidit şi acum au zugrăvit din nou una din cele mai frumoase biserici ale tractului protopopesc Târnăveni. La acest act solemn, părintele protopop a fost asistat de Prea Cuviosul părinte misionar Dr. Iosif Bal, care a şi început aceeaşi muncă de rezidire sufletească, de Părintele Ioan Cipariu, preot în **Hărănglab**, și Părintele Victor Bălțat, preot în **Abuş** şi **Păucişoara**. / Duminecă, 19 septemvrie, după sfânta liturghie, în procesiune euharistică impunătoare, sub conducerea învăţătorului-director Gheorghe Porime, poporul s-a îndreptat spre troița din marginea satului de către Abuş, ridicată de Ion Porime. S-a binecuvântat troiţa. La întoarcere, s-au alăturat corului parohial, pregătit de părintele Bălţat, şi cele 30 de marianiste, venite de la **Hărănglab**, cu preotul şi preoteasa lor, să asculte şi ele pe misionar. Seara, mai sosind şi un grup de tineri de la **Seuca**, s-a umplut biserica, aşa că predica despre „Preacurata Fecioară" s-a ţinut afară, după care cele 3 coruri s-au înfrățit în cântece mariane, după care Părintele misionar, împins de setea sufletelor după adevăr şi fericire, le-a vorbit despre măreţia vieţii total dăruite în călugărie, prezentându-ise un tânăr din Hărănglab, spre a fi primit în Ordul Sf. Vasile cel Mare. / Luni, seara, în 20 septembrie, la primirea solemnă a marianistelor, au vorbit, în cuvinte simţite, părintelui misionar Părintele Victor Bălţat, învăţătorul Gh, Porime şi cantorul, învăţător pensionar Bighian Augustin. / De încheiere, marţi, la amiază, părintele misionar a fost invitat la masă, la dl învăţător-director Porime Gheorghe, cu care ocazie, doamna Elena Porime a prezentat darurile

oferite de credincioşi pentru orfanii de la **Obreja**. De sfintele taine s-au apropiat 130 de suflete”[125].

[125] *Unirea Poporului*, Anul XXV, nr. 42, Blaj 1943, pp. 4, 5

PECICA

(Pécska, districtul Pecica, judeţul Arad)

„Bogata pradă, luată de Traian din Dacia[126], existența a peste 80 de localităţi[127], în care au fost aflate obiecte şi tezaure de argint dacice, şi descoperirea uneltelor de argintar din aşezările dacice dovedesc dezvoltarea deosebită a prelucrării argintului la geto-daci. Aceştia au creat o valoroasă si interesantă producţie meşteşugărească proprie, cu mult înainte de cucerirea romană. / Între ustensilele pentru argintar, menţionăm nicovalele si dălţile. La **Pecica**[128], în aşezarea dacică identificată acolo, au fost găsite 8 dăltiţe de bronz, cu corpul patrulater, lăţite la extremităţile superioare, iar la cele inferioare ascuţite sau pătrate. Vârful unei singure dălţi este ascuţit şi bifurcat, iar alta are vârful rotund. Pe teritoriul României, s-au mai găsit dălţi şi la **Poiana**, dar nu seamănă cu cele de la **Pecica**. În ceea ce privește nicovalele, au fost descoperite două exemplare la

[126] J. Lydus, *De Magistratibus*, II, 28; C. Daicoviciu, H. Daicoviciu, *Columna lui Traian*, scena 65.
[127] L. Mărghitan, *Tezaurul de podoabe dacice din argint de la Sălişte*a (fost Cioara, jud. Alba), în „SCIV", 2/1969, p. 323 şi nota 18.
[128] I. H. Crişan, *Contribuţii la problema lucrării podoabelor dacice*, în „AMN", VI-1969, pp. 93-115.

Pecica, câte o nicovală de aceeași formă la **Grădiștea Muncelului**, la **Porolissum**, precum şi la **Surcea**. / Pe lângă cele arătate mai sus, dovada activităţii meșterilor argintari daci sunt creuzetele din argilă, pentru prepararea metalului, precum şi tiparele pentru turnarea lui. Un număr de 3 creuzete din argilă arsă, în formă de vârfuri de con, provin din așezarea de la **Pecica**, iar 7 creuzete întregi sau fragmentare au fost găsite la **Poiana**. Un tipar din lut ars pentru turnarea de bare de metal a fost identificat la **Pecica**. Altul, asemănător, dar mai simplu, este cel de la Poiana. Tot de la **Pecica** provin şi 2 valve pentru turnarea de inele. Astfel de valve s-au găsit și la **Piatra Roșie**. / Descoperirile arheologice din ultimii ani indică faptul că obiectele din argint erau realizate prin turnare și ciocănire. Metalul se turna în bare, așa cum ne-o dovedesc tiparele de la **Pecica** şi **Poiana**, mai sus menţionate, precum şi barele de argint de la **Stăncuta**. Pentru realizarea obiectului dorit, barele erau prelucrate la cald, prin ciocănire. Pentru această operaţie, se foloseau, pe lingă uneltele arătate mai sus, și unele ciocănaşe de fier, de felul celor descoperite la **Poiana**. La această concluzie conduce şi faptul că dăltiţele găsite la **Pecica** poartă urmele lovirii cu ciocanul. Prin această metodă, prin batere, din mari bare neregulate se obțineau, de pildă, şi brăţările masive de argint”[129].

1862: În conscripţiunile familiilor nobile române din anul 1862 sunt menţionaţi „**Karácsonyi** de Száse-Lona, în comuna Pecica (Pécska), 1680, un bărbat, îmbrăcat în fier, stă pe un munte verde, în mâna dreaptă ţinând sabie, în sabie, cap de turc, iar cu stânga ţine un leu, care se vede a pretinde capul de turc, 7 familii.

[129] Ţanţău, Rodica, *Meşteşugurile la geto-daci*, Bucureşti 1972, pp. 15, 16

Batrin (Bătrânu), în comuna Pecica (Pécska), 1647, un bărbat, cu toate armele înarmat, în mâna dreaptă ţine paloş, iar în stânga, cap de turc, 4 familii.

Pák, în comuna Pecica (Pécska), 6 familii"[130].

1885: „Un plugar de ai noştri din **Pecica-română**, cu numele Constantin Imbroane, a cumpărat, în anul 1882, pe teritoriul oraşului **Arad**, în partea de către **Pecica**, un complex de pământ, în mărime de peste 100 de jugăre, dimpreună cu mai multe dependinţe şi rechizite de economie. Tot numitul plugar a mai cumpărat, zilele trecute, un pământ, împreună cu dreptul de regale, de la birtul din drumul ce merge, de la **Arad**, spre **Pecica**, numit St. Tamasiu, de la un posesor evreu, cu preţul de 18.000 florini. Felicităm pe acest harnic plugar şi dorim ca să-l imite, pe această cale, mulţi economi de ai noştri"[131].

1889: „Modele de lucruri de mână au colectat şi oferit pentru scopurile Asociaţiunii transilvane, la apelul comitetului Reuniunii femeilor române din **Sibiu**, următorii domni şi următoarele doamne: / Domnul colectant Ioani Petrică, protopresbiteră greco-ortodox din **Braşov**; / Luisa Popescu din **Araşov**; / Alexe Verzea, paroh greco-ortodox din **Satulung**; / **domnişoarele şi domnele din Satulung**: Emilia Petru Manole, / Maria I. Popa, / Alexandrina N. Popa, / Elena Verzea / şi N. Băzărea din **Turcheş**; / Maria Căluţ, născută Găetan, din **D.-St.-Mărtin**; / Avramă Păcurar, protopresbiter greco-ortodox din **Ilia**; / Carolina I. Opreanu din **Târnăvița**; / doamna N. Dima Nistor din **Glodgileşti**; / Ioană Coşer, avocat din **Alba-Iulia**; **tot din Alba-Iulia**: Maria Coşer, / Lucreția Coşer, /

---

[130] Puscariu, I. Cav de, *Date istorice privitoare la familiile nobile române*, Sbiiu 1892, p. 42

[131] *Gazeta Transilvaniei*, Anul XLVIII, nr. 151, Braşov 1885, p. 1

Helena Cirlea, / Maria Daniello, / Eugenia Pop, / Cornelia Cirlea, / Victoria Cirlea, / Rosalia Şerban, / Antonia Marciac; / Octavia Vişa din **Zlatna**; / Carolina de Orbonaș din **Reghinul-săsesc**; / Finica Cosma din **Petlea**; / Maria Butnar din **Petlea**; / Olga Schwarz din **Linz**; / Agapia Crișan din **Reghinul-săsesc**, / Helena Colbaşi din **Craifalău**, / Sabina Todea din **Reghinul-săsesc**; / Aurelia Popescu din **Topliţa română**, Ana Ternăvean din **Hodac**, / Maria Paşcu din **Reghinul-săsesc**; Teresia Maior din **Reghinul- săsesc**, / Maria Precup din **Solovestru**, / Ioan Șandru, senator din **Sighișoara**; / Calipsa Șandru din **Sighișora**, / Maria Leicu din **Sighișora**, / Maria Chiș din **Boiu-mare**; Sofia Beleș din **Radna**; Eleonora de Lemeny din **Sălişte**, / M. Stoica din Sălişte; / Paraschiva Florian din **Sălişte**, / Aurelia Florian din Sălişte, / Ana Gall din **Abrud**, / Ana Ivaşcu din **Abrud**; / Ana Furdui din **Câmpeni**; / Paraschiva Roșca din **Turnişor**, / Ana Roşca din **Topârcea**; / Cornelia Bredicean din **Lugoș**; / Aurelia Beles din **Arad**, / Iulia Bocşan din **Curtici**, / Iulia Bocșan din **Curtici**, / Iulia Plasea din **Sâmbăteni**, / Antonella Roşescu din **Pecica română**, / Constanţa Popa din **Pecica română**, / Iulia Ioşa din **Pecica română**, / Elena Ardelean şi Emilia Ciorogariu din **Pecica română**; / Toma Frateș, parochii greco-ortodox din **Bacifalău**"[132].

1893: „**Un ostaş lotru**. Din **Arad**, se serie că neguţătorul din **Pecica-maghiară** F. simți, în timpul din urmă, că banii din casa sa se împuţinează în fiecare zi. El şi muierea sa se frământau cum să dea de urma lotrului şi aceasta le şi succese. N-a fost nimeni altul, decât un tânăr, care mai înainte a fost aplicat în acea dugheană. Pe lotru îl

[132] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LII, nr. 44, Braşov 1889, p. 3

cheamă Braun şi serveşte în **Arad**, la Regimentul 33, ca voluntar. Când îi trebuiau bani, de regulă se îmbrăca în haine civile, mergea la **Pecica** şi, cu chei imitate, deschidea, în dugheană, casa în care comerciantul F. îşi păstra banii. Poliţia puse mâna pe domnişorul Braun şi-l aduse în cetatea **Aradului**. Trecând peste podul Mureşului, Braun sări din cocie, în Mureş, fu însă scos din apă şi aşezat în prinsoarea militară”[133].

1894: „În zilele din 5, 6 și 7 mai, s-a ţinut, în **Pecica, târgul de ţară**. Târgul de vite s-a ţinut în 5 mai și peste tot a fost slab, pentru că nu-s bani. La cai, ca și la vite, s-a promis numai jumătate preț. S-au vândut cai cu 120-150 florini, vaci cu 65-80 florini. Porcii au avut preţ mai bun. La târgul de marfă, productele măsarilor au avut cea mai bună căutare. Jandarmii, în tot timpul, n-au avut nici un lucru”[134].

1895: „Ajungând a se alege protopretor pentru **Pecica**, unde erau doi inși candidați, se aleg ambii străini, unul pentru Dr. Baroș, celălalt fiului maștер al comitelui suprem Schenck, oameni tineri, de vreo 28 ani. Ce cugetaţi, că românii arădani vor fi urmând exemplul şi ținuta adevărat românească şi națională a lugojenilor și se vor fi pus la o parte, lăsând pe unguri, că „ale voastre, dintre ale voastre, vă faceţi de cap”, „voi vi-i puneţi și alegeți, dară a voastră va fi răspunderea”, – nu astfel arădenii, ci dânşii s-au pus coadă la toporul unguresc, și Schenck rămâne ales, cu sucursul tuturor voturilor românești şi, cu o majoritate de 10 voturi, a devenit protopretorul pecicanilor. A rămas ales Schenck, fiiul acelui comite suprem Fábián, care, numai mai înainte cu câteva săptămâni, venind la **Pecica** și

[133] *Foaia de Duminecă*, Anul I, nr. 1, Timişoara 1893, p. 6
[134] *Foaia de Duminecă*, Anul I, nr. 19, Timişoara 1894, p. 6

văzând scrise și româneşte nişte îndrumări oficiale, ce erau puse deasupra uşii de la oficiul pretorial, a dat aspră poruncă să se şteargă vorba românească. Aceasta, însă, n-a supărat pe nimeni la alegere. Și mai ales renegatul jude regal tractual Novák István, din **Pecica**, prin intimul său instrument, preotul Evuţan, au stăruit și izbutit să ducă pe toți românii la urnă pentru Schenck. Novák a și fost răsplătit pentru aceasta, căci imediat după alegerea lui Schenck, un fiu al său, Novák Kornél, care abia frânge limba română, ieşit din şcoală, înainte cu vreo 4 luni, jurist absolut, dar la universitate, în Budapesta, se ferea de tinerimea română ca dracul de tămâie, și ai cărui alți doi frați, aflători tot la universitatea din Budapesta, încă nu vor fi mai cu curate sentimente românești, deși unul din ei, din grația „curţii", are şi stipendiu de la Gozsdu, deși cu părinți bogați, virilişti la comitat și în comună"[135].

1904: „Înainte cu două săptămâni, am încheiat aprecierile noastre asupra celei mai noi faze a aşa-numitei chestiuni naţionale, cu următoarele cuvinte: Omenii „noului curent" iarăşi au dat peste o alegere suplimentară de deputat şi vor să repete la **Pecica**, în comitatul Aradului, „acțiunea" de la **Nădlac**. Deja ei sunt pe cale a se depărta și înstrăina şi mai tare de problemele partidului nostru naţional, dovedind, astfel, că s-au rupt cu totul de el şi rătăcesc ca nişte corăbieri fără de busolă. / Acea alegere de întregire la **Pecica**, cum ştim, s-a făcut. Românii de acolo, la indemnul și sub conducerea arădenilor, au intrat în lupta electorală, grupându-se parte mare în jurul unui candidat de deputat propriu, al lor, român de naționalitate. Ştim, de altă parte, că la **Pecica** nu s-a întâmplat ca la **Nădlac**; că

[135] *Dreptatea*, Anul II, nr. 276, Timişoara 1895, pp. 1, 2

candidatul românilor a fost anunțat la timp și că a întrunit ceva peste a patra parte a voturilor, câte sau dat în total în decursul alegerii. / Se zice că scopul celor care au pus în scenă „acţiunea" de la Pecica n-a fost să scotă din acest cerc un deputat român, căci nu erau şanse, deoarece, în acest cerc, sunt 20.000 locuitori români, faţă cu 28.000 maghiari, şvabi, sârbi şi alţii, ci numai de a face un exerciţiu pentru alegerile viitoare generale. În fine, se aduc laude disciplinei ce a domnit între alegătorii români, care au votat pentru candidatul român. / Nu ne îndoim nici de aceea că poporul, care rămase credincios candidatului român, a fost animat, în urma discursurilor înfocate ce i s-au ținut. Cu toate acestea, ne vedem nevoiți a constata, cu durere, că, de rândul acesta, la **Pecica** oamenii „noului curent" s-au depărtat în adevăr şi mai tare, decât o au făcut-o la **Dobra** şi la **Nădlac** de programul partidului nostru naţional. / Ce-i drept, nu s-a economisit, la **Pecica**, deloc cu cuvântul „naţional", „candidat naţional", „partid naţional", dar pentru aceea, în toate vorbirile, apelurile și publicațiunile privitoare la această alegere, nu s-a accentuat şi nu s-a făcut amintire, o singură dată, de programul partidului național. Cetit-am despre aceea că candidatul român de la **Pecica** şi-a expus „programul său" şi că a desfăşurat „steagul său", despre aceea, însă, ca el să fi păşit înaintea alegătorilor săi cu programul unui partid, şi încă al unui partid naţional, nici pomenire nu s-a făcut. / La **Dobra**, deputatul despre care se zicea că a „spart gheaţa" mai vorbise încă de programul partidului naţional, ceruse numai să fie ciuntit, să fie trup fără cap. Candidatul românilor de la **Pecica** a lăsat să cadă în Dunăre, prin spărtura ce a făcut-o alesul Dobrei, şi trunchiul programului naţional, şi şi-a croit un program pe trupul său, care să nu-

l poată aduce în prea mare conflict cu vederile sale, de pe timpul când a funcţionat ca solgăbirău, / Dacă dl Dr. George Popa, candidatul pecicanilor, este, în adevăr, una din rândunicile noii ere, ce voiesc să o inaugureze la viitoarele alegeri naufragiaţii din „campania memorandistă", atunci putem să gratulăm, de pe acum, actualului său, viitorului ministru-preşedinte, de stocul ce se formează pentru înciriparea unui viitor partid guvernamental între români"[136].

1904: „Deja la anul 1881, românii bănăţeni şi ungureni recunoscură, în ce privea mijlocele şi tactica de luptă, că rezistenţa pasivă faţă cu alegerile dietale a fraţilor lor ardeleni era pe deplin justificată, prin mersul ce l-au luat lucrurile, în interior, de la 1867, încoace. Partea cea mai mare dintre ei erau însă de părere să-şi mai încerce, o dată, norocul, continuând a lua parte activă la alegeri, dar acesta numai pe baza programului stabilit unanim pentru partidul naţional unitar român. / La conferența din 1887, după şase ani, bănăţenii şi ungurenii, văzând că aproape nicidecum nu o pot scoate la cale cu alegerile, au decis să aleagă numai în patru cercuri, unde aveau şansele cele mai mari, iar în celelalte cercuri electorale să se abţină de la alegeri. Rezultatul a fost că, în urma volniciilor și a presiunilor celor de la putere, partidul naţional a învins numai într-unul din cele patru cercuri. După douăzeci de ani de luptă activă parlamentară, rămaseră, dar, fraţii noştri bănăţeni şi ungureni, din peste treizeci de deputaţi naţionali, numai cu unul. / „Ne-aţi scos cu totul din cadrul constituţiunii!", le-a strigat, atunci, celor din dietă singurul deputat ales pe baza programului de la 1881, fericitul ge-

[136] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXVII, nr. 190, Braşov 1904, p. 1

neral Doda. / După alți cinci ani, convingându-se şi mai mult fraţii din Bănat şi ţara ungurească că, pentru ei, constituţiunea era ca și suspendată, venind iarăşi la conferența partidului, au hotărât, în unire cu ardelenii, unanim, să observe și ei, în viitor, peste tot și fără de nici o excepţiune, rezistenţa pasivă faţă cu alegerile pentru camera ungară. / Poate va zice unul seu altul: aceste sunt fapte cunoscute şi nimeni nu va cuteza a le trage la îndoială. / Acestora le vom răspunde că nu e tocmai aşa, căci cei ce au părăsit cărările probate din trecut nu vor să ţină seamă de faptele istorice, ci amăgesc lumea neorientată cu schimosirea şi falsificarea lor. / Aşa, de pildă, cu ocaziunea tărăboiului ce s-a făcut, sub marca „partidului naţional", la **alegerea din Pecica**, zilele trecute, s-au vorbit şi s-au scris nişte monstruozităţi, care, mărturisim, nici că ar merita a fi examinate, cu privire la exactitatea istorică. / Totuşi, credem a fi interesant a aminti aici că, la întrunirea electorală pregătitoare, ce s-a ţinut la **Pecica**, unul din vorbitori, care însuşi e un mare şi permanent candidat de deputat, adresându-se către alegătorii români, a exclamat, între altele: „Treizeci de ani, am stat noi cu mâinile în sân, doar ne-am târât, rugându-ne să ni se arunce și nouă câte o firimitură; an de an, însă, tot mai puţin am căpătat, iar acum ni se spune verde că nu mai căpătăm nimic.

Tema aceasta, în acelaşi sens şi în aceeași formă, a fost variată şi de ziarele amice „curentului modern", în cele mai diferite chipuri, prezentând poporului situaţia aşa, că treizeci de ani am stat toţi cu mâinile în sân și abia acum s-au trezit dumnealor a pune nația şi ţara la cale! / La 1892, când românii ungureni şi bănăţeni au venit la Sibiu, spre a se alătura, fără rezervă, la politica de rezistenţă pasivă a ardelenilor, eį luptaseră, deja, douăzeci și cinci de ani pe

terenul parlamentar. Și totuși, la **Pecica**, li s-au spus alegătorilor români că românii au stat cu mâinile în sin. / „Doar ne-am târât, rugându-ne să ni se arunce şi nouă câte o firimitură”. / Să iertaţi, domnilor candidaţi, la deputăţie, dar nu este așa. Tocmai contrarul s-a întâmplat. Românii bănățeni și ungureni, aparţinători marelui partid naţional, n-au vrut şi n-au putut să joace rolul umilitor și rușinos de a se ruga de adversarii neamului lor să-i arunce acestuia câte o firimitură. Aşa ceva nu se găseşte în programul naţional, de la 1881. Din contră, acest program se caracterizează ca naţional românesc tocmai prin aceea că ridică postulate prin care se revendică pentru națiunea română drepturi naţionale bine întemeiate, nu firimituri de concesiuni efemere, de azi, pe mâine, lipsite de orice garanţie pentru viitor”[137].

1904: „**Deputatul din Pecica**, Vásárhelyi Lászlo, după o boală grea, a murit. De abia și-a închis ochii și iată, păgânii încep a se bate în jurul acestui loc de deputat, Naţionaliştii din Arad vor iară să candideze vreun fișcălășuț flămând, partida lui Kossuth, de asemenea, pune pe vreun fișcălățec, Tiszaisţii, pe acea urmă, vor să aleagă pe vreun arendator de pământ. Noi candidăm, fată de aceşti domnișori, pe fratele Mezöfi Vilmos, secretarul partidului nostru social-democrat, reorganizat, și avem credință că **Pecica** va fi cercul electoral cel dintâi care va trimite deputat social-democrat în parlamentul țării ungureşti. / din cele 13 comune, care se ţin de cercul **Pecica**, stăm bine atât la poporațiunea cea ungurească și nemțeasca, cât și la fraţii români și slovaci. / Așadar, fraţilor, strângeţi-vă rândurile,

[137] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXVII, nr. 197, Braşov 1904, p. 1

ca să fiți învingători. Fratele Mezöfi, în zilele acestea, va începe călătoriile sale prin satele din cercul **Pecica**"[138].

1904: „**Mandatul din Pecica**. Ziarele maghiare aduc ştirea că partidul liberal guvernamental a candidat, în cercul **Pecica**, pe Francisc Hertzeg, care s-a şi dus la **Pecica**, să-şi ţină vorbirea-program. Partidul kossuthist şi partidul național (apponyist) încă şi-au pus candidaţi. „Bud. Hir." e informat că alegătorii români ai cercului încă și-au pus candidat, în persoana lui Dr. George Popa, fost solgăbirău în **Arad**. Alegerea e fixată pe ziua de 26 august"[139].

1904, Diaconovich: „**Pecica** (magh. Ó-Pécska), comună mare în Ungaria, comitatul Arad, lângă Mureş, are 1.508 case, cu 7.743 locuitori (în 1891), din care 5.843 români, 1.305 maghiari, restul germani, croaţi și sârbi, moară cu vapor"[140].

1905: „Ministrul Ion Kalinderu a fost în **Arad**, însoţit de doi agenţi ai Domeniului Coroanei… / Însoţit fiind și de Părintele Ciorogariu, director seminarial, a vizitat domeniul contelui Zelinski, **domeniul statului Pecica** şi lăptăria din **Otvenes**, unde s-a interesat de aproape de aclimatizarea vacilor de rasă Simenthal şi de produşii încrucişărilor cu vite indigene. A făcut aceasta, desigur, în vederea lăptariei Domeniului Coroanei de la **Periş**, unde se urmează, de mai multi ani, încercări cu rasa Algau. / În **Pecica**, a cumpărat, pentru trebuinţele Dome-

[138] *Voinţa Poporului*, Anul III, nr. 28, Budapesta 1904, pp. 2, 3
[139] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXVII, nr. 174, Braşov 1904, p. 3
[140] Diaconovich, Dr. C., *Enciclopedia Română*, Tom III, Sibiu 1904, p. 550

niului Coroanei, mai mulţi cai, provenind de la herghelia statului ungar din Mezöhegyes”[141].

1907: „Mai mulți țărani români, răniți de un jandarm ungur. O ştire din **Pecica**, comună în judeţul Arad, anunţă un grav incident, care a avut loc acolo, între ţăranii români şi jandarmii unguri. Duminică, după-amiază, pe când ţăranii se aflau în obişnuitul lor loc de joc, în curtea şcolii, un jandarm ungur sosi între ei, cerând ca ţiganii să cânte şi cântece ungurești. Cum românii se opuseră, se născu ceartă. În curând, sosi în ajutorul jandarmului şi poliția din localitate. Jandarmul, încurajat, trase sabia rănind pe cei ce se aflau lângă el, tăind o mână ţăranului Iancu Siclovan, om însurat, în etate de 25 ani, şi rănind grav, la gât şi la cap, pe un alt ţăran, Ion Trif. Alți câţiva tărani sunt mai uşor răniți. După săvârşirea acestei isprăvi, jandarmul se refugie pe o bicicletă. Locotenentul de jandurmi Emerich Maryalaky a plecat, din Arad, la **Pecica**, pentru a ancheta faptul”[142].

1911: „**Din Pecica**, ni se scrie: În nrul 30 al „Tribunei” cetesc chitarea coroanei dată de mine pentru cei năpăstuiţi de ploi din Moldova. Redacţia mă numeşte „un harnic plugar și proprietare. Mi-ar plăcea foarte mult să fiu ceea ce onorata redacţie m-a făcut. Dar, durere, de o mie de ori, că eu azi nu mai sunt plugar şi, prin urmare, nici proprietar. N-am nici plug, nici proprietate, decât doar ceva bani, de la tatăl meu, primindu-i drept despăgubire pentru că am fost scos din casa părintească, eu fiind feciorul cel mai mare. Am mai luat, apoi, o brumă de bănet, pe o sfoară de pământ, partea nevestei mele. Se vede că dumneavoastră, necunoscându-mă îndestul, mi-aţi dat frumosul

[141] *Albina*, Anul VIII, nr. 32, Budapesta 1905, p. 870
[142] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXX, nr. 213, Braşov 1907, p. 3

titlu, pe care eu, cum am zis, nu-l merit. Ori poate aţi fost de părerea că o faptă ca aceasta nu se poate sălăşlui decât în inima unui proprietar, sau, cu alte cuvinte, numai pe cei cu proprietate îi poate lăsa inima să aducă o mică jertfă pentru cei nenorociți. Eu, când am dat, din puţinul meu, coroana, nici prin gând nu mi-a trecut că, întinzând şi eu o mână de ajutor celor nenorociți, să fiu lăudat. Mi-am făcut sototeală că 1 coroană nu mă fericește nici pe mine, nici pe altul, şi că, dacă ar da cu toţii atât cât pot, fără să simtă, s-ar putea strânge sute de mii şi fraţii noştri cei loviți de urgia vremii nu ar simţi atât de greu năpasta ce i-a ajuns, Durere că nu toți judecă ca mine, dar dacă nu, ce să fac? Să stau și eu rece în fața primejdiei, nu mă lasă inima. Dar dacă mi-ar fi dat bunul Dumnezeu după cum văd că le-a dat multor altora, aş fi dat nu 1 coroană, ci aș fi dat atâta cât să se cunoască unde dau. Deci nu din prisosință dau celor în neputinţă, ci, din puţinul meu ce-l am, dau și eu celor năpăstuiţi, când am un ban. / Am scris acestea pentru fraţii mei din **Pecica**. Poate vor fi mulţi care vor fi crezând că eu urmăresc a-mi face reclamă de proprietar și mare bogătoi, căci între plugarii noştri şi astăzi se mai află de aceia care cred că chitarea în foaie se face numai pentru a se lăuda binefăcătorii. Și, neștiind înțelesul chitării, în loc de a face ca mine, dau în mine. / **Pecica-Română**. / Petru Ponta Pontescul”[143].

1912, protosinghel Roman Ciorogariu: „Aceşti profesori n-au făcut bucătăria şcolii şi n-au exploatat interese pentru sine, ci au fost apostolii culturii românești, care şi-au devotat viața pentru idealul acestei şcoli. / Aşa au fost şi învăţăceii lor. Învăţătorul meu din **Pecica română**, vred-

[143] *Tribuna Poporului*, Anul I, nr. 32, Arad 1911, p. 6

nic de amintire în mijlocul acestei strălucite adunări, Ioan Ardelean, fără obligamentul legii, ne învăţa a scrie şi ceti în 3 limbi, româneşte, ungureşte şi nemţeşte, el punea mare pond pe matematică, dar centrul învățământului lui era limba şi legea. De la el am învăţat povestea neamului românesc şi această poveste a înrădăcinat în mine sentimentul dreptului la acest pământ şi datoria de a-l privi ca o moştenire sfântă, de a trăi şi a muri aici, în timp de pace, a-l cultiva, în timp de luptă, a-l apăra. El m-a făcut sufletește moştean al acestei ţări. Părinţii, care veneau la examen ca la o sărbătoare națională, ne ascultau cu ochii scăldați în lacrimi de bucurie. Pentru el, şcoala era o necesitate sufletească, mergea şi în vacanțe, zi de zi, la ceasul fix, la şcoală, să şi-o vază, să transpire duhul ei, căci el numai în atmosfera aceleia avea viaţă. Iată tipul dascălului ieşit din şcoala primelor generaţii de profesori… /

Într-una din zilele anului 1833, mă cheamă Excelența Sa la sine şi-mi spune: „Vreau să fac seminar (la Arad – n. n.), mi-ar mai trebui vreo 20.000 florini către capitalul ce-l mai avem. Am socotit să dăm direcițune pentru o colectă mare în dieceză. Dumneata să începi la **Pecica**, ca cea dintâi comună, dincoace de Murăş, iar Tempea (fost director provizor şi vicar protoprezbiteral în tractul Banat-Comloşului), la **Torac**, în Bănat; să înduplecaţi comitetele parohiale la votarea unei sume mai mari, anume de 500 florini. Cu aceasta, apoi am putea începe acţiunea colectei mari, în celelalte comune”. / Eu, aflând că pecicanii au 10.000 florini bani gata, o începui de sus și bravii pecicani ne votară, cu însuflețire mare, 1.500 florini. Tempea s-a ţinut de instrucţiune şi aduse 500 florini de la **Torac**. Când raportai episcopului meu de **isprava din Pecica**, căzu într-un adevărat extaz, pentru un moment se temea că se vor

speria celelalte comune de suma mare şi nu vor intra în concert, în celălalt moment îşi făcu combinaţiile de reuşire.

Dl Dr. Teodor Roxin anunţă că şi-a deschis cancelaria avocaţială în **Pecica-română**, în casa Dr. Barbu". / În paginile publicitare, şi-au făcut reclamă „farmacia Másznyik Dániel, în **Magyar Pécska**" şi „farmacia „Salvator" – Vityi István, în **Pecica-Maghiară** (M. Pécska)"[144].

1913: „Ieri, duminică, la orele 4 d. a., **românii din Pecica** au ţinut o frumoasă adunare poporală, în cauza alegerii la comitat, care va avea loc chiar mâne. La adunare au luat parte multe sute de alegători din **Pecica** şi întreaga inteligenţă din localitate, afară de dl Dr. Lazar Ghebeleş, reţinut, prin morb, şi domnii preoţi Sava Tămăşdan şi Dr. Ioan Felea, care tocmai în timpul adunării au avut o înmormântare. Adunarea a fost prezidată de dl avocat Dr. Aurel Novac. Au rostit discursuri domnii Dr. Ştefan C. Popp şi Vasile Goldiş din **Arad**, îndemnând poporul să ducă la învingere lista partidului naţional român, la alegerea de mâne. Oratorilor le-a mulţumit pentru ostenelile lor preotul din loc, dl Ioan Popescu. / Candidaţii partidului naţional român, în **Pecica**, sunt Dr. Lazar Ghebeleş, Iuliu Herbay, Axentie Novac, Vasi Tămăşdan, tânărul, şi Manuilă Putatin"[145].

1914: „Românii se amestecară cu unguri şi nemţi, şi comune mari româneşti, care prea uşor puteau să voteze la ele acasă, se trimit la vot în comune nemţeşti ori ungureşti, ca nu cumva să dispară posibilitatea frecărilor naţionale dintre diferitele neamuri. La **Pecica-română** se trimit două comune ungureşti, cu toate că **Pecica-maghiară**

[144] *Românul*, Anul II, nr. 244, Arad 1912, pp. 3, 5, 11, 13
[145] *Românul*, Anul III, nr. 220, Arad 1913, p. 7

era tot atât de aproape pentru votanții unguri din acelea comune, iară fruntaşa comună românească **Pilul-mare** se trimite să voteze la şvabii şi ungurii din **Aletea**. Legea electorală şi chiar ordinațiunea ministerială, în chestia cercurilor de votare, vădeşte intenția ca, prin votarea în comune, să se pună capăt cheltuielilor electorale şi, mai ales, corupțiunii, dar, bine înțeles, domnii noştri de la comitat au ştiut că dispozițiile legii şi ale ordinațiunii sunt numai pentru ochii lumii, căci ce s-ar face din constituția ungurească, fără corupţiune, şi astfel au făcut arondarea cercurilor de votare aşa cum au făcut-o”[146].

1918, noiembrie 4: „În 4 noiembrie, ne sosesc ştiri alarmante din comitatul **Arad**, în cea mai mare comună, **Pecica**, comuna mea natală, notarul Momac abia scapă cu viaţă. I se aducea de vină că i-a prea trimis pe front şi şicanat pe cei de acasă, deşi, în timp de pace, făcuse mult pentru ridicarea bunei stări în comună. Mânia poporului nu cunoaşte iertare. În **Pâncota** sunt jefuite prăvăliile”[147].

1923: „**Procesul de spionaj de la Pecica**. Vineri, consiliul de război al Corpului VII de armată din Sibiu a judecat procesul de spionaj de la **Pecica**. După o lungă dezbatere, consiliul de război a adus următoarea sentință de condamnare: Iosef Krestian, din **Pecica**, actualmente în serviciul militar activ, care furnizase date importante despre aşezarea trupelor române de la frontieră, a fost condamnat la 5 ani temniţă; Franz Füzessy, autorul principal al afacerii de spionaj, la un an temniță; Iuliu Wrbny, secretar comunal, 3 luni temniţă; funcţionarul de bancă

[146] *Românul*, Anul IV, nr. 82, Arad 1914, p. 4
[147] Ciorogariu, Roman, Episcopul Orăzii, *Zile trăite*, Oradea 1926, pp. 158, 159

Ștefan Leitner a fost scos din cauză. Condamnaţii n-au făcut recurs”[148].

1929: „Preoţi creştini, la **sfinţirea bisericii evreieşti din Pecica**, Arad. / Mă grăbesc ai demasca şi ai recomanda întreg publicului cetitor, în ordinea în care au fost publicaţi, cu numele, şi în ziarul maghiar „Aradi Közlöny”: Dr. Drăgan Gheorghe, primpretor; preot Popescu Ioan, preot Morar Dimitrie, preot Ardelean Nicolae, toți **preoți ortodocşi în Pecica-Română** şi preoții romano-catolici unguri, Lengyel I., Steger S. şi Oláh Vencel, care, cu ocazia încoronării la Alba-Iulia, au refuzat să între în biserica română ortodoxă creştină, iar în această sinagogă au intrat cu sufletul deschis”[149].

1939: „Cu ocazia lucrărilor de reparare, întreprinse la locuinţa preceptorului T. Mezgei, din comuna **Pecica**, un perete s-a prăbuşit, îngropând sub dărâmături pe toţi muncitorii care se găseau în apropiere. Toţi au fost răniţi mai grav sau mai uşor. Au fost internaţi în spital Gheorghe Dimiciu şi fiul său Teodor. S-a instituit o anchetă”[150].

1940: „Un caz cu totul ciudat s-a petrecut, zilele acestea, în comuna **Pecica**, a cărui victimă a fost comerciantul Hajos Ioan: Trei ţigani, care urmau să şantajeze pe numitul comerciant, s-au înţeles cu o ţigancă tânără ca aceasta să se ducă în prăvălia lui Hajos şi să-i ofere dragostea ei. Femeia complice s-a dus imediat. Ce s-a petrecut între timp nu se ştie precis. Fapt este că, pe când tânăra ţigancă, se afla în prăvălia lui Hajos, care era singur acasă, ţiganii au început să-l ameninţe şi să-i ceară bani, căci, în caz contrar, îl vor denunţa. Comerciantul Hajos a luat ba-

[148] *Vestul României*, Anul I, nr. 15, Oradea 1923, p. 5
[149] *Înfrăţirea Românească*, Anul VI, nr. 2, Cluj 1929, p. 28
[150] *Universul*, Anul 56, nr. 58, Bucureşti 1939, p. 10

nii, pe care îi avea în prăvălie, 35 mii lei, şi i-a dat celor trei ţigani, cu scopul de a scăpa de scandal şi neplăceri. / Cu toate acestea, la scurt timp, cei trei ţigani au fost denunţaţi postului de jandarmi, care a început imediat cercetări, arestând pe şantajişti. /

Soţia lui Filimon Petru, din comuna **Pecica**, a reclamat postului de jandarmi că hoţi încă necunoscuţi, cu ajutorul unor chei false, s-au introdus în locuinţa ei, de unde au sustras diferite haine şi obiecte, în valoare de 5.000 lei. După scurte cercetări, postul de jandarmi a reuşitpe autor, în persoana lui Pădurar Mihail, locuitor din **Arad**, care a fost deţinut şi predat, mai apoi, parchetului Arad, cu acte dresate în regulă”[151].

1941: „În cursul şederii sale la **Arad**, dl Pflaumer, ministrul de interne al Badenului, va vizita comunele **Pecica**, **Femlad**, **Șeitim** și **Nădlag**, iar mâine, seara, primăria va da un banchet în cinstea domniei sale,”[152].

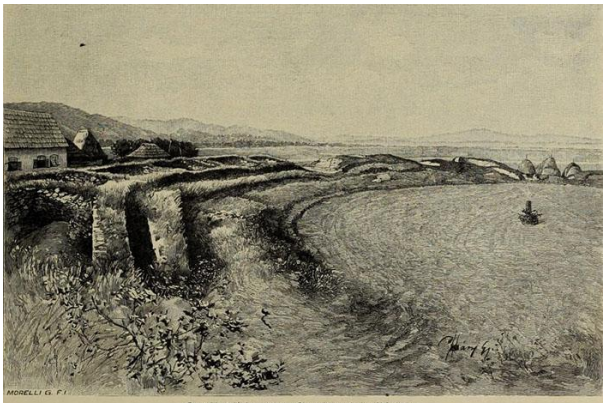

[151] *Universul*, Anul 57, nr. 319, Bucureşti 1940, p. 8
[152] *Universul*, Anul 58, nr. 142, Bucureşti 1941, p. 2

PECIU NOU

(Becey, Bedja, Bedji, Vybech, judeţul Timiş)

1371, septembrie 19, Oradea: Capitlul bisericii Oradea dă de ştire că, venind „Agatha, soția lui Nicolae, fiul lui Martin, ne-a arătat, printr-o amarnică plângere, că zisul Nicolae, bărbatul său, fără s-o întrebe şi să-i ceară nicidecum părerea, a vândut lui Martin, iobagul nostru din satul **Peciu Nou**, o vie, aflătoare în hotarul satului **Săldăbagiu de Munte** (Zaldubag, judeţul Bihor), din vecinătatea viei lui Mihail zis Fehur, pe care ea, cu știrea călugăriţelor, adică a abatesei şi a altor surori din ordinul sfintei Clara din Oradea, ce locuiau în mănăstirea sfintei Ana, a cumpărat-o de la Iacob Slavul, cu banii daţi de pomenita stareță și surori, pentru grelele ei munci făcute acelora… / Noi, chemând pe acel Martin, după ce, din darea de seamă vrednică de crezare a numitei abatese Margareta și a surorilor Caterina, Agneta și cealalată Caterina, și a Agathei și a tuturor celorlalte surori din ordinul amintit, am aflat neîndoios că cele de mai sus au fost și sunt așa cum se arată mai sus, l-am îndepărtat pe zisul Martin de pe acea vie”[153].

1661, Evlia Celebi: „Caracteristicile plăcutei cetăţi **Peciu**. A fost clădită de Iunak Ştefan (Yunak Istefan, adică

[153] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1371-1375), vol. XIV, Bucureşti 2002, doc. 62, pp. 75, 76

Ioan Sigismund), craiul Ardealului. A trecut, de mai multe ori, în mâinile otomanilor, dar, în cele din urmă, a fost ocupată de Kodja-Mehmed paşa, în anul 958 (adică 1551), sub domnia sultanului Suleiman han. Este un voievodat din sangeacul Cenad, dar face parte din vacufurile lui Tavil-Mehmed paşa (mare vizir). Are un naib, din partea cadiului de Becicherec. Are comandant, patruzeci de ostaşi de pază, muhtesib, serdar al ienicerilor de Agria şi intendent de vamă, care o dă în arendă, cu şapte mii de aspri, pentru garnizoana din Timişoara. Cetatea, aşezată pe malul Tisei, este o cetate frumoasă, din cărămidă de formă pătrată, şi n-are mai mult de cinci sute de paşi, de jur-împrejur. Prin şanţul cetăţii curge apa Tisei. Are poartă spre schelă şi o altă poartă dosnică. În schelă se găsesc un han şi cincizeci de magazii. Are o geamie înfloritoare, transformată din biserică, o medrese, trei şcoli, un tekke, o baie, patruzeci de prăvălii şi vreo sută de case joase, acoperite cu olane sau stuf. Schela, fiind mare, locuitorii se îndeletnicesc mai ales cu negoţul de sare şi peşte. Sunt oameni gospodari şi bogaţi, şi foarte prietenoşi. Cei mai mulţi sunt hadjii. Toţi se îmbracă întocmai ca locuitorii de serhat şi poartă pe cap căciuli. Cu viile şi grădinile lui multe, acesta este un oraş foarte plăcut şi bogat”[154].

PELE

vezi **BECHENI**, judeţul Satu Mare.

[154] AŞSP, *Călători străini despre Ţările Române*, VI, Bucureşti 1976, p. 649

PELIŞOR

(Pelesche, Pyliske, judeţul Satu Mare)

1352, octombrie 15, Buda: Nicolae, palatinul Ungariei dă o scrisoare de împuternicire lui Ioan, fiul lui Ladislau de **Warada** (Kisvárda, în Ungaria) „în pricina cu Ştefan, fiul lui Ladislau zis Adas de **Pelişor** (Pelesche, Pyliske, judeţul Satu Mare)", în baza unei mărturii a capitlului bisericii din Oradea, în care se adeverea că „megând la moşia numită **Petea** (Pethe, judeţul Satu Mare), ce ţinea de el în temeiul cumpărării… a hotărnicit-o după adevăratele şi vechile ei hotare… şi a ridicat în partea dinspre apus un nou semn de hotar; de aici, pornind spre răsărit, până la albia numită Valea Garch, a ridicat nouă semne de hotar noi, lângă cele vechi, unul lângă altul, despărţind acel pământ Petea de moşia **Keceer** (lângă Petea, judeţul Satu Mare) a fiilor lui Ştefan, zis Thatar; fiind de faţă aceşti fii ai lui Ştefan şi dându-se învoirea deplină. Şi când, trecând acea albie, a voit să ridice semnele de hotar următoare, Ştefan, fiul lui Ladislau zis Adas i-a oprit de la ridicarea semnelor… deşi Nicolae, Simion, Iacob, Pavel şi Ioan, fiii lui Ştefan zis Thatar voiau să îngăduie… pomenitul Ştefan, fiul lui Ladislau, a spus că a făcut zisa oprelişte pentru că magistrul Ioan a pus stăpânire pe acea moşie numită Petea, în temeiul unei cumpărări, dar se cuvine, în temeiul vecină-

tăţii mai apropiate… să fie cumpărată, şi nu luată ca zălog, de el… iar pomenitul magistru Ioan a voit să ia în stăpânire şi moşia sa, numită Pelişor, şi s-o alipească la moşia Petea”[155].

1353, octombrie 13, Buda: „Nicolae, palatinul regatului Ungariei” amână „înfăţişarea de acte… la octavele sărbătoririi fericitului arhanghel Mihail (6 octombrie)”, pe care trebuia să o facă „magistrul Ioan, fiul lui Ladislau de **Warada** (în Ungaria), ca pârâş, în numele căruia s-a înfăţişat Petru zis Zeuke, slujitorul său, împotriva lui Ştefan, fiul lui Ladislau zis Adas de **Pelişor** (Pelesche, Pyliske, judeţul Satu Mare), înfăţişat el însuşi ca pârât, pentru moşia **Petea** (Pethe, judeţul Satu Mare)”[156].

1355, aprilie 7, Buda: Judele curţii regelui Ludovic scrie capitlului bisericii de Agria că s-a plâns „Ioan, fiul lui Ladislau de **Warada** (în Ungaria), că Ştefan fiul lui Ladislau de **Pelişor** (Pelesche, Pyliske, judeţul Satu Mare) s-a folosit cu silnicie de folosinţele moşiei sale **Petea** (Pethe, judeţul Satu Mare), aflătoare în comitatul Satu Mare… şi că pomenitul Ştefan nici nu i-a îngăduit lui şi omului său să culeagă folosintele zisei sale moşii… / Drept aceea, cerem cu stăruinţă să trimiteţi omul vrednic de crezare şi de mărturie”[157].

1355, aprilie 30, Agria: Capitlul bisericii Agria îl înştiinţează pe regele Ludovic că a #trimis spre mărturie pe omul nostru” şi că, „cercetând el cu luare aminte pe toţi cei

---

[155] AŞSP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1351-1355), Vol. X, Bucureşti 1977, doc. 150, pp. 157-159

[156] AŞSP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1351-1355), Vol. X, Bucureşti 1977, doc. 221, p. 235

[157] AŞSP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1351-1355), Vol. X, Bucureşti 1977, doc. 296, pp. 304, 305

ce se cădea şi se cuvenea… a putut afla că Ştefa, fiul lui Ladislau de **Pelişor** (Pelesche, Pyliske, judeţul Satu Mare), a cules foloasele, roadele şi folosinţele pomenitei moşii a acelui Magistru Ioan, fiul lui Ladislau, numită **Petea** (Pethe, judeţul Satu Mare)… şi le culege şi acum, cu de la sine putere"[158].

1357, aprilie 20, Vişegrad: Nicolae Konth, palatinul Ungariei, dă de ştire „că Petru, fiul lui Iacob, împuternicit al magistrului Ioan, fiul lui Ladislau de **Varada** (în Ungaria)… a stat la soroc în faţa noastră, 22 zile în şir, în chip legiuit, împotriva lui Ştefan, fiul lui Ladislau zis Adas de **Pelişor** (Pelesche, Pyliske, judeţul Satu Mare)… Iar acesta trebuia să răspundă pentru cea din urmă oară în pricina moşiei **Petea** (Pethe, judeţul Satu Mare, dar n-a venit şi nici n-a trimis pe nimeni; drept pentru care noi l-am osândit la plata gloabei faţă de Ioan de Varada"[159].

1357, noiembrie 15, Csenger: Vicecomitele şi juzii nobililor din comitatul Satu Mare dau de ştire că, la adunarea obştească a nobililor, din „lunea de după sărbătoarea fericitului Martin Mărturisitorul (13 noiembrie), pentru înfrângerea hoţilor, tâlharilor şi a altor răufăcători, în satul **Cesnger** (în Ungaria), în faţa magistrului Ioan, fiul lui Iwanka de Parhida (Pelbardhyda, Pelbarthyda, Purbardhyda, în Ungaria), şi cu mărturia lui Amdrei, din partea conventului din Lelez, ridicându-se, din mijlocul celorlalţi împricinaţi, Mihail, om din **Domohida** (Damanhyda, azi **Domăneşti**, judeţul Satu Mare), s-a plâns împotriva lui Toma de **Byri** (Beer, în Ungaria) şi a lui Ladislau, fiul său,

---

[158] AŞSP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1351-1355), Vol. X, Bucureşti 1977, doc. 299, pp. 306, 307

[159] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 111, p. 112

că, în joia de după sărbătoarea Paştelui, i-a luat cu sila doi boi, doi cai şi 16 florini, la marginea moşiei lor **Kallo** (în Ungaria)… juzii au întărit cu toţii că toate cele de mai sus le-au făcut Toma şi Ladislau, fiul său, acelui Mihail din Domohida.

Nicolae, fiul lui Dionisie de **Estephand** (în Ungaria), s-a plâns împotriva aceluiaşi Toma de Byri şi a alui Ladislau, că au prins cu sila în satul Kallo pe Henslin, slujitorul său, şi au luat de la el 40 de la el 40 de florini şi o cingătoare, preţuind 20 de florini. Iar juzii nobililor, juraţii şi asesorii au întărit că toate cele de mai sus au fost făptuite de Toma şi de Ladislau, fiul său. Numele juraţilor sunt: Toma de **Oşvarău** (Wosuar, judeţul Satu Mare), Ştefan de **Pelişor** (Pelesche, Pyliske, judeţul Satu Mare), Mihail, fiul lui Dezideriu de **Syma** (în Ungaria), Petru, fiul lui Tyba, Ioan, fiul lui Ioan de **Garmath** (în Ungaria), Petru cel Mare de **Cehăluţ** (Chahul, Chohul, judeţul Satu Mare), Ioan, fiul lui Bencench, Ladislau, fiul lui Iacob de **Nomen** (în Ungaria), Laurenţiu, fiul lui Petru de **Filpus** (în Ungaria), Ioan, fiul lui Dionisie de **Kelche** (în Ungaria), Simion cel Mare de **Bagus** (în Ungaria), Gheorghe de **Nogbatur** (în Ungaria).

De asemenea, Petru cel Mare de Cehălăuţ s-a plâns împotriva comitelui Matei, slujbaşul din **Moftin** (Mohten, judeţul Satu Mare) şi a tuturor oamenilor din **Urziceni** (Chalanusuad, judeţul Satu Mare), iobagii lui Ladislau, fiul lui Simion, ai lui Ladislau, fiul lui Marhard, şi ai lui Ştefan, fiul lui Mihail, că a pus să se mâne porcii românilor ţinând de **Şinteu** (judeţul Satu Mare) pe moşia sa, pentru a paşte acolo, în aşa fel ca, atunci când acei români ar voi să mâne porcii spre casă, el să-i ajute de bunăvoie, împreună cu omul său, şi să pună să-i mâne de acolo – acel comite Matei

şi toţi oamenii din Urziceni au năvălit cu silnicie, înarmaţi şi în chip tâlhăresc, asupra acelor români… şi au luat două mii din acei porci şi au omorât pe unul dintre acei români, pe alţii i-au despoiat şi pe patru i-au lăsat greu răniţi; acel magistru Petru a încredinţat pricina juraţilor…

Iar juzii nobililor şi asesorii juraţi au întărit cele de mai sus, ce s-au făcut de comitele Matei şi de toţi oamenii din Urziceni împotriva acelor români şi a acelui magistru Petru ca o faptă de silnicie, şi-au pierdut, ca nişte tâlhari vrednici de pedeapsa cu moartea, toate bunurile lor…

După aceasta, când magistru Gheorghe, vicecomitele nostru, a pus în vedere şi a cerut, de mai multe ori, acelor Ladislau, fiul lui Simion, Ladislau, fiul lui Marhard, şi Ştefan, fiul lui Mihail, să aducă în faţa adunării noastre pe sus-zişii iobagi ai lor din Urziceni, cu lucrurile lor şi în fiinţa lor, pentru a despăgubi pe magistrul Petru şi pe acei români, Ladislau, celălalt Ladislau şi Ştefan au răspuns că nu pot să-i înfăţişeze pe toţi oamenii din Urziceni, iobagii lor, deoarece au fugit din acel sat şi tot ce au făptuit au făcut-o de capul lor, iar ei nu se amestecă în acea pricină, şi oriunde magistrul Gheorghe şi cu juzii nobililor i-ar putea afla, fie chiar în satul Urziceni, să-i ia în prinsoare şi să ridice lucrurile şi bunurile lor.

Apoi, Ladislau, fiul lui Elleus de Gathal, s-a plâns împotriva lui Ladislau, fiul lui Alexandru, a lui Ştefan, fiul aceluia, şi a lui Gheorghe, fiul lui Beke, slujitorul lor, că, în acest an, în oraşul **Mintiu** (Nympty, Nymty, inclus în **Satu Mare**, judeţul Satu Mare), au voit să-l ucidă şi l-au rănit pe Dumitru cel Roşu, iobagul magistrului Simion, stăpânul său; şi după aceea, acel Ladislau s-a fus, pe calea legii, în satul **Solmus** (kângă Botiz, judeţul Satu Mare) şi i-a cerut lui Ladislau, fiul lui Alexandru, să-l despăgubeas-

că pe Dominic cel Roşu în acea pricină, dar Ladislau, fiul lui Alexandru, împreună cu Ştefan, fiul său, şi cu zisul Gheorghe au tăbărât înarmaţi asupra acelui Ladislau, voind să-l omoare şi l-au săgetat cu trei săgeţi, şi l-au alungat, cu ruşine, afară din sat, fără a da nimic despăgubire în acea pricină. Auzind aceasta, Ladislau şi fiul său Ştefan au spus că ei sunt nevinovaţi şi neatinşi de pâra lui Ladislau, fiul lui Elleus… Iar acei juzi ai nobililor şi asesori juraţi au întărit că toate cele de mai sus au fost săvârşite de Ladislau, fiul său Ştefan şi Gheorghe împotriva lui Ladislau, fiul lui Elleus, şi Dominic cel Roşu. / Întru mărturia celor spuse, am dat cele de faţă, întărindu-le cu peceţile noastre"[160].

1370, aprilie 3, Oradea: Capitlul bisericii din Oradea dă de ştire că, urmând porunca regelui Ludovic, după întoarcerea trimişilor la „moşiile **Pelişor** (Pelesche, Pyliske, judeţul Satu Mare) **Zahtha** (în Ungaria) **Atea** (Athya, judeţul Satu Mare)… orice sămânţă de vrajbă, privitoare la ridicarea semnelor de hotar, s-a smuls din rădăcină şi liniştea păcii necurmate poate dăinui în veci între acei Ştefan şi Ladislau, fiii lui Ladislau de Pelişor, iar pe de altă parte Ioan şi Ladislau, fiii lui Toma de Zahtha, precum şi Ioan şi Thyba, fiii lui Petru de Atea, care au ajuns la deplina unire a unei împăciuiri"[161].

1371, iunie 3, Vişegrad: „Ladislau, ducele de Oppeln, cere conventului din Lelez să-i cheme în judecată pe Toma, fiul lui Ioan de Gachal, Nicolae, fiul lui Ştefan de **Oşvarău** (Vasuar), Dominic şi Ştefan, fiii lui Galus de **Chamafalua** (Ciumăfaia, judeţul Cluj), împotriva lui Şte-

[160] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 197, pp. 191-196
[161] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1366-1370), vol. XIII, Bucureşti 1991, doc. 487, pp. 733-736

fan și Ladislau, fiii lui Ladislau de **Peleş** (Peleske), Laurenţiu, fiul lui Petru de **Bator**, şi pe Andrei, fiul lui Martin, şi Andrei, fiul său, adică al lui Andrei, slujitorii suszişilor Stefan și Ladislau”[162].

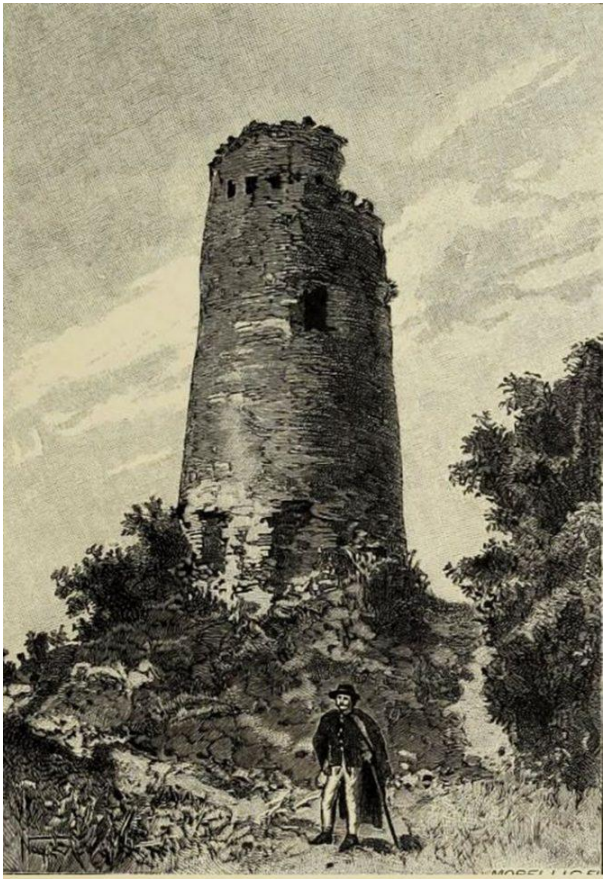

Burg Ika.

[162] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1371-1375), vol. XIV, Bucureşti 2002, doc. 39, p. 40

PELIŞOR

(Măgărei, Magare, azi **Pelişor**, judeţul Sibiu)

1357, martie 28, Vişegrad: Voievodul Ludovic scrie capitlului bisericii Transilvaniei că, venind „Nicolae, fiul lui Alexandru… şi ne-a cerut să-i dăm nişte moşii şi părţi de moşii ale răposaţilor Werus şi Ştefan, fiii lui Ştefan zis de **Alţina** (Olchona, judeţul Sibiu), morţi fără moştenitori, adică moşiile numite **Găinari** (Găinari, Corlatheluke, azi **Poieniţă**, judeţul Sibiu), **Coveş** (Kuesd, înglobat în **Agnita**, judeţul Sibiu), **Bârghiş** (Byrges, judeţul Sibiu), **Ibişdorf** (azi **Ighişu Nou** şi **Ighişu Vechi** sau **Român**, judeţul Sibiu), **Zlagna** (Salatna, Zalathna, judeţul Sibiu), **Măgărei** (Magare, azi **Pelişor**, judeţul Sibiu), **Fetundorph** (sat dispărut, lângă Agnita, judeţul Sibiu) şi **Emrustuh** (lângă Agnita, judeţul Sibiu), aflătoare în părţile Transilvaniei… / Însă, fiindcă nu suntem lămuriţi asupra felului şi întinderii ziselor moşii… poruncim cu tărie să trimiteţi omul vostru vrednic de crezare, în faţa căruia, omul nostru, Acus de **Călvasăr** (Hideguiz, înglobat în **Şeica Mare**, judeţul Sibiu), sau Iacob, fiul lui Mihail de **Alma** (Alma Între Vii, Almas, Almasio, judeţul Sibiu), ori, în lipsa acestora, Mihail, fiul lui Henning de **Sighişoara** (Segusvar, judeţul

Mureș), fiind de față vecinii și megieșii, să le hotărnicească după bătrânele lor hotare”[163].

1885: „În **Măgărei** au izbucnit, în 17 martie nou, două focuri. unul pe la ora 1, după-amiază, arzând două colibe, o șură, un șopron și două staule; într-unul din acestea au ars 5 vite. Al doilea foc, care a fost pus de o mână rea, a consumat o șură și o claie cu paie. Paguba au suferit-o doi români”[164].

1926: „Comunitatea bisericească greco-catolică din **Măgărei**, județul Târnava mare, aduce cele mai călduroase mulțumiri credincioșilor din **Măgărei** și alte localități, **domiciliați acum în America**, pentru darurile lor cucernice, făcute bisericei greco-catolice din Măgărei, și anume domnii: / Ioan Lazar, pentru un dar de 12,000 lei pentru odăjdii și un alt dar de 20.000 lei pentru clopot și potir; / domnii A. Boariu, I. Holerga și P. Gebenel au colectat suma de 25.000 lei pentru ridicarea turnului. Sumele colectate au fost: / Ioan Holerga, 22 dolari, / Petru Gebenel, 17, / Augustin Boariu, 10, / Al. Bendorfean, 10, / Maria Onuț, 8, / Ioan Lazar, 8, / Concean Barbulea, / Toader Carculea, / Filimon Baiciu, / Simion Blotar și familia, câte 5 dolari, / **toți aceștia din Măgărei**; Ioan Câmpean din **Gogan-Varolea** / și Petru Hauți din **Ibașfalău**, câte 2 dolari; / R. Roman și Maria din **Bârghiș**, 1 dolar, / Frățilă din **Vecerd** și I. Deac din **Moșna**, câte 1 dolar 50 cenți; / Nick Lazar, / L. Boariu, / Maria Boariu, / Ana Boariu, / Augustin Boariu junior din **Măgărei**, / V. Tutelea din **Tăuni**, / Gh. Antone din **Grid**, / Teodor Mateiu din **Apușdorf**, / Marți Grădinar din **Hoghilag**, / Dumitru Panti din

[163] AȘCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, București 1981, doc. 102, pp. 102, 103
[164] *Gazeta Transilvaniei*, Anul XLVIII, nr. 56, Brașov 1885, p. 2

Ibaşfalău, / Niculae şi Teofil Șelari din **Richişdorf**, / Al. Pascu din **Ruja**, / Ioan Roboşan şi Florica, / Nicolae Bogdan din **Tutoiu**, Dumitru Bica şi Mihailă Roşca din **Agrişteu**, / Aron Crişan şi George Rusu din **Gogan-Varolea**, toți câte 1 dolar; / Ioan Hudea din **Hundorf**, / Paraschiva Blaga din **Măgărei**, / Petru Marian din **Sângeorz-Băi**. / Spiridon Frăţilă, / Simeon Felejean şi Maria Sula din **Șiria**, câte 50 cenți. Darul lor să fie bine primit în ceruri!"[165].

1927: „**Românii din America**, pentru **biserica din comuna Pelişor**. / Scriitorul acestor șire a avut prilejul să vadă, de curând, un raport. pe care îl face Prea Veneratului Consistoriu Arhiepiscopesc din **Blaj** tânărul preot român unit Victor Gizdavu, din comuna **Pelişor** (înainte **Măgărei**), judeţul Târnava mare. Frumos este și raportul, și plin de inimă, ceea ce dovedeşte că Părintele Gizdavu are bune pregătiri, dar mai de laudă este ceea ce ce spune acest raport. / Înainte cu trei ani, românii uniţi din **Pelişor**, abia 150 de suflete, nu aveau decât o biată biserică bătrână, fără turn, care ameaninţa să se prăbuşească. În lada bisericii nu era nici un ban, iar iclejia era foarte săracă şi fără de puteri. / Părintele Gizdavu n-a deznădăjduit însă, ci s-a apucat cu râvnă mare de întărirea și refacerea parohiei sale. Cel dintâi gând i-a fost să se apuce cât mai c:rând de zidirea turnului. Spre acest scop, a trimis o călduroasă rugăminte către acei **români din America de nord**, care, după naștere, **se trăgeau din comuna Pelişor**. / Apelul acesta a găsit inimi deschise.

Pelişorenii din America au îmbrățișat, cu cea mai mare căldură, năzuinţele preotului şi ale poporenilor ră-

[165] *Unirea Poporului*, Anul VIII, nr. 1, Blaj 1926, p. 7

mași la vatra părintească și, în curând, a sosit, de peste apa cea mare, însemnata sumă de 25.000 lei. Credincioşii americani, care au adunat și au făcut această sumă, sunt domnii Ioan Lazar, Augustin Boariu, Ioan P. Holerga, Petru Gebenei şi Alexandru Bendorfean, dintre care cel dintâi, Ioan Lazar, nici nu este greco-catolic, ci ortodox. / Suma de mai sus s-a dovedit însă neîndestulătoare și atunci a plecat, din **Pelişor**, spre America, a doua rugare de colectă, apoi a treia şi chiar și a patra. Al doilea apel, a adus alţi 25.000 lei, al treilea, 40.000 lei, subscriși toți numai de cei 5 români americani, înșirați mai sus. Al patrulea apel s-a dus în primăvara anului acestuia, pentru edificarea unei noi biserici. Şi bunii creștini de origine din **Pelişor** au trimis, şi spre acest scop, 47.000 lei! / În afară de toate aceste sume, pe care le-am arătat, singur de puterea sa, bunul creștin Ioan Lazar, pomenit şi mai înainte, totdeauna în fruntea listelor, a dăruit **bisericii din Pelişor**, singur, următoarele sume: / În anul 1925, mai întâi 12.000 lei, cu care s-au cumpărat 2 haine preoţeşti. În acelaşi an, încă 30.000 lei, pentru cumpărarea unui clopot. În anul 1925, dl Ioan Lazar a dăruit 20.000 lei pentru vasele sfinte din altar și alte trebuințe. În anul 1927, rând pe rând, 10.000, 1.680, 3.240 pentru felurite lipsuri ale bisericii, şi, mai pe urmă, 60.000 lei pentru fondul de edificare a bisericii. / **În total**, dl **Ioan Lazar**, singur, a dăruit **pentru biserica din satul său de naştere suma de 136.920.**

În fața unei atât de însemnate danii, amuțește, cu adevărat, ori ce grai de laudă și de preamărire, căci o asemenea danie se laudă ea însăși pe sine, mai mult decât orice slovă sau cuvânt! Preţul acestei prea creștinești fapte crește deosebit, atunci când dl Ioan Lazar nici **nu este unit, ci ortodox**. O dovadă și mai mult de marea inimă înțelegă-

toare, pe care o are şi de care știe să asculte într-un chip atât de strălucit **marele binefăcător al bisericii şi al parohiei române unite din Pelişor**. Dl Ioan Lazar este cu adevărat o aleasă mândrie nu numai a consătenilor săi, din patria veche, ci și a tuturor românilor americani, care nu uită țara și neamul din care au răsărit. Onoare lui și onoare satului care a născut astfel de fii! / Cu adevărat suntem şi noi de părerea că dl Ioan Lazar și bunii săi frați din listele de colecte să fie înscriși, cu solve de aur, în cartea de pomenire a bisericii din **Pelişor** și să capete scrisori de mulțămită de la însăși Căpetenia Provinciei Mitropolitane de Alba Iulia şi Făgăraș. Să le păstreze ca amintire din copii de copii, spre veșnică laudă, pentru o atât de înflăcărată dragoste de cele sfinte a părinților lor. / I. Târnavă”[166].

1927: „Sâmbătă, în 3 decemvrie 1927, o ceată de domni din Blaj mergeau vseli pe drumul ce duce de la Mediaș, spre miazăzi, pe poarta Mușnei, către Pelişor… / Mergeau la o sărbătoare rară, la sfinţirea Casei Domnului, în comuna **Pelişor**. Tot satul era în sărbătoare: nu numai credincioşii greco-catolici, ci și ortodocşii şi saşii. Căci frumoasa biserică nouă, cu turn nou, cu clopote nou, așezată în cel mai frumos loc al satului, de mult şi cu drag așteptată de poporul credincios. S-a ridicat ca prin minune, prin ajutorul lui Dumnezeu şi prin truda oamenilor de inimă, care și-au adus aminte de cavintele Mântuitorului nostru Isus Hristos: „Nu vă adunaţi comori pe pământ, ci vă adunaţi vouă comori în cer, pe care furii nu le fură şi moliile nu le strică, căci unde este comoara voastră, acolo e şi inima voastră”. / Ajunși în sat, au făcut cu cucernicie slujba preafrumoasă a înseratului. Popor mult se adunase

[166] *Unirea Poporului*, Anul IX, nr. 49, Blaj 1927, p. 5

în biserica încăpătoare, boltită, cu frumoase fereşti înguste, care se înalţă şi se adună la vârf, ca nişte mâini aduse laolaltă, spre rugăciune. Iconostasul era împodobit cu icoane modeste şi două icoane mai pompoase ale Domnului Hristos, a Maicii Domnului şi cu una făcută de pictorul Antonie Zeiler din Blaj, care arată scoborârea Spiritului Sfânt peste Apostoli, hramul bisericii. Stranele şi pereţii bisericii erau înfrumuseţaţi, din loc în loc, cu frumoase covoare şi ţesături ţărăneşti, din grija doamnei Mărioara Stoian, soţia domnului notar Stoian, a doamnei preotese văduve Aron, şi a doamnei preotese tinere. Seara, o masă bogată şi binefăcătoare a aşteptat pe oaspeţii obosiţi de calea lungă, ce o făcuseră. / Clopotele sunau vesele, din toate puterile lor, în dimineaţa zilei următoare, duminecă, în 4 decemvrie 1927. Reverendisimul Domn Dr. Ioan Bălan îşi zicea cu evlavie rugăciunile de dimineaţa, în sfântul altar. Prin curţile oamenilor se vedea o mişcare vie. Fiecare se grăbea să-şi isprăvească mai repede treburile, ca să vină la sărbătoarea care li se vestea. Ortodocşii îşi începură slujba de dimineaţă, ca să poată veni şi ei la praznic… / Din altar se aude vocea melodioasă a preoţilor, dintre care se remarcă vocea părintelui Stoian din **Ghijasa**, cântăreţ mai distins încă decât fiul său, cu toate că se apropie de anii 70 ai vieţii… / După acestea, a urmat o masă bogată, la care au luat parte, afară de oaspeţii din Blaj, Părintele Stoian din **Ghijasa**, tot comitetul parohial, fruntașii comunei, în frunte cu preotul săsesc şi ortodox, consiliul comunal, în frunte cu dl Stoian, notarul, domnii învățători Suciu senior, autor a multor broşuri frumoase de literatură poporală… / Dl notar Stoian a toastat, în numele comunei, pentru Î. P. Sa Mitropolitul şi pentru reprezentantul său, Dr. Ioan Bălan. Părintele Munteanu, ortodox, pentru parohienii greco-catolici; părintele

luteran pentru înălţarea gândului creştinesc; au mai vorbit şi alţii, iar în urmă părintele Victor Gizdavu, pentru toţi cei care s-au ostenit la ridicarea sfântului locaș, lăudând mult între altele hărnicia şi omenia măiestrilor, care l-au zidit. Cei de faţă însă au constatat că Stinţia Sa a uitat pe sine însuşi, trecând în tăcere gândurile multe, care l-au frământat, planurile după care a lucrat şi a făcut pe alţii să lucreze, şi multele drumuri şi alergări, pe care a trebuit să le îndure, ca să adune, din tot locul, de unde se putea aduna ceva, căci lipsa nu era nicăieri mai mare, decât tocmai în parohia greco-catolică din **Pelişor**. Dacă s-a uitat el, nu trebuie să-l uite credincioşii. / Masa s-a sfârşit cu mare veselie. După sfânta slujbă a înseratului, oaspeţii s-au îndreptat iarăşi spre Blaj, în uralele poporului, ducând și lăsând cele mai plăcute amintiri”[167].

1928: Emanoil Suciu din **Pelişor** anunţă că piesa „*Un trai domnesc*, comedie originală într-un act, pag. 24, format mare, hârtie velină. Preţul 20 lei”, poate fi achiziţionată de la adresa autorului, din „**Pelişor** (**Măgărei**), plasa Bârghiș, judeţul Târnava-Mare.”[168].

1933: „Avizez pe domnii colegi învăţători, precum şi pe dilelanţii noștri de la sate, că din cele 17 scrieri, piese teatrale, editate de mine, nu mai dispun decât de următoarele patru: „Nunta Mărioarei”, preţul 25 lei, „Un trai domnesc”, prețul 20 lei, „Tândală la teatru”, preţul 15 lei și „Aulobuzul lui Tănase”, prețul 5 lei. Cu celelalte nu vă mai pot servi nici eu, nici librăriile, fiind acelea broșuri total epuizate. Notez însă că, în zilele acestea, dau la tipar, în a treia ediție, „Nunta ţiganului”, comedie originală, scrisă în versuri, şi, ca să mă pot orienta cu numărul exem-

[167] *Unirea Poporului*, Anul IX, nr. 51, Blaj 1927, pp. 3, 4
[168] *Unirea Poporului*, Anul X, nr. 5, Blaj 1928, p. 8

plarelor, rog pe cei interesaţi să mă avizeze, trimițând, cu reîntoarcerea poştei, prețul broșurii, 20 lei și îndată după apariţie o vor primi francat, la adresa arătată. Cerută broşura, eventual broșurile arătate mai sus, contra ramburs, spesele poştale se urcă în acest caz la 25 lei. **Emanoil Suciu**, învăţător-director în **Pelişor**, poşta **Bârghiş**, judeţul Târnava- Mare”[169].

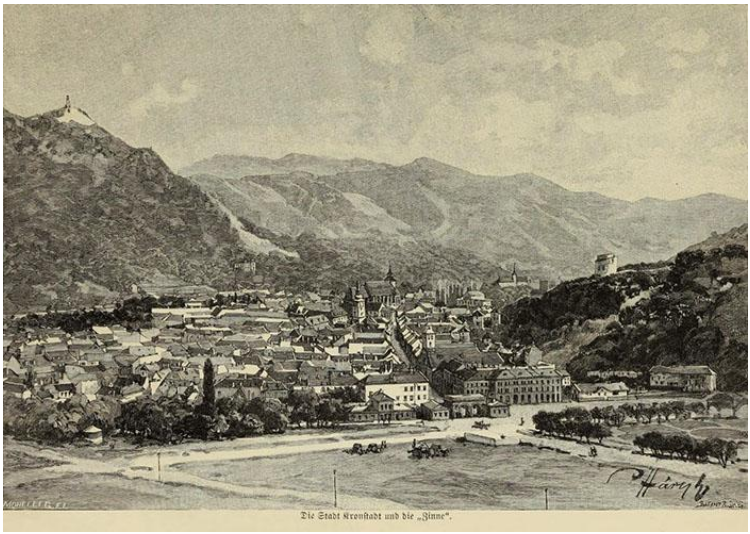

PERI

vezi **SĂPÂNŢA**, judeţul Maramureş.

[169] *Unirea Poporului*, Anul XV, nr. 12, Blaj 1933, p. 5

PERICEI

(**Perechun**, judeţul Sălaj)

1351, decembrie 6, Buda: Ludovic, regele Ungariei, judecă pricina dintre „Ladislau, fiul lui Ioan, fiul lui Bricciu de **Batur** (Bator, Nyirbátor, în Ungaria)… în numele nobilei doamne Ana, soţia sa, fiica magistrului Mauriciu de **Medieş** (**Megyes, Meggyes**, azi **Medieşul Aurit**, judeţul Satu Mare)" şi „Simion, fiul aceluiaşi Mauriciu, fratele bun al nobilei doamne… cu privire la a patra parte". Regele hotărăşte ca „Ana şi, prin dânsa, moştenitorii şi urmaşii moştenitorilor ei… să le ţină şi să le stăpânească pe veci şi în chip nestrămutat o cetate a sa, numită **Şimleu** (azi **Şimleul Silvaniei**, Somlio, Somolyo, judeţul Sălaj), aflătoare lângă râul Crasna, dimpreună cu moşiile care ţin de ea şi cu satele numite **Şimleu**, **Periceiu** (**Perechun**, judeţul Sălaj), **Ceheiu** (**Chehy**, judeţul Sălaj), **Giurtelec** (azi **Giurtelecul Şimleului, Gyurteluke**, judeţul Sălaj), **Hodig** (**Hidig**, cătun lângă Moiad, judeţul Sălaj), cu vama ce se obişnuieşte să se ia în numitul sat Hidig, de asemenea şi moşia **Micoşlaca** (**Myklouslaka, Mykloslaka**, aparţinând de **Ocna Mureş**, judeţul Alba) din părţile Transilvaniei, aşezată lângă râul Mureş, în comitatul Alba, cu toate folosinţele… Afară de acestea, fiindcă bunicul şi tatăl magistrului Simion au dăruit cu drept de veci nişte bucăţi de

pământ, despărţite din moşiile ce ţin de cetatea Şimleu, şi anume **Uileac** (**Vylak**, în judeţul Sălaj) lui Sudak şi fratelui acestuia Nicolae, şi de asemenea moşia **Siciu** (?, judeţul Sălaj) lui Ladislau şi Petru, pentru faptele lor de credinţă – părţile au lăsat într-un cuget în stăpânirea acelor nobili moşiile Uileac şi Siciu[170].

1352, ianuarie 8, Oradea: Capitlul bisericii din Oradea dă de ştire că, „la octavele Anului nou (8 ianuarie)… acea doamnă numită Ana, soţia magistrului Ladislau, fiica răposatului magistru Mauriciu de Medieş" a beneficiat de „scrisoarea noastră privilegială, întărită cu puterea peceţii noastre"[171], pentru moşiile şi satele menţionate în diploma regală din 6 decembrie 1351.

1356, ianuarie 8, Oradea: Privilegiul capitlului din Oradea, prin care „Ana, soţia magistrului Ladislau, fiica magistrului Mauriciu, fiul lui Nicolae de **Medieş** (**Megyes, Meggyes**, azi **Medieşul Aurit**, judeţul Satu Mare) adică al răposatului voievod Nicolae", dăruieşte fratelui ei Simion… „toate stăpânirile sale de moşie… / Iar acel Simion, întru răsplătirea deplină a hărăzirii, a dat Anei, sora lui preaiubită, o cetate, numită a **Şimleului**, aflătoare aproape de râul Crasna, cu părţile de moşii ce ţin de ea şi cu satele numite **Şimleu** (azi **Şimleul Silvaniei**, Somlio, Somolyo, judeţul Sălaj), **Periceiu** (**Perechun**, judeţul Sălaj)**, Ceheiu** (**Chehy**, judeţul Sălaj), **Giurteleku** (azi **Giurtelecul Şimleului, Gyurteluke**, judeţul Sălaj), şi **Hidig** (**Hidig**, cătun lângă Moiad, judeţul Sălaj), cu vama ce se obişnuia a se lua la Hidig; de asemenea, moşia **Micoşlaca** (**Myklous-**

[170] AŞSP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1351-1355), Vol. X, Bucureşti 1977, doc. 83, pp. 84-88
[171] AŞSP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1351-1355), Vol. X, Bucureşti 1977, doc. 90, pp. 101-103

laka, Mykloslaka, aparţinând de **Ocna Mureş**, judeţul Alba), aşezată pe râul Mureş, în comitatul Alba… / Pe lângă acestea, deoarece bunicul şi tatăl magistrului Simion, hărăzise pe veci, pentru faptele lui de credinţă, lui Nicolae, fratele acestuia, nişte părţi de moşie, despărţite din moşiile ce ţin de Şimleu, anume **Uileac** (**Vylak**, în judeţul Sălaj)**, Sudak** (judeţul Sălaj) etc., de asemenea lui Ladislau şi lui Petru moşia **Siciu** (judeţul Sălaj), ei au lăsat acestor nobili acele moşii"[172].

1903: „Adunarea generală a „Silvaniei", s-a ţinut în 24 martie nou. în **Şimleul Silvaniei**… De faţă au fost vreo 40 acţionari, cu 363 voturi, reprezentând 851 acţii. Progresul continuu şi frumos în toate ramurile de operaţiuni, ce-l face, din an în an, acest institut de bani, ne dă dreptul a privi la el cu mândrie. / Adunarea a deschis-o, la 10 ore, dl George Pop de Băseşti, preşedintele „Silvaniei", printr-o vorbire potrivită, mulţumind acţionarilor de interesare. Dl Andrei Cosma. director executiv, ceteşte raportul anual al direcţiunii, în care îndată, la început, aduce la cunoştinţa acționarilor că Demetriu Suciu, unul dintre fundatorii „Silvaniei" și membru în comitetul de supraveghere, la 20 octomvrie 1902, jelit de toţi, s-a mutat la cele vecinice. Ne spune, apoi bravul director, că, deşi anul trecut nu a fost favorabil pentru economii noștri, care dau contingentul clientelei institutului, dezvoltarea institutului, cu toate acestea, a continuat în toate ramurile de operațiuni. Aşa, realitățile institutului, în anul 1902, au fost în preț de peste 170.000 coroane, depunerile 1.150.072,38, faţă de anul 1901, o creştere de peste 73.000, s-au escomptat în decursul anului 1902 cambii în valoare de peste 6.000.000,

[172] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 2, pp. 1-5

cambii cu acoperire ipotecară au fost în valoare de 855.450. Revirimentul total a fost de peste 14 milioane, iar venitul curat a fost 56.390.832, mai mult decât în anul 1901 cu coroane 2.694,82. Acest venit s-a împărțit, apoi, ca dividende acţionarilor 9 %, fondului de rezervă, fondului de pensiune, fondului cultural peste 600 coroane etc., ete., iar spre scopuri culturale umanitare şi de binefacere s-a dat suma da 1.280,26 coroane. / De altmintrelea, fiind capitalul social 300.000 coroane, fondul de rezervă 226.122,58 coroane şi cu fondul de pensiune ne dau o avere de 555.667 coroane 58 bani.

A urmat raportul comitetului de reviziune şi celelalte, apoi alegerea a 6 membri în direcţiune şi 6 în comitetul de reviziune, realegându-se în direcţiune părintele vicar Alimpiu Barboloviciu, părintele Vasile Pătcaş din **Hotoan**, dl Augustin Marcuş casierul „Silvaniei", dl Vasile Pop, avocat în **Şimleu**, şi dl Mihai Bohăţăl, proprietar în **Supurul-de-sus**, şi, ca nou ales, dl G. Maior, **avocat şi proprietar în Pericei**; iar în comitetul de supraveghere sau reviziune s.au reales: canonicul Teodor Kövári, din **Oradea-mare**, Florian Cocian, avocat în **Cehul Silvaniei**, şi părintele Aurel Orian, din **Cizer**; iar în locurile vacante au fost aleşi: Teodor Pop, protopop în **Ortelec**, Dr. Octavian Felecanu, vice-notar comitatens în **Zalău**, și părintele Ant. Băliban, preotul **Băseştilor**. / Urmează, la ordinea zilei, discusiunea despre înfiinţarea unei filiale a „Silvaniei", la invitarea preoțimii şi inteligenței române de peste Meseș, în frunte cu Mult Onoratul Domn Vasile Pap, protopop, în **Sân-Georghiul de Meseş**, care propunere însă, deocamdată, a rămas a se dezbate mai amănunţit, într-o altă adunare generală extraordinară, ce se va convoca anume spre acest scop; eventual, dacă mai în grabă nu se vor putea face

pregătirile necesare, până la adunarea generală ordinară a XVI-a, nefiind, din 3.000 acţii prezentate, decât 851. / Decide apoi adunarea generală, la propunerea dlui director executiv Andrei Cosma, a se da un număr de premii clienților din comune, de acele unde se află mai mulţi debitori la „Silvania” şi, cu toate acestea, s-a achitat mai regulat datoria şi, de la înfiinţarea „Silvaniei”, până azi, nici un cambiu nu s-a protestat. Premiile, la propunerea dlui director executiv Andrei Cosma, se dau lui Ioan Pop al Nuţului din **Căţălul-român**, Gavrila Mergeş din **Hidig**, Ştefan Flore şi George Gaspar, **ambii din Pericei**, fiecăruia câte un plug nou bun, iar mai multora se împărtăşeşte 1 mm de sămânţă de trifoi, care premii, imediat după adunare, se şi predau numiţilor, în prezenţa acţionarilor. / Un ţăran mulţămeşte „domnilor noştri”. Mai amintesc aici că „Silvania”, de la înfiinţarea ei, spre scopuri culturale şi de binefacere, spre zidiri de biserici și școli, spre întregirea salariilor învăţătoreşti, stipendii şi ajutoare pentru studenţii săraci, și alte scopuri umanitare, a dat suma de 26.428 coroane 82 bani.

După aceasta apoi, închizând Mult Onoratul Domn George Pop de Băseşti adunarea, venerabilul vicar Barbolovici, în numele acţionarilor, rosteşte o avântată mulţămită domnilor George Pop de Băseşti, ca preşedinte, Andrei Cosma, ca director executiv, direcțiunii, comitetului de supraveghere, precum și tuturor funcţionarilor, pentru înţeleapta conducere, zelul și munca neobosită întru dobândirea unor rezultate atât de frumoase. / Ne-am întrunit, apoi, cu toţi cei de fată, acţionari, inteligenți şi țărani, direcţiune, oficiali și amici ai cauzelor noastre economice şi naţionale, în frunte cu bărbaţii noştri concucători: George Pop de Băseşti, directorul Andrei Cosma, părintele vicar

Alimpiu Barbolovici etc., la un prânz comun, la ospătarul care e chiriaşul uneia dintre casele „Silvaniei", ca, după cele pertractate, să petrecem câteva minute de veselie împreună și la masa albă, unde firește nici toastele n-au lipsit. / După ridicarea mesei, a urmat, la 4 ore, inaugurarea „Casinei române" din **Șimleu**. O veche dorinţă a inteligenţei române din **Șimleu** şi împrejurime s-a împlinit cu înființarea acestei casine, fiind meritul principal al dlui A. Cosma, al acestui bărbat în veci neobosit întru săvârşirea tuturor lucrurilor bune. Casina din **Șimleu**, de altfel, e prima casină română în Sălaj"[173].

1904, Diaconovich: „**Pereceiu** (magh. Perecsen), comună rurală în comitatul Sălaj, cu 2.181 locuitori români şi maghiari. Se produce ceapă bună. **Pericei, protopopiat** greco-catolic, cu 8.348 suflete, 9 parohii și 6 filiale. Sediul, în Siciu"[174].

1937: „**Consacrarea bisericilor din Pericei, Moiad și Sfârnaș**. / **Pericei**. Consacrarea a avut loc în 16 mai, în cadre foarte sărbătoreşti. Regretăm că nu am ajuns în posesiunea datelor necesare pentru a putea face o mai amplă dare de seamă. / **Moiad**. Moiadul, filia parohiei **Măierişte** a părintelui Emil Pop, îmbracă haină de sărbătoare la 25 mai vechi. În faţa dlui prefect al judeţului Sălaj, Dr. Mihai Gurzeu, care a dat, de la judeţ, o frumoasă sumă de bani pentru ridicarea bisericii, a dlui primpretor I. Căpâlnaş, a dlui judecător Carol Meseşan şi a unui frumos număr de intelectuali din jur şi în faţa credincioşilor, are loc consacrarea bisericii din partea Î. P. S. Sale episcopul diecezan. Cu această ocazie, numărul împărtăşirilor a trecul

[173] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXVI, nr. 63, Braşov 1903, p. 3
[174] Diaconovich, Dr. C., *Enciclopedia Română*, Tom III, Sibiu 1904, p. 562

binişor peste 200. / **Sfârnaş**. Sfârnaşul părintelui F. T. Lazin îmbracă aceeaşi haină de sărbătoare la 6 iunie. Sunt abia oarele 7 şi jumătate, când venerabilul arhiereu, împreună cu înalta-i suită, soseşte la **Descaş**, la şosea, unde e întâmpinat de un impunător banderiu de călăreţi. De aici, în dangăte de clopote, se îndreaptă spre comună, unde, la a doua poartă triumfală, e aşteptat de Reverendisimul protopop A. Băliban, autorităţi şi de un considerabil număr de popor. / În numele clerului, îi doreşte „bun sosit" Reverendisimul protopop, iar în numele populaţiei, tânărul notar dl D. Isaiu tălmăceşte bucuria ce stăpâneşte sufletele, văzând pe Î. P. S. Sa în mijlocul lor. Bunul păstor le răspunde cu părinteşti cuvinte. De aici, se formează un disciplinat cortegiu, parcurgând până în apropierea bisericii parohiale, unde înaltul oaspe e bineventat din partea părintelui F. T. Lazin, în sobor de preoţi, alături de alt popor dreptcredincios. Glasul blând şi părintesc al Î. P. S. Sale se aude din nou. Îmbrăcând mantia şi cu mitra pe cap, sub un baldachin, purtat de patru credincioşi, Î. P. S. Sa, urmat de mulţime, după câţiva paşi e în faţa bisericii, care peste câteva minute e ticsită de cei adunaţi. în liniştea cucerinică răsună plăcut tenorul, părintele M. Sălăjan, cu *Împăratul cerurilor*"[175].

[175] *Vestitorul*, Anul XIII nr. 12-14, Oradea 1937, pp. 141, 142

PESTIŞ

(Sólyomkőpestes, lângă Aleşd, judeţul Bihor)

1862: În conscripţiunile familiilor nobile române din anul 1862 este menţionat „**Jakob**, în comuna **Pestiş** (Pestes), 1465, 1575 şi 1776, 4 familii”[176].

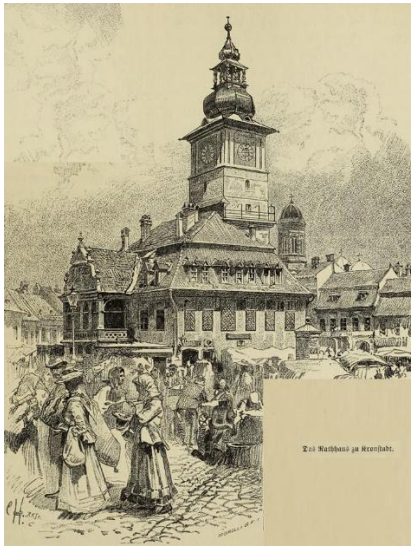

[176] Puscariu, I. Cav de, *Date istorice privitoare la familiile nobile române*, Sbiiu 1892, p. 38

PESTIŞU MARE ŞI MIC

(Pestus, azi **Pestişu Mare şi Mic**, judeţul Hunedoara)

1371, mai 7, Deva: Juzii nobililor comitatului Hunedoara dau de ştire că, înfăţişându-se „Gheorghe, fiul lui Myska, şi... slujbaşii din **Veţel** (Vechel, judeţul Hunedoara) şi **Pestiş** (Pestus, azi **Pestişu Mare şi Mic**, judeţul Hunedoara) ne-au spus, în chip de întâmpinare, că ei, împreună cu slujbaşii magistrului Ştefan, castelanul **Devei**, au prins şi au pus să fie prins Petru de **Cristur** (Kyriztur, judeţul Hunedoara) ca tâlhar și hoţ, potrivit rânduielii legii ţări… / Noi, așadar, la rugăminţile sus-ziţilor slujbaşi din Veţel si Pestiş, ne-am dus la scaunul de judecată al sus-zisului magistru Ştefan, castelanul Devei, unde sus-pomeniţii slujbaşi de Veţel și de Pestis, împreună cu nobilii şi alţi mulţi oameni, voiau să-l dovedească pe acel Petru de hoţ, şi unde sus-zișii slujbaşi erau gata să dea hotărârea din urmă, potrivit obiceiului ţării. Și întrucât totuşi **toţi cnezii şi românii din cele patru scaune** districtuale ale cetăţii Deva au pus opreliște la acea judecată și lege a Țării... tăgăduind că acei slujbași să-l poată dovedi pe acel Petru, **după legea**

românilor, şi nu cu alte legi ale ţării, şi, ca atare, i-au oprit să le facă vreo judecată sau dreptate”[177].

1889: „Vasilie Șandru, din **Peștișu-de-sus**, mergând la târgul din **Haţeg**, luă în car, de plăcere, pe un drumar necunoscut. Pe drum, îi spuse acestuia că are 183 florini, cu care să-şi cumpere boi. La crucea de piatră de lângă Câmpul pâinii, care cruce arată loculi unde turcii îşi avură tabăra înainte de bătălia cea mare, Vasile Șandru se puse să doarmă puţintel. Străinul, când observă că Șandru a adormit, îl străpunse cu un cuțit în spinare. Rănitul sări în sus, scoţând un strigăt de durere. Ucigașul, care voia să-l jefuiască, auzi, în acest, în acest moment, voci de oameni care se apropiau şi fugi în întuneric. Șandru fu dus, fără să ştie de el, la **Haţeg**, spre a i se da îngrijirile de lipsă”[178].

[177] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1371-1375), vol. XIV, Bucureşti 2002, doc. 31, pp. 29, 30
[178] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LII, nr. 138, Braşov 1889, p. 2

PEŞTEANA

(Nagypestény, Pesceana, judeţul Hunedoara)

„La **Peşteana**, în poarta bisericii, e o parte din inscriptia dedicată de **Sarmisegetuza** lui Caracalla, al cărui nume s-a aflat şi la **Severin**”[179].

1862: În conscripţiunile familiilor nobile române din anul 1862 sunt menţionaţi „**Brazova**, în comuna Peşteana, 1 familie.

Macra (Makra), în comuna Peşteana, 3 familii.

Varodi (Várads), în comuna Peşteana, 1 familie.

Popu (Pap), în comuna Peşteana, 5 familii.

Fiatu (Fiát), în comuna Peşteana, 3 familii.

Besarab, în comuna Peşteana, 1 familie”[180].

1880: „De la Traianu, încoace, capitala dacă **Sarmisegetusa** se prefăcu în capitala Romei, sub nume de Ulpia Traiana. Acea capitală a ţării nu a fost numai pe unde se vede astăzi **săracul sat Grădiştea**, ci ea a fost una din cele mai mari, până unde se văd, primprejur, comunele **Ohaba**, **Clopotiva** şi **Suseni** (Malomviz), cum şi până pe la **Peşteana** şi **Ostrovu**. Propriul Castrum, la care romanii

[179] *Revista Istorică*, Anul IX, nr. 4-6, Bucureşti 1923, p. 112

[180] Puscariu, I. Cav de, *Date istorice privitoare la familiile nobile române*, Sbiiu 1892, p. 49

îi zic Cetate, a avut o periferie de 1.200 stânjeni şi, afara din acela, multime nenumărată de monumente, temple, bazilici, amfiteatre, apeducte minunate”[181].

1927: „Duminică, a fost sfinţită străvechea biserică greco-catolică din **Peşteana**. Restaurarea s-a făcut cu ajutorul comitetului monumentelor istorice şi a locuitorilor din **Peşteana**. Biserica are o vechime de 300 ani Şi a fost construită din lespezi cu inscripţii şi sculpturi romane, aduse de la **Sarmisegetuza**... Picturile vechi, conservate în parte, prezintă o mare valoare artistică. / Sfinţirea biserici a fost făcută de episcopul Lugojului, Nicolescu, asistat de toţi canonicii şi de patru preoţi. Răspunsurile le-a dat corul local. Au luat parte la această solemnitate vicarul Clujului, Dăianu, şi domnii subsecretar de stat Tătărescu, prefectul judeţului Hunedoara, Şfeţescu, senator Tănăsescu, senator Vulcu, deputat Bursan, Ciocan, primarul oraşului, Gligor, prim-pretor, Tocociu, pretor, preoţii Ionaşiu, Pavelon şi Marila, protopopul Raca, preotul Simoneţ, dl Ilieşiu etc. / După terminarea serviciului divin, s-a oferit un banchet strălucit oaspeţilor, în sala şcolii de stat. La şampanie, s-au ţinut toasturi pentru biserica unită. Seara, a fost serbare populară”[182].

1932: „Zilele de 20-23 noiemvrie 1931 vor fi, pentru credincioşii români uniţi din parohia **Peşteana**, zile de o sfântă amintire sufleteasca, Reuniunea de misiuni din **Lugoj**, care are de scop mântuirea sufletelor, a hotărât ţinerea misiunilor în această comună, însărcinând cu ţinerea lor pe părintele Petru P. Berinde, parohul II din **Lupeni**. / Bunii credincioşi din parohia **Peşteana,** ascultând glasul părintesc al părintelui lor sufletesc, Liviu Simionetti (tână-

[181] *Observatorul*, Anul III, nr. 17, Sibiu 1880, p. 1
[182] *Svastica Banatului*, Anul I, nr. 17, Timişoara 1927, p. 4

rul), lăsând la o parte grijile lumeşti şi ale căsniciei, în aceste zile, deşi sunt mari şi multe greutăţile cu care trebuie să se lupte bietul ţăran, în aceste vremuri, cu mic, cu mare, au alergat a asculta predicile părintelui misionar. Ca şi altă dată, şi de data aceasta, s-a putut vedea că poporul nostru, pe lângă toate greutăţile care îi apasă umerii, se îngrijeşte nu numai de trup, ci şi de suflet. / S-au ţinut predicile obişnuite, cu astfel de prilejuri, şi s-a slujit şi parastas pentru odihna sufletelor adormite în Domnul. / Din cele peste 400 suflete, cât numără această parohie, s-au spovedit şi cuminecat peste 150 de credincioşi, în care muncă, înțeleg, i-a spovedit şi cuminecat, a fost ajutat, afară de părintele locului, şi de părintele Octavian Alde din **Peşteniţa**, şi părintele Blentea din **Haţăgel**. / Mai mare a fost bucuria părintelui misionar, când a văzut că, în urma predicii despre cinstea cu care suntem datori Inimii sfinte a lui Isus, s-au înscris, cu aceea dată, 12 persoane, cu datorinţa de a se spovedi şi cumineca în prima vineri ori duminecă din lună, în cinstea Sfintei Inimi a lui Isus, care a ars şi arde pururea de dragostea faţă de noi. / La sfârşitul sfintei Misiuni, părintele Simonetti a mulțumit părintelui misionar, care, lăsându-şi casa şi familia, la porunca mai-marilor, a plecat să facă apostolat şi să vestească cuvântul Domnului, lăsându-le ca scumpă amintire împărtăşirea dată cu sfânt trupul şi scump sângele Domnului nostru Isus Hristos”[183].

1935: „**10 Mai, la Peșteana**. Sărbătoarea sărbătorilor naţionale, ziua de 10 Mai, s-a serbat, cu deosebit fast şi însufleţire, la comuna noastră. / La orele 10, biserica era tixită de credincioși, pentru a asculta serviciul religios. / Începând de la ora 3 p. m., o adevărată avalanşă de popor,

[183] *Unirea Poporului*, Anul XIV, nr. 4, Blaj 1932, p. 4

în frunte cu tinerii premilitari, îmbrăcaţi în uniformă militară, cu lăutari și muzică, a demonstrat pe străzile comunei, manifestând zgomotos pentru M. S. Regele şi prosperarea naţiunii române. / Seara, la orele 9, a fost o reuşită producțiune teatrală, jucându-se, de elevii şcolii primare, piesa „Nici pe aicea nu se trece", de I. N. Sion. / După producţie, a urmat dans, până la zorii zilei. Atât pentru demonstraţie, cât şi pentru producţie și petrecere, se cuvine laudă harnicului şi inimosului învăţător-director Amos Adam, care nu pregetă un moment a desfăşura o foarte rodnică activitate, pentru înălţarea moralului locuitoritor acestei comune. / Răsplată să-i fie dlui Amos Adam însufleţirea ţăranilor, care spuneau că, până acum, n-au trecut prin astfel de momente de înălțare a sentimentului românesc. / **Peșteana**, la Mai 1935. / Dionisie Ilieşiu"[184].

1937: „În sala festivă a hotelului „Mielul de aur" din **Haţeg**, organizația partidului nostru naţional țărănesc a ținut o consfătuire cu reprezentanții politici ai comunelor din plasele Haţeg şi Sarmisegetuza, vineri, în 21 mai 1937, la orele 11 după masă… / Iată care este lista fruntaşilor noştri delegați în adunarea comitetului de plasă… / Plasa Sarmisegetuza, **Peşteana**: Dionisie Ilieşiu, proprietar, Socaciu Manase, Bojin Manase, Fodor Partenie, Socaci Pătruţ"[185].

[184] *Solia*, Anul XIV, nr. 5, Orăştie 1935, p. 3
[185] *Solia*, Anul XVI, nr. 17, Orăştie 1937, p. 1

PETEA

(**Pethe**, judeţul Satu Mare)

1351, octombrie 27, Buda: Ludovic, regele Ungariei, scrie „conventului sfântului Ştefan, întâiul mucenic din Dealul Orăzii", după ce i s-a plâns „Ioan, fiul lui Ladislau de **Warada** (Kisvárda, în Ungaria) că nişte părţi ale sale de moşie, ce le are în moşia numită **Petea** (**Pethe**, judeţul Satu Mare), aflătoare în comitatul Satu Mare… au nevoie de hotărnicire", deci porunceşte conventului să trimită acolo, împreună cu „omul nostru Nicolae, fiul lui Petenye de **Teretye** (Petneháza, în Ungaria) sau Ladismai, fiul lui Luca de **Gyulahaza** (în Ungaria), ori Ioan, fiul lui Cosma de **Jako** (în Ungaria) sau, în lipsa acestora, Ioan, fiul lui Toma, ori Luca de **Tusar** (în Ungaria)… pe omul vostru, vrednic de crezare", care, „chemând, după lege, pe vecinii şi megieşii acelora şi fiind aceştia de faţă, să le hotărnicească după vechile lor hotare, ridicând noi semne lângă cele vechi"[186].

1352, octombrie 15, Buda: Nicolae, palatinul Ungariei dă o scrisoare de împuternicire lui Ioan, fiul lui Ladislau de **Warada** (Kisvárda, în Ungaria) „în pricina cu

[186] AŞSP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1351-1355), Vol. X, Bucureşti 1977, doc. 73, pp. 75, 76

Ştefan, fiul lui Ladislau zis Adas de **Pelişor** (Pelesche, Pyliske, judeţul Satu Mare)", în baza unei mărturii a capitlului bisericii din Oradea, în care se adeverea că „megând la moşia numită **Petea** (Pethe, judeţul Satu Mare), ce ţinea de el în temeiul cumpărării… a hotărnicit-o după adevăratele şi vechile ei hotare… şi a ridicat în partea dinspre apus un nou semn de hotar; de aici, pornind spre răsărit, până la albia numită Valea Garch, a ridicat nouă semne de hotar noi, lângă cele vechi, unul lângă altul, despărţind acel pământ Petea de moşia **Keceer** (Keter, dispărut, lângă Petea, judeţul Satu Mare) a fiilor lui Ştefan, zis Thatar; fiind de faţă aceşti fii ai lui Ştefan şi dându-se învoirea deplină. Şi când, trecând acea albie, a voit să ridice semnele de hotar următoare, Ştefan, fiul lui Ladislau zis Adas i-a oprit de la ridicarea semnelor… deşi Nicolae, Simion, Iacob, Pavel şi Ioan, fiii lui Ştefan zis Thatar voiau să îngăduie… pomenitul Ştefan, fiul lui Ladislau, a spus că a făcut zisa oprelişte pentru că magistrul Ioan a pus stăpânire pe acea moşie numită Petea, în temeiul unei cumpărări, dar se cuvine, în temeiul vecinătăţii mai apropiate… să fie cumpărată, şi nu luată ca zălog, de el… iar pomenitul magistru Ioan a voit să ia în stăpânire şi moşia sa, numită Pelişor, şi s-o alipească la moşia Petea"[187].

1352, noiembrie 18, Oradea: Capitlul bisericii din Oradea dă de ştire că s-au înfăţişat „Martin, fiul lui Petru de **Ciumeşti** (fost Ciomocoz, Warchomacuza, Chumakuz, judeţul Satu Mare), Simion cel Mare, fiul lui Ioan, fiul numitului Petru, precum şi Pavel şi Nicolae, fiii lui Petru zis Zonga, pentru ei înşişi şi pentru fratele lor Laurenţiu", cu scrisoare de împuternicire de la conventul mănăstirii Sfân-

[187] AŞSP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1351-1355), Vol. X, Bucureşti 1977, doc. 150, pp. 157-159

tul Ştefan din Dealul Orăzii, şi s-au plâns că, deşi „Petru zis Zonga, tatăl pomeniţilor Pavel, Nicolae şi Laurenţiu, cât şi Martin, precum şi Simion şi Ioan, fratele acestuia, odinioară, în anul **1329** de la întruparea Domnului, când Martin avea fii în fragedă vârstă şi copilaşi, care nu puteau să-şi pună împuterniciţi… au făcut o împărţeală de moşie, care să dăinuiască… făcută de tatăl lor, pe care ei n-au stricat-o, ci o întăresc prin scrisoare privilegială, făcând, din dragoste frăţească, un adaos în folosul lui Simion cel Mare, precum se va arăta… / Şi anume, ei au lăsat pomenitului Petru zis Zonga două moşii, cu numele de **Vetiş** (Wetes, judeţul Satu Mare) şi Ciumeşti, aflătoare în comitatul Satu Mare… şi au hărăzit lui Simion, fiul lui Ioan, moşia Ciumeşti, dimpreună cu toate folosinţele ei… opt iobagi, cu opt locuri pe uliţa cu un singur rând, începând de la casa lui Petru zis Chegen şi cuprinzând-o şi pe ea, pe care Petru a despărţit-o de casa lui Blasiu zis Enchench prin nişte movile de pământ, împreună cu locurile de sesii, până la capătul acelei uliţe cu un singur rând, spre partea moşiei **Sanislău** (Stanyzlo, Zanislou, judeţul Satu Mare)… Iar cealaltă jumătate au păstrat-o acei fii ai lui Petru pe seama lor… / Afară de aceasta, moşia numită **Boghiş** (Bogus, Bagus, judeţul Satu Mare), împreună cu pământurile zise **Huzyuteluk** (în Ucraina), **Cholkona** (în Ucraina) şi **Corlathtava** (în Ucraina), cu două părţi din moşia **Bubad** (lângă Carei, judeţul Satu Mare), aflătoare în acelaţi comitat… / Apoi Petru zis Zonga şi Martin, fiul lui Petru, văzând că acel Simion şi fratele său au o bucată de pământ mai mică, au voit să îndrepte această împărţeană şi au dat acestora o moşie numită **Petea** (judeţul Satu Mare), aflătoare tot în comitatul Satu Mare… ba chiar şi un loc de moară, ce se află pe râul Crasna, cât şi cu pădurile

aflate pe moşia **Budney** (în Ungaria)… Iar în schimb, să dea două moşii, numite Cele Două **Culciu** (Kethkulch, judeţul Satu Mare)… două părţi din moşia Ciumeşti şi două părţi din moşia Budney”[188].

1353, octombrie 13, Buda: „Nicolae, palatinul regatului Ungariei” amână „înfăţişarea de acte… la octavele sărbătoririi fericitului arhanghel Mihail (6 octombrie)”, pe care trebuia să o facă „magistrul Ioan, fiul lui Ladislau de **Warada** (în Ungaria), ca pârâş, în numele căruia s-a înfăţişat Petru zis Zeuke, slujitorul său, împotriva lui Ştefan, fiul lui Ladislau zis Adas de **Pelişor** (Pelesche, Pyliske, judeţul Satu Mare), înfăţişat el însuşi ca pârât, pentru moşia **Petea** (Pethe, judeţul Satu Mare)”[189].

1355, februarie 8, Buda: Ludovic, regele Ungariei, înştiinţează capitlul Orăzii că i s-a spus, „în numele lui Ioan, fiul lui Ladislau de **Warada** (în Ungaria), că Ştefan, fiul lui Ladislau, s-a folosit cu silnicie de folosinţele moşiei sale numită **Petea** (judeţul Satu Mare),, aflătoare în comitatul Satu Mare, începând de la Sfântu Gheorghe (24 aprilie 1354), de la care se va împlini acum un an… / Drept aceea, vă punem în vedere să trimiteţi pe omul vostru vrednic de crezare spre mărturie”[190].

1355, aprilie 7, Buda: Judele curţii regelui Ludovic scrie capitlului bisericii de Agria că s-a plâns „Ioan, fiul lui Ladislau de **Warada** (în Ungaria), că Ştefan fiul lui Ladislau de **Pelişor** (Pelesche, Pyliske, judeţul Satu Mare) s-a

---

[188] AŞSP, *Documenta Romania Historica*, C. Transilvania, Volumul X, Bucureşti 1977, doc. 153, pp. 162-167

[189] AŞSP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1351-1355), Vol. X, Bucureşti 1977, doc. 221, p. 235

[190] AŞSP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1351-1355), Vol. X, Bucureşti 1977, doc. 285, pp. 293, 294

folosit cu silnicie de folosinţele moşiei sale **Petea** (Pethe, judeţul Satu Mare), aflătoare în comitatul Satu Mare… şi că pomenitul Ştefan nici nu i-a îngăduit lui şi omului său să culeagă folosintele zisei sale moşii… / Drept aceea, cerem cu stăruinţă să trimiteţi omul vrednic de crezare şi de mărturie"[191].

1355, aprilie 30, Agria: Capitlul bisericii Agria îl înştiinţează pe regele Ludovic că a „trimis spre mărturie pe omul nostru" şi că, „cercetând el cu luare aminte pe toţi cei ce se cădea şi se cuvenea… a putut afla că Ştefan, fiul lui Ladislau de **Pelişor** (Pelesche, Pyliske, judeţul Satu Mare), a cules foloasele, roadele şi folosinţele pomenitei moşii a acelui Magistru Ioan, fiul lui Ladislau, numită **Petea** (Pethe, judeţul Satu Mare)… şi le culege şi acum, cu de la sine putere"[192].

1356, decembrie 2, Vişegrad: Scrisoarea lui Nicolae de Zech, judele curţii regelui Ludovic, atenţionează nobilimea comitatului Bereg că, venind la regele Ungariei, „în numele magistrului Ioan, fiul lui Ladislau de Varada, că Nicolae, Simion şi Iacob, fiii lui Ştefan zis Zhatar de **Keter** (dispărut, lângă Petea, judeţul Satu Mare), au pus şi pun mereu, prin iobagii satului lor, să se culeagă şi să se folosească roadele… unei moşii a magistrului Ioan, numită **Petea** (Pethe, judeţul Satu Mare)… / Drept aceea, cerem cu stăruinţă să trimiteţi pe unul dintre voi… să afle întregul adevăr"[193].

---

[191] AŞSP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1351-1355), Vol. X, Bucureşti 1977, doc. 296, pp. 304, 305

[192] AŞSP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1351-1355), Vol. X, Bucureşti 1977, doc. 299, pp. 306, 307

[193] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 53, pp. 54, 55

1356, decembrie 17, Lelez: Din porunca regelui Ludovic, conventul din Lelez a trimis omul de mărturie în satul **Keter** (dispărut, lângă Petea, judeţul Satu Mare), care, împreună cu trimisul regal, a putut afla „că Nicolae, fiul lui Ştefan zis Tatar, a pus şi pune să se culeagă de către iobagii săi din satul Keter roadele moşiei lui Ioan de Varada, numită **Petea** (Pethe, judeţul Satu Mare), împotriva voinţei acestuia”[194].

1357, aprilie 20, Vişegrad: Nicolae Konth, palatinul Ungariei, dă de ştire „că Petru, fiul lui Iacob, împuternicit al magistrului Ioan, fiul lui Ladislau de **Varada** (în Ungaria)… a stat la soroc în faţa noastră, 22 zile în şir, în chip legiuit, împotriva lui Ştefan, fiul lui Ladislau zis Adas de **Pelişor** (Pelesche, Pyliske, judeţul Satu Mare)… Iar acesta trebuia să răspundă pentru cea din urmă oară în pricina moşiei **Petea** (Pethe, judeţul Satu Mare, dar n-a venit şi nici n-a trimis pe nimeni; drept pentru care noi l-am osândit la plata gloabei faţă de Ioan de Varada”[195].

1358, septembrie 1, Oradea: Capitlul bisericii din Oradea dă de ştire că, venind „Ioan, fiul lui Ştefan de **Darouch**, din comitatul Bereg, şi Ladislau, fiul aceluiaşi, iar pe de altă parte Nicolae, fiul răposatului Ioan, fiul lui Ladislau de **Warada** (în Ungaria), au mărturisit că, învoindu-se asupra unui schimb ce cădea mai cu folos fiecăruia din el, dânşii fac înaintea noastră acest schimb: Ioan, fiul lui Ştefan, şi Ladislau, fiul său, au trecut lui Nicolae, fiul lui Ioan, fiul lui Ladislau, jumătate din acea moşie **Darouch** (în Ucraina), aflătoare spre miazăzi. De asemenea,

---

[194] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 58, pp. 66, 67

[195] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 111, p. 112

jumătate din moşia **Petea** (Pethe, judeţul Satu Mare), ce se află în comitatul Satu Mare şi e aşezată în hotar cu moşiile **Lazuri** (Lazar, Lazaar, judeţul Satu Mare) şi **Kuteev** (dispărut, lângă Petea, judeţul Satu Mare)… în schimbul moşiei **Syd** (dispărut, în Ucraina), aşezată în acelaşi comitat Bereg şi în hotar cu moşia Daroughm precum şi cu moşiile **Gelyenus** (în Ucraina), cât şi pentru a patra parte din jumătatea moşiei Darouch"[196].

1363, decembrie 9, Beregovo: Scrisoarea preoţilor din subordinea episcopului de Agria, în care raportează că, dând curs poruncii, au mers „la moşiile **Dorolţ** (Darolch, Darouch, judeţul Satu Mare) şi **Petea** (Pethe, judeţul Satu Mare)… le-au despărţit în patru părţi deopotrivă din jumătatea moşiei Dorolţ şi locurile de sesie, iar a patra parte s-o dăm în stăpânire lui Ioan, fiul lui Matei, şi doamnei Clara, mama acestuia… fără să ţinem cont de împotrivirea magiştrilor Nicolae şi Dominic, fiii lui Ioan de Kyswarda, afară numai dacă nu s-ar împotrivi alţii. Deci, sosind acel soroc, ne-am dus la acea moşie, unde Nicolae şi Dominic, fiii lui Ioan, în ce priveşte locurile de sesie nu ne-au oprit de la trecerea lor în stăpânirea lui Ioan, fiul lui Matei, şi a mamei acestuia, doamna Clara, dar au spus că ei nu pot să arate celelalte folosinţe, deoarece au cumpărat jumătatea moşiei Dorolţ şi moşia Petea de la Ladislau, fiul lui Ioan, şi nu cunosc hotarele acelor moşii, din care să înapoieze a patra parte, cuvenită fiicei"[197].

1889: „Aici, în Câmpia proverbială, din lipsa lemnelor şi a pietrei, specific în protopopiatul Cătinei, zelul

[196] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 309, pp. 317-319
[197] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1361-1365), vol. XII, Bucureşti 1985, doc. 210, pp. 194, 195

căror preoți îl trag mai tare la îndoială cei de la „Gazetă", nu mai de mult ca de 15 ani, încoace, fiecare comună e provăzută cu şcoală, care, în tot respectul nu lasă nimic de dorit și în care se instruează poporul întru atât câtă azi se poate zice, în fiecare comună se află câte 40-50 şi mai mulţi indivizi care ştiu scrie și ceti. / Bisericile, de câţiva ani, / cea mai mare parte s-au renovat. precum în **Fiscut**, **Lumperd**, **Sânmihaiu**, **Visuia**, **Silvaş**, **Ţagul mare**, **Tuşin**, Dâmbi, ba, nu mai multi, ca de 5-6 ani, s-au edificat două biserici noi ca în **Balda** și **Petea**, și astăzi, alte două comunităţi, ca **Chiciudiul** și **Ormenișul** se pregătesc, cu tot zelul, pentru edificări de biserici noi. / De la 1885 numai, încoace, în câteva comune s-au întemeiati fonduri de bucate, dintre care unele, ca cel din **Sânmihaiu**, **Fiscut**, **Petea** şi **Tuşin**, întru atâta s-au înmulțit, încât astăzi numără mii de metrete, din care, spre marea ușurătate a poporului, numai astfel scăpată de repartiţiunile îngreunătoare, se solvesc salariile docentale şi se acoperă alte lipse"[198].

1908: „Veturia Péler şi Vasiliu Bungărdean, teolog, ne anunță cununia lor, ce se va celebra în 3 mai 1908 stil nou, la 3 ore p. m, în Biserica greco-catolică din **Petea**"[199].

[198] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LII, nr. 202, Braşov 1889, p. 3
[199] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXXI, nr. 74, Braşov 1908, p. 3

PETELEA

(Petele, judeţul Mureş)

1358, martie 18, Sântimbru: Vicevoievodul Dominic face cunoscut că, deoarece „Ioan, acum comite al secuilor, fiul răposatului domn Nicolae, palatinul regatului Ungariei, trebuia să se înfăţişeze, sub pedeapsa unei amenzi de trei mărci… ca să răspundă ca împricinat al magistrului Toma, fiul lui Dionişie de **Reghin**, în pâra pornită împotriva lui… adică pentru faptul că magistrul Simion, vicecastelanul de **Gurghiu** (Gurgeny, Gurgin, Gurgyn, judeţul Mureş), al pomenitului magistru Ioan, cu învoirea şi încuviinţarea magistrului Ioan, stăpânul său, pricinuia şi punea să se pricinuiască neîncetat multe nedreptăţi şi pagube şi, prin tâlharii săi, multe furtişaguri şi vătămări iobabilor lui şi celor de sub atârnarea lui; şi anume că poruncise să fie ucis unul dintre iobagii săi de pe moşia **Petelea** (Petele, judeţul Mureş), pe pe altul poruncise să-l arunce într-o mlaştină şi, nemulţumit de aceasta, trimiţând la el la moşie şi, poruncind să fie călcată curtea acelei moşii, a pus să se ridice de acolo 12 vaci. Apoi, acel magistru Simion, trimiţând la moşia sa, numită **Reghinul Unguresc** (Magyarregen, închis în Reghin, judeţul Mureş), a pus să fie luate de acolo 8 vite, adică boi şi vaci, şi când iobagii lui au voit să se ia pe urmele acelor vite, slujitorii lui Simion au rănit

greu pe unul dintre ei, au dat înapoi 3 vite, dar au pus să fie luaţi 4 boi ai unui iobag aş său…/ Şi, deoarece obiceiul ţării din părţile Transilvaniei cere ca orice pâră, ridicată în adunarea obştească şi apoi amânată la octave, să nu poată fi amânată după lege pe mai târziu… noi am hotărât că, întrucât magistrul Ioan, fiul răposatului domn Nicolae, şi Simion, castelanul de Gurghiu, lipsind o dată şi a doua oară din faţa judecăţii şi a legii, ei nu s-a îngrijit să se supună judecăţii, şi au rămas de judecată în pricina cu acel magistru Toma, fiul lui Dionisie… Mihail cel Roşu, împuternicitul legiuit al magistrului Toma, a stat la soroc, înaintea noastră, patru zile"[200].

1848: „În comuna **Petelea**, din apropierea Reghinului, se produse, pe la mijlocul lunii august 1848, un incident semnificativ pentru evenimentele ce aveau să urmeze. Sătenii saşi purtaseră proces îndelungat cu baronul Bornemisa, din **Apalina**, pentru păşunea cunoscută sub numele de Chirirât (Királyrét), în extindere de aproximativ 600 jugăre. Nemulțumiţi de veşnica amânare a procesului și încrezători în drepturile lor, se introduseră în posesiunea locului. Baronul Bornemisa le pregăti o crâncenă dezamăgire. Două companii secuieşti de graniță, a 12-a şi 13-a, îşi făcură apariția în sat, să pedepsească încumetarea saşilor. O amendă de 15.000 florini şi împilarea de a întreține, timp de două săptămâni, trupa armată cu hrană şi locuinţă, satisfăcu, pentru moment, pofta de răzbunare a baronului.

Cetăţenii din **Reghin** se alarmară. Faţă cu manifestarea de forță a trupelor secuieşti din **Petelea** și continua sporire a efectivelor militare din **Târgu Mureş**, orașul era expus tuturor eventualităţilor. Trebuia căutat sprijin din

[200] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 247, pp. 253-255

afară și cu posibilă urgenţă. De aceea, nu poate mira pe nimeni că, la data de 7 septemvrie 1848, într-o zi de târg săptămânal, pntră avangarda Regimentului II de grăniceri români din **Năsăud** în **Reghin**. Câţiva husari secui, care se aflau întâmplător în piaţă, începură să-şi bată joc de feciorii români; aceștia, observând atitudinea provocătoare a ungurilor, îi luară la bătaie, umilire ce avu cumplit răsunet în tabăra ungurească.

Venirea avangardei de grăniceri avea, de altfel, un scop bine definit: înrolarea glotașilor români în armata regulată. Comandantul Regimentului II grăniceri, colonelul Urban, preluase de curând comanda şi, având instrucțiuni personale de la Curtea imperială, făcu întinse pregătiri pentru sporirea forței armate. Un apel, lansat către populațiunea românească, să intre în serviciul militar, avu un imens răsunet. Românimea din Năsăud, Bistriţa şi valea Mureşului, dornică să-şi dobândească drepturile politice, se înrolă în număr considerabil sub steagurile împăratului. Instinctul naţional presimțea năpasta”[201].

1848-1849: „**Cronica evenimentelor** din anii 1848-1849, scrisă de protopopul greco-ortodox Ștefan Branea din comuna **Maierău**… În urma acestuia (întoarcerii delegaţiei românilor de la Viena), ne-am învoit noi, popoarele din **Maerău**, **Idicel**, **Hotmureș**, **Rus**, **Filea**, **Cuejdi**, **Hodac**, **Murăreni** și **Disnăeu**, ba puţini și din **Râpa de jos**, și adunându-ne toți în biserica **Maerăului**, în ziua 29 iunie, am făcut slujbă frumoasă și paradă cu 12 puști, pentru sfânta și mult prețuita slobozenie. A fost gardă naţională, care, în gledă, ne-au pușcat cu un răsunet, în mai

[201] Ceuşianu, Alexandru, *Vremuri de osândă / Revoluţia 1848/1849 din perspectiva unui orăşel ardelenesc*, în *Ţara Bârsei*, Anul VI, nr. 4, Braşov 1934, p. 324

multe rânduri, comandată de unul de-ai noștri. Ieșind din biserică, cu steagul național între doi prapori, după dânsele garda naţională, apoi noi, eu Branea, Sovago Josef, Chiril Dumbravă, Paul Stoica, Georgie Sava, Maier Ilisie, îmbrăcaţi toți, norod ca la 5.000 români, între care și unguri, ţigani și jidovi, toți cu pană de străjer în clop și ram de străjer în mână, am ieșit în luncă. Acolo, am ținut Sfânta sfăștanie, apoi a orat părintele şi tractualul notar Josif Sovago, apoi i-am urmat eu, apoi, în numele a toată iobăgimea românească, am mulțămit lui Dumnezeu, Înaltului Împărat, bunilor domni și ministerului, cărora le-au răsunat strigări din gurile popoarelor: „Să trăiască!“. În urmă, am luat ziua bună de la toți posesorii, în numele foștilor lor iobagi, și am numit locul acela, cu un grai, „Câmpul slobozeniei“! Apoi ne-am dezbrăcat și ne-am pus la masă, ca vreo 2.500, până la 3.000 persoane, şi cu îndestulare am mâncat și băut, prăznuind „praznicul slobozeniei“. Apoi, după prânz, s-au pornit jocurile românești și chiuituri din vechime rămase, și a fost mare veselie, până seara, apoi s-au despărțit, cu mare dragoste, fără de a fi batăr ceva cârtire între românii noștri. Vie nația română! / Anul acesta, **1848**, poate fi cel mai însemnat în istorie. Libertatea s-a publicat, însă, pentru români numai pe hârtie şi acolo a rămas, iară o jale de tot schimosită, câte pacoste, câte execuții asupra românilor fără vină nu le poate scrie condeiul, destul că au urmat cele mai groaznice tiranii, la **Şieu mare**, execuție militărească asupra curialiştilor pentru ce nu merg la slujbă, unde cu tiranie au bătut oamenii până și câte 50 bote. Mai aproape, la **Petelea**, la **Săcal** și **Urisău de sus**, cătănesc brachium groaznic. Tot cugetam

doară va fi destul sângele cel nevinovat, vărsat în Mihalţ, pentru slobozenie, ci numai ascultă”[202].

1849: „În ziua de Strătenii, 2/14 februarie 1849, ca un fulger din cer senin cade vestea că oamenii lui Jeney s-apropie de comuna **Hodac**. Lumea adunată la biserică se risipește ca un stol de vrăbii. Zadarnic se silește popa Toader Lupu să îmbărbăteze inimile: „Cine n-a greșit nimic, vină nu-i vor putea găsi, și lege nu poate fi să te osândească nevinovat”. / „Fugi cu noi, părinte!”, îl cheamă țăranii, dar preotul nu se înduplecă. / Popa Toader Lupu e cuvios, cu vorba ce-a grăit-o. El e creștinește convins că nevinovăția îl apără pe om de orice primejdie. E un om zdravăn și impunător; barba albă și părul nins îi împrumută feței o blândețe apostolică. Nu se teme. Ce-i drept, băieții lui (Ioniță e tribun și Leon, deși numai de 16 ani, vorbește oamenilor de neam, limbă şi drepturi) au de ce să se ascundă, dar el rămâne. / Ungurii îl surprind cetind ceaslovul. E senin și nu se apără. Unul îl lovește-n față, altul îl leagă de mâni, ceilalți încep şi zdrobesc tot ce găsesc în casă. În sat n-au putut prinde decât șapte oameni; în schimb, scot vitele din grajduri, să le ducă. Ici-colo, arde câte o casă, dar zăpada de pe coperișuri nu prea lasă focul să se întindă. / Ceata de ostateci, mică la început, sporește repede; chiar și un sas, unicul fiu al primarului Schaller din **Petelea**, care mersese la **Ibănești**, să-și vadă de oi, e escortat alături de români.

„Cam la vreo treizeci de inși, povestește nonagenarul Butnariu Ioan din **Petelea**, au trecut prin **Gurghiu**, între baionetele ungurilor, pe dinaintea mea. Erau feţe deznădăjduite, cu obrajii ca de ceară; trupuri sleite, care se-

[202] *Ţara Bârsei*, Anul VI, nr. 6, Braşov 1934, p. 554, 555

ncâlceau într-olaltă, mereu bruftuite cu paturile armelor. În mijlocul lor, popa Toader Lupu, cu haina sfâșiată, bătătorea zgrunții de zăpadă, în drum către **Reghin**. Schaller, pe care-l cunoșteam, mi-a făcut semn cu mâna, parc-ar fi știut că n-o să ajungă la Reghin niciodată". / La **Mociar**, la mijloc de drum între **Reghin** și **Gurghiu**, se ținu judecată sumară. Cel mai crâncen năpăstuit a fost popa Toader Lupu. I-au smuls barba, i-au scos ochii și l-au emasculat, înainte de a-l împușca. Pe ceilalți i-au pirostruit în genunchi și așa i-au ucis. Un singur sătean a scăpat cu viață, poreclit, mai târziu, Ion Pușcatul, care, primind un glonte în frunte, leșinase și fusese socotit mort. / Cetăţeanul Samoilă Elsen, urmărit de unguri pentru participarea lui activă în luptele contra secuilor și refugiat, din **Reghin**, în comuna săsească **Ideciu-de-jos**, face pomenire, în ziarul său personal, de acest fioros măcel. / „Ieri (adecă la 14 februarie 1849), au împușcat așa numiții „tyukász"-i (găinari) din banda lui Jeney, copii nevinovaţi în **Ibănești**, **Gurghiu** și **Hodac**. Petrecurăm cu ochii, din turla bisericii evanghelice din **Ideciu**, cum fură împușcați românii, în pădurea de la **Mociar**. Au fost împușcați acolo la vreo 140 inși, răbufnind pușcăturile tot mereu, și bandiții de „tyukász"-i se vedeau patrulând în cete". / Doi credincioși ai părintelui Lupu, înfruntând primejdia, ridicară, în timp de noapte, cadavrul nefericitului preot, să-l așeze în locaș de vecinică odihnă, cu cruce la căpătâi; hoiturile celorlalți rămaseră neîngropate, pradă sălbătăciunilor"[203].

1884: „Înainte de a pleca Alteța Sa principele de coroană Rudolf, cu prinţesa Stefania, din **Gurghiu**, unde a

[203] Ceuşianu, Alexandru, *Vremuri de osândă / Revoluţia 1848/1849 din perspectiva unui orăşel ardelenesc*, în *Ţara Bârsei*, Anul VI, nr. 4, Braşov 1934, pp. 535-537

fost la vânat de urși, dorirea le-a fost ca tineretul aflător în jurul Gurghiului, fără deschilinire de naţionalitate, să se întrunească în **Gurghiu**, înaintea castelului, spre a întinde **un joc, fiecare după datina lor poporală-naţională**. / Deci, dară, prin cei încredinţaţi cu această afacere, s-au și luat dispoziţiunile necesare ca, în 9 octombrie, înaintea castelului sus numit, o mulţime de tineret, juni şi june, adunaţi, îmbrăcaţi în **vestminte de sărbătoare, fiecare după portul lor naţional**, şi anumit: din **Petelea**, saşii, din comunele secuieşti **Köszvenyes** şi **Jobagytelke**, maghiarii secui, şi, din **Hodac** şi **Ibăneşti**, românii. / Mai înainte de toți, s-au pus la rând tinerii saşi, care se vedeau că sunt bine dispuşi, şi au jucată o jumătate de oră. / După aceea, au urmat tinerii maghiari secui, care au jucată tot cam o jumătate de oră. Aceştia încă erau veseli, bine dispuși, și cu curaj mare se încercau a face figuri grele, care mai de care pe întrecute, fireşte fără tact, după cum sunt jocurile lor. Vezi bine, atât saşii, cât şi maghiarii, au fost lăudaţi.

Mai în urmă, apoi, **a început junimea română a juca**. Înainte de toate, deodată s-au pus la rând mai mulți tineri români, bine îmbrăcaţi în vestminte de sărbătoare naţionale, țărăneşti, dar curate, **toți cu ciomege în mână, anume pregătite pentru joc** cu o măiestrie mare. Aceștia au începută, după cum e datina românului, a juca, cu paşi lini, „**Hora lungă**", după care, în curând. au urmată figurile „**Căluşeriului**" și le-au succes a juca așa, încât, spre mărirea numelui lor de români, au fost admiraţi şi aplaudați de toți câți erau de faţă. / S-au început, după aceea, alte jocuri naţionale, în care au păşit mai mulţi feciori şi fete. Cu ce tact s-au jucat acestea toate nu sunt în stare a le descrie, fără destul atât că Alteţa Sa principele și prinţesa, de cum a început junimea română a juca, au scoborât din

ambitul castelului, jos, şi au rămas în mijlocul jucăușilor, admirând, până ce au finit jocul. Aceasta a durat timp de o oră şi jumătate. / După aceea AA. LL. au începută a conversa cu junimea și principele a cumpărată, de la unul, cureaua (şerparul de încins), iară de la altul ciomagul cu care a jucat, și altele, iară prinţesa a cumpărată, de la fete, brâie de încins și mai multe alte lucruri femeieşti. / Ce este drept, trebuie să atingi aici, fără de părtinire, că fetele române, cu portul lor naţional, au fost admirate, cămășile şi cătrinţele cusute cu mătase răsucită, în diferite colori, şi alese în forme cu mare măiestrie, au atras atenţiunea tuturor celor câţi erau de faţă, și au fost lăudate. Deja Alteţa Sa, prinţesa, a oferită pentru, o cătrință a unei fete române, 20 florini v. a. (valută austriacă), însă fata n-a vrut a primi, sub cuvânt că o va bate mumă-sa, dacă face târg, fără ştirea ei, dar i-a promis prinţesei că, cu altă ocaziune, când va veni la **Gurghiu**, bucuroasă îi a da altă cătrință, mai frumoasă ca aceea care era pe dânsa. / Era ceva frumos a vedea cum Alteţa Sa principele, deoparte, încunjurat de tineri flăcăi români, vorbind despre unele, iară prinţesa, de altă parte, încunjurată de tinerele fete române, vorbind despre altele.

Dintru început, tinerilor români jucăuşi le era ruşine a striga și a chiui, după cum le este datina lor în joc, aceasta s-a observat și Alteţa Sa principele i-a provocat să aibă voie bună şi să chiuiască după cum ştiu dânșii. Atunci au și început conducătorii jocului şi, după dânșii, şi ceilalţi, cu toții deodată, într-un ton a strig şi a chiui: / „Înălţate împărate, / Pune pace, nu te bate, / Că țara se sărăceşte, / Poporul se pustieşte! / Înălţate împărate, / Fă-ne şi nouă dreptate, / Că suntem copii de munte, / Și ştimi sta la luptă-n frunte”. / Și mai multe altele, care toate le-au cauzat

Alteţelor Lor mare plăcere, şi deja pe toţi, pe unul ca pe altul, pe tineri i-au şi remunerat, poftindu-le un rămas bun, până la o altă revedere, iar junimea a strigată: „Să trăiască!” şi, asemenea. au poftit Alteţelor Lor cale bună și sănătate”[204].

1888: „S-au ivit, în luna iunie, 13 cazuri de difterită, în comunele **Râpa de sus**, **Corunca** şi **Petelea**; 87 cazuri de vărsat, în comunele **Hodac**, **Corunca**, **Disneiu**, **Lujeră**, **Săcal** şi **Ieci**. Asemenea, s-au ivită 10 cazuri de boli contagioase în **Sâncraiul de Mureş**. S-au spânzurată 5, s-au împuşcat 2”[205].

1895: „Colecta **pentru gimnaziul din Blaj**: / Din **Petelea**, de la: Gregorie Ilia preot, / Din Casa bisericii, / Joan Butnar, proprietar, / Vasilie Goroftei, învăţător, / Ioan Berari, / Ioan Pop, baci, / George Cozma, molomeşter, / Ioan Puşcaş, / Simion Moldovan a Sandului, / Simion Moldovan a Onii, / Simion Moldovan a Claneti, / Mihăilă Oltean, / Ioan Moldovan I. Filimon, / Simeon Baciu senior, / Simeon Rotariu a Gorii, / Sandu Lateş, / Simeou Lazar, / Gavril Simon junior, / Gavril Lateş, / Nicolau Moldovan , / Georgiu Matei, / Iacob Borza, / Simeon Purcariu, / Filimon Simon, / Teodor Puşcaş, / Ioan Vereş, / Vasilică Lateş, morar, / Gorea Matei, / Vasilică Maradi, / Ioan Moldovan Sălcariu, / Niculai Chelemen, / Simeon Lateş a Malichi, / Ioan Oltean, / Simeon Rotariu I. Ioan, / Simeon Moldovan de după deal, / Gavril Simon senior, / Ioan Pop, drumar, / Petru Pintea, / Simeon Baciu junior, / Ioan Lateş a Malichi, / Georgiu Matei, / Ioan Chelemen”[206].

---

[204] *Gazeta Transilvaniei*, Anul XLVII, nr. 215, Braşov 1884, p. 2
[205] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LI, nr. 144, Braşov 1888, p. 1
[206] *Unirea*, Anul V, nr. 11, Blaj 1895, p. 85

1900: „Fii credincioşi greco-carolici din **Chiheriul-superior**, Sandu Cioloca, cu soţia sa Fira, în semn de omagiu şi iubire creştinească către sfânta noastră biserică, din incidentul anului jubiliar de 200 ani al sfintei uniri cu biserica Romei, din prisosinţa lor au dăruit sfintei noastre biserici un rând de veşminte preoţeşti de atlas, în flori, foarte frumoase, în preţ de 60 coroane. Comunitatea noastră bisericească primeşte, cu mulţămită, veşmintele dăruite în numele Domnului. Deci, pentru această faptă adevărat creştinească, în numele curatoratului şi întregii noastre comunităţi bisericeşti, aduc pioşilor donatori, şi pe această cale, sincerele mele mulţumite, ca, răsplătindu-le fapta creştinească însutit şi scriind-o aceea în cartea vieţii de veci, firul vieţii lor să-l lungească întru mulţi ani fericiţi! / **Petelea**, la 15 noiembrie 1900. / Gregorie Ilia, preot greco-catolic”[207].

1904, Diaconovich: „**Petelea** (magh. Petele), comună rurală în Transilvania, comitatul Mureș-Turda, cu 1.726 locuitori saşi şi români (397)”[208].

1910: „În 16 octombrie, a avut comuna bisericească greco-catolică **Petelea** fericirea de a-şi vedea **noul lăcaş al luminii terminat şi sfinţit**. Deşi e o comună mică, constătătoare din abia 120 familii, toţi săraci unul ca altul, stabiliti acolo din foştii servitori ai conlocuitorilor saşi, totuşi nu au cruțat jertfa materială şi osteneala, numai şi numai ca **să nu se zidească şcoală de stat**. Şi iată, în **locul şcolii vechi**, modestă, declarată de necorespunzătoare, astăzi se ridică, falnică, pe un vârf de deal, **noua şcoală**, zărindu-se din depărtări mari. Atât edificiul, cât şi aranjarea

[207] *Unirea*, Anul X, nr. 46, Blaj 1900, p. 389
[208] Diaconovich, Dr. C., *Enciclopedia Română*, Tom III, Sibiu 1904, p. 574

internă corespund întru toate cerinţelor legale. / Încunoştiinţându-se protopopul despre terminarea zidirii şi aranjarii şcolii, fixează ziua sfinţirii şi luarea în seamă a ei pe 16 octombrie, în care zi şi iasă în comună, însoţit de G. Maior, învăţător în **Reghin**, şi N. Simonis, măiestru lemnar și întreprinzător. După sosire, pleacă la biserică, unde celebrează vecernia şi invită poporul să vină la şcoală, spre a asistă la sfinţirea ei. Școala cea mare şi frumoasă se umple de lume, iar protopopul, după invocarea Spiritului sfânt, purcede la actul sfinţirii școlii. După evanghelia de la sfeştania mică, mânecând din cuvintele proorocului Osia: „Va pieri poporul acesta, că n-are înțelegere", tâlcuieşte, pe înțelesul tuturor, marele bine ce-l aduce şcoala omenimii E ascultat cu viu interes. Răspunde, preotul local Gavril Branca, expunând istoricul şcolii din **Petelea** și arătând, prin exemple, că deşi în școala cea veche puţină lumină putea să străbată, din afară, prin ferestrele-i micuţe, totuşi ea a răspândit lumină în afară prin bărbaţii care în ea au început să învețe, ca un Dănilă László, fost profesor în **Blaj**, un căpitan, un medic, un advocat şi trei preoţi. „Suntem săraci, însă avem inimă bogată, de simţăminte româneşti, gata de a jertfi totul pentru luminarea noastră, încheie preotul". / Urmează rugăciunile de la sfintirea apei, iar după terminarea lor, învăţătorul George Maior dă poporului poveţe adevărat părintești despre cercetarea şcolii şi de a se feri de cei trei duşmani ai înaintării noastre pe orice teren, adică de lux, alcoolism şi fumat. Poveţele spuse cei de faţă le ascultă cu drag. După dânsul, îndată începu domnul protopop a ceti un articol a dlui Iorga, din „Neamul românesc", despre doină, că anume cum şi pentru ce trebuie să iubim noi doina românească. Deşi soarele era deja apus, poporul totuşi îl ascultă cu atenţiune. / Iată cum se

poate face, cu orice ocaziune, un lucru folositor pentru popor. Nu m-a îndemnat la scrierea acestui raport întru atâta zidirea şcolii, deşi laudă merită poporul acela sărac şi brav, şi mai ales preotul şi curatorul, care mai mult au ostenit pentru ridicarea ei, nici actul sfinţirii ei, deşi e act însemnat în viaţa unei comune bisericeşti, ci mai vârtos şezătoarea literară, adusă în legătură cu sfinţirea şcolii, şi zic: iată adevărata cale, pe care, mergând, putem lucra preoţi-învăţători deopotrivă şi afară de cele oficioase pentru luminarea şi înaintarea poporului nostru de la sate”[209].

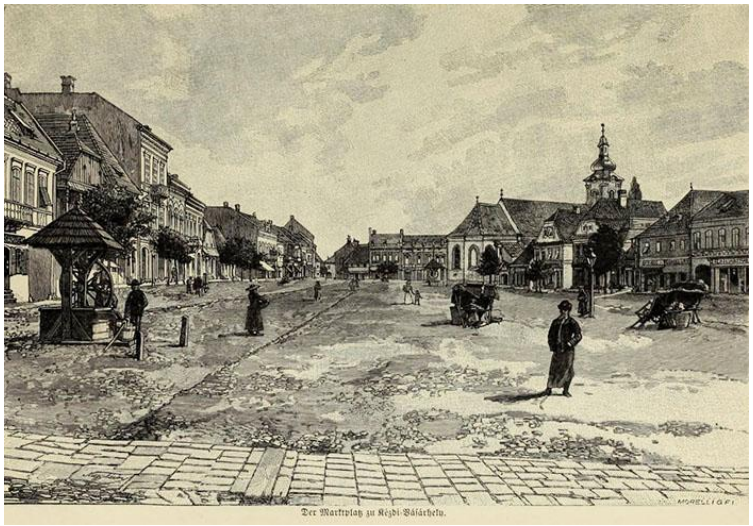

PETHLEND

vezi **TURENI**, judeţul Cluj.

[209] *Unirea*, Anul XX, nr. 51, Blaj 1910, pp. 419, 420

PETIN

(**Bazan**, judeţul Satu Mare)

1351, aprilie 25: „Magistrul Ladislau, fiul lui Avram, şi cei patru juzi ai nobilului din comitatul Satu Mare adeveresc că, în adunarea obştească a comitatului, juzii şi juraţii nobililor au întărit plângerea magistrului Ştefan, fiul lui Ştefan de **Nagysemjén** (în Ungaria), că Ioan de Garan, plecând de la moşia sa numită **Petin** (**Bazan**, judeţul Satu Mare), a ucis un iobag al acelui Ştefan, pe moşia **Kissemien** (în Ungaria) a acestuia şi că a vrut să-l omoare şi pe el, în oraşul **Satu Mare**, urmărindu-l până în satul **Amaţi** (**Amac**, judeţul Satu Mare)”[210].

1351, august 4: „Nicolae, palatinul regelui Ungariei şi judele cumanilor adevereşte că, în adunarea obştească a comitatelor Satu Mare şi Ugocea, juzii şi juraţii comitatului Satu Mare au întărit pâra magistrului Ştefan, fiul lui Ştefan de **Semyen** (în Ungaria), anume că Ioan de **Garany** (**Garan**, judeţul Satu Mare), plecând de la moşia sa **Petin** (**Bazan**, judeţul Satu Mare) cu trei ani în urmă, a bătut pe un iobag al său, pe moşia sa **Kyssemyen** (în Ungaria), iar cu un an în urmă, a voit să-l omoare pe el, în oraşul **Satu**

[210] AŞSP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1351-1355), Vol. X, Bucureşti 1977, doc. 27, p. 27

Mare, urmărindu-l până la **Amaţi** (**Amac**, judeţul Satu Mare)”[211].

[211] AŞSP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1351-1355), Vol. X, Bucureşti 1977, doc. 57, p. 52

PETIŞ

(Petişdorf, judeţul Sibiu)

1361, ianuarie 22: Scrisoarea voievodului Transilvaniei Dionisie, adresată capitlului bisericii Transilvaniei, după ce „Egidiu, fiul lui Basarab de **Sâncel** (judeţul Alba**)**, a redobândit, în temeiul dreptului său, pe calea legii în faţa judecăţii noastre, de la Petru, fiul lui Werner, şi de la Petru, fiul lui Nicolae, fiul aceluiaşi Werner, comiţi de **Saschiz** (**Kyzd**, judeţul Mureş) şi de la Ladislau, Mihail şi Nicolae, fiii lui Ioan, fiul aceluiaşi Werner, comiţi de **Archita** (**Erked**, judeţul Mureş)… moşia numită **Zoltan** (azi **Mihai Viteazul**, judeţul Mureş), ca fiind a sa şi, deoarece în pricina aceasta sus pomeniţii comiţi de Saschiz şi de Archita au rămas osândiţi şi încărcaţi cu o gloabă asemenea cu preţul acelei moşii… e nevoie să fie trimişi omul nostru şi omul vostru pentru punerea în stăpânire… omul nostru Petru, fiul lui Ioan de **Petişdorf** (Petiş, judeţul Sibiu) sau Ioan zis Zaz de **Borsiyacobfolua** (lângă Sâncel, judeţul Alba) ori Mihail de **Şilea** (**Syle**, judeţul Alba) sau, în lipsa celorlali, Valentin, fiul lui Marcharth de **Herepea** (**Herepe**, judeţul Mureş), să se ducă la acea moşie şi, chemând în chip legiuit vecinii şi megieşii ei şi aceştia fiind de faţă, s-

o despartă de drepturile de moşie ale altora şi s-o dea lui Egidiu, ca s-o stăpânească pe veci”[212].

1908: „Eugen Şancu, cooperator în **Nireş**, a fost dispus de administrator parohial acolo; Petru Cheţan, preotul **Beicei maghiare**, a fost denumit de paroh la **Mighindoaia-Petişdorf**. / Duminică, în 15 martie, a conferit Excelenţa Sa Părintele Mitropolit subdiaconatul şi diaconatul, iar în 22 curent. preoţia lui Victor Maior, dispus administrator parohial la **Ganfalău**, Cornel Marcu, dispus administrator parohial la **Cernuc**, şi lui Izidor Vandor, dispus administrator parohial la **Valea Gălzii**”[213].

Rumänisches Holzhaus in den Alpen bei Topánfalva und Häuser im Körösthale.

[212] AŞSP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1351-1355), Vol. X, Bucureşti 1977, doc. 8, pp. 8, 9
[213] *Unirea*, Anul XVIII, nr. 12, Blaj 1908, p. 118

PETRENI

(Pethlend, judeţul Hunedoara)

1371, ianuarie 12, Alba Iulia: Capitlul bisericii Transilvaniei scrie voievodului Transilvaniei Ioan că şi-a trimis omul de credinţă, „dimpreună cu Ioan de **Băcinţi** (Bakay, Wakay, judeţul Alba), omul vostru… la moșiile numite **Bârcea** (Barca, judeţul Hunedoara), **Săuleşti** (Şăuleşti, Salfalwa, inclus în Simeria, judeţul Hunedoara) și **Petreni** (Pethlend, judeţul Hunedoara), și, chemând legiuit acolo pe toti vecinii și megieşii acelor moșii. și fiind aceștia de faţă, acel om al nostru, lăsând curţile și casele lui Ladislau și Ioan, fiii lui Somrakus precum și ale lui Iwanka, fiul lui Rubyn, ce le aveau în acea moșie **Bârcea**, cât și chiar curțile acelor magistri Saul și Ioan, din zisa moșie numită **Săulești**, împreună cu toate acele folosințe cu care le-au ţinut până acum, ca să le stăpânească în pace, potrivit hotărârii voastre judecătorești, în schimbul numitelor curți ale acelor nobili, înzestrate cu case şi cu alte clădiri – a dat fiecăruia din acei nobili, după a sa alegere, pe acele moșii, în locurile neclădite, alte locuri de curți, asemenea și deopotrivă în ce privește felul și întinderea. Şi, în cele din urmă, împărțind acele moșii, numite Bârcea, Săulesti şi Petreni în două părţi drepte şi deopotrivă, au trecut în stăpânire, mai întâi, jumătate din acele moșii lui

Ladislau și Ioan, fiii lui Somrakus, și lui Iwanka, fiul lui Rubyn, după alegerea lor, și apoi cealaltă jumătate din acele moșii, zișilor magiştri Saul și Ioan, fiii lui Petru, ca să o stăpânească. Celelalte folosințe ale acelor moșii, anume pământurile de arătură, pădurile, râturile și fânaţele, dumbrăvile și orice alte folosințe ce tin de acele moșii, lăsându-le acei nobili în folosința lor dimpreună. Și, în sfârșit, sus-zișii Ladislau și Ioan, fiii lui Somrakus, și Iwanka, fiul lui Rubyn, în schimbul locurilor de mori aflătoare pe zisa moșie Bârcea, în care ei aveau mori, pe care și le ridicaseră pentru ei, nu au vrut să dea și să lase sus-zisului magistru Saul și lui Ioan, fiii lui Petru, alte locuri de moară asemănătoare și deopotrivă în altă parte, pe întinsul acelei moşii. De aceea, sus-pomenitul om al vostru, cu mărturia zisului om al nostru, făcând punerea în stăpânire în dreptele jumătăţi din morile numiţilor Iwanka, fiul lui Rubyn, și ale lui Ladislau și Ioan, fiii lui Somrakus, au dat acele jumătăţi din numitele mori acelor magiştri Saul si Ioan, fiii lui Petru, așa cum cere obiceiul țării, potrivit cuprinsului sus-zisei scrisori a voastre, ca să le stăpânească”[214].

[214] AȘCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1371-1375), vol. XIV, Bucureşti 2002, doc. 1, pp. 1-3

PETREŞTI

(Petri, judeţul Satu Mare)

1355, august 15, Buda: Regele Ludovic scrie capitlului bisericii din Oradea că „nobilele doamne Agnes şi Scolastica, fiicele lui Ioan, fiul lui Gheorghe de **Enchench** (în Ungaria), vor să intre în chip legiuit în stăpânirea părţilor lor de moşie, anume jumătate din moşia **Sanislău** (Stanyzlo, Zanislou, judeţul Satu Mare) şi din pământul numit **Nogkarul** (în Ungaria), aflătoare în comitatul Satu Mare, precum şi a părţii de moşie ce o au în moşia **Leta** (în Ungaria), aflătoare în comitatul Szabolcs, care, potrivit scrisorii voastre privilegiale, le-au fost date de sus-zisul Ioan, tatăl lor, pentru zestrea şi darurile de nuntă şi pentru o sută de mărci ale mamei lor şi drept a patra parte cuvenită fiicelor. / Drept aceea… să trimiteţi spre mărturie omul vostru vrednic de crezare, în faţa căruia omul nostru Alexandru de **Petreşti** (Petri, judeţul Satu Mare) sau Dominic de **Chasar** (în Ungaria), ori Ioan, fiul lui Petru de **Panyla** (în Ungaria), să aşeze şi să pună în chip legiuit numitele doamne în stăpânirea sus-ziselor părţi de moşie”[215].

[215] AŞSP, *Documenta Romania Historica*, C. Transilvania, Volumul X, Bucureşti 1977, doc. 336, pp. 355, 356

1365, februarie 5, Vişegrad: Nicolae Konth, palatinul Ungariei, cere capitlului din Oradea „să cheme la judecată pe Andrei, fiul lui Gheorghe de **Petreşti** (Petriu, Petri, Pethry, azi **Petreşti**, judeţul Satu Mare) şi pe Ștefan, fiul lui Ioan de Bátor (în Ungaria), ca să stea faţă cu Petru, fiul lui Ioan de **Sanislău** (Stanizloy), pe Martin de **Portiţa** (Portelec, Porteleky, Porteluk, azi **Portiţa**, judeţul Satu Mare) şi pe fiii lui, Iacob, Mihail şi Pavel, ca să stea faţă cu Andrei şi Ştefan, fiii lui Beke de **Olosig** (Olazy, judeţul Bihor), precum şi pe Mihail, fiul lui Petru, jude de **Ip** (Ipy, judeţul Sălaj), ca să stea faţă cu Nicolae, fiul lui Robert. Oamenii palatinului: Ladislau, fiul lui Ioan de **Ianoşda** (Janusd, judeţul Bihor) şi Nicolae, fiul lui Myke de **Horay** (dispărut, lângă Săcuieni, judeţul Bihor)”[216].

1371, aprilie 6, Buda: „Ludovic I, regele Ungariei, porunceşte capitlului din Oradea să cerceteze condiţiile în care Briccius şi Laurand de Ders i-au dat lui Mihail zis Cantor de Janusi trei cai. Ca om de încredere al regelui, e menţionat, printre alţii, şi Andrei, fiul lui Ladislau de **Petreşti** (Petri)”[217].

1926: „O nouă vizitaţie canonică a Preasfinţitului de la Gherla. Preasfinţitul episcop Dr. Iuliu Hossu al Gherlei abia şi-a împlinit vizitaţia canonică de la începutul verii, a început, la 4 iulie, o nouă vizitaţie canonică, în comunele din jurul Gherlei. / A vizitat următoarele. parohii: **Silivaş**, **Hăşdate**, **Livada** (Dindeleag), **Băiţa** (Chirău), **Orman**, **Ghirolt**, **Nima**, **Buneşti** (Săplac), **Minthiul Gherlei**,

[216] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1361-1365), vol. XII, Bucureşti 1985, doc. 383, p. 402
[217] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1371-1375), vol. XIV, Bucureşti 2002, doc. 19, p. 18

Ţop, **Petreşti** (Petrihaza), **Mănăstirea** (Beneding). Vizitaţia canonică a sfârşit-o la 20 iulie”[218].

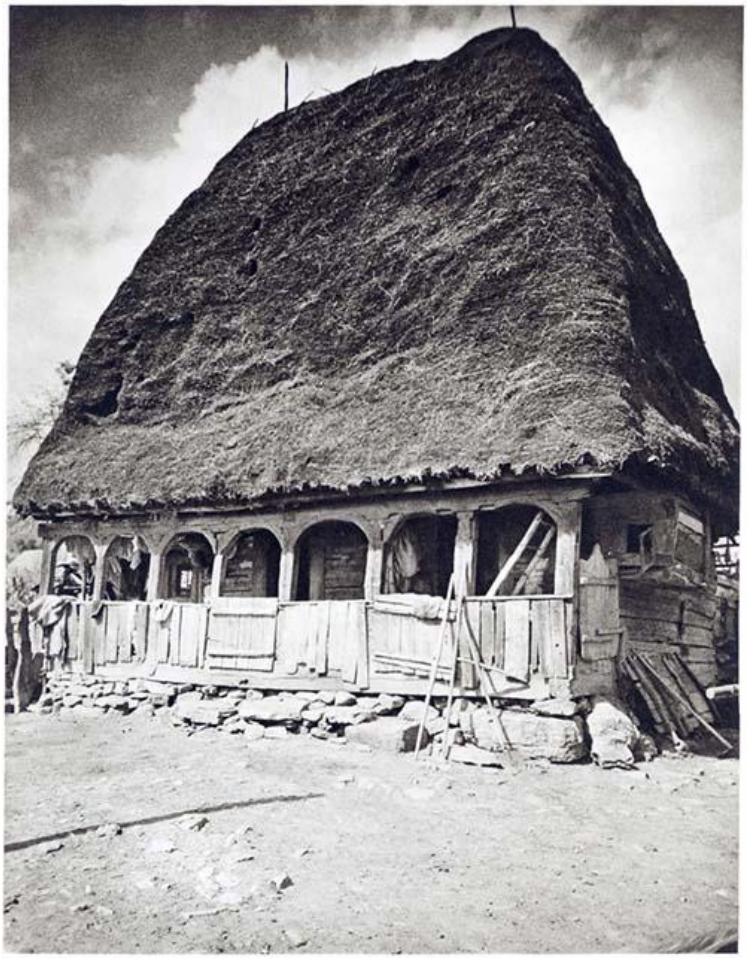

Bauernhaus
Peasant house
Săleiua de Jos
Casă ţărănească
Maison paysanne

[218] *Unirea Poporului*, Anul VIII, nr. 30, Blaj 1926, p. 1

PETREŞTI

(Petrifalău, Peturfalua, apoi **Petreşti**,
inclus în **Sebeş**, judeţul Alba)

1356, noiembrie 10, Turda: Andrei, voievodul Transilvaniei, dă de ştire că „Ştefan şi Andrei, fiii lui Nicolae, fiul lui Solomon de **Câlnic** (Kelnuk, judeţul Alba), au chemat în judecată pe comitele Mihail de **Sângătin** (Enyed, judeţul Sibiu), pentru o parte de moşie a răposatului Nicolae, fiul lui Henning de **Petrifalău** (Peturfalua, apoi **Petreşti**, inclus în **Sebeş**, judeţul Alba), aflătoare în acelaşi Petrifalău, ce e aşezat în comitatul Alba, şi pentru dreapta jumătate a tuturor viilor acestui Nicolae, precum şi un loc de curte, aşezat în oraşul **Sebeş** (Sebus, judeţul Alba), şi pentru a treia parte din trei mori, aflătoare în acel Petrifalău… / ei ajung la învoială în faţa noastră şi au lăsat comitelui Mihail de Sângătin să stăpânească pe veci partea de moşie din Petrifalău şi dreapta jumătate a viilor lui Nicolae din acel Petrifalău, şi a treia parte din morile din Petrifalău, şi un loc de curte aflător în oraşul Sebeş”[219].

1364, august 6, Oarda de Jos: Vicevoievodul Petru scrie conventului mănăstirii Mănăştur că i s-au plâns călu-

[219] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 45, pp. 41-43

gării capitlului bisericii Transilvaniei „că nişte moşii ale lor, numite **Cergău** (Cherkeud, azi **Ceregău Mare şi Mic**, judeţul Sibiu), **Buzd** (Buz, Busl, judeţul Sibiu) şi **Kerethnek** (neidentificabil), din comitatul Alba, ar trebui să fie hotărnicite. Drept aceea, cerem cu stăruinţă să trimiteţi omul vostru, în faţa căruia omul nostru, Petru sau Ladislau, fiul lui Ioan de **Petreşti** (Petrifalău, Peterfalua, judeţul Alba) sau, în lipsa acestora, Ştefan, fiul lui Martin de **Totoiu** (Tate, Thatey, judeţul Alba), să le hotărnicească”[220].

1938: „Corpul funcționarilor administrativi din plasa Sebeș au organizat, din inițiativa dlui pretor Gh. Petrovici, o frumoasă producţiune artistică la **Petrești**. Au participat aproape toţi notarii plășii şi primarii, numeroşi intelectuali din satele vecine, functionarii fabricii de hârtie și mult popor. / Corul „Sfântul Gheorghe din **Sebeş**, sub conducerea dlui profesor N. Lupu, a excecutat următoarele cântece: „Hristos a înviat”, de T. Popoviciu; apoi de I. Podoleanu şi Ciprian Porumbescu; „Irmosul Paştilor”, de I. Macarov; „Bătrâneţe, haine rele”; „Fă-mă, Doamne”, de S. Golumba; „Hora” de N. Oancea, „Doina”, de A. I. Butaş, „Frunzuleană mărăcine”, de I. Popoviciu, „Viorica”, de I. Danilescu, etc. / Cântecele, bine executate, au fost frenetic aplaudate şi bisate. / S-a reprezentat cu succes, sub conducerea dlui Z. Tecău, comedia „Plata birului”, de V. I. Popa. La interpretarea rolurilor s-au remarcat domnişoara O. Balea şi P. Opincar, I. Draşovean, S. Oltean şi I. Rizolo, care a mai recitat, simţit, „Moartea lui Ştefan”. Dl notar I. Bona a recitat, în grai bănăţean, „Izenbanu”. / Încheierea progra-

[220] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1361-1365), vol. XII, Bucureşti 1985, doc. 307, pp. 314, 315

mului a făcut-o **fanfara din Petreşti**, cu „Imnul regal". Venitul s-a dat pentru această fanfară"[221].

1940: „Populația orașului **Sebeș**, în număr de câteva mii, împreună cu cea a comunelor **Petrești**, **Lancrăm** și **Pianul de Jos**, adunată în piața mare, aproape neîncăpătoare, din faţa primăriei din localitate, a ţinut o mare adunare de manifestaţie patriotică și de solidarizare cu fraţii noştri din ţinuturile Transilvaniei, care urmează să fie anexate Ungariei… / Adunarea a fost deschisă şi condusă de neînfricatul român dr. I. Cuşută… / Au mai vorbit protopop dr. V. Oana, inginer I. Giurgiu, învăţător I. Zdrenghea, P. Munteanu, preot I. Cărpinişian, judecător N. Chira, dirigintele poştei N. Gărduş, director S. Cărpinişian, preot I. Savu şi Pavel. Oratorii, în cele spuse, au arătat jalea şi revolta sufletească, care a cuprins pe fiecare ardelean pentru nedreptatea ciuntirii Transilvaniei româneşti. / Din masa de oameni cuprinsă de jale şi totodată de dârz patriotism, se auzea adesea strigându-se cu tărie şi hotărâre: „Vrem Ardealul întreg!", „Jos ungurii!". S-a cântat apoi, de mai multe ori, fraze „Murim mai bine-n luptă cu gloria deplină / Decât să fim sclavi iarăşi în vechiul nost' pământ!". S-a manifestat îndelung şi pentru armata română"[222].

1945: „Am primit la redacţie două cărticele, una de format mai mare, scrisă pentru cărturari, şi alta mai mică, scrisă pentru ţărani, Amândouă însă vorbesc despre același lucru. / Cea dintâi e scrisă de vestitul profesor universitar Dr. Al, Borza, astăzi rector al Universităţii din Cluj-Sibiu, şi poartă numele „O problemă fundamentală pentru Biserică şi Neam: Copiii", şi formează nr. 11 din Biblioteca

[221] *Universul*, Anul 55, nr. 116, Bucureşti 1938, p. 12
[222] *Universul*, Anul 57, nr. 247, Bucureşti 1940, p. 3

A.G.R.U. pentru intelectuali. / A doua e scrisă de Părintele prepozit Dr. Nicolae Brînzeu din **Lugoj** şi poartă titlul: „**Ne piere neamul... Triste poveşti din Petreşti**", e scoasă în ediția a doua şi formează nr. 11 din Biblioteca poporală A.G.R.U… / Amândouă cărticelele sunt tipărite la G. Matheiu, în Timişoara, şi se pot procura prin oricare librărie"[223].

1948: „Până în anul 1947, muncitorul de la **Fabrica de hârtie din Petreşti**, condusă de trustul hârtiei din Suedia, erau exploataţi crunt, ducând o viaţă de mizerie. În puținul timp liber, pe care îl aveau, nu li se dădea posibilitatea să facă sport, pentru că patronii hrăpăreţi interziceau acest lucru. Nu se puteau bucura de binefacerile sportului, decât fiii directorilor şi cozile de topor, care îi înconjurau, linguşindu-i. / Astăzi, însă, când fabrica a fost naţionalizată şi când la conducerea ei se află un director ridicat din rândurile muncitorilor, condiţiunile s-au schimbat total. Sub îndrumarea organizaţiei de partid, muncitorii au hotărât să-şi construiască un teren de sport. / La primăvară, harnicii muncitori de la Fabrica de hârtie de la Petreşti vor putea face spori pe un teren al lor. Până atunci, ei se pregătesc, însă, pentru sporturile de iarnă. / Pitic Loghin"[224].

[223] *Unirea Poporului*, Anul XXVII, nr. 12, Blaj 1945, p. 3
[224] *Sportul popular*, Anul IV, nr. 1212, Bucureşti 1948, p. 1

PETREU

(Petry, judeţul Bihor)

1358, martie 9, Vişegrad: Regele Ludovic scrie capitlului din Oradea că i s-a plâns „Ştefan, fiul lui Laurenţiu de Doby (în Ungaria), că toate actele sale întocmite şi date cu privire la drepturile şi moşiile sale, adică cele chemate **Eggedmonustura** (dispărut, lângă Diosig, judeţul Bihor), **Petreu** (Petry, judeţul Bihor), Pulug (?), Demeter (în Ungaria), **Coli** (Cool, cătun lângă **Săcueni**, judeţul Bihor), Hothaz (în Ungaria), **Nogeer** (dispărut, lângă Diosig, judeţul Bihor), Chehy (în Ungaria), **Diosig** (Gyozegh, judeţul Bihor), **Kutfev** (dispărut, lângă Diosig, judeţul Bihor), **Nyek** (dispărut, lângă Diosig, judeţul Bihor), **Fileghihaz** (Doroghaza, azi **Roşiori**, judeţul Bihor), **Komad** (Romad, dispărut, lângă Ilva, judeţul Maramureş), Perch (în Ungaria), Achad (în Ungaria), Wyd (în Ungaria), Tamásy (în Ungaria), Bygech (în Ungaria), Kupch (în Ungaria), **Nandras** (dispărut, lângă Diosig, judeţul Bihor), Doroglesy (în Ungaria) şi **Sarfev** (dispărut, lângă Diosig, judeţul Bihor), i-au fost late şi duse şi înstrăinate, dimpreună cu toate celelalte bunuri ale sale, de nişte hoţi şi răufăcători, care i-au spart uşile caselor şi dulapurile, iar alt rând de acte se află, după obicei, pus spre păstrare în sacristia mănăstirii sfântului Ştefan, întâiul mucenic, din

Dealul Orăzii. / Drept care, poruncim să trimiteţi spre mărturie, omul vostru vrednic de crezare, în faţa căruia omul nostru Ladislau, fiul lui Ştefan de **Deapoi** (Gyapol, Gyapul, azi dispărut, lângă Roşiori, judeţul Bihor), sau Andrei, fiul lui Emeric de **Niuved** (Nyueg, Nyuegh, judeţul Bihor), ori, în lipsa acestora, Ioan, fiul lui Iwanka, mergând la numitul convent, să ceară, din porunca maiestăţii noastre, actele lui Ştefan, fiul lui Laurenţiu, cu privire la suszisele moşii, puse spre păstrare în pomenita arhivă, poruncind să se treacă în scris cuprinsul lor cuvânt cu cuvânt”[225].

1366, iulie 10, Vişegrad: Judele curţii regale dă de ştire, printr-un adevărat istoric al unui proces, că, venind „Dominic de Peleznek (în Ungaria), în numele magistrului Andrei, fiul lui Gheorghe de **Petreu** (Petry, judeţul Bihor), în anul **1359**, înaintea răposatului comite Nicolae, fiul lui Ugrin… împotriva lui Ladislau şi Andrei, fiii lui Vyd, precum şi a lui Martin, fiul lui Iacob de **Irim** (Irim, Irin, azi **Irina**, judeţul Satu Mare), cu o scrisoare de răspuns a aceluiaşi capitlu al bisericii de Oradea, către înălțimea sa regească, dată în anul Domnului **1358**, în care se arată că, ducându-se, potrivit poruncii scrise a regelui, la moşiile numite Petreu şi **Vezendiu** (Vezend, judeţul Satu Mare), şi chemând, în chip legiuit, toţi vecinii şi megieşii acelor moşii, şi fiind aceştia de faţă, când au voit, mai întâi, să hotărnicească moşia Petreu. dinspre moşiile Irim şi **Portelec** (Portelek, azi **Portiţa**, judeţul Satu Mare), şi apoi moşia Vezendiu, dinspre aceleaşi moşii Irim şi Portelec… înfăţişându-se înşişi acolo, Ladislau, fiul lui Vyd, nobil de Irim, în numele lui Andrei diacul, şi, de asemenea, Martin, fiul lui Iacob de Portelec, i-au oprit, după obiceiul ţării, nu

[225] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 236, pp. 248-250

de la hotărnicire, ci de la ridicarea .semnelor de hotar". Povestea continuă cu o înşiruire de amânări, de depuneri de mărturii şi de tentative de hortărnicire şi încredinţare, apoi „s-a făcut jurământul, la zisele moşii Irim si Portelec, dimpreună cu toate folosintele lui şi toate cele ce tin de el, după arătarea, ridicarea şi înnoirea semnelor de hotar, să-l treacă în stăpânire şi să-l încredinţeze acestor fii ai lui Vyd şi lui Martin, precum şi moştenitorilor şi urmaşilor lor"[226].

1367, mai 14, Oradea: Capitlul bisericii din Oradea dă de ştire că a trimis „spre mărturie pentru amândouă părţile, dimpreună cu omul regelui, Bartolomeu de Thyda, pe preotul Matia, canonic al bisericii celei mici a fericitei Fecioare, din partea lui Andrei, fiul lui Gheorghe de **Urziceni** (Voda, judeţul Satu Mare), pârâşul, şi, împreună cu omul regelui, Dominic de **Sudurău** (Zodorow, Zudro, judeţul Satu Mare), pe preotul Dumitru, slujitorul altarului fericiților mucenici Cosma si Damian, din partea lui Ladislau şi a lui Andrei, parohul bisericii sfântului Privard, fiii lui Vitus de Irim, precum şi a lui Martin de Portelec, pârâţii… Aceştia s-au dus la moşiile celor două părți, numite **Petreu** (Petry, judeţul Bihor), **Irim** (Irim, Irin, azi **Irina**, judeţul Satu Mare), **Portelec** (Portelek, azi **Portiţa**, judeţul Satu Mare) şi **Vezendiu** (Vezend, judeţul Satu Mare), şi, chemând, în chip legiuit, pe toţi vecinii şi megieştii acelor moşii, şi au ridicat între pomenitele moşii semne de hotar"[227].

1923: „Un oarecare Cornel Kiss, sub-secretar al primăriei comunei **Galos Petreu** din acest judeţ, a încercat

[226] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1366-1370), vol. XIII, Bucureşti 1991, doc. 107, pp. 183-203
[227] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1366-1370), vol. XIII, Bucureşti 1991, doc. 233, pp. 369-371

să ucidă pe o domnișoară, Cornelia Pop, de la poșta din comuna **Vaşad**, după care şi-a tras şi el un glonţ în piept. În stare gravă, au fost internați în spital. Cauza disperatului act comis de tânăr este dragostea lui, respinsă de domnișora Cornelia Pop”[228].

1929: „**Misiuni jubilare în Beznea**. Pentru dobândirea indulgențelor jubilare concese de Preafericitul Părinte Papa Pius XI, din prilejul jubileului său de 50 de ani de preoție, vineri, sâmbătă şi duminecă, 29, 30 noiembrie şi 1 decembrie, s-au ţinut misiuni jubilare în parohia **Beznea**, conduse de părintele dr. Aloisie Ludovic Tăutu, profesor de teologie. S-au mărturisit 108 credincioşi (54 femei, 37 bărbaţi şi 17 copii) şi s-a înființat o Reuniunea Mariană. Tot părintele Tăutu a predicat misiunile jubilare şi în parohiile **Valea Vinului** (320 cuminecări), **Lipoveni** (440 de cuminecări) şi **Petreu** (44 cuminecări), producând în suflete o folositoare înviorare religioasă. Credincioşii au săvârşit, cu multă evlavie, actele necesare pentru dobândirea indulgenţelor”[229].

1938: „Urmând rânduielile canonice, preoțimea română unită de pa Valea Bărcăului şi a Luncii s-a adunat, în ziua de 24 noiembrie, în conferință de toamnă, în **Sărsigul** părintelui Cristea. / Dimineaţa, la ora 10, s-a celebrat sfânta liturghie, de cei 19 preoţi, în frunte cu Reverendisimul A. Bălibanu, protopop tractual. Se remarcă popor mult, spovedanii şi cuminecări numeroase. Predica o rosteşte Părintele Alexandru Terdic din **Petreu**, vorbind, cu multă putere de convingere, despre Pocăinţa adevărată. / După biserică, preotul local a ţinut o lecţie practică din religiune, cea dintâi de acest gen în conferinţele preoțești ale acestui tract.

[228] *Vestul României*, Anul I, nr. 14, Oradea 1923, p. 5
[229] *Vestitorul*, Anul V, nr. 23-24, Oradea 1929, p. 13

Începută această practică, ar îi bine să se continue. / După masă, urmează conferinţa intimă. Cuvântul de deschidere îl are Reverendisimul A. Bălibanu, care, în cuvinte simţite, salută preoţimea harnică din tract, cuvinte care trezesc în sufletele celor de faţă dorinţă de a lupta cu mai mult zel pentru ridicarea Neamului, prin Biserică. Au fost cuvinte de cald patriotism, scăldate în flacăra credinţei unui venerabil preot, care, pe vremuri, a răbdat mult pentru sentimentele sale româneşti. În continuare, Părintele Gheorghe Miclăuş citeşte cazul de morală rezolvat. Se iau următoarele hotărâri: sprijinirea presei catolice, cât mai multă atenţiune chestiunii catihetice. Se discută chestiunea cantorilor noştri, a căsătoriilor amestecate şi altele, care au fost de folos, spre clarificarea celor de faţă. / Încheierea o are Reverendisimul protopop, care, după cântarea „Cuvine-se cu adevărat", mulţumeşte celor de faţă pentru interesul arătat, în cadrul şedinţei, tuturor chestiunilor, îndemnându-i să fie adevărați preoţi, mai ales cu pilda vieţii sfinte, care singură e decisivă și lucrătoare, în zilele prin care trecem. Să ajute Domnul!"[230].

[230] *Vestitorul*, Anul XIV, nr. 23, Oradea 1938, p. 163

PETRICENI

(Peselnik, Peselnuk, Pysulnuk, judeţul Covasna)

1360, februarie 18, Archita: Voievodul Dionisie cere capitlului bisericii de Alba Transilvaniei să trimită „omul vrednic de crezare, în faţa căruia omul nostru, Ladislau, fiul lui Ştefan de **Chezdi** (scaun secuiesc) sau Petru, fiul lui Ioan de **Turia** (Torya, judeţul Covasna), ori Matei, fiul lui Fylkyn de **Petriceni** (Peselnik, Peselnuk, Pysulnuk, judeţul Covasna), sau, în lipsa acestora, Ioan, fiul lui Ştefan de **Arpatac** (Arpataka, Aruapastaka, azi **Araci**, judeţul Covasna), să cheme pe Ladislau cel Şchiop şi pe fiul său Nicolae de **Budila** (Bodola, judeţul Braşov) înaintea noastră, la sorocul cuvenit, ca să stea faţă cu Teel, fiul lui Petru de **Prejmer** (Prasmar, judeţul Braşov)”[231].

1360, noiembrie 26, Sântimbru: Voievodul Dionisie scrie capitlului bisericii de Alba Transilvaniei că, în vinerea de după sărbătoarea Tuturor Sfinţilor (6 noiembrie) „omul nostru, Ladislau, fiul lui Alexandru de **Şard** (Saard, azi **Şoard**, judeţul Mureş) sau Blasiu ori Andrei, fiul lui Pavel de **Feleag** (Felek, judeţul Mureş), sau Nicolae, fratele lor, ori Ladislau, fiul lui Dominic de **Hăghig** (Heghig,

[231] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 458, p. 475

Hyduegh, Hydweg, Hydwegh, azi **Hăghig**, judeţul Covasna), ori, în lipsa acestora, Matei de **Chendul de Sus** (Chendu Mic**,** Kendhyd, înglobat în **Chendu Mare**, Felkend, judeţul Mureş), să se ducă, împreună cu omul vostru de mărturie, la pământul aşezat între râurile Turia şi Casinul, în faţa cetăţii **Balwanus** (cetate lângă Turin, judeţul Covasna), să-l împartă în cinci părţi drepte şi deopotrivă, dintre care trei părţi să le încredinţeze fiilor lui Alexandru…

Venind înaintea noastră Benedict zis Orrus de Heghig, în numele lui Ladislau, fiul lui Ştefan de **Petriceni** (Peselnik, Peselnuk, Pysulnuk, judeţul Covasna) a făcut întâmpinare că, la împărţirea în cinci părţi, Ştefan, fiul lui Apour, şi Ştefan, fiul lui Ioan de **Valea Seacă** (Zarazpatak, judeţul Covasna) au oprit împărţirea, şi au fost chemaţi în faţa noastră”[232].

1361, septembrie 22, Braşov: Voievodul Dionisie scrie capitlului bisericii de Alba Transilvaniei că i s-a plâns „Tyl, fiul lui Petru, fiul lui Detric de **Prejmer** (Prasmar, judeţul Braşov) că o moşie a sa, numită **Teliu** (Mykofolua, judeţul Braşov) sau, cu alt nume, **Satul lui Leel** (Leelfalva), aflătoare în comitatul Braşov, este a lui după toată rânduiala dreptăţii, pe care o ţine pe nedrept cotropită şi că e nevoie să se facă luarea ei din nou în stăpânire de către acesta. Drept care cerem să trimiteţi pe omul vostru, în faţa căruia omul nostru Petenye, fiul lui Mykow de **Hăghig** (Heghig, Hyduegh, Hydweg, Hydwegh, azi **Hăghig**, judeţul Covasna) sau Ladislau, fiul lui Ştefan de **Petriceni** (Peselnik, Peselnuk, Pysulnuk, judeţul Covasna) ori Petru, fiul lui Ioan de **Valea Seacă** (Zarazpatak, judeţul Covasna)

[232] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 538, pp. 577-581

sau Ioan, fiul lui Ştefan de **Araci** (Arpatac**,** Arpataka, Aruapastaka, azi **Araci**, judeţul Covasna) să i-o dea acelui Tyl”[233]

Kronstadt: Schwarze Kirche
Brasov: Black Church
Brasov: Biserica Neagra
Brasov: L'Eglise Noire

[233] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1361-1365), vol. XII, Bucureşti 1985, doc. 58, pp. 41, 42

PETRILACA

(Oláhpéterlaka, comuna Cuci, judeţul Mureş)

1781: „În urma poruncilor împărăteşti de la 1781, prin care împăratul Iosif II desfiinţase seminarul şi mânăstirea Bunei Vestiri de la **Blaj**, iar averea mănăstirii o dădu episcopului, spre administrare, înlăturând cu totul pe călugări de la conducerea bisericii, Petru Maior începu să nu se mai simtă bine în mânăstire. / Lui Samoil Clain încă începu să-i fie greu a se mai supune fără şovăire prepozitului pus de episcop sau chiar ales de ei, fără nici o nădejde de a ajunge cândva mai mult decât călugăr. / Şincai nu avuse chemare călugărească niciodată, precum nici preoţească, ci el intră în mânăstire numai pentru a putea ajunge la studii în Roma. / Toţi trei, deci, împreună cu unul Gherman, din **Petrilaca**, cerură de la Papa Pius VI dezlegare de voturi şi ieşirea din mânăstire. Episcopul Bob auzi despre aceasta, de la călugărul Ieronim din **Câlnic**, din mânăstirea Sfintei Treimi, la 19 iunie 1784. / Care vor fi fost motivele aşternute papii n-am aflat până acum. Dar este ştiut că, din patru, numai Petru Maior a fost dezlegat de voturi, pentru că le făcuse prea de tânăr, când avea adică vârsta de 14 ani, şi, prin urmare, nu era destul de copt la minte. Fu trimis ca preot în **Reghin**, unde ajunse şi protopop. / Samoil Clain şi Gherman din **Petrilaca** fură siliţi să rămână, şi pe mai

departe, în mănăstire, iar Șincai ieși, cu de la sine putere, rămânând în postul său, de director al şcolilor primare, şi lucrând la „Cronica" sa. / Samoil Clain traduse Sfânta Scriptură, pe care o tipări episcopul Bob, apoi mai scrise vreo alte şapte cărţi mari de teologie, filosofie, predici şi un dicţionar în patra limbi: latină, română, memțească și ungurească. Traduse şi o mulțime de alte cărţi, din limba grecească şi franceză. / Petru Maior, ca paroh şi protopop al **Reghinului**, scrise „Istoria pentru începutul Românilor", „Istoria bisericească", gramatici şi predici. Petru Maior, în gramaticile sale, caută să dovedească, împotriva lui Sulzer (Franz Iosef Sulzer, autorul unei monumentale istorii a românilor din Dacia, a fost, în multe privinţe, un adept al lui Maior – n. n,.), că poporul român este urmaşul coloniştilor aduşi de Traian pe aici, la începutul veacului al doilea"[234].

1889: „S-a predată comisiunii bisericeşti raportul consistorial, din şedinţa senatului bisericesc de la 22 septemvrie 1888, în privinţa întregirii parohiei **Chinceş** cu filia **Petrilaca**"[235].

1893: „Cele susținute despre **Petrilaca** nu sunt adevărate; şcoala e ridicată numai de câţiva ani şi e provăzută bine, iar biserica e reparată. / Nu-i adevărat că, în **Petrilaca**, au trecut la neunire peste 60 familii, nu e adevărat că poporul a deschis mănăstirea, ca să intre în ea cu preot greco-ortodox"[236].

1902: „Cu ocaziunea petrecerii cu dans, ținută la 29 aprilie în favorul şcolii greco-catolice din **Ernot**, în frumos decorata sală a otelului Central de acolo, au binevoit a

[234] *Unirea Poporului*, Anul XXI, nr. 24, Blaj 1939, p. 7
[235] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LII, nr. 88, Braşov 1889, p. 3
[236] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LVI, nr. 22, Braşov 1893, p. 3

suprasolvi următorii domnii: / Eugen Gerasim proprietar în **Petrilaca Română**, 9 coroane. / Alesandru Moldovan, proprietar în **Chirileu**, / Alesandru Crăciunean, proprietar în **Ernot**, / Ioan Handrea, preot în **Lăscud**, câte 5 coroane. / Dănilă Muntean, notar în **Cuciu**, 3 corone. / Ioan Boeriu, preot în **Mureş Lechinţa**, / Iuliu Bucur, preot în **Gâmbuț**, / Alesandru Circa, preot în **Ogra**, Iustin Pop, notar în **Lăscud**, câte 2 coroane. / Romul Orbean, preot în **Icländeal**, Ioan Pop, învăţător în **Budiul-de-Câmpie**, / câte 1 coroană. /Pompei Stoica din **Petrilaca-Română**, / Valeriu Platon din **Şăulia-Română**, / Domnişoara Elena Circa din **Deaş**, / Ambrosiu Nistor din **Aţintiș**, / Felszeghi Gyula din **Ernot**, / Vasile Cioloca, învăţător în **Sân-Lorinţ**, / Kis Lásló, notar în **Ernot**, / Balogh Ferencz din **Ernot**, / Victor Maior din **Blaj**, / Márk Vilmos, comerciant din **Ernot**, / Emiliu Almăşan, comerciant în **Lăscud**, / câte 80 bani. / Mathe Iosef din **Ernot**. 40 bani, / Aurel Voda din **Vaidei**, / Ioan Voda din **Vaidei**, câte 30 bani"[237].

1904: „Cu inima plină de durere, vestim tuturor rudeniilor şi cunoscuţilor cum că mult iubitul şi neuitatului nostru soţ, fiu, frate şi cumnat Dr. Emil Gerasim, avocat, după lungi şi grele suferințe, împărtăşit cu sfintele taine ale muribunzilor, şi-a dat nobilul său suflet în mâinile Zidito-rului, marţi, în 13 septemvrie stil nou, la 6 ore a. m., în **Aiud**, în al 4l-lea an al etăţii şi al 11-lea an al preafericitei sale căsătorii. Rămăşițele pământeşti ale scumpului de-funct, după binecuvântarea sicriului, se vor transporta la **Petrilaca română**, locul naşterii lui, unde se vor aşeza spre vecinică odihnă, joi, în 15 septemvrie, la 2 ore p. m. Fie-i ţărâna uşoară și memoria binecuvântată! / Aiud, în 13

[237] *Unirea Poporului*, Anul XXVII, nr. 37-38, Blaj 1945, p. 3

septemvrie 1904. / Justina Gerasim, născută Gall, ca soţie, Aron Gerasim, protopop greco-catolic, cu soţia Julia Gherasim, născută Nemes, ca părinţi, Ioan Popa, preot greco-catolic, Demetriu Boar, preot greco-catolic, Mărioara Nascu, Silvia Lasló, cumnaţi şi cumnate, precum şi alte numeroase rudenii; Eugenia, Laurian, Silvia, Eugen, ca fraţi şi surori"[238].

1904: La „Congregația comitatului Albei inferioare, care s-a ţinut la 20 decembrie, în **Aiud**", a participat şi „Aron Gerasim, protopop în **Petrilaca**"[239].

1934: „În zilele de 6-15 mai, ţinându-se misiuni în **Petrilaca**, unde păstorește părintele Carol Ignat, credincioşii, la îndemnul părintelui predicator Dr. Alexandru Todea, s-au hotărât să-și repare biserica şi s-o binecuvinteze; ceea ce s-a şi făcut, Actul binecuvântării s-a săvârşit duminecă, 29 iulie, de către părintele Alexandru Todea, ca delegat al Î. P. S. Sale, împreună cu Părintele Ioan Roman, protopopul **Iernutului**. Laudă se cuvine credincioşilor, curatoratului şi mai ales primului curat Gheorghe Botorea, care a ostenit foarte mult pentru terminarea lucrărilor"[240].

1945: „De ziua Sântă-Măriei Mare, la **Nandra-Turda**, s-a făcut serbare în cinstea Preacuratei, care a avut multe puncte frumoase. Corurile le-a condus doamna preoteasă, iar piesa şi declamările, părintele Eugen Ignat. / Lumea din sală a rămas mulţumită şi chiar încântată de cele auzite, dovadă invitarea făcută de conducătorii comunelor **Aţintiş** şi **Petrilaca**, unde s-a jucat acelaşi program, şi anu-

[238] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXVII, nr. 1894, Braşov 1904, p. 3
[239] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXVII, nr. 276, Braşov 1904, p. 1
[240] *Unirea Poporului*, Anul XXVI, nr. 34, Blaj 1944, p. 2

me, la **Aţintiş**, duminică, în 19 august, iar la **Petrilaca**, în ziua de Sântă-Măria Mică”[241].

Junge Frau Săliște Femeie

Young woman

[241] *Unirea Poporului*, Anul XXVII, nr. 37-38, Blaj 1945, p. 3

PETRISAT

(**Peturfolua**, judeţul Alba)

1263: „Regii Ungariei dăruiră saşilor pământuri bune, ca să le lucreze, căci, în urma năvălirilor barbarilor, o bună parte a țării rămase nelocuită. Saşii se înmulţiră şi, pe lângă ce le dădură regii, îşi mai luau şi ei de la români, şi încă pământurile cele mai bune, / Pe la începutul veacului XIII, nişte români din jurul Bistriţei se plângeau regelui Ungariei că saşii le-au luat pădurile, pe care ei le aveau în stăpânire de la moşi şi strămoşi, de mai bine de o mie de ani, adecă aproape de vremea colonizării.

La **1211**, regele Ungariei Andrei II dădu cavalerilor teutoni (germani) întreagă Ţara Bârsei, iar la **1219**, le dădu canonicilor din Strigon (Ungaria) moşia **Vinţul de jos**. La **1263**, aceiaşi regi dădură unui anumit Jula sau Gyula, comunele **Veza**, **Mănărade**, **Haşag** şi **Nocrich**, şi aşa pământul românesc, pe încetul, trecea în mâni străine, ungureşti şi săseşti. / Tot cam pe atunci, nu ştim cu câţi ani ori zeci de ani înainte, pământul **Blajului** de azi a ajuns în mâinile unui anumit Herbord, care, după nume, pare a fi fost sas. Cel mai vechi document care aminteşte pământul Blajului este de la anul **1271**, când regele Ungariei Ştefan V, ca duce al Transilvaniei şi al Daciei, îl dărui sasului Thell, fiul lui Ebl din Braşov, care îl vându cumnatului său, Tzell,

împreună cu comuna vecină **Sâncel**. / Pe atunci, Blajul de azi nu era sat, ci era numai o locuință de vară a stăpânului sas, aflătoare pe ridicătura de pe malul drept al Târnavei mari, cam între comunele **Veza** şi **Ciufud**, de pe malul stâng al aceluiaşi râu şi nu departe de îmbinarea celor două Târnave. / Familia lui Tzell stăpâni pământul acesta până pe la anul **1346**, când, nu ştim din ce motive, moşia ajunse în stapânirea „Erariului" (împărăţiei) sau a Statului. La **1395**, statul dărui moşia şi vila lui Herbord ungurului Cserei Balázs, latineşte „Blasius", căruia românii îi ziceau „Blaj". Acesta făcuse nişte vitejii în luptele cu turcii, la Nicopole, iar regele Ungariei Sigismund, drept răsplată, îi dărui vila şi moșia din jurul ei, care cuprindea 13 sate. Astfel, acest pământ a ajuns în mâni unguresti. unde a şi rămas, până când Dumnezeu a voit să ajungă iarăşi în mâinile vechilor stăpâni, adică a românilor, cu vlădica Inochentie. Ungurul Balázs, pe lângă locuințele care erau, mai zidi câteva case, pentru birişti şi servitorimea sa, așa că, de acum, locuința aceea de vară avea înfăţişarea unui sat şi se numea, ungurește „**Balázsfalva**", adică satul lui Blasius. Românii i-au zis, mai pe scurt „**Blaj**". / Nu ştim câtă vreme va fi stăpânit Balázs moșia aceasta, ştim însă că, la **1535**, era în mâinile ungurului Gheorghe Bágdi. Acesta, pe colina numită pe atunci „Lórét", adecă „păşunea cailor", zidi un castel nou şi mare, cu două etaje, iar la etajul II, cu un coridor, de jur-împrejur, de unde, în timpul verii, stăpânii puteau să-şi vadă lucrătorii pe moşie până departe, la **Mănărade**, **Veza**, **Ciufud**, **Tiur**, **Petrisat** şi până aproape de **Sâncel**. Acesta, cu unele schimbări, este **castelul mitropolitan de azi**. O tăbliță de marmură, zidită în peretele de miazăzi al castelului, spune, în limba latină, că acel castel a fost zidit la anul **1535**, când ţara era bântuită de o mare

foamete, aşa că ferdela de grâu costa mai mult de patru floreni, ceea ce, în bani de-ai noştri de azi, ar face cam 600-700 lei. / Nici Bágdi n-avu noroc să-şi stăpânească multă vreme castelul, căci, la **1597**, adecă după abia 62 de ani, castelul şi moşia erau în stăpânirea principelui ardelean Sigismund Báthori. Apoi trecu, din mână în mână, când la erariu (stat, împărăţie), când la particulari, aşa că, în timp de 139 de ani, castelul şi moşia Blajului, afară de erariu, a avut 9 stăpâni. Cei mai însemnați au fost unul Simon Pécsi, care îl luă în stăpânire, la anul **1621**, de la principele Gavril Bethlen şi rudeniile sale, Ştefan şi Petru. / Acel Simion Pécsi era un om prilostit şi năprasnic. Îşi făcuse el o religie şi aducea jertfe sângeroase, şi chiar omeneşti. În podul castelului îşi făcuse o cămăruţă şi un altar, unde aducea jertfele cele sângeroase, întovărăşit de fetele lui. Altarul acela a rămas în podul castelului, până târziu, către 1848, adică până pe vremea episcopului Ioan Lemeni. Tradiţia spune că smintitul ademenea copii români de prin satele din jur, cu bănuţi, bomboane şi dulceţuri, îi ducea în castel, îi suia în pod, iar acolo îi junghia pe altarul lui şi apoi îi ardea, iar el, cu fetele lui, cântau din cărţi cu limbi încurcate. Fu aflat, într-un târziu, de către principele Gavril Bethen şi aruncat în temniţă!

După ce trecu prin alte câteva mâni şi stăpâniri, la **1664**, castelul şi cele 13 sate fură cumpărate de la erar (stat) de doamna Ana Bornemissa, soţia principelui ardelean Mihail Apafi I, aceasta îl dărui fiului său, Mihail Apafi II, care în castelul din **Blaj**, îşi serbă cununia cu principesa Catarina Bethlen, la **1695**. Pa aceşti principi, locuitorii din împrejurimi obişnuiră să-i numească „Craiul şi Crăiasa”. / Pe timpul craiului şi al crăiesei, castelul din Blaj era plin de lume. Era acolo curtea craiului, a crăiesei celei tinere şi

a erăiesei celei bătrâne, Ana Bornemissa, cu prefecţi, mareşali de curte, magiştri pentru cai, preoţi ai curţii, stolnici, paharnici, logofeţi, comornici, dame de curte pieptănătoare, bucătari, bucătărese, pivniceri, măieştri de călărit, măieştri de dans, măieştri de duel sau de luptă cu sabia, o mulțime de „paji", adecă feciori de nobili care trăiau la curtea principilor, ca să înveţe omenie. Dar, precum ne spune istoricul Gheorghe Bariţiu, în loc de omenie, învăţau multe lucruri slabe şi, după câtăva vreme, se întorceau acasă leneşi, înfumuraţi, feciori de bani gata, beţivi ca pământul şi plini de boli ruşinoase. / La anul **1713**, Mihail Apafi II moare, în vârstă de abia 37 de ani. Curtea i se împrăştie, iar castelul şi moşia Blajului, rămase încărcate de datorii, aşa că statul, adecă erariul, ca să se despăgubească, luă întreg domeniul pe seama sa. / De-la familia Apafi au rămas, în **Blajul de azi**, două numiri de localităţi, anume: „Şipotul Crăiesei" şi „Fântâna Domnişoarei", adecă un izvor, care era între viile crăiesei, şi o fântână, care era în mijlocul moşiei vreunei domnişoare din familia Apafi, Bornemisa ori Bethlen. / Din pivniţa castelului ducea un coridor, pe sub pământ, până la Târnava Mică. Astăzi, însă, s-a dărâmat prin mai multe locuri, iară pe unde nu s-a dărâmat este plin da broaşte râioase, şerpi şi alte gângănii greşoase. Coridorul acela a fost făcut cu scopul că, dacă s-ar întâmpla ca oarecândva castelul să fie încunjurat de turci, cei închişi înlăuntru să poată ieşi, pe sub pământ, departe, la ţărmul Târnavei Mici. / În castel mai rămaseră numai câţiva îngrijitori de-ai erariului, iar prin contractul, încheiat la **28 martie 1736**, castelul şi moşia Blajului trec în stăpânirea episcopului român Inochentie Micu Klein de la Făgăraş, care, la **19 mai** anul următor, adecă **1737**, se şi mută aci.

Pe atunci, era numai castelul, încunjurat cu frasini, tei, stejari şi brazi, iar în partea dinspre apus erau vreo 20 de case şi o bisericuţă ungurească calvină, pentru argaţii castelului, toţi unguri calvini. Înspre răsărit, era luncă şi păşune, până la pădurea numită „Mişca", iar înspre miază-noapte, locuri arătoare. Domeniul Blajului, cuprindea, pe atunci, comunele: **Blaj**, **Mănărade**, **Spătac**, **Cergăul mare**, **Veza**, **Ciufud** şi **Tiur**, pe atunci în comitatul Alba de jos; apoi părţi din teritoriile comunelor **Sâncel**, **Petrifalău** (Petrisat), **Iclod**, **Pănade**, **Şona** şi **Spini**, pe atunci în comitatul Cetăţii de Baltă. Locuitorii acelor comune erau iobagii stăpânilor castelului, oricine ar fi fost. Ne putem închipui ce bucurie vor fi avut acei sărmani locuitori, care toţi erau români, afară de câţiva din **Petrifalău** şi din **Tiur**, care erau unguri, şi câţiva din **Mănărade** şi **Şona**, care erau saşi, când vor fi auzit că, de acum, le vine stăpân un vlădică român, un om care are la inimă durerile şi suferinţele neamului românesc şi care nu s-a teme să le ţină parte în dieta Transilvaniei.

Vlădica Inochentie sosi la **Blaj** într-o după-amiază, cu diligența de la Sibiu. Castelul era gol şi pustiu, Intră înlăuntru, iar zidurile groase şi reci îl făcură şi mai tăcut decât era din fire. El plănuia ca din acel sătuleţ unguresc să facă un oraş românesc. Oraş cu mănăstire şi cu călugări harnici, cu şcoli româneşti şi cu dascăli harnici, unde toţi românii, care vor vrea şi vor putea, să înveţe carte şi istorie românească, ca să ştie toţi că ţara asta a fost a românilor, şi tot a lor trebuie să fie. / În partea de miazăzi a castelului, spre ţărmul Târnavei, era o râpă mare, care se întindea înspre răsărit, în formă de jumătate cerc, iar asupra râpei era lunca numită „Lórét" („câmpia cailor"), acoperită cu iarbă mare, aproape de cosit, şi împodobită, unde şi unde,

cu tufe de salcie şi de răchite. De la râpă şi până la poarta castelului, lunca era stretăiată de două căi cu ogăşii de care grele, care adunau roadele câmpului în grânarele castelului. O cale ducea, de la **Veza**, la **Sâncel**, iar alta, de la castel, la pădurea Mişca şi către comunele **Glogoveţ** şi **Mănărade**. La încrucişarea acelor două căi plănui vlădica să facă piaţa noului oraş, ce va întemeia aici, între cele două Târnave. Cu toiagul arhieresc semnă brazdele pieţii şi ale străzilor, apoi desemnă locul unde să fie mânăstirea şi școlile, asupra râpei dinspre răsărit. / Chemă arhitecţi din Viena, ca să-i facă planul noului oraş şi al mânăstirii, şi începu lucrările, încheind, la **30 Martie 1738**, un contract cu arhitectul curţii împărăteşti din Viena, cu italianul **Giovanni Martinelli**. / În **sătuleţul Blaj** începu să se ţină târg de săptămână, în fiecare joi, precum se ţine şi azi, şi așa, în fiecare săptămână, se adunau aici români de pe Secaş, de pe Mureș, până pe la Teiuș, de pe Târnava Mare, până la Copşa Mică şi de pe Târnava Mică, până din sus de Cetatea de Baltă. Episcopul aduse negustori și meseriaşi români, de pe unde putu, şi, pe lângă nişte texe mici, le dădu loc pentru case şi prăvălii, şi astfel „câmpia cailor" sau „Lórét", se transformă, pe încetul, în orăşel cu străzi drepte şi cu căsuțe scunde sau joase, după cum era obiceiul de atunci a zidi. Mănăstirea şi biserica încă se ridicau încet, dar nu fură terminate decât după zece ani, adecă la **1748**, când vlădica Inochentie tânjea de şase ani, în exil în Roma, de unde nici nu se mai întoarse niciodată, aşa că n-avu parte să vadă roadele nopţilor nedormite de gânduri şi ale ostenelilor sale. Dar **Blajul** sporea mereu, iar castelul era locuit de preoţi şi călugări cucernici, care, prin post, privegheri şi rugăciuni, cereau mila cerului asupra acestui popor orfan de părinţi, în mijlocul atâtor răuvoitori. Râpa dispăru, pre-

făcându-se în costiş cu grădini, stradă şi parcul frumos din grădina seminarului de azi şi a internatului de băieţi. / N. Lupu"[242].

1351, martie 31: „Noi, capitlul bisericii Transilvaniei, dăm de ştire că nobilii bărbaţi Ladislau şi Mihail, fiii lui Ioan, fiul lui Petru de **Petrisat** (**Peturfolua**, judeţul Alba), venind înaintea noastră, în numele lor şi al lui Petru, fratele lor, ne-au spus, făcând întâmpinare, că, pe când erau în vârsta copilăriei, în vrremea când regele Carol, de cucernică pomenire, plecase cu oastea lui în părţile Ţării Româneşti, magistrul Lach, pe atunci comite al secuilor, a cotropit cu sila, prin semne mincinoase de hotar, o bucată de pământ ce ţinea de moşia lor Petrisat, alipind-o la moşia **Iclod** (**Yclod**, judeţul Alba) şi că această bucată de pământ a hărăzit-o acum slujitorului său Pavel, zis Wakurch, în dauna şi paguba lor"[243].

1920, Ioan F. Negruţiu: „**Cum se serba, în Blaj, ziua de 3/15 Mai, înainte cu 45-50 de ani?** / Încă de prin martie, aprilie, noi, școlarii, în taină făceam pregătiri mari pentru această mare zi. Ne alegeam un mare comitet aranjator al serbărilor. Ne-alegeam și oratorii, învățam jocurile „Romana", „Ardeleana", „Călușerul", „Bătuta", „Românul"; Cântece naționale ș. a. / Ne aduceam făclii mari și multe. Alegeam locul de joc, în Bercul Mitropoliei, unde fiecare clasă își avea coliba sa, mesele şi câte un butoiaș cu bere sau vin. Un butoi de bere era, pe atunci, scump, 5, 6 florini. Pentru acoperirea tuturor cheltuielilor de aranjare, muzică şi altele, adunam de la toţi şcolarii din **Blaj** 100-

[242] *Unirea Poporului*, Anul XX, nr. 26, Blaj 1938, pp. 5, 6
[243] AŞSP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1351-1355), Vol. X, București 1977, doc.21, p. 20

120 florini (200-240 coroane). Pe un şcolar se venea cam 20-50 fileri; cei mai lipsiţi erau scuțiți și de aceasta taxă.

Toate pregătirile acestea se făceau în mare linişte, şi jocurile, cum am amintit mai sus, le învățam pe câmpul sau râtul de lângă Târnava-mică, spre comuna **Petrisat**. Numai probele generale, la care luau însă parte numai școlarii din clasele VI-VIII, se făceau în o șură şi cu **muzica întreagă a lui: Onu sau Laia**. La școala de dans de pe rât mai rar aveam 1-2 muzicanți. Noi învățam jocurile după fluierat sau o cântare, iar fetele de pe acele vremuri, coconițele, învățau jocurile una de la alta; mai rar, și anume înainte de *Maialul studenţilor*, care se ținea, totdeauna, în 3/15 mai sau înainte de *Balul studenților*, de la Trei-Sfinţi, 11 faur; ne întruneam 3-4 studenţi la o familie cunoscută, unde erau învitate și 3-4 fete. Aici, împreună, ne deprindeam în jocuri; pe o cântare și, la ultimele probe, pe muzica unui violonist. / Acești distinși școlari erau aleși de aranjori ai petrecerilor noastre. Ba chiar și raportori la „Familia" și alte ziare și reviste. / Un comitet alegea și pe Regina balului. Un lucru tare greu și împreunat cu mare răspundere, înaintea cucoanelor și mai ales a cuconițelor. Îmi aduc aminte că, într-un an, membrii comitetului nu s-au putut înţelege şi așa unii au ales de Regina pe e coconiță din **Blaj**; iar ceilalți, pe una de pe sate. / Acestea erau pregătirile mai depărtate.

În 3/15 Mai, serbările le începeam, pe înserate, ca să putem folosi şi făcliile. Tinerimea se adună în curtea şcolilor și, de aici, la semnalul dat, cu muzica în frunte, plecam șiruri simple, pe dinaintea Catedralei, în jurul pieței. Ne opream la locuinţa lui Timoteu Cipariu, unde se rostea o vorbire ocazională. Cipariu ne răspundea, ne îndemna să ne iubim limba și legea noastră națională. Cân-

tam „Deşteaptă-te Române din somnul cel de moarte”. / De aici, mergeam la directorul şcolii, tot în piața mare, unde se ținea a doua vorbire. / Înaintea Catedralei Mitropoliei, se rostea a treia vorbire, întru amintirea zilei de 3/15 Mai. / Apoi, în mijlocul pieţei, la focul și la lumina făcliilor, aşezate într-o grămadă, se jucau „Românul” şi „Bătuta”. Când se găta focul, mergeam cu toţii acasă, ca, a doua zi, să continuăm sărbătoarea aceasta națională.

În 4/16 mai, dimineaţa, mergeam la biserică, ascultam sfânta liturghie, iar la 10 ore a. m, tot în șiruri simple, cu muzica și imnuri naționale, însoțiți de profesori şi de o lume multă, mergeam pe **Câmpul Libertăţii**. Aici se servea un Parastas pentru Eroii neamului românesc, se făcea Sfințirea apei, sărutam crucea şi apoi, de pe **Piatra Libertăţii**, cel mai bun vorbitor dintre şcolari ținea o vorbire, în care spunea istoria acestei zile mari. / Parastasul îl servea câte un preot de pe sate, în fiecare an altul. / După terminarea acestora, ne întorceam acasă, mâncam ceva în fugă și, după-amiază, toți mergeam, iar în șiruri, după clase, în Bercul Mitropoliei, la vestitul *Malal al studenţilor*, adică al tinerimii școlare din **Blaj**. Fiecare clasă, fiecare școală își avea coliba sa, construită din frunzar. Aici, fiecare își avea masa cu mâncări din straiță și butoiaşul său de bere sau de vin. Profesorii, pe rând, cercetau și-și supravegheau elevii, ca să-şi petreacă bine, în veselii. Atunci se punea cep la butoiaș, se umpleau păharele și se închina în sănătatea profesorilor și a elevilor. După trei ore, venea și lume multă: satele din vecinătate. Părinţii, cunoscuții studenților. Fiecare venea de acasă. Cei din depărtare, cu trăsura lor, cu mâncare și băuturi pentru tinerii care jucau. O ferie de vin era 50-60 cruceri (1-2 coroane) şi era cu mult mai bun ca cel ce-l plătim, azi, cu 30-40 coroane.

Între orele 6-7, după-amiaza, pauza cea mare. Atunci ne împrăştiam cei invitaţi de familii pe mesele întinse pe iarba verde şi încărcate cu fel de fel de mâncări; iar cei mai mărunţei și care nu aveam familii cunoscute, fiecare la casa lui, unde îşi petreceau împreună, cu toată veselia românească. După masă, se începea jocul cu „Ardeleana", şi ţinea cel mult până la 9-10 ore seara, când ne întorceam toţi veseli la casele noastre. A doua zi, mergeam la şcoală, mâgâiați și întăriți în sentimentul nostru naţional. / Astfel serbam noi ziua de 9/15 Mai, acum sunt 45-50 de ani. / Ioan F. Negruţiu"[244].

1931: „**Expoziţia de animale de la Blaj**… / Camera de Agricultură a judeţului Târnava Mică, înţelegând că cel mai bun îndemn pentru oameni de a crește animale frumoase și de soi ales, este arătarea acelor animale și premierea lor cu bani, medalii sau diplome de recunoştinţă, a şi început să facă astfel de arătări sau expoziţii. / În 25 octomvrie a făcut o expoziţie de animale la **Bălăușeri**, iar luni, în 26 octombrie, la **Blaj**. La expoziţia de la Blaj s-au putut vedea numai animale de prăsilă… Dintre proprietarii care au adus animale spre arătare, au fost premiaţi următorii:

Pentru tăurași frumoşi de prăsilă, au fost premiaţi: Ferma Bruchental din **Sânmiclăuş**, cu 1.000 lei, Milu Moșneag din **Bucerdea**, cu 800 lei, Frăţilă Nicolae din **Sâncel**, cu 600 lei, Schuster Martin din **Bălăușeri**, cu 400 lei, Mărginean Nicolae din **Crăciunel**, cu 300 lei, **Pataki Martin** din **Crăciunel**, cu 300 lei, Hann Samuel din **Şona,** cu 200 lei Cistean Ioan din Bucerdea, cu 100 lei,

[244] *Unirea Poporului*, Anul II, nr. 20, Blaj 1920, p. 2

Șarlea Simion din **Tiur**, cu 100 lei, și Binder Mihail din **Bălcaciu**, cu 100 lei.

Comunele care au taurii cei mai bine îngrijiți, încă au fost premiate cu bani, și anume: comuna **Sâncel**, cu 300 lei, comuna **Șona**, cu 250 lei, comuna **Petrisat**, cu 200 lei, comuna **Bălcaciu**, cu 200 lei, comuna **Mănărade**, cu 200 lei, comuna **Blaj**, cu 150 lei, comuna **Ciufud**, cu 150 lei, comuna **Sânmiclăuș**, cu 150 lei, comuna **Pănade**, cu 150 lei, comuna **Spini**, cu 100 lei, și comuna **Veza**, cu 100 lei.

Pentru vacile și junincile celea mai frumoase au fost premiați: Ferma Bruckental din **Sânmiclăuș**, cu 200 lei, Cristea Simion din **Petrisat**, cu 900 lei, Costea Ioan din **Blaj**, cu 800 lei, Weber Matei din **Șona**, cu 700 lei, Păcurar Constantin din **Blaj**, cu 600 lei, Bechtold Iosif din **Blaj**, cu 600 lei, Mircea Nicolae din **Mănărade**, cu 500 lei, Olah Ioan din **Blaj**, cu 500 lei, Horșa Emil din **Sânmiclăuș**, cu 400 lei, Schmiat George din **Mănărade**, cu 400 lei, Pușcaș Ioan din **Blaj**, cu 300 lei, Barabaș Ana din **Sânmiclăuș**, cu 250 lei, Curtea mitropolitană din **Blaj**, cu 200 lei, Internatul da băieți din **Blaj**, cu 200 lei, Scherner Samuel din **Mănărade**, cu 200 lei, Cristea Simion din **Petrisat**, cu 200 lei, Sântimbrean Ioan din **Cergăul Mare**, cu 800 lei, Grama Teodor din **Sâncel**, cu 700 lei, Mihai Ungurean din **Beșinău**, cu 600 lei, Morar Ioan din **Ciufud**, cu 500 lei, Konerth Martin din **Șona**, cu 500 lei, Lopziger Martin din **Șona**, cu 400 lei, Schmidt Andrei din **Mănărade**, cu 400 lei, Costea Vasile din **Sâncel**, cu 300 lei, Reder Ioan din **Bălcaciu**, cu 300 lei, Sas Danilă din **Sânmiclăuș**, cu 250 lei, Frățilă Ioan din **Tiur**, cu 250 lei, și Spătăcean Alexandru din **Ciufud**, cu 200 lei.

Pentru vieri şi scroafe bune de prăsilă au fost premiaţi: Maurer Ioan din **Mănărade**, cu 400 lei, Ştefan Dragoş din **Blaj**, cu 300 lei, Costea Ilie din **Sâncel**, cu 400 lei, Mărginean Ariton din **Sâncel**, cu 300 lei, Barna Vasile din **Iclod**, cu 200 lei. Îngrijitorul vierului din **Mănărade** a primit 200 lei, răsplată pentru buna îngrijire.

Pentru berbeci şi oi bune şi frumoase au fost premiaţi: Ioan Idu din **Mănărade**, cu 200 lei, Mărginean Nicolae din **Mănărade**, cu 150 lei, Ciugudean Gligor din **Bia**, cu 200 lei, și Stoicu Gligor din **Bia**, cu 300 lei.

Pentru galiţe s-a dat lui Emil Ciufudean din **Veza** 200 lei, oare a adus 6 galiţe Orpington, lui Alexandru Sighad din **Blaj** 150 lei, care a adus 4 galiţe Orpington și lui Miron Nicula din **Blaj** 100 lei, pentru pui de podoabă japonez Waly Kicki.

Diplome de recunoștință au primit Fondul I. M. Moldovan și Curtea mitropolitană din **Blaj**, pentru porcii bine îngrijiţi, iar pentru galiţe, au primit diplome: Doamna Suciu din **Blaj**, care a adus spre arătare gâște foarte frumoase, Emil Negruţiu din **Blaj**, care a adus mai multe galiţe Rhode Island şi Plymuth-Rock, Iustin Hossu din **Blaj**, care a adus 5 găini Rhode Island și 6 Leghorn, Nicolae Mârza din **Blaj**, care a adus 4 găini Wiandette, Ioan Costea din **Blaj**, care a adus 9 găini Wiandette albe, foarte frumoase, Dr. Traian Denghel, care a adus 2 pui Plymuth, mari şi frumoși, Petru Cristea din **Blaj**, care a adus 4 găini Orpington, Dr. Ioan Piso, care a adus 3 găini Wiandette şi 3 Rhode Island, şi Ştefan Dragoş, care a adus un cocoş Wiandette”[245].

[245] *Unirea Poporului*, Anul XIII, nr. 43, Blaj 1931, p. 7

1939: „Locuitorul Martin S. din **Blaj**, pe când voia să treacă, cu carul, peste linia ferată, în dreptul comunei **Petrisat**, a fost lovit de trenul-motor ce venea de către **Diciosânmărtin**. Din fericire, conducătorul trenului a putut încă opri, la vreme, aşa că bietul Martin S, a scăpat cu viaţa, fiind doar uşor rănit la cap şi un picior. În car se afla şi copilul lui Martin. Acesta, văzând primejdia, şi-a aruncat mai întâi copilul şi apoi a încercat să sară şi el. Carul a fost târât câţiva metri pe linie şi desfăcut în bucăţi. Ua bivol i-a fost omorât”[246].

1943: „Moşii care se dau în arendă fixă… / Moşia fundaţiunii Aug Laday, din **Petrisat**, în suprafaţă de 220 jugăre, arător şi păşune, împreună cu o vie de rod, în suprafaţă de 6 jugăre, şi via de la Valea Lungă, în suprafaţă de 4 jugăre. Această din urmă vie se poate da şi singură”[247].

Weg zur „Hohen Rinne"
Road to Paltiniș
Drumul spre Paltiniș
La route de Paltiniș

[246] *Unirea Poporului*, Anul XXI, nr. 26, Blaj 1939, p. 6
[247] *Unirea Poporului*, Anul XXV, nr. 50, Blaj 1943, p. 6

PETROŞANI

(județul Hunedoara)

1885: „Zilele de 25 și 26 septembrie stil nou au fost adevărate zile de bucurie pentru poporul român din **colonia Petroșeni**. / Prea sfințitul domn Episcop din **Lugoj**, Dr. Victor Michalyi, în 25 septembrie, pe la orele 2 după-amiaza, petrecut de un frumos banderiu, între sunetele clopotelor și pușcatului cu treascuri (piue), intră în **colonia montană Petroșeni**, trăgând drept la capela greco-catolică de acolo, de unde, după finirea rugăciunii îndătinate, se reîntoarse la localitatea parohială, ținând, tot în aceea zi, vizitațiunea canonică, iar în ziua următoare, fiind și sărbătoarea Sfintei Cruci, Prea Sfinția Sa, la orele 8, dimineața, a celebrat liturghia pontificală, cu asistența Reverendisimului domn canonic Ioan Madincea, prea onoratul Mihael Perianu, secretar arhiepiscopesc și a prea onoratului Ștefan Radic, paroh local și protopop”[248].

1885: „Inundațiile Jiului, din luna noiembrie, au pricinuit mari pagube în unele părți ale Hunedoarei. De la **Petroșeni**, până la **Simeria**, au fost duse de valuri șase poduri, în valoare de 10.000 florini. Firma Bayersdorf și Biach a suferit o pagubă de 20.000 florini, deoarece Jiul

[248] *Gazeta Transilvaniei*, Anul XLVIII, nr. 214, Braşov 1885, p. 3

românesc a inundat magazinul lor de lemne de construcție și a dus lemnăria în România”[249].

1887: „Dl dr. Dominic Kamel de Hardegger, unul dintre cei mai avuţi şi mai generoşi nobili din Moravia, a donat la clădirea din nou a bisericii greco-catolice române din **Petroşani**, ţara Jiului, 10 florini v. a., iară doamna Clothilda de Hardegger, pentru clădirea super-edificatelor, arsă în anul 1882, din **Grădiştea**, 50 florini vienezi. / Atras de faima acestui ținut, privitoare la mulțimea fiarelor sălbatice și, cu deosebire, a urşilor, care în adevăr, după restrângerea folosirii puştilor, s-au înmulțit foarte, domnia sa, ca vânător pasionat, a fost luat, încă înainte cu trei ani, arenda vânatului peste teritoriul extins al comunei **Clopotiva**, din ţara Haţegului, şi succesiv linia întreagă către apus, până la **Bauţariul de jos**, mărginaşi cu confiniile militare de odinioară, vărsând sume enorme în casele comunale, pentru folosirea acestui drept, care, până acum, nu aducea nici un venit. Aşa a depus, singur, pentru teritoriul **Clopotivei** pe 3 ani, suma însemnată de 900 florini”[250].

1889: „În scopul zidirii bisericii noastre greco-ortodoxe din **Petroșeni**, au contribuit, până acuma, următorii mărinimoși domni și doamne: / Tit V. Gheaja, protopresbiter în **Haţeg**, 8 florini; / Vasile Ianza, pretor în **Petroșeni**, Dr. Gavril Suciu, avocat, Mihail Bontescu, avocat, Ioan Baciu, comerciant, **toți din Haţeg**, câte 5 florini; / Ioan Cornea, notar pensionar în **Sântămăria**, 5 florini; / Ioan Muntean, contabil, și Iuliu Popoviciu, comercianţi în **Haţeg**, câte 4 florini; / Puj Arpad, notar în **Puj** şi Jakobfi Rezsö, comercianţi în **Petroşeni**, câte 3 florini; / B. Popoviciu şi Ştef. Sielariu (Şelaru), Nicolae Serafin, pro-

[249] *Gazeta Transilvaniei*, Anul XLVIII, nr. 277, Braşov 1885, p. 2
[250] *Gazeta Transilvaniei*, Anul L, nr. 17, Braşov 1887, p. 3

prietar, Nicolae Nestor, vicar, Eugenia Sânzian, învățătoare, toți din **Haţeg**, câte 2 florini; / Lucreția Muntean, proprietară în **Haţeg,** 1 florin 50 cruceri; / Ambrosiu Bersan, proprietar, Iuliu Ciuciu, oficial, Susana Romza, proprietar, Sebastian Negru, oficial, Moisă Savu, jude regesc, Fira Făgăraș, proprietar, Susana Popesc și Constantin, proprietari, George Costea, proprietar, Susana Tocaciu, proprietar, George Tulvan, jude regesc, Todor Doboi, proprietar, Nicolae Todosie, proprietar, **toți din Haţeg**, câte 1 florin; / Anghel Tăscău, preot în **Bălănești**, Mihai Muntean, preot în **Federi**, Georg B. Reitescu, învățător în **Bărești**, Iulia Lenkes, soție de căpitan în **Haţeg**, Petru Ghâlca, scriitor în **Sântămăria**, Aug. Straiţiar, jurist în **Haţeg**, Seleenfreund, comercian în **Petroșeni**, câte 1 florin; / Vasile Vutca, comerciant, Dumitrescu, oficial, Kindler Maria, Ioan Jica, proprietar, Firuța Todosie, Nicolae Popesc, Dugaciu Mihaiu, Muntean Farcas, proprietari, George Nicoară, croitor, **toţi din Haţeg**, Nicolae Paraian, învățător în **Strei-St.Giorgiu**, Gauger M., brutar în **Haţeg**, Ioan Dragoș, proprietar în **Bărești**, Valeria Peoviciu, proprietar în **Haţeg**, Jeraschek Ferdinand, arhitect, Rus Alexe, proprietar, **toți din Haţeg**, câte 50 cruceri; / Mariți Todosie, proprietar în **Haţeg**, 10 cruceri; / Emilia Nemeș, proprietar în **Haţeg**, 20 cruceri; / Paul Oltean, învățător în **Haţeg**, 80 cruceri; / Dr. I. Mihu şi Dr. Muntean, avocați în **Orăștie**, câte 10 florini; / Dr. S. Moldovan, avocat Ioan I. Vulc, comerciant în **Orăștie**, câte 5 florini; / Nicolae Mihailă, proprietar în **Vinerea**, 2 florini 50 cruceri, Ioan Lazaroiu, comerciant în **Orăștie**, 2 florini; / George B.., Vasilie Bidu, I. Mihaiu, mare proprietar, Danil David, senator, **toți din Orăștie**, câte 1 florin; / A. Cristea, croitor în **Orăștie**, 50 cruceri; / L. Bercian şi S. Vlad, funcţionar de

bancă, P. M. și George Baciu, comerciant, **toți din Orăștie**, câte 50 cruceri; / Dumitru Sporia, proprietar în **Livezeni** 10 florini; / Ioan de Fărcaș, paroh în **Băești**, 3 florini 40 cruceri, Petru Popoviciu, paroh în **Sfântă-Măria-de-peatră**, 1 flori; / Iosif Costea, paroh în **Vaca**, 4 florini 36 cruceri; / Iosif Boca, paroh în **Valea-mare**, 1 florin; / Elie Popoviciu, paroh în **Sibişel**, 2 florini; / Nicolae Popoviciu, paroh în **Josani**, 3 florini 56 cruceri; / Nicolae Maniu, paroh în **Băcăinți**, 2 florini 35 cruceri.

Cu ziua de astăzi, suma acestor contribuiri binevoitoare s-a și predat dlui epitrop Dionisie Socol, spre administrare și folosire în scopul pentru care este menită, şi pentru care comitetul nostru parohial din **Petroșeni**, ţinându-și de cea mai plăcută şi sfântă a sa datorinţă, aduce și pe această cale profunda sa mulțămită și recunoștință, rugând pe Dumnezeu ca să răsplătească cu îmbelșugare binefacerea față de comuna noastră bisericească. / Totodată, subscrisul, aduc prin aceasta mulțămita mea domnilor învățători Constantin Baicu, din **Orăştie**, și Nicolae Sânzian, din **Haţeg**, pentru sprijinul prietenesc ce mi-au oferit, cu ocaziunea colectării, însoțindu-mă, din început, până la depărtarea mea din acele localități. / 15/27 iunie 1899. / Avram Stanca, paroh”[251].

1889: „**Șovinism**. Sub acest titlu, „Sieb. d. Tgbltt.” ne împărtăşește următoarele: / Câteva **familii germane din Petroşeni** și-au dat, până acum, copii să-i instrueze un candidat sas în studiile gimnaziale, ca privatist. Copii au depus cu succes, în fiecare an, examenul, înaintea unei comisiuni a gimnaziului german din Sibiu, și, astfel, au corespuns cerințelor legii. Șoviniștilor din **Petroşeni** nu le-a plăcut că

[251] *Revista Orăştiei*, Anul V, nr. 27, Orăştie 1899, p. 108

acele familii germane le dau copiilor lor instrucțiune germană, și așa au scrisă, în „Hunyad", organul oficialii al comitatului Hunedoara, că, în **Petroşeni**, e un „gimnaziu neautorizat", și au amenințat cu inspectorul școlar. Autoritatea comitatensă interveni în contra „neautorizatului gimnaziu", dar părinții, avizând-o la lege, s-a retras. / Fisolgăbirăul din **Petroşeni**, Kapcza, găsi însă cu cale, la începutul acestui an școlar, să închidă „neautorizatul gimnaziu", și le-a interzis părinţilor de a-și mai lăsa copii să-i instrueze învățătorul lor privat, de până acum. Părinţii au recurat la ministerul de culte și instrucțiune, în contra acestei încălcări, de care negreşit s-a făcut vinovat inspectorul şcolar"[252].

1894: „**Reţele telefonice în Ardeal**. Ministrul de comerţ, prin ordinaţiunea din 6 iunie, Nr. 41.844, a dispus aranjarea de reţele telefonice în comitatele Albei inferioare, Târnava mică, Turda-Arieș și Hunedoarei. Pe **teritoriul Albei inferioare**, staţiuni telefonice vor fi în **Blaj**, **Alba Iulia**, **Aiud**, **Conţa**, **Vintul-de-jos**, **Ighiu**, **Metieş** (staţiune de jandarmi), **Zlatna**, **Abrud** și **Roșia**. În **comitatul Hunedoarei**, vor fi stațiuni în **Baia-de-Criş**, **Brad**, **Deva**, **Ilia**, **Hunedoara**, **Haţeg**, **Pui**, **Petroşeni** și **Geoagiul-de-jos**. În comitatul **Târnavei mici**, staţiunile vor fi în **Ibaşfalău**, **Ernot**, **S.-Martin**, **Mediaş** și **Hususău**. În **comitatul Turda-Arieş**, în **Turda**, **Iara-de-jos**, **Trăscău**, **Câmpeni**, V**inţul-de-sus** și **Murăş-Ludoş**. Aşadar, sunt 30 staţiuni telefonice, care vor fi puse în legătură cu **Clujul**"[253].

1895: „Dintr-un raport al secretarului Sándor Jozsef, privitor la activitatea „Kulturegylet"-ului, în anul din urmă administrativ, însemnăm următoarele: Societatea a

[252] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LII, nr. 207, Braşov 1889, pp. 1, 2
[253] *Unirea*, Anul IV, nr. 32, Blaj 1894, p. 245

mai înfiinţat, în anul acesta, trei școli poporale de maghiarizare, anume în: **Măierău**, **Vamos-Oariheiu** şi **Cinc-Rakottyásfalva**. Sunt pe cale a se mai înființa asemenea școli în: **Mărişel** şi **Cuştelnic**. Tot în anul acesta, a întrevenit a se înfiinţa școli de stat în **Năsăud**, **Chiuzu** şi **Ţelina**, dintre care școala din **Năsăud** s-a şi deschis. În **Petroşeni**, societatea a deschis un nou Kişdedov"[254].

1896: „**Vești din Petroșeni**. / Dl Grigore Crivețiu și soții din **Bumbești** (România) au deschis un magazin mare de porumb (cucuruz) în **Petroșeni**, cu scopul de a mai scărița prețurile cele prea urcate în aceste părți... /

Alegerea comitetului comunal din **Petroșeni**, făcută în februarie, a fost o înfrângere pentru români: nu s-a ales nici un român, ci numai străini! Locuitorii vechi, băștinași ai **Petroșenilor** nu mai au, astfel, nici un membru în comitetul comunal"[255].

1896: „La 31 martie, s/a întâmplat alegerea de primari și jurați în **Petroșeni**... La 10 ore după consfătuirea comitetului comunal, a ieșit dl prim/pretor cu o hârtie și a cetit pe cei candidați de comitet și i-a proclamat „aleși". Poporul român a protestat, dar a fost copleșit de străini, cu strigături de „Éljen!", proclamându-se primar dl Barcsay Arpád, iar de al doilea Jakabfi Rezsö (nai înainte, Ulman(. S-au milostivit păcătoșii de au ales și doi jurați de român, așa „binevoind" avocatul Dr. Rosenberg, craiul **Petroșenilor**, care poartă pe toți domnii din Petroșeni cum lui îi place. / Românii nu poartă nici o vină pentru alegerile făcute, căci ei s-au luptat destul însă paragrafele ungurești le-au scurtat dreptul. Pe dl preot A. Stanca nu l-au mai ales în comitet, ca să poată ei lucra după capul lor. / Noi, cei din

[254] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LVIII, nr. 112, Braşov 1895, p. 3
[255] *Revista Orăştiei*, Anul II, nr. 13, Orăştie 1896, p. 59

Petroșeni, tare ne-am bucura dacă s=ar afla și ar veni în mijlocul nostru un avocat român bun, care să mai poată apăra și cauzele noastre"[256].

1897: „La producțiunea, împreunată cu joc, ce s-a ţinut în **Pianul-românesc**, la 9/21 februarie, în favorul zidirii școlii, au binevoit a suprasolvi următorii domni: Petru I. Comșa (**Sălişte**) 10 florini; / Ioan I. Vulc (**Orăştie**) 5 florini; / Avram Stanca (**Petroşeni**), Ioan Crăciun (**Dostat**), Fucs Nandor (**Alba-Iulia**), câte 2 florini; / Albert Dörr, N. N, pretor, Sergiu Medean, Dr. Elekes, Victor Săbăduș (toţi din **Sebeş**), Vasilie Aldea (**Lancrăm**), Ioan Ghișa, A. Barb, O. Olariu (toţi din **Rechiţa**), Ioan Bena, I. Radu, G Vulc, Savu Florea, Nicolae Popa (toți din **Pianul-de-jos**), Elie Pop (**Poiana**), Nicolae Hința (**Sibișel**), câte 1 florin; / Nicolae Todoran (**Pianul-de-jos**) 1 florin 60 cruceri; / Savu Timariu (**Pianul-de-jos**), G. Tătar (**Sebeş**) D. Lencrejan și I. Goța (**Răhău**), câte 80 cruceri; / Ioan Pavel (**Lancrăm**) și A. Hința (**Sebeșel**) câte 50 cruceri"[257].

1898: „După cum s.a publicat și în stimata dumneavoastră „Revistă", la 5 februarie nou s-a și aranjat aici, în **Petroşeni**, **balul românesc**, în favorul bisericii celei noi, ce se edifică… / Publicul diferitelor confesiuni şi naţionalităţi din **Petroşeni** și din comunele învecinate, ba chiar și din **Târgul-Jiu** (România) și din **Haţeg**, a arătat interes pentru sfânta noastră cauză, sprijinind şi ajutându-ne la întreprinderea zidirii bisericeşti, pentru ceea ce comitetul nostru parohial își exprimă, și pe această cale, profunda sa mulțumită. / Meritul pentru buna reuşită a balului din vorbă, fără îndoială în prima linie se atribuie comitetului parohial, din sânul căruia s-a format comitetul aran-

[256] *Revista Orăştiei*, Anul II, nr. 16, Orăştie 1896, p. 72
[257] *Revista Orăştiei*, Anul III, nr. 17, Orăştie 1897, p. 73

jator (domnii Dionisie Socol, Petru Iacob, George Tomuş, Nicolae Cândea, Nicolae Socol şi Avram Stanca, preşedinte), lucrând cu zel ca balul să aibă un sfârşit bun. A şi succes peste toată aşteptarea. / Al doilea, are merit nedisputabil dl Gusti Dima din **Lupeni**, care, cu focul juneţii sale, a ştiut să dea jocurilor vioiciune şi colorit, şi care a şi colectat, din cercul amicilor şi cunoscuţilor săi din Lupeni, o sumă de 31 florini 20 creiţari, în scopul sprijinirii balului. / Dl Nicolae Socol a condus, cu multă dibăcie şi pricepere, jocul naţional „Bătuta" şi „Căluşerul", care a fost compus, de astădată, numai din fii de ţărani români din **Petroşeni**. Însemnă că foaia ungurească locală de aici, publicând ţinerea balului, a îndemnat, cu tot adinsul, şi publicul maghiar să sprijinească întreprinderea noastră. / În fine, pentru ca onoratul public, care a participat şi care a contribuit, să fie orientat, iar noi, cei încredinţaţi cu aranjarea balului, să fim achitaţi de responsdabilitate, vă rog să binevoiţi a publica în „Revistă" numele acelor stimaţi domni şi doamne, care au contribuit, în scopul amintit, peste preţul de intrare… /

Cu ocaziunea balului din **Petroșeni**, despre care se dă raport în altă parte a foii, au suprasolvit următorii: / Archip Muntean, administrator al mănăstirii din **Hodoș** (comuna Bodrog), 3 florini; / Eugenia Bulbuc și familia, 2 florini 50 creiţari; / Vasile Ianza, pretor, 3 florini 50 creiţari; / Dr. Rosenberg, avocat, 3 florini 50 creiţari; / Morek Mór, arendaș 3 florini 50 creiţari; / Avram Stanca, paroh, 2 florini 50 creiţari; / Dionisie Socol, epitrop, 2 florini 50 creiţari, **toţi din Petroșeni**; Toma D. Costescu din **România**, 2 florini; / Balog János, notar din **Petrila**, 2 florini; / Nicolae Părău, edificator şi Avram Pleter din **Orăștie**, câte 2 florini; / Petru Comșa din **Sălişte**, 2 florini; / Nicolae Sanzian din **Haţeg**, 2 florini; / Basiliu Dombora, notar,

Ioan Vasiu, oficial, George Tomuş, antreprenor, Nicolae Socol, măiestru, Dr. Weisz, medic, Seelenfreund Vilmos, Moldovan et Lucaciu, Junger Simon, Herman Adolf, Kohn Mor, Ioanovics János, **toți din Petroşeni**, câte 1 florin 50 creiţari; / Pick Samu din **Petroșeni**, 1 florin; / Simion Suciu, paroh (**Petrila**), Basiliu Socol (**Livezeni**), Basiliu Trif (**Petrila**), Nicolae Candea (**Petroșeni**), Ioan Boța, Wagner Gyula, Huber Gyula, Papp Sándor, Loj János, Altman Sándor, Krausz József, Kozák György, Berger Adolf, Ulman Lipot, Kohn Lazar, Kohn Samu, Gold Josef, Nyiri Josef, Sebastian Procop, Grosz Herman, Grausam Károly, Jakabfi Rezső, Dobrolansky Károly, **toți din Petroșeni**, Ritter Josef (**Petrila**), Reck György (**Aninosa**), câte 50 creiţari; / Basiliu Vutca din **Haţeg**, 1 florin 50 creiţari; / Mihaiu Bociat, notar în **Livezeni**, 1 florin; / Luj Ciuciu, farmacist, N. Krisko, Dr. Koczender, Budoj János, M. Kolozs, director, Ioan Dima junior, câte 2 florini; / Grausam Josef, Dr. Kalman, George Florian, N. N., Csisceli Endre, Zanini Luigi, Molnar G., Ioan Todoran, Erdely Gyula, Salamon Samu, Gunczl Josef, B. Adolt, Ioanovics István, Zultan Szalanski, Stoica Bela, Elias Wilhelm, **toți din Lupeni**, câte 1 florin; / Lobstein Heinrich, Schmidt Eduard, E. Kerner, Eisen Heinrich, Steiner Vilmoș, **toți din Lupeni**, câte 50 creiţari; / G. Todoran, 40 creiţari, și N. N. din **Lupeni**, 30 creiţari”[258].

1898: „Directorul minelor de cărbuni de piatră de la **Petroșeni** a făcut o propunere, la congregația din 30 martie a comitatului Hunedoarei, să roage pe ministrul de comerț să deschidă, cât se poate mai iute, linia ferată **Petroşeni-Surduc**, în legătură cu căile ferate române. /

[258] *Revista Orăştiei*, Anul IV, nr. 7, Orăștie 1898, pp. 26, 27

Aceasta pentru că pe acest drum, cărbunii de piatră, ce se scot cu belşug de la **Petroşeni**, pot pe aici trece, pe o cale neasemănat mai scurtă în România și, de aici, la Marea Neagră și în statele vecine acestei mări, și vor putea face o concurență mare cărbunilor de piatră englezi, pe când azi, trebuind să înconjure foarte mult, nu pot, din pricina cheltuielilor mari de transport. / Propunerea s-a primit și ministrul va fi rugat”[259].

1898: „În cursul anului 1898, exploatării de cărbuni practicată în Valea Jiului i s-a asigurat un oarecare avânt, datorită faptului că, în urma războiului spaniolo-american, cărbunele englez a fost abătut în alte direcţii şi, astfel, căile ferate române, care consumau acest cărbune, au fost nevoite să-şi acopere o parte din nevoile lor din **Petroșeni**... Un viitor mai frumos numai atunci se va revărsa asupra mineritului din Valea Jiului, care prin izvoarele sale de cărbuni inepuizabile, este capabil să satisfacă cerințe de secole, dacă calea ferată prin **Surduc**, de la **Petroșeni**, până la **Târgu-Jiu**, cea mai apropiată gară română, într-o lungime cca 70 km, va fi construită”[260].

1899: „Este fapt necontestabil că școala greco-ortodoxă din **Petroșeni** au susținut-o și o susțin și actualmente numai „sătenii”, precum îi numesc băieșii. Sătenii sunt poporul băştinaș de acolo, care şi-a conservat, în timpurile cele mai critice, credinţa, limba, datinile şi portul lor strămoșesc, ei plătesc și pe învățătorul prin repartiție numai de la ei, băieșii nu contribuie cu nimica, ei au școala

[259] *Revista Orăştiei*, Anul IV, nr. 13, Orăştie 1898, p. 50
[260] Tóth-Gáspár, Mihaela, *Condițiile de muncă și de viață ale minerilor din Valea Jiului și luptele lor greviste până la sfârșitul sec. XIX*, în Muzeul Naţional de Istorie a Transilvaniei, *Acta Mvsei Napocensi*, XXII-XXIII, Istorie, Cluj-Napoca 1985-1986, p. 261

„verculuí", la care plătesc, şi acolo îşi trimit copiii la şcoală, şi nu la cea românească confesională. / Comitetul parohial din **Petroşeni**, în anul acesta, a trimis concursul pentru îndeplinirea postului de învăţător foarte târziu şi aşa şi terminul de 30 de zile a expirat târziu. Nu a concurat fără numai singur Ioan Boţa; el are şi calificaţiunea prescrisă. Fiind deja pe la mijlocul lui septembrie, am ieşit îndată la faţa locului. Sătenii s-au adunat în şcoală, băieşii, care nu contribuie la susţinerea şcoalii, nici n-au fost prezenţi, fără numai singur Petru Iacob. Am spus poporului şi parohului că numai singur Boţa a concurat… Toţi sătenii au cerut pe Boţa. Petru Iacob însă a vrut să vorbească… apoi a părăsit localitatea… / T. Gheaja, protopop"[261].

1899: „În scopul zidirii **bisericii noastre greco-ortodoxe din Petroşeni**, au contribuit, până acuma, următorii mărinimoşi domni şi doamne: / Tit V. Gheaja, protopresbiter în **Haţeg**, 8 florini, / Vasile Ianza, **pretor în Petroşeni**, / Dr. Gavril Suciu, avocat, / Mihail Bontescu, avocat, / Ioan Baciu, comerciant, **toţi din Haţeg**, câte 5 florini, / Ioan Cornea, notar pensionar în **Sântămăria**, 5 florini, / Ioan Muntean, contabil / şi Iuliu Popoviciu, comerciant în **Haţeg**, câte 4 florini, / Puj Arpad, notar în **Puj,** / şi Jakobfi Rezsö, comerciant în **Petroşeni**, câte 3 florini, / B. Popoviciu / şi Ştefan Sielariu, comerciant, / Nicolae Serafin, proprietar, / Nicolae Nestor, vicar, / Eugenia Sânzian, învăţătoare, **toţi din Haţeg,** câte 2 florini, / Lucreţia Muntean, proprietară în **Haţeg**, 1 florin 50 cruceri, / Ambrosiu Bersan, proprietar, / Iuliu Ciuciu, oficial, / Susana Roman, proprietară, / Sebastian Negru, oficial, / Moisă Savu, jude regesc, / Fira Făgăraş, proprietară, / Su-

[261] *Revista Orăştiei*, Anul V, nr. 45, Orăştie 1899, p. 178

sana Popesc și Constantin, proprietari, / George Costea, proprietar, / Susana Tocaciu, proprietară, / George Tulvan, jude regesc, / Todor Doboi, proprietae, / Nicolae Todosie, proprietar, toți din **Haţeg**, câte 1 florin, / Anghel Tăscău, preot în **Bălaănești**, / Mihai Muntean, preot în **Federi**, / Georg B. Reitescu, învățător în **Băreşti**, / Iulia Lenkes, soție de căpitan în **Haţeg**, / Petru Ghîlca, scriitor în **Sântămăria**, / Augustin Straiţiar, jurist în **Haţeg**, / Seleenfreund, comerciant în **Petroșeni**, câte 1 florin, / Vasile Vutca, comerciant, / Dumitrescu, oficial, / Kindler Maria, / Ioan Jica, proprietar, / Firuța Todosie, / Nicolae Popesc, / Dugaciu Mihaiu, / Muntean Farcaș, proprietari, / George Nicoară, croitor, **toţi din Haţeg**, / Nicolae Paraian, învățător în **Strei-Sâțngiorgiu**, / Gauger M., brutar în **Haţeg**, / Ioan Dragoș, proprietar în **Băreşti**, / Valeria Peoviciu, proprietară în **Haţeg**, / Jeraschek Ferdinand, arhitect, / Rus Alexe, proprietar, toți din **Haţeg**, câte 50 cruceri, / Mariți Todosie, proprietară în **Haţeg** 10 cruceri, / Emilia Nemeș, proprietară în **Haţeg**, 20 cruceri, / Paul Oltean, învăţător în **Haţeg**, 80 cruceri, / Dr. I. Mihu / şi Dr. Muntean, avocați în **Orăștie**, câte 10 florini, / Dr. S. Moldovan, avocat, / Ioan I. Vulc, comerciant în **Orăștie**, câte 5 florini, / Nicolae Mihailă, proprietar în **Vinerea**, 2 florini 50 cruceri, / Ioan Lazaroiu, comerciant în **Orăștie**, 2 florini, / George B.., / Vasilie Bidu, / I. Mihaiu, mare proprietar, / Danil David, senator, **toți din Orăștie**, câte 1 florin, / A. Cristea, croitor în **Orăștie,** 50 cruceri, / L. Bercian / şi S. Vlad, funcţionar de bancă, / P. M. / și George Baciu, comerciant, **toți din Orăștie**, câte 50 cruceri, / Dumitru Sporia, proprietar în **Livezeni**, 10 florini, / Ioan de Fărcaș, paroh în **Băești**, 3 florini 40 cruceri, / Petru Popoviciu, paroh în **Sfântă-Măria-de-peatră**, 1 florin, / Iosif Costea, paroh în **Vaca**,

4 florini 36 cruceri, / Iosif Boca, paroh în **Valea-mare**, 1 florin, / Elie Popoviciu, paroh în **Sibișel**, 2 florini, / Nicolae Popoviciu, paroh în **Josani**, 3 florini 56 cruceri, / Nicolae Maniu, paroh în **Băcăinți**, 2 florini 35 cruceri. / Cu ziua de astăzi, suma acestor contribuiri binevoitoare s-a și predat dlui epitrop Dionisie Socol, spre administrare și folosire în scopul pentru care este menită, si pentru care comitetul nostru parohial din **Petroșeni**, ţinându-și de cea mai plăcută şi sfântă a sa datorinţă, aduce și pe această cale profunda sa mulțămită și recunoștință, rugând pe Dumnezeu ca să răsplătească cu îmbelșugare binefacerea față de comuna noastră bisericească. / Totodată, subscrisul, aduc, prin aceasta, mulțămita mea domnilor învățători Constantin Baicu din **Orăştie** și Nicolae Sânzian din **Haţeg** pentru sprijinul prietenesc ce mi-au oferit, cu ocaziunea colectării, însoțindu-mă, din început, până la depărtarea mea din acelea localități... / **Petroșeni**, la 15/27 iunie 1899. / Cu toată stima, / Avram Stanca, paroh”[262].

1918: „În 12 noiembrie 1918, după cum se poate constata dintr-un raport primit de Inspectoratul jandarmeriei din Budapesta, muncitorii din **Petroşeni** dizolvaseră, de fapt, jandarmeria, îşi formaseră un Consiliu şi „au pus mâna pe putere”. Același lucru ni-l menţionează si Buletinul de informaţii al Marelui cartier general român, de la începutul lunii decembrie, că, în **Petroşeni**, ordinea e menţinută de muncitorii de la minele de cărbuni, în număr de 20.000, in majoritate români... Muncitorii sunt bine organizati... Comandanţii gărzilor din **Petroşeni**, **Aninoasa**, **Vulcan** si **Lupeni** sunt muncitori. Efectivul gărzilor e între 40-120 oameni. Gărzile dispun de puşti şi mitraliere.

[262] *Revista Orăştiei*, Anul IV, nr. 27, Orăştie 1898, p. 108

La 1 decembrie 1918, pe lângă „Marea Adunare" oficială, a mai avut loc şi adunarea de masă, circa 100.000 oameni, în cea mai mare parte ţărani, printre care şi din comunele **Râul Alb**, **Pui** etc. La delegaţii oficiali, s-au adăugat şi delegaţii reuniunilor de femei… Reuniunea femeilor greco-ortodoxe române din **Petroţeni** „alege şi deleagă pe medicul Dominic Stanca din **Petroşeni**, cu reprezentarea ei la marea adunare naţională"[263].

1936: „Mulţi ne întreabă nedumeriţi că noi de ce ducem așa o luptă mare în contra societăților „Petroşeni" şi „Mica" şi de ce susţinem că tocmai aceste două societăți nu au drept la o existență în forma lor actuală. / Iată de ce: fiindcă partidul nostru național-ţărănesc şi-a pus în gând să ducă lupta pentru statificarea, în prima linie, a acelor industrii care sunt furnizoare numai statului român. / Astfel, Societatea „Petroșeni" furnizează statului, adică cfr-ului, cărbuni, iar „Mica" vinde aur numai „Băncii Naționale", pentru acoperirea monedei naţionale. Va să zică toate încasările acestor două mari societăţi se fac de la Căile ferate sau Banca Naţională şi, deci, şi veniturile care se arată la bilanţul acestor societăţi se trag tot din aceste încasări"[264].

1936: „**Răzbunările prefectului Mioc**. / Din banii daţi de pomană şomerilor, de către tovarăşii lor mineri, care se mai găsesc în lucru, liberalii de la primăriile din Valea Jiului, care fac pe marii inimoşi distribuitori, au găsit de bine că aceşti bani să fie întrebuinţaţi pentru facerea drumului la Parâng (furat şi acesta din programul partidului naţional țărănesc). Şomerilor angajaţi aici, la lucru, li plătea ziua de lucru cu câte 40-50 lei pe zi. Înainte de alegeri, cei vreo 400 de aşa zişi şomeri, de la drumul Pa-

[263] *Acta Mvsei Napocensis*, II, Cluj 1965, pp. 175, 179
[264] *Solia*, Anul XV, nr. 14-15, Orăştie 1936, p. 2

râng, au fost supuși unor muștruluiri și umiliri cum nu-şi aduc oamenii aminte să se fi petrecut încă demult. După alegeri, 200 dintre aceştia au fost imediat concediaţi, spunându-li-se, de către nişte canalii, puse ca să-i supravegheze, că sunt concediați ca bănuiți că n-ar fi votat cu herr prefect şi că înainte de alegeri, când au fost puşi în rând şi purtaţi pe strada principală, n-ar fi strigat destul de tare şi din inimă: „Să trăiască dl prefect Mioc, că ăla-i bunul nostru!”, aşa cum li se poruncise. /

Domnului Ion Bâjia, comerciant român din **Petroşeni**, ca răzbunare politică pentru atitudinea sa dârză, administraţia financiară, ai cărei con ducători, spre ruşinea României Mari, se pretează la orice îndemn urât, la ordinul prefectului i-a urcat impozitul după prăvălia ce o are cu 50 %, acum, în mijlocul anului, când nu s-au făcut impuneri, când fiscul n-a putut face sau respinge nici un apel. /

Ziaristului Petru Braica, tot din aceleași îndemnuri ruşinoase, **poliţia Petroşani** i-a făcut o percheziţie domiciliară, ca să-i găsească armă, după ce tot acesta fusese amenințat de un bandit de la Bucureşti cu suprimarea. Nu e de lipsă să mai amintim că nu s-a găsit absolut nimic asupra lui. Dar ce zice onoratul parchet la atâtea percheziţii, care au dat tot atâtea greşuri şi pe care poate cu bună credință le-a autorizat, neştiind că sunt grosolane răzbunări politice?

Ţăranului fruntaş Saturn Aurel, din comuna **Bănița**, pentru darea altor oameni, cu care împreună este trecut la cartea funciaară, e mereu urmărit, i sau sechestrat vitele şi acum, în urmă, sigilându-i-se cămările, nu poate să-şi

scoată nici rufăria, spre a-şi primeni fetiţele, să le trimită la şcoală”[265].

Holzkirche
Wooden Church

Aschileul Mic

Biserica de lemn
Eglise en bois

[265] *Solia*, Anul XV, nr. 14-15, Orăştie 1936, p. 7

PETROVA

(Petrowa, districtul Ruszviz, judeţul Maramureş)

1411, aprilie 21, Cașovia: „Regele Sigismund conferă lui Stanislau, fiul lui Joan din **Dolha**, fraților săi Joan, Georgiu și Bogdan, verilor săi Georgiu și Andreu, fiii lui Joan voievod, moșiile **Rosalia** (Rosalia, Rozália, azi **Ro=zavlea**, judeţul Maramureş), **Șieu** (judeţul Maramureş), **Strâmtura** (Barcánfalva, azi Bârsana, judeţul Maramureş), **Botiza** (Batiza, judeţul Maramureş), **Petrova** (judeţul Maramureş), **Leordina** (judeţul Maramureş), **Poenile** de sub munţi (Havasmező, azi **Poenile de sub Munte**, judeţul Maramureş) şi **Cuhea** (judeţul Maramureş), mai ales pentru moartea vărului lor, Mihail, fiul lui Elie, căzut în războiul contra polonilor”[266].

1411, iulie 27, Vișegrad: „Mandatul regelui Sigismund pentru reambularea metale (refacerea hotarelor – n. n.) a moșiilor **Rosalia, Strâmtura, Șieu, Petrova, Leordina, Ruscova, Poenile** (de sub munţi) și **Botiza**. Reambularea metelor anumite se face fără contrazicere şi se introduc în posesiunile lui Stanislau din **Dolha**, cu frații

[266] Mihályi, Joan, de Apșa, *Diplome maramureşene*, Sziget 1900, doc. 95, pp. 166, 167

săi, Joan, Georgiu, Bogdan, și unchii săi, Andrea și Georgiu”[267].

1487, iunie 26, Szigeth: „Magistratul comitatului şi opt nobili aleși adeveresc că nobilul Georgiu din **Șieu**, cu fratele său Toma au inpignorat (zălogit) două sesii de jobagi, una în **Șieu**, altă în **Poenile Șieului**, lui Toma Groza din **Ieud**, pentru 27 florini de aur”[268].

1848: „La 30 sept. 1848, borşenii lui Popa Lupu rup emblemele ungare de pe primărie şi alungă jandarmii din comună, precum şi pe comisarul Ludovic Jura, încredinţat cu recrutarea celor 23 moiscieni şi a celor 58 borşeni. La aceasta, pleacă la **Borşa**, pentru restabilirea ordinii, o companie de soldaţi unguri din **Teceu**, în frunte cu pretorele Vasile Mihalca şi cu Ioan Săpânţanu, preşedintele curții marţiale, împuterniciți de a recurge la toate mijloacele de represalii. Aici însă au fost întâmpinați de 1.000 borşeni înarmaţi cu furci, securi, coase şi pari. Conducătorii borşenilor arătară lui Mihalca un document, semnat de colonelul Urban şi de doi ofițeri din graniță, prin care se adeverea că ei au depus deja jurământul pe împărat. Încercările de a amăgi pe revoltați cu declaraţa că şi ei sunt prieteni cu împăratul, precum şi arătarea vulturului cu două capete, din partea ofiţerilor unguri, au dat greş. În cele din urmă, Mihalca, împreună cu soldaţii, a fost silit să se retragă la **Vişeu**. / A doua zi, **Borşa** a fost ocupata de căpitanul Binder, însoțit de 60 grăniceri români. La apelul său, plecară la **Năsăud** 300 de borşeni, pentru a se înrola sub steagul împăratului. În curând, au sosit la **Vişeu**, pentru întărire,

[267] Mihályi, Joan, de Apşa, *Diplome maramureşene*, Sziget 1900, doc. 99, pp. 175-178
[268] Mihályi, Joan, de Apşa, *Diplome maramureşene*, Sziget 1900, doc. 339, pp. 587, 588

1.526 de ostaşi unguri, din care 600 erau din oraşele regeşti, iar 926 din comitatul Sabolci. Auzind despre aceasta, borşenii an scris lui G. Mihaly că sunt gata să se supună, dar numai cu condiţia să nu fie obligaţi să-şi calce jurământul dat împăratului şi nici să fie recrutați în armata lui Kossuth. Totuşi, la 28 octombrie, ora 14, în faţa forței superioare, **Borşa a capitulat**. Autoritățile au alcătuit aici o tabără de concentrare, unde au adunat toate elementele mai periculoase din regiune. În răstimp, sosind ordin din partea lui Mihaly, ca față de români să se procedeze numai cu blândeţe şi cu vorba bună, românii de pe valea Vişeului n-au mai fost obligați să se înroleze în armata revoluționară. / La începutul lui octombrie, au coborât la **Săcel** 130 de grăniceri români şi, la chemarea lor, au plecat la **Năsăud** sute de țărani de pe Iza, ca să depună jurământul de credință față de împărat. La câteva zile, sosi pretorele Mihalca, însoțit de armată şi, găsind la **Săcel** 400 de țărani gata de plecare în Ardeal, a reuşit să-i împrăştie la vetrele lor. Tot atunci a luat măsuri pentru paza trecătorilor, anunțând pedepse aspre pentru cei care vor îndrăzni să treacă granița. Totuşi, spiritele nu s-au liniştit şi trecerile peste graniță au continuat fără întrerupere. Ba, mai mult, poporul din **Dragomireşti** a spart capul notarului Iosif Balea, pentru că a îndrăznit să propage ideile lui Kossuth, iar în **Ieud**, la protestul lui Chindriş Ionaş, poporul a refuzat să contribuie cu ceva pentru recruți.

Pentru restabilirea ordinii, a fost trimis comandantul Várady, în fruntea batalionului său, cu care, la 7 decembrie, ocupă **Bârsana**, **Strâmtura**, **Rozavlea** şi **Şieul**. Din Șieu el scria Comitatului că săcelenii sunt mai răi decât borşenii şi cerea să i se admită distingerea satului şi împrăştierea populaţiei sale. Cererea însă nu i s-a aprobat,

deoarece, pe lângă opreliștea dată de Mihaly, a mai trimis vorbă şi maiorul Urban, că, dacă se va atinge cineva de viaţa şi avutul ţăranilor români, credincioşii împăratului, va năvăli cu toate forţele ce dispune în Maramureş şi pe unde va trece nu va rămânea piatră pe piatră. Ca urmare, Várady s-a mulțumit să ocupe **Ieudul**, **Cuhea**, **Dragomireștii** şi **Sălişte**a, iar la 13 decembrie ocupă şi **Săcelul**, distrugând totodată drumul ce lega **Dragomireştii** de **Telciu**. În Săcel încă s-a înfiinţat o tabără de concentrare, după modelul celei din Borşa. / Pe Mara şi Cosău, capii tulburărilor erau primarul Berinde Grigore din **Budeşti** şi fruntaşul Pop Andraş al lui Toader din **Giuleşti**, care, însoțiți de mai mulți măreni, au fost personal la **Năsăud** pentru depunerea jurământului de credință față de împărat. După restabilirea ordinii pe Iza şi Vişeu şi după ce intervenţia personală a vicarului Anderco a fost primită cu huiduieli, populaţia de pe Mara şi Cosău a fost silită să se supună în fața forței superioare a armatei, care a înființat, la **Budeşti**, o tabără de concentrare. La 5 decembrie, se semnalează tulburări la **Petrova** şi autoritățile iau măsuri ca revoltații să fie opriți pe dealul Herca, ca nu cumva, uniţi cu cei din **Rona de Jos**, să atace **Sighetul**. Nemulţumiri şi tulburări au izbucnit chiar şi în sânul populaţiei din **Sighet**, care, într-o noapte, a încercat să dezarmeze pe cei 1.500 de ostaşi, încredinţaţi cu paza oraşului. După aceasta, tulburările au încetat de tot, iar populaţia a fost lăsată în pace, cu excepţia celor adunați în taberele de concentrare, care au rămas acolo până la sfârşitul revoluţiei. Maramureşenii au luptat numai alături de împărat şi sub steaguri proprii. Un astfel de steag a adus acasă de pe câmpul de luptă şi bunicul meu, Gavrilă Filipciuc, care era stegarul imperialiştilor de pe **Vişeu**. Steagul a fost ros de şoareci, fiind păstrat în cămara cu

alimente, însă ruda steagului a fost împodobită cu steagul tricolor al sfatului național român din Petrova”[269].

1862: În conscripţiunile familiilor nobile române din anul 1862 sunt menţionaţi „**Petrovay** de Dolha, în comuna Petrova, nobil din 1411, 77 familii.

Papp de Vissó (Vişeu), în comuna Petrova, 2 familii.

Rednik de Gyulafalva (Giuleşti), în comuna Petrova, 2 familii.

Gyenge de Jenófalva (Ineu), în comuna Petrova, 2 familii.

Gorzo de Joód (Ieud), în comuna Petrova, 1 familie.

Bud de Budfalu (Budeşti), în comuna Petrova, 2 familii.

Rácz (Raţ) de Szathmár, în comuna Petrova, 6 familii.

Bertsa, în comuna Petrova, 2 familii”[270].

1904, Diaconovich: „**Petrova**, comună rurală în Ungaria, comitatul Maramureş, cu 3.061 locuitori, români (1.417), ruteni și germani”[271].

---

[269] Filipaşcu, Dr. Al., *Descriere întâmplărilor Revoluţiei din anul 1848-1849*, în *Transilvania*, Anul 74, nr. 1, Sibiu 1943, pp. 161-163

[270] Puscariu, I. Cav de, *Date istorice privitoare la familiile nobile române*, Sbiiu 1892, p. 15

[271] Diaconovich, Dr. C., *Enciclopedia Română*, Tom III, Sibiu 1904, p. 580

PETURLAKA

(lângă Partoş, judeţul Timiş)

1351, august 2, Timişoara: **„**Noi, magistrul Pavel, fiul lui Dominie de **Folt** (**Folth**, judeţul Hunedoara), vicecomite de Timiș, și juzii nobililor din acel loc, dăm de știre că, venind însuși înaintea noastră magistrul Moise, fiul lui Laurențiu de **Ozlar** (lângă Şipet, judeţul Timiş), s-a plâns după cum urmează: că oaspeții din **Mera** (lângă Şipet, judeţul Timiş) au arat, spre paguba lui, jumătatea unui semn de hotar al sus-zisei sale moșii Ozlar, acolo unde fuseseră două movile de hotar și acolo unde fuseseră ridicate trei semne de hotar ale aceleiași moșii a sa, au arat două din acestea, cerându-ne să-i dăm omul nostru care să vadă sus-zisele semne de hotar arate. Iar noi am hotărât să trimitem spre împlinirea celor de mai sus pe omul nostru, Iacob, fiul lui Petru zis Wadun de **Peturlaka** (lângă Partoş, judeţul Timiş). În cele din urmă, înapoindu-se la noi acel om al nostru, ne-a spus că a văzut că, acolo unde fuseseră două semne de hotar, este jumătate dintr-unul și unde fuseseră trei semne de hotar au fost arate două din ele și că a aflat acest adevăr de la toți oamenii de la care se socotea că se cuvine să afle, precum că pomeniții oaspeți din Mera au arat zisele semne de hotar. / Dat la Timișoara, în marțea de după octavele sărbătorii fericitului apostol Iacob, în anul Dom-

nului o mie trei sute cinci zeci şi unu”[272].

1370, iulie 19: „Mai multe văduve şi fiice de nobili îl trag în judecată pe Iacob de Bodon pentru sfertul filial din posesiunile **Partoş** (Toth şi Magyar) şi **Peturlaka**; până la urmă, satul **Tothpartoş** le-a fost dat şi pricina s-a stins”[273].

Klausenburg: Mathiaskirche
Cluj: Matein Church
Cluj: Biserica Matein
Cluj: L'église de Matein

[272] AŞSP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1351-1355), Vol. X, Bucureşti 1977, doc. 52, pp. 47, 48
[273] Haţegan, Ioan; Boldea, Ligia; Ţeicu, Dumitru, *Cronologia Banatului / Banatul între 934-1662*, Timişoara 2006, p. 121

PETURTELEKE

(contopit cu **Sumurduc**, judeţul Cluj)

1358, iulie 15, Turda: Vicevoievodul Dominic scrie juzilor nobililor din comitatul Cluj că i s-au plâns „Ştefan, fiul lui Ladislau, şi diacul Iacob de **Mera** (Mera, judeţul Cluj) că o moşie a fiilor lui Nicolae, fiul lui Beden, numită **Peturteleke** (contopit cu **Sumurduc**, judeţul Cluj) se află între moşiile Mera şi **Sumurduc** (Zumurduk, judeţul Cluj), şi că acea moşie a fost despărţită şi deosebită de moşiile Mera şi Sumurduc cu semne de hotar şi margini de veci, cu privire la care fiii lui Nicolae ar avea acte temeinice, potrivit cărora ei au stăpânit din vechime moşia numită Peturteleke şi se ştie că o stăpânesc de veci. / Drept aceea, cerem şi vă poruncim ca, ducându-vă înşivă la moşia numită Peturteleke… să cercetaţi numitele semne de hotar, precum şi zisele acte ale fiilor lui Nicolae”[274].

[274] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 291, p. 301

PEŢELCA

(lângă Teiuş, judeţul Alba)

1862: În conscripţiunile familiilor nobile române din anul 1862 este menţionată familia „**Nobili** alias **Vaida**, în comuna Peţelca, 2 familii”[275].

1891: Printre examinatorii învățământului de la școala confesională greco-catolică, s-au aflat, în 17 mai, și „Al. Rosciu, preot în **Peţelca**, G. David, învăţător în **Peţelca**”[276].

1913: „O frumoasă nuntă românească s-a serbat, duminecă în comuna **Cricău** (comitatul Albei-interioare). Dl Iuliu Domşa din **Peţelca** (învățător în Peţelca – n. n.) şi-a serbat căsătoria cu drăgălaşa dşoară Ditia Todericiu, din **Cricău**. Un lucru frumos şi vrednic de pildă s-a făcut, la acest praznic familiar, şi anume: **jocul miresei a fost răscumpărat pentru bustul regretatului nostru aviator Aurel Vlaicu**. / Darurile au dat suma de 41 coroane 10 fileri. Au contribuit următorii: / V. Muncuş și soţia sa, nuni, 5 coroane. / N. Cerghizan, preot greco-ortodox, 3 coroane. / N. Muntean, preot greco-ortodox, / L. Fekete, notar, / I.

[275] Puscariu, I. Cav de, *Date istorice privitoare la familiile nobile române*, Sbiiu 1892, p. 55

[276] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LIV, nr. 144, Braşov 1891, p. 5

Lupşan, notar, / A. Kociş, / N. Mitrofan, / I. Todericiu, student cl. VIII gimnazială, câte 2 cor. / F. Niţu, teolog, / I. Mitrofan, / I. Anghel, învățător, / L. Barbu proprietar, / I. Murăşan, subnotar, / N. László, / T. Todericiu, / N. Gliga, / V. Popa, / N. Todericiu, / Ieronim Anghel, / Petru Pasc, / Marina Muntean, / Ioan Todericiu senion, / Ioan Drăgan, câte 1 coroană. / Ioan Preja, 1,40 coroane. / Maria Todericiu 60 fileri. / Ionuţ Rus, 50 fileri. / Veturia Anghel, / Ştefan Beţan, / Petru Dregan, / Milia Receu, / Ana Pasc, / Maria Luca, câte 40 fileri. / Irina Nemeș, / Anica Târt, câte 30 fileri. / Leontina Todericiu, / Leontina Jurca, / Iosif László, câte 20 fileri. / Lăudăm frumosul gest de jertfă al donatorilor şi dorim noroc şi fericire tinerei perechi”[277]. / În perioada interbelică, **învățătorul Iuliu Domșa** din **Peţelca** publica, în „Unirea Poporului”, **poezii umoristice de mare calitate**.

„Iuliu Domşa din **Peţelca** a scris regulat, între 1932-1935 (poezii umoristice, din 1926 – n. n.), frumoase poezii în această gazetă, ca şi în calendar. Ele sunt scrise când de un suflet creştinesc, ca „Întoarcerea fiului rătăcit”, „La Florii” sau „La Crăciun”... / Alături de Tănase Ciuric, a fost unul din cei mai buni făuritori de versuri glumeţe, începând de la „Tânguirea ţiganului”, până la povestea celor 2 evrei care au mâncat muştar. / Prinde, cu aceeaşi ușurință, și glume din lumea satului, ca povestea „Unui peților”, care se lăuda cu pământurile lui, cu turmele de oi și de vite, dar nu îndrăznea să se apropie de aleasa inimii. Ascultaţi ce gândea fata, în ea: / „Vezi de câte ori scap fusu / Torcând colea pe lădiță, / Numai să pricepi, bădiță, / Ori nu ştii că fusul are / Plată de la fată mare: / Uite aşa, câte-

[277] *Românul*, Anul III, nr. 218, Arad 1913, p. 6

o guriță? / Deși ne-a rămas în amintire mai mult prin poeziile sale glumeţe, el a scris, înainte, şi poezii frumoase, de adâncă durere omenească. ca şi „Cântecul pribegiei”, sau aceea frumoasă scrisoare așa de potrivită pentru zilele de azi: „**Din război** – Răspuns la o scrisoare – / Astăzi ţi-am primit scrisoarea / Ce din ţări străine-mi vine / Ş-am ştiut de pe adresă, / Dragule, că-i de la tine. // Zece luni de când e pusă, / Trebe că te-or dus departe, / C-atâtea peceţi, Ioane, / N-am văzut pe nici o carte. // Dare-ar Dumnezeu, Ioane, / Să se pună odată pace, / Că-i păcat de atâta moarte / Și de tot ce azi se face. // Dar te roagă numai, Ioane, / Și-ți va ajuta Fecioara, / Ca să vii să-ți creşti copiii / Și să-ți lucri moșioara”.

Ne-am oprit mai mult asupra acestui harnic colaborator al gazetei, pe care numai moartea l-a oprit ca să nu mai scrie, tocmai ca să-i cinstim amintirea, reproducându-i câteva frânturi din suflet şi condei”[278].

1926: „Oraşul **Turda** a avut protopop român și-n timpurile când s-a făcut unirea cu biserica Romei. La soborul cel mare, din 14 septemvrie 1700, ţinutul Turzii a trimis pe protopopul Pascu, din **Turda nouă**, în fruntea alor 28 de preoți. De atunci şi până astăzi, tractul protopopesc al Turzii a avut un lung șir de protopopi, toţi în legături cu biserica cea străbună a Romei. Cel din urmă a fost Prea Onoratul Iosif Costin, care, pentru povara bătrâneţelor sale, a trecut la odihnă binemeritată. În locul Sfinţiei Sale, Preaveneratul Consitor de la Blaj a numit pe Părintele Ioan Cârnaţiu, **fost preot în Peţelca**, lângă Aiud, pe care cetitorii gazetei noastre îl cunosc atât de bine din scrierile sale, publicate la noi”[279].

---

[278] *Unirea Poporului*, Anul XXV, nr. 52, Blaj 1943, p. 5
[279] *Unirea Poporului*, Anul VIII, nr. 36, Blaj 1926, p. 3

1944: „**Germanii mitraliază populaţia civilă şi aprind satele**. De la 23 august, încoace, aproape în fiecare zi avem alarmă. Avioanele germane „Ştuca” se coboară foarte aproape de pământ şi mitraliază trenurile, gările, orașele și satele, aruncând şi bombe incendiare asupra lor. Astfel, zilele trecute, au mitraliat, în gara **Războieni**, trenul ce venea de la **Ţagu**, din Câmpia Ardealului. Cei ce au fost în tren şi au scăpat cu viaţă și fără de a fi răniţi ne-au povestit că au fost şi câțiva morţi şi numeroşi răniţi. „Ştucas”-urile însă nu s-au mulțumit cu atâta, ci au mitraliat şi pe călătorii care se ascunseseră în cucuruze. Pe urmă, au aprins comuna **Peţelca**, de lângă **Teiuş**. Duminecă, 3 septemvrie, au mitraliat aerodromul și gara **Mediaş** și au mitraliat trecătorii din piață. Pe când bombardau englezii orașele noastre, germanii îi numeau tirani şi neumani, acuma, că mitraliază ei înşişi populaţia civilă, ce părere au despre ei înşişi?”[280].

Beim Pflügen — Ploughing — Au labour — Cu plugul — En labourant

[280] *Unirea Poporului*, Anul XXVI, nr. 37, Blaj 1944, p. 4

PIANU

(sas. Bleschpien, germ. Oberpien, județul Alba)

1761: „Un detaliu care ar putea fi într-adevăr important în configurarea profilului confesional al celor doi fraţi, Stan şi Iacov, este zugrăvirea, în acelaşi an 1761, a **bisericii din Pianu de Sus**, ocupată, încă din 1757, de preoţii ortodocşi Ion, Dumitru şi Moise, aceiaşi care au comandat şi pictura”[281]. / „Anul 1761, atât de tumultuos pentru oricare dintre contemporanii săi, se pare că pentru Iacov a fost unul rodnic, din punct de vedere profesional, fiind angajat să picteze un lăcaş, care ieşise de ceva vreme din anonimat, prin agitația antiunionistă promovată de preoții care i-au comandat și înfrumusețarea, după victoria definitivă a Ortodoxiei, proclamată prin autoritatea generalului Buccow. Este vorba de biserica cu hramul „Cuvioasa Paraschiva”, din **Pianu de Sus**, unde Ioana Cristache-Panait, prin analogie cu pictura tâmplei de la **Acmariu**, atribuită lui Stan Zugravul, pe baza semnăturii acestuia de pe un epitaf, a crezut că vede mâna răşinăreanului stabilit în **Orăştie**. Mult mai versat în opera celui din urmă, Marius Porumb s-a mulțumit să-i constate **picturii de la Pianu de**

[281] Dumitran, Ana; Cucui, Elena-Daniela; Mihu, Elena; Pop, Saveta-Florica, *Iacob Zugravul*, Alba Iulia 2010, p. 22

Sus doar realele calități artistice şi „înrâuririle picturii de tradiție brâncovenească, resimțite de *autorul rămas necunoscut*”[282].

1774: „Într-un document[283] se relatează că vechii corăbieri din **Lancrăm** şi **Pian**, sub diverse pretexte vor să fugă de obligaţia de plutărit (*nautica obligatione*) pentru motivul că n-au hrană. Actul vorbește de îndărătnicia şi împotrivirea corăbierilor şi se cere ca aceştia să fie aduşi la obligaţiile lor chiar cu forţa militară, la „cea deopotrivă datorie, la prestații”, să li se asigure hrana necesară”[284].

1883: „**Covocare**. / Domnii membri ai comitetului central al „Reuniunii învăţătorilor de la şcolile greco-orientale române, din districtul Sas-Sebeş, anumit: Avram Păcurariu, învățător în **Lancrăm**, Z. Mureşan, Avram David, Samuil Roşu, Daniil David, Ilie Savu, învățători în **Sas-Sebeş**, George Benescu, Nicolau Munţiu, învеţățător în **Răhău**, Vasilie Dobre, învăţător în **Deal,** şi Vasilie Dura, învăţător în **Pianul de sus**, sunt rugați a se înfăția, pe duminică, în 27 februarie, la 11 oare a. m., la ședința ordinară, în edificiul şcolii greco-orientale române din **Sas-Sebeş**, locul central al districtului”[285].

1897: „La producțiunea, împreunată cu joc, ce s-a ţinut în **Pianul-românesc**, la 9/21 februarie, în favorul zidirii școlii, au binevoit a suprasolvi următorii domni: Petru I. Comşa (**Sălişte**) 10 florini; / Ioan I. Vulc (**Orăştie**) 5

---

[282] Ibidem, p. 66

[283] Arhivele statului Deva, Fond comit. Hunedoara, Doc. an. 1774, apr. 30, pachet 23

[284] Bassa, Beniamin, *Transportul sării pe Mureş, în secolele XVIII-XIX*, în Arhivele statului Deva, *Sargetia Acta Musei Devensis*, VII, Deva 1970, p. 148

[285] *Telegraful Român*, Anul XXXI, nr. 21, Sibiu 1883, p. 83

florini; / Avram Stanca (**Petroşeni**), Ioan Crăciun (**Dostat**), Fucs Nandor (**Alba-Iulia**), câte 2 florini; / Albert Dörr, N. N, pretor, Sergiu Medean, Dr. Elekes, Victor Săbăduș (toţi din **Sebeş**), Vasilie Aldea (**Lancrăm**), Ioan Ghișa, A. Barb, O. Olariu (toţi din **Rechiţa**), Ioan Bena, I. Radu, G Vulc, Savu Florea, Nicolae Popa (toți din **Pianul-de-jos**), Elie Pop (**Poiana**), Nicolae Hința (**Sibișel**), câte 1 florin; / Nicolae Todoran (**Pianul-de-jos**) 1 florin 60 cruceri; / Savu Timariu (**Pianul-de-jos**), G. Tătar (**Sebeş**) D. Lencrejan și I. Goța (**Răhău**), câte 80 cruceri; / Ioan Pavel (**Lancrăm**) şi A. Hința (**Sebeșel**) câte 50 cruceri”[286].

1908: „Din datele culese cu prilejul adunării de la Sebeş ştim că, până acum, sunt în lucrare, pe acolo: 2 tovărăşii ocazionale pentru asigurarea vitelor, în **Sebeşul-săsesc**; una în **Pianul-de-sus**; una în **Lancrăm** şi una se porneşte în **Pianul-de-jos**. La toate aceste tovărăşii sunt înscrise vite în preț de peste 300 mii coroane și, până acum, s-a plătit, de aceste tovărăşii, pagube de aproape 10 mii coroane. / Pentru mai statornică dezvoltare, însă, toate aceste tovărăşii vor intra, cât de curând, sub scutul **Reuniunii de la Orăştie**, formând o puternică grupă din jurul **Sebeşului**”[287].

1940: „Populația orașului **Sebeș**, în număr de câteva mii, împreună cu cea a comunelor **Petrești**, **Lancrăm** și **Pianul de Jos**, adunată în piața mare, aproape neîncăpătoare, din faţa primăriei din localitate, a ţinut o mare adunare de manifestaţie patriotică și de solidarizare cu fraţii noștri din ţinuturile Transilvaniei, care urmează să fie anexate Ungariei… / Adunarea a fost deschisă şi condusă de neînfricatul român dr. I. Cuşută… / Au mai

[286] *Revista Orăştiei*, Anul III, nr. 17, Orăştie 1897, p. 73
[287] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXXI, nr. 54, Braşov 1908, p. 7

vorbit protopop dr. V. Oana, inginer I. Giurgiu, învăţător I. Zdrenghea, P. Munteanu, preot I. Cărpinişian, judecător N. Chira, dirigintele poştei N. Gărduş, director S. Cărpinişian, preot I. Savu şi Pavel. Oratorii, în cele spuse, au arătat jalea şi revolta sufletească, care a cuprins pe fiecare ardelean pentru nedreptatea ciuntirii Transilvaniei româneşti. / Din masa de oameni cuprinsă de jale şi totodată de dârz patriotism, se auzea adesea strigându-se cu tărie şi hotărâre: „Vrem Ardealul întreg!", „Jos ungurii!". S-a cântat apoi, de mai multe ori, fraze „Murim mai bine-n luptă cu gloria deplină / Decât să fim sclavi iarăşi în vechiul nost' pământ!". S-a manifestat îndelung şi pentru armata română"[288].

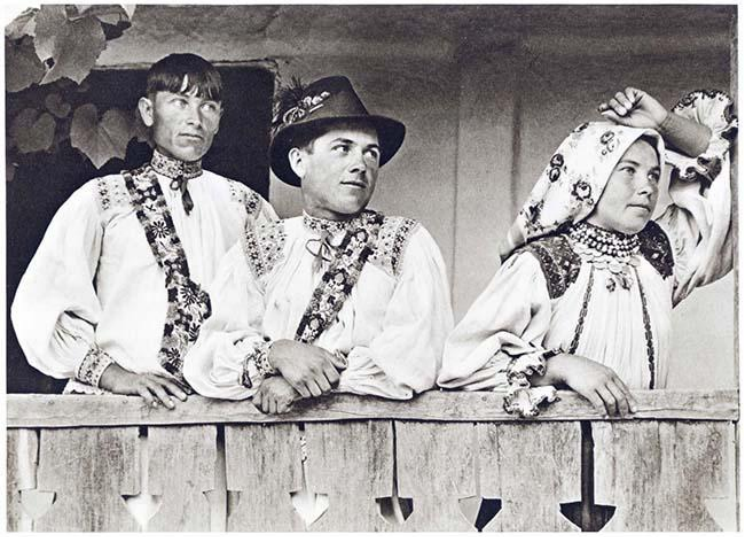

In der Veranda
In the veranda
Boineşti
In pridvor
Dans la véranda

[288] *Universul*, Anul 57, nr. 247, Bucureşti 1940, p. 3

PIATRA CRAVII

(Chechkes, judeţul Alba)

1366, iulie 14, Alba Iulia: Regele Ludovic dă de ştire că, deoarece „biserica catedrală a fericitului arhanghel Mihail (Oradea) din ţara noastră Transilvania şi prelaţii ei au pătimit multe neajunsuri şi au întâmpinat tot felul de supărări nesfârşite, din pricina unei bucăţi de pământ, aşezată între satul numit **Şard** (Saard, Sard, azi **Şardu**, judeţul Cluj), al acelei biserici, şi satul nostru regesc numit, pe ungureşte, **Igen** (Igen, Krappundarff, azi **Ighiu**, judeţul Alba) şi săseşte **Krappundarff**, care ţine de cetatea noastră zisă **Piatra Craivii** (Chechkes, judeţul Alba), pământ pe care oamenii din zisul nostru sat, de multă vreme, l-au ţinut cotropit în întregime, pe nedrept, şi l-au folosit în chip silnic până acum, în paguba pomenitei biserici… am hotărât să poruncim ca pomenitul pământ în pricină, asupra căruia amândouă părţile au scrisori regeşti… să fie împărţit între cele două părţi sus-pomenite în două jumătăţi sau bucăţi deopotrivă… fără a ţine de loc seama de împotrivirea pomenitilor oameni ai noştri din **Ighiu**”[289].

[289] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1366-1370), vol. XIII, Bucureşti 1991, doc. 113, pp. 212-214

1904, Diaconovich: „**Piatra Cravii**, 1.083 m, în apropierea comunei rurale Cricău, comitatul Alba inferioară. Pe culmea ei se află o cetate, una dintre cele mai vechi din Ardeal. La începutul secolului XVI, s-au încuibat între zidurile ei hoți, care prădau și jefuiau satele dimprejur. Regele ungur Ladislau II a poruncit dărâmarea ei, în anul 1512”[290].

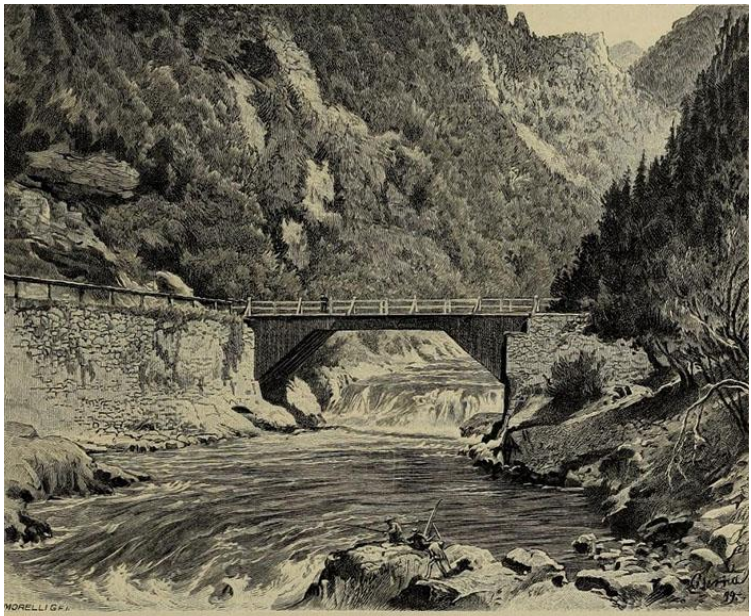

[290] Diaconovich, Dr. C., *Enciclopedia Română*, Tom III, Sibiu 1904, p. 593

PIATRA SFÂNTULUI MIHAI

(cetatea de lângă Tăuţi, numită Sanctus Mychael, Zenthmyhalkwe, Zenthmyhalkuue, judeţul Alba)

1357, iunie 20, Oradea: Capitlul bisericii Oradea raportează regelui Ludovic despre cercetările trimişilor, care „făcând o cercetare stăruitoare, şi pe faţă, şi întrascuns, şi dimpreună, şi în parte, la toţi nobilii, secuii şi saşii şi la alţi oameni, la trei adunări cu obştea nobililor, la felurite soroace, la Turda, Odprhei şi Sibiu… au aflat că cetatea numită **Piatra Sfântului Mihai** (cetatea de lângă Tăuţi, numită Sanctus Mychael, Zenthmyhalkwe, Zenthmyhalkuue, judeţul Alba) e aşezată în hotarele moşiilor capitlului bisericii Transilvaniei şi dintotdeauna şi din vechime, de când s-a pierdut amintirea, a ţinut de această biserică şi trebuie să ţină şi acum; că această cetate au cotropito, odinioară, fără drept, Andrei episcopul şi înaintaşii săi şi au ţinut-o cotropită; iar la săvârşirea din viaţa aceasta a lui Andrei episcopul, Andrei voievodul, lovind în drepturile bisericeşti, s-a înstăpânit cu de la sine putere asupra suszisei cetăţi”[291].

[291] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 158, pp. 148-150

PINTICU

(Pintic, Penthek, Pentuk, judeţul Bistriţa-Năsăud)

1372, ianuarie 20, Sântimbru: Ioan, vicevoievodul Transilvaniei, scrie capitlului bisericii Transilvaniei că i s-a plâns „în numele lui Nicolae, fiul lui Radou de Palasth, că niște moșii ale sale, numite **Teaca**, **Pintic** și **Ida** (Ido, azi **Viile Tecii**, judeţul Bistriţa Năsăud), precum și cele ce ţin de ele, aflate în comitatul Dăbâca, ajunse prin cotropire pe mâini străine, au foarte mare nevoie să fie dobândite din nou și să-i fie date lui în stăpânire. Drept aceea, cerem cu stăruinţă să trimiteţi omul vostru de mărturie, înaintea căruia, omul nostru. Toma, fiul lui Ioan de **Lojard** (Losad, Lusad, azi **Lujerdiu**, judeţul Cluj), sau Gali de **Chirileu** sau, în lipsa acestora, Chilian de **Dileu (**Delleu, azi **Dileu Vechi**, judeţul Mureş**)**, ducându-se la fata locului, pe moșiile numite Teaca, Pintic şi Ida şi la cele ce ţin de acele mosii, și chemând acolo, în chip legiuit, pe toţi vecinii și megieșii acelora, şi fiind ei de faţă, să le dobândească din nou şi, redobândite și despărțite și deosebite de drepturile de stăpânire ale altora, să le dea în stăpânire lui Nicolae, fiul lui Radou, spre a le stăpâni pe veci cu acel drept, cu care se ştie că ţin de el, dacă nu va fi împotrivire din partea cuiva; iar pe împotrivitori, dacă vor fi, să-i cheme înaintea

noastră, să stea faţă cu sus-zisul Nicolae, fiul lui Radou, la un soroc potrivit, spre a da seama de temeiul împotrivirii lor”[292].

1824: „An economic slab. A murit Terezia Devchich, soacra lui Crăciun, în **Rebrişoara**, la căpitanul pensionar Jarda. / Din 1-15 august, caporalul Crăciun a stat la postul de cordun **Priporul Candri**. / Sergentul Ioan Mihailaş a fost avansat sublocotenent şi adjutant al regimentului. / Comuna **Pintic** a clădit imediat, lângă movila din Valea Carelor, o crâşmă, precum şi o vinărsărie (Branntweinhaus), în care a locuit, timp de 13 ani, evreul Avram Isac, ca furnizor de rachiu. / Din 16, finea lui septembrie, regimentul a fost concentrat în **Salva**. / Casa comunală din **Rebra mare**, închiriată de locotenentul Velican, împreună cu alte 10 case, au ars şi, în locul lor, erarul (împărăţia) a ordonat să se clădească, de către locotenentul Klobucsar, o nouă locuinţă pentru locotenent, din material solid”[293].

1825: „În februarie, caporalul Crăciun, ca sergent, a stat la postul de cordon **Coşna**. / În 3 martie, a murit, în **Rebrişoara**, căpitanul pensionar Jarda. / În 24 şi 25 iulie, companiile 8 şi 9 au stat la inspecţia de brigadă în **Salva**. / În 28 iulie, a fost mare inundaţie a Someşului, au fost inundate o parte din cerealele câmpului şi partea satului din sus de biserică era în cea mai mare primejdie. A fost dus de apă podul cel mare peste Someş (la **Nepos**), care apoi, în lunile noiemvrie şi decembrie, iar s-a reclădit. / În 22 august, comuna a înaintat cerere, la consiliul de curte, privitor la extinderea hotarului, mutarea satului sau clădirea podului

[292] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1371-1375), vol. XIV, Bucureşti 2002, doc. 94, pp. 109, 110
[293] *Ziarul grănicerului Vasile Crăciun din Nepos*, în *Arhiva Someşană*, nr. 20, Năsăud 1936, p. 236

peste Someş pe cheltuiala erarului. Rugare zadarnică./ Locotenentul Velican a fost transferat la compania 2, iar locotenentul Iusti a fost detaşat la **Rebra mare**. / Un car de fân costa 10-12 florini m. c. / Cadetul Blaskovici a fos avansat sublocotenent şi adjutant al regimentului. / Comuna **Nepos** a fost zălogită de către satele **Dumitra**, **Pintic** şi **Iad** (Livezi), cu suma de 325 florini v. v., pentru lemne şi păşuni din pădurile săseşti"[294].

1829: „Comandant regiment, Iosif Lebzeltern, locotenent-colonel Harting, 1 maior, Macedon Pop în **Borgoprund**, 2 mai. Luxetics, în **Rebrişoara**, comanda companiei, căpitan Szatsvai, locotenent Hatfaludi, sublocotenent Mihailaş, sergent Andrei; Primar: Todor Rognean. Juraţi: Artenie Pop, Vasile Login şi Vasile Tănase Dumitru. / La ordinul colonelului Lebzeltern, s-au trasat, în regiment, noile drumuri. / Din 16, finea lui septembrie, regimentul concentrat în **Salva**. Din 1 noiemvrie 1929, finea lui martie 1830, a servit **calfa de zidar Gavril Timoc ca învăţător comunal**, pentru leafa de 25 florini v. v. şi lemne necesare. / La târgul din august, a stat Crăciun, cu locotenent Hatfaludi, la inspecţie, în **Bistriţa**. / În 28 ounie, s-a întrunit o comisie în chestia certelor de hotar dintre satele provinciale şi satele grănicere **Rebrişoara**, **Nepos**, **Feldru** şi **Ilva mică**; din partea provincialilor, senatorul bistriţean Gelner şi încă alţi funcţionari, din partea miliţiei, căpitanul Markeschich, sublocotenent Mihailaş şi Gabriel, mai mulţi bătrâni ai comunelor militare şi locuitori din **Dumitra**, **Pintic** şi **Iad**. Nu s-a putut hotărî nimic. / La 1 iulie, sublocotenent Mihailaş a fost avansat ca locotenent şi

[294] *Ziarul grănicerului Vasile Crăciun din Nepos*, în *Arhiva Someşană*, nr. 20, Năsăud 1936, pp. 236, 237

transferat la **Borgoprund**, iar la Nepos a fost numit sublocotenent Schwab"[295].

1833: „În martie, locotenentul von Artel a fost transferat, de la **Rebra mare**, la **Salva**, iar locotenentul Borcocel, de la compania 6, la compania 8 **Rebra mare**. Tot la începutul lui martie, sublocotenentul Negovan a fost avansat locotenent şi, în 11 mai, transferat de la **Nepos**, la **Ruşii Munţi** (Marosoroszfalu) compania 1, iar în locul lui a fost numit, la **Nepos**, sublocotenentul Peichich, care, însă, deocamdată rămâne tot la departamentul militar al comandei generale. / Mulţi tineri s-au îmbolnăvit, vara, şi au murit de vărsat. / În aprilie, s-a clădit noul pod la Pârâul Mutului, pe drumul spre **Rebra**. / În 20 aprilie, comunele **Nepos** şi **Rebrişoara** au adresat comandei generale o petiţie în chestia mejdelor cu dumitrenii, pinticanii şi iedenii. / Majestatea Sa împăratul Franz, cu ordinul Nr. 258, din 25 ianuarie 1832, a acordat rezidenţei ştabului **Năsăud**, anual, **2 iarmaroace**: în 27 mai şi 15 octomvrie. / În 20 mai, au vizitat staţiunea **Nepos** colonelul Hermany, căpitanul Velican şi locotenentul Borcocel, şi au inspectat şi movilele din Valea Carelor, ale dumitrenilor şi pinticanilor, unde stăteau, la dreapta şi stânga, cele două crâşme, clădite de numitele 2 comune săseşti, şi au interzis strict ca grănicerii să-şi care de acolo băuturi. / În 8 iunie, au fost nimicite semănăturile de cucuruz, prin brumă. / În 15 iunie, s-a dispus, în Valea Carelor, o pază permanentă, constatatoare din 1 caporal şi 11 grăniceri, care avea să supravegheze ca evreii, locuitori în crâşmele de acolo, ale dumitrenilor şi pinticanilor, să nu furnizeze băuturi grănicerilor. Paza aceea a încetat şi s-a delăturat în 22 noiemvrie 1835, când era

[295] *Ziarul grănicerului Vasile Crăciun din Nepos*, în *Arhiva Someşană*, nr. 20, Năsăud 1936, p. 239

comandantul regimentului colonelul Stecovici. / În 8 iulie, caporalul invalid Crăciun, împreună cu estimatorul Vasile Istrate şi bătrânii Todor Vărăreanu şi Donise Popiţan, au fost trimişi, din partea companiei, la reînnoirea movilelor de pe muntele neposenilor: Munceii înşiraţi. / În **Năsăud** s-a clădit cvartirul maiorului. pe grădina lui Grigoriţa. / În 7 şi 8 august, a ieşit o comisie, constatatoare din locotenent-colonelul Reininger, căpitanul Velican, locotenenţii Mihailaş şi Negovan, şi mai mulţi martori şi bătrâni din **Rebra mare** şi **Nepos** la locul Temeiaş, obiect de litigiu între Vasile Crăciun şi fraţii Nicolae şi George Login. S-a constatat că fraţii Login au folosit pe nedreptul locul lui Crăciun; deci, pentru faptul că Niculae Login a dus în persoană la înalta comandă generală (**Sibiu**) pâra împotriva comandei regimentului, a fost judecat, conform legilor statutare (kriegsgerichtlich) şi pedepsit la bătaie cu vergile, având să treacă de 4 ori printre şirurile alor 300 grăniceri, postaţi spre acest scop, care pedeapsă s-a şi săvârşit în staţiunea **Rebrişoara**. / În 7 noiembrie, a fost transferat sublocotenentul Runcan, din **Borgo-Rus**, în staţia **Nepos**"[296].

1834: „Comanda regimentului, colonel Hermany, locotenent-colonel Reininger, maiorii Szt Pali şi Betzman, adjutant al regimentului, locotenent Iosif Blaskovici, auditor, căpitanul Schottl, ofiţer de comturi (Rechnungsführer), căpitanul Peichich, medicul regimentului, Reichel, medic primar (Oberarzt) Pfitzinger, capelan: Wisky. / Comandantul companie 8, căpitanul Basil Velican, locotenent Borcocel, sublocotenent Runcan, sergent G. Popp, **primar** Pavel Istrate, **juraţi**: Grigore Lazar, Grigore Ileni şi Grigore Urs, **estimatori**: Todor Cifor şi Todor Rognean,

[296] *Ziarul grănicerului Vasile Crăciun din Nepos*, în *Arhiva Someşană*, nr. 20, Năsăud 1936, p. 240

păstori la boi: Dumitru Rognean şi Grigore Lup Cifor, **păstori la vaci**: Demian Palagi şi jelerul George Colcer, **păstor la cai**: Dănilă Onoae, **păstori la porci**: Natul Petri şi Necita Rognean. / Lipsă de nutreţ. Un car de fân, 12 florini, de paie, 8 florini v. v. O merţă de grâu, 3 florini, o merţă cucuruz, 2 florini. / În 11 mai, s-a iscat, între locuitorii saşi din **Dumitra** şi grănicerii din **Nepos** ceartă la mejde, în Tinoasa şi în Valea Carelor, cu care ocazie a fost omorât dumitranul Pitter Kelond. / În 6 şi 7 iunie, a ieşit o comisie de reambulare la mejdele de litigiu cu comunele săseşti **Iad**, **Pintic** şi **Dumitra**. Comisia: maiorul Betzman, căpitanul Velican, locotenenţii Borcocel, Mihailaş şi Negovan, din partea magistratului bistriţan senatorul Schankebank şi încă un alt senator, apoi din ambele părţi, cu mai mulţi juraţi, martori, bătrâni. Nu s-a hotărît nimic. / **În Năsăud s-au clădit**: cvartirul maiorului al 2-lea, cu etaj, pe grădina lui Grigoriţa, apoi **şcoala trivială**, în Gura Uliţii, pe grădina cedată de Prădan, înaintea fântânii aflătoare acolo, precum şi un **edificiu pentru paza staţiunii**, în piaţă, înaintea grădinii decedatului sublocotenent pensionar Ştefănii (Stephani). / În iulie, sergentul demisionat şi candidatul de preot Georgiţa a fost sfinţit şi întărit ca **preot în Rebra mare**. / În octombrie, **s-a reparat şcoala comunală din Nepos**, sub comanda sublocotenentului Runcan şi, din 1 noiembrie – finea lui martie 1835, precum şi mai departe. a funcţionat ca **învăţător caporalul invalid Vasile Crăciun**. / Dl învăţător (institutor) primar (Oberlehrer) Ioan Marian a fost transferat, de la regimentul I valah grăniceri, la regimentul II, ca institutor şi vicar. / În 8 noiembrie, sublocotenentul Runcan a fost transferat la compania 9, şi, în locul lui, adus sublocotenentul Reichel, de la compania 5, la 8, însă acesta, în 10 noiemvrie. a fost detaşat la ştab,

în **Năsăud**, la **banda de muzică** (comandant al bănzii Hautboiştilor-hobistaşilor). / În cursul primăverii, a murit Directorul şcolar Ernest Istraie. / Din 1, până la finea lui septembrie, caporalul invalid Basil Crăciun a stat la postul de cordun **Tihuţa**, împreună cu locotenentul inginer (Bau-officier) Nagy. / Începând cu 1 noiemvrie, sub institutorul şi vicarul Marian, **s-a sistat folosirea literetului vechi (chirilic)** în şcolile regimentului şi **s-a introdus scrierea cu litere latine**"[297].

1836: „Locotenentul Benigni a fost numit şi mutat la Viena, în locul lui, în **Rebra mare**, locotenentul Mihailaş; stegarul Hersenyi, mutat, din **Parva**, la compania 9. / La compania **Rebrişoara** era subofier sergent Catarig. / În 1 aprilie, s-a făcut revizia conscripţiei, prin Excelenţa Sa general de divizie Pidol şi comisarul său, în **Rebrişoara**, cu care prilej comunele **Rebrişoara** şi **Nepos** au voit să-i înmâneze, în chestia pădurilor în litigiu cu saşii dumitreni, Pinticanii şi iedenii aduc o jalbă, care însă nu fu acceptată. Tot aşa, n-a fost acceptată nici rugarea neposenilor ca podul lor peste Someş să fie întreţinut de erar (împărăţie). Aşa că satul **Nepos** a trebuit să repare podul încă în acea primăvară. / Din 18-22 iulie, a ieşit comisie în chestia mejdelor litigioase din des amintitele comune săseşi şi româneşti şi s-au reînnoit movilele care, conform instrumentului metal din 1777, aveau să stea pe vârfurile dealurilor care domină Someşul, şi care s-au ridicat incorect numai de către satele săseşti **Iad**, **Pintic** şi **Dumitra**. În comisie au fost 4 domni din **Bistriţa**, maiorul Betzman, căpitanul auditor Schottl, căpitanul Borcocel, locotenenţii Negovan şi Ilieş, sublocotenentul Inczédy, apoi primari, juraţi etc.,

[297] *Ziarul grănicerului Vasile Crăciun din Nepos*, în *Arhiva Someşană*, nr. 20, Năsăud 1936, pp. 241, 242

grăniceri. / **În august, a fost holeră**. / În octombrie, **a ars a patra parte a oraşului Bistriţa**. / Cu finea lui octombrie, a fost demisionat Crăciun din postul de învăţător şi, în locul lui, a păşit sergentul invalid Alexa, cu leafa anuală de 40 florini v. v. şi folosul grădinii şcolii”[298].

1837: „Comandant regiment, colonelul Stecovich, locotenent-colonel Molnar, maiori Szt Pali şi Betzman, adjunct regiment locotenent Blaskovich, auditor – căpitanul Schottl, ofiţer conturi – Peichich, capelan – Wisky, vicar şi director şcolar – Ioan Marian. Comandantul institutului militar stegarul (Fähnrich) a Bui (a murit în februarie 1844), econom Basil Moţ, tamburul regimentului Emanuel Pinka (mort în acest an), comandant companie căpitanul Velican, locototenentul Mihailaş, în locul lui Inczédy, numit la **Nepos** sublocotenentul Minier, stegar Krstich (numit la 1 aprilie, ca sublocotenent la **Rebra**), sergent Paul Catarig. / În februarie, s-a lăţit, peste tot teritoriul regimentului, **boală de febră, tuse, junghiuri** (gripă) etc. / La 15 martie, satele **Rebrişoara** şi **Nepos** au aşternut, la brigadă, jalbă în chestia certelor de hotar cu saşii din **Dumitra**, **Pintic**, **Iad**, jalbă redactată de Basil Crăciun. / La finea lui martie, caporalul Petru Luchi, paznicul (Aufseher) institutului militar, a fost avansat sergent. / În martie, a redijat Basil Crăciun în chestia certelor dintre satele săseşti şi româneşti o jalbă, pe care, însoţit de **primarul Nicolae Marti din Feldru**, a înmânat-o arhiducelui Ferdinand, în **Cluj**. / Din cauza că, în lunile aprilie şi mai, a plouat continuu, a urcat mult preţul cerealelor. / În mai, sergentul Rainer s-a căsătorit cu fiica căpitanului Velican şi a fost comandat la agenţia din **Iaşi**. / În 12 septembrie, a ars a treia parte a satului săsesc

[298] *Ziarul grănicerului Vasile Crăciun din Nepos*, în *Arhiva Someşană*, nr. 20, Năsăud 1936, pp. 243, 244

Iad. / În septembrie, omizile au mâncat tot curechiul (varza). / În 11 octombrie, Vasile Crăciun, împreună cu sergentul Alleca (Alexa) şi fruntaşul Calistru Tofan, au plecat la **Telciu** pentru a copia procesul verbal (Comissions Protocol) privitor la muntele litigios, Munceii înşiraţi. Tot în chestia aceasta litigioasă cu locuitorii din **Coşna** s-a ţinut, la faţa locului, şi cercetare şi pertractare, în prezenţa sublocotenentului Minier, a coşnenilor şi a mai multor săteni din **Nepos**. / Încă în 15 martie, primarul Nicolai Marti din Feldru ceru concediu de la regiment, spre a călători la **Cluj** şi **Alba Iulia**, în chestia unor documente privitoare la certele de hotar ale celor 4 comune româneşti şi 3 comune săseşti"[299].

1839: „Ofiţeri noi: maiorul Iovich, în **Năsăud**, locotenentul Kafka, în **Rebra**. În ianuarie, evreul Filimon, de la crâşma dumitrenilor din Valea Carelor, a donat un orologiu de perete pe seama şcolii comunale **Nepos**. / Zăpada iernii nu s-a topit nici în aprilie, aşa că, la Paşti, era cale minunată de sanie. Au întârziat lucrările la câmp, lipsă de fân. / Primăvara, s-a reclădit podul peste Someş, de maestrul Svoboda. / În 26 mai, ceartă şi bătăi cu **pinticanii**, în Valea Corbului, de unde aceştia voiau să mâne 40 boi ai **neposenilor**. / Anul foarte roditor, călduri aproape insuportabile. / În noiembrie, a murit locotenentul Negovan, în **Borgo-Prund**. / Primăvara, s-a clădit solid drumul de la Podul **Ilvei mici,** până la hotarul **leşenilor**, apoi s-au clădit, din nou, podurile din Gura Strâmbei, din Gura Bori, şi în Gura Leşului. / Vara şi toamna, din sus şi din jos de comuna **Nepos**, s-au construit, de-a lungul Someşului, întărituri şi diguri. / Pentru toamna şi iernile anilor 1839 şi 1840, s-a

[299] *Ziarul grănicerului Vasile Crăciun din Nepos*, în *Arhiva Someşană*, nr. 20, Năsăud 1936, pp. 244, 245

interzis strict tăierea de lemne, cum şi păşunatul în terenul de ceartă dintre comunele româneşti şi săseşti. / S-a năruit casa comandantului regimentului, colonel Luxetich, în **Năsăud**"[300].

1844: „În septembrie, colonelul Luxetich a fost avansat general şi locotenent-colonelul Iovich, colonel şi comandant al regimentului. În octombrie, au fost transferaţi: maiorul Van der Müll, de la **Năsăud**, la **Prund**, şi maiorul Hatfaludy viceversa. / În 24 noiembrie, sublocotenentul Feldegy a fost numit la **Cernăuţi**; în locul lui, în **Nepos**, sublocotenentul Philippovich, care, în mai 1845, a fost mutat la Banat. / La **izvorul de saramură din Pintic** s-a clădit o casă de pază şi, în 1845, s-a instituit pază permanentă, din regimentele de linie"[301].

1848: „Dacă defileul Mureșului ar fi permis, din punct de vedere geografic, o izolare mai desăvârșită, e foarte probabil că s-ar fi putut ajunge la aceeași grandioasă ridicare sub arme, cum a știut să o realizeze providențialul Avram Iancu în Munţii Apuseni. Poporul de rând își dovedise loialitatea față de împărat, din prima clipită, alergând să se înroleze sub steagurile colonelului Urban toată suflarea. Dezastrul fulgerător, suferit de acesta, zădărnici însă, pentru câtva timp, organizarea militară a ținutului. O nouă inițiativă, venită de astădată dinspre Câmpie, era menită să adune toate fărâmele risipite într-o vijelioasă încrâncenare a tuturor puterilor. Mâna de meșter, chemată să modeleze sufletul mulțimii în tiparnița disciplinei militare şi să altoiască în conștiința colectivă idealul aspirațiilor

[300] *Ziarul grănicerului Vasile Crăciun din Nepos*, în *Arhiva Someşană*, nr. 20, Năsăud 1936, pp. 245, 246
[301] *Ziarul grănicerului Vasile Crăciun din Nepos*, în *Arhiva Someşană*, nr. 20, Năsăud 1936, pp. 249, 250

naționale, era Constantin Romanu-Vivu, prefectul legiunii XII mureșene. / Delegat din partea comitetului național de împăciuire din Sibiu să ridice poporul românesc de pe Câmpie și Mureș sub arme, Constantin Romanu, ajutat de părintele Ștefan Moldovan, din comuna sa natală **Pintic**, a reușit, în scurtă vreme, să strângă în jurul său ca la vreo 6.000 oameni înarmați primitiv, dar cu atât mai fanatici luptători pentru dezrobire. / Detașamentele secuești ce apucaseră, de la Agyagialva pe Mureș, în jos, spre **Iernut**, se izbiră de gloatele conduse de Constantin Romanu, la **Aţintiș** și **Cecălaca**. Îmbrâncirea îndârjită se sfârși cu înfrângerea bandelor secuiești, dar lupta se continuă de-a lungul Mureşului, până la **Cuci** şi Iernut unde, la 3 noiemvrie 1848, fură decimate ultimele rămășițe ale brigăzi secuiești. Vitejia românească își primise botezul de sânge”[302]. „La **Aţintiş** şi **Cecălaca** fură izbiţi, la 31 octombrie, de legiunea lui Roman. De astădată, gloatele române smulseră învingerea completă şi secuii, decimaţi, s-au retras în plină debandadă. În zadar încearcă, atunci, contele Lazar, în trei zile consecutive, să rupă cordonul de fier şi să-şi facă trecătoare peste Mureş. Toate atacurile fură înecate în sânge şi unul după altul, trei poduri bătute în pripă, fură distruse de legionari. În 3 noiembrie, întreaga coloană a secuilor se retrăgea în fugă spre **Iernut** şi **Târgu-Mureşului**, lăsând în mâna românilor o imensă pradă, tot rodul jafurilor barbare, în 5 noiembrie, când gloatele de pe Târnava Mică, de sub conducerea tribunilor Bianu şi Nicolae Pop, sprijinite de câteva detaşamente de soldă şi regulaţi, reunite cu legiunea a XII-a, îi înconjurară la **Iernut** şi **Cuci**,

[302] Ceuşianu, Alexandru, *Vremuri de osândă. Revoluţia 1848/1849 din perspectiva unui orăşel ardelenesc*, în *Ţara Bârsei*, Anul VI, no. 6, Braşov 1934, p. 539

brigada secuiască fu complet distrusă, husarii lor, împreună cu căpitanul Pünkösdy, fură luaţi prinzonieri, iar comisarul guvernului abia izbuti să se strecoare la Târgul-Mureşului şi, de acolo, spre secuime”[303].

1879: „În o singură pretură (plasă), a Rodnei, limitrofă cu Bucovina lupii și ursii au mâncat, în cele 10 luni ale anului, 56 cai, 65 vite cornute, 420 oi și capre, cum și 40 de porci... / La **Pinticu**, din toți mânjii care erau în stava (herghelia) de cai, au rămas numai 6, pe toți ceilalți i-au mâncat lupii. Vulpile vin, ziua mare, prin sate și mănâncă găinile, iar iepurii de câmp vin în grădini și rod scoarța pomilor”[304].

1881: „Candidarea de deputat a primit-o dl redactor Bartha Miklos, apoi s-a constituit un Comitet de acţiune, compus din vreo 15 persoane: maghiari, saxoni şi doi români, în persoanele domnilor Teodor Papp, preot greco-catolic în **Fărăgău**, si Todor Domşa, preot greco-catolic în **Pintic**. Deşi fiiul respectatului preot din Fărăgău e scrib la preşedintele Kossuthianilor, cu toate acestea nu-mi vine a crede că dl preotu din Fărăgău să fi abzis de crezul său naţional şi român, profesat până acuma, si acum, deodată, să fi trecut în tabăra Kossuthianilor, numai din demnul de compătimire motiv că urăşte pe preşedintele Clubului national Român, ales cu unanimitate, în colegiul electoral al **Tecei**! / În adunarea Kossuthianilor s-au prezentat vreo 60-70 persoane, de la care dl Bartha, de bunăseamă, nu va căpăta mai mult 10 voturi. Căderea dlui Bartha Miklos, în acest colegiu electoral, e mai mult că şi toată lumea indiferentă se miră că cum dl Bartha nu o prevedea aceasta. Trebuie să

[303] Retea, Vasile, *Constantin Romanu-Vuvu / Prefectul legiunii XII / în anii 1848-1849*, Târgu-Mureş 1937, p. 31
[304] *Observatorul*, Anul II, nr. 91, Sibiu 1879, p. 365

mai adaug că a fost să vină şi dl Ugron Gábor, cunoscutul colega de acţiune al dlui Bartha, cu intenţiune de a nimici Rusia şi România… însă o telegramă ne-a înştiinţat că nu va veni”[305].

1881: Printre premianții expoziției române de la Sibiu din 1881, cu diplome de recunoștință, se afla și „Toma Maria, camașă, din **Pinticu**”[306].

1881: „Din **Teaca**, ni se relatează: / În 20 august, pe la orele 5-6 după-amiază, a venit, de către apus, un orcan teribil cu gheață și ploaie, care, deși a durat doar 5 minute, totuși a fost în stare să nimicească tot ce i-a stat în cale, precum vii, grădini, verdețuri, pomi, cucuruze. Clăile de grâu de pe hotar le-a răsturnat, risipit și amestecat, așa că nu se mai știe care a cui a fost. Care încărcate cu bucate au fost răsturnate. Capete de oameni au fost sparte de gloanțele de gheață, precum și toate ferestrele care erau situate în fața arcanului. În comuna vecină, **Arciudinu** (Erked), orcanul a fost și mai turbat. Acolo au fost ruinate mai multe case, siuri și grădini, între care parcul comitelui Bethlen a suferit mai mult. În comuna învecinată **Pinticu**, nu s-a întâmplat nici o pagubă, pentru că preotul de acolo a pus să tragă clopotele și orcanul s-a speriat de sunetul lor și a luat altă direcțiune”[307].

1887: „În ziua de 7 septemvrie, când s-a săvârşit înmormântarea tinerei preotese, locuitorii din **Teaca** alergară întru ajutorul comunei românești **Pinticu**, unde izbucni un mare incendiu. Frumoasa casă parohială era în flăcări și poate mai multe ar fi ars, dacă bravilor **pompieri din Teaca** nu le-ar fi succes a localiza focul. Împreună cu casa

[305] *Gazeta Transilvaniei*, Anul XLIV, nr. 44, Braşov 1881, p. 3
[306] *Gazeta Transilvaniei*, Anul XLIV, nr. 124, Braşov 1881, p. 2
[307] *Observatorul*, Anul I, nr. 66, Sibiu 1878, p. 4

parohială, i-au ars preotului Teodor Domşa grâul, cucuruzul, împreună cu tot ce se afla în pod, în grânar, cuină, şi abia câteva mobile i s-au putut scoate din casă, şi încă şi acelea ca vai de ele. Acest demn preot, care este tată la 5 copii, dintre care doi la școală, în **Bistrița**, arzându-i toate, a rămasă în o perplexitate ce nu se poate descrie. / E foarte dureros când, în asemenea cazuri, se află unii, şi încă dintre colegi, care se poartă cu indiferență. Mă mir cum de protopopul tractual sau cel puţin vice-protopopul nu a alergat, până acum, la **Pinticu**, pentru a aduna curatoratul şi a face paşii necesari pentru grabnica reedificare a casei parohiale. / Acei domni mărinimoși, care ar voi a da mână de ajutor, să binevoiască a se adresa, de-a dreptul, la păgubitul, în comuna **Pinticu** (Sz. Pentek), poşta ultimă **Teaca** (Teke)"[308].

1889: „**Vrea să se maghiarizeze**. Sub titlul acesta reproduc ziarele ungurești următoarea știre: / „Inspectorul de şcoli al comitatului Bistrița-Năsăud a raportat, în şedința din urmă a comitetului administrativ, că proprietarii și gazdele din **Pinticu** (Pintak) au cerut de la el ca să le dea un mijloc de a putea învăța copiii lor, cât mai curând, limba ungurească, de care au așa mare lipsă. Roagă pe inspectorul ca să le trimită cărți de școală ungurești, adăugând că învățătorul şcolii comunale îi va învăța ungurește!. / Pentru ca bucuria „patrioților" să fie şi mai mare, foile ungurești observă şi aceea că locuitorii comunei **Pinticu** sunt saşi, aflându-se printre ei presărat, abia ici, colea, câte un maghiar. Aşa departe să fi ajuns saşii? Nouă nu ne vine a crede, nu știm însă ce cred foile naționale săsești"[309].

1902: „Prin luna octombrie, aduserăm şi noi ştirea că, sub un pod de pe drumul dintre **Pintic** și **Nepos**, s-a

[308] *Gazeta Transilvaniei*, Anul L, nr. 193, Braşov 1887, p. 2
[309] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LII, nr. 49, Braşov 1889, p. 2

găsit cadavrul unui om mutilat în mod bestial. Mult timp nu s-a putut constata identitatea victimei, nici nu s-a putut descoperi făptuitorul. Abia pe la sfârşitul lunii trecute (noiembrie) s-a constatat, că mortul era călugărul Ştefan Constantin din **Ilva Mare**, care, de ani de zile, umbla prin comunele de pe Bârgae și de pe Someș, mângâind oamenii cu rugăciuni şi sfaturi bune. Călugărul strânsese, din darurile ce le primea, câteva sute de florini. Banii şi-i plasa, de obicei, la institutele de economie, dar se întâmpla că dădea la oamenii lipsiţi şi împrumut. Între alții, îi era dator şi George Vartolomei, din **Rebra**, cu 600 coroane. Călugărul a mers, în noaptea de 8 octombrie, la Vartolomei, care l-a primit bine. Văzând, însă, că Ștefan Constantin are la sine o sumă mai mare de bani, l-a cuprins ispita diavolului şi, când oaspele dormea, l-a omorât cu securea, jefuindu-l de toţi banii săi, în sumă de vreo 800 coroane. Apoi, luând cadavrul, l-a ascuns sub un pod, unde l-au găsit, a doua zi, copiii care păzeau vitele. Jandarmii din **Feldru** au descoperit, zilele acestea, urme de sânge în casa lui Vartolomei şi, luându-l la interogatoriu, şi-a mărturisit crima. Asasinul fu transportat la penitenciarul din Bistriţa, unde este ținut în prevenţie, până i se va face judecata”[310].

1934: „În zilele de 5 şi 6 august, s-au ţinut misiuni sfinte în comuna **Pinticu**. Preot misionar a fost Onoratul Domn Iosif Pop, preot în **Galţiu**. Sfintele misiuni au început în 4 august, la vecernie, şi s-au terminat joi, dimineaţă, cu Sfânta Liturghie, când părintele misionar a plecat din comună. / În aceste zile de mare praznic sufletesc, s-au mărturisit şi cuminecat mulţi credincioşi. Părintele misionar a fost ajutat, în misiunea sa, de Mult Onoratul Domn

[310] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXV, nr. 273, Braşov 1902, p. 3

Dionisie P. Decei, protopop tractual, Onoratul Domn Iuliu Dorga, preot în **Logig**, Onoratul Domn Tatar, preot în **Archiud**, Onoratul Domn Moldovan, preot în **Budurleni**, Onoratul Domn Friciu, preot în **Posmuș**, Onoratul Domn Ioan Morariu, preot local. Cântările la Sfânta Liturghie au fost cântate de un mic cor, înfiinţat anume în apropierea sfintei misiuni.

Luni, 6 august, la vecernie, Mult Onoratul Domn protopop tractual a ţinut o mică cuvântare, mulțumind părintelui misionar pentru că a semănat cuvântul Domnului în inimile credincioșilor. Cuvinte de mulţumită a rostit şi părintele local Ioan Morariu. / Cu ocazia sfintei misiuni s-a pictat sfânta Biserică şi s/a făcut sfinţirea ălor 2 clopote noi, în greutate de 240 kg, dintre care unul a fost donat de credincioşii Teodor şi Marina Buta, aflători in America. Unul a fost cumpărat de onoratul curatorat local. Ţinem de cuviinţă să mulţumim donatorilor Teodor şi Marina Buta, pentru darul de 18.500 lei, cumpărând clopotul cal mare. Bunul Dumnezeu le răsplătească, iară curatoratului, sănătate, ca să mai poată chivernisi averea sfintei Biserici”[311].

1935: „În comuna **Pinticu**, județul Mureș, înainte de anul 1928, erau 2 crâșme, iar de atunci nu mai este niciuna. La stăruința preotului local, părintele Ioan Morariu, consiliul comunal a **transformat localul crâșmei comunale în Casă culturală**, făcând o reparaţie radicală, în sumă de 16.000 lei. Noul așezământ de lumină s/a deschis în ziua de 7 iulie 1935, cu un program frumos, compus din conferinţe şi recitări. În aceeaş zi s-a sfințit şi o troiță frumos lucrată în lemn, troiță dăruită comunei **Pinticu** de Dr. Eugen Nicoară, preşedintele „Astrei” **Re-**

[311] *Unirea Poporului*, Anul XVI, nr. 38, Blaj 1934, p. 7

ghin, în numele ei. Troiță se ridică în onoarea și pomenirea eroului tribun Constantin Romanu zis Vivu”[312].

Magyaren aus Becze.

[312] *Unirea Poporului*, Anul XVII, nr. 28, Blaj 1935, p. 8

PIŞCHIA

(Pysky, judeţul Timiş)

1365, martie 7, Arad: Capitlul bisericii de Arad dă de ştire că, înfăţişându-se „Konya de **Murani** (Murun, judeţul Timiş), în numele lui Andrei şi Ştefan zişi Chepe de **Gherteniş** (Gertyanus, azi **Ghertiniş**, judeţul Caraş-Severin), stăpânii săi, a făcut întâmpinare şi împotrivide, oprind pe nobila doamnă Ossana, fiica, şi pe Filip şi Mihai, fiii lui Iacob de Saar, de la vânzarea, zălogirea şi înstrăinarea părţilor lor de moşie ce le au în **Pişchia** (Pysky, judeţul Timiş) şi **Nadăş** (Nadast, judeţul Caraş-Severin), aflătoare în comitatul Timiş, iar pe Ioan zis Bonch şi pe oricare alţii de la cumpărarea şi luarea lor în stăpânire”[313].

1378, mai 26: „Regele cere capitlului din Arad să-l introducă pe Andrei Chep de **Gherteniş** în stăpânirea posesiunilor **Pişchia**, **Nadăş** şi **Erdeuhegh** din comitatul Timiş”[314].

1932: „De o lună, încoace, șefii posturilor de jandarmi din **Pişchia** și **Cadăr** s-au pus să șicaneze pe aderen-

[313] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1361-1365), vol. XII, Bucureşti 1985, doc. 391, pp. 408, 409
[314] Haţegan, Ioan; Boldea, Ligia; Ţeicu, Dumitru, *Cronologia Banatului / Banatul între 934-1662*, Timişoara 2006, p. 134

ții noștri, într-un mod absolut balcanic și barbar. / În preziua Ajunului, jandarmii din **Pișchia** au arestat, în **Seceani**, pe dl profesor Nicolae Mihuţiu, pe care l-am trimis acolo ca să ne încaseze abonamentele restante şi să împlinească formalitățile de înscriere a membrilor noi, care doresc să se înscrie în „Liga Apărării Naţionale Creștine". / Dl Mihuţiu a fost dus, pe jos, la **Pişchia**, de unde, prin 4 posturi, a fost adus la Timișoara, 46 km pe jos, prin noroi, fără cea mai mică vină și în modul cel mai ilegal"[315].

1933: „**Frumoasa manifestaţie din Pişchia**. / Duminecă, în ziua de 13 septembrie, P. N. C. a ţinut, în comuna **Pişchia**, o frumoasă manifestare națională, sfinţindu-se drapelul organizației P. N.C. / Din partea organizaţiei centrale județene a fost delegat Dl casar general Nicolae Vasilie. La sosirea trenului în gara **Pișchia**, dl casar general N. Vasilie a fost întâmpinat de poporul din sat, în frunte cu Dl Preot David Coriolan și comitetul organizaţiei, cu dl preşedinte Petru Datcu. / Fanfara din localitate a intonat „Marș eroic", de marele nostru maestru Sabin Drăgoi, după ce părintele Coriolan David urează bun sosit Dlui N. Vasilie, în numele organizaţiei locale şi a tuturor delegațiilor P. N. C. din satele din jur"[316].

[315] *Svastica Banatului*, Anul VI, nr. 1, Timişoara 1932, p. 2
[316] *Graiul Românesc* (*Svastica Banatului*), Anul X, nr. 8, Timişoara 1933, p. 4

PLEŞCUŢA

(magh. Peleskefalva, judeţul Arad)

„Nicolae Vlassa, secondat de M. Takács, de la Muzeul din Aiud, începe, în luna iunie 1972, cercetări de suprafață, care sunt continuate prin săpături sistematice, până în 1982 (împreună), în necropola semnalată la **Bogza Poenarilor** – **Dealul Velii**, aflat în hotarul localităţilor **Poiana Aiudului** – **Vălișoara**. În răstimpul celor peste 10 ani de cercetări, au fost săpați 13 tumuli din necropolă (tumulii XIV, XV și XVI fiind săpați în anii 1983-1985 de M. Takács) și au fost semnalati noi tumuli și necropole în zonă: la **Țicul Mare** – un tumul uriaş, si alti patru, în apropiere, la **Țicul Mic** – doi tumuli, la **Pleşcuța** – un tumul, toate aflate în hotarul satului **Poiana Aiudului**, din zona Cheilor Vălișoarei (sau Aiudului)... / În perioada cercetărilor, N. Vlassa a cercetat amănunţit literatura de specialitate, a identificat o parte din materialele vechilor cercetări, a precizat corespondentele între diversele ilustraţii”[317].

[317] Vlassa, N.; Takács, M.; Lazarovici, Gh., *Mormintele tumulare din Banat și Transilvania din perioada eneolitică târzie*, în Muzeul Naţional de Istorie a Transilvaniei, *Acta Mvsei Napocensi*, XXII-XXIII, Istorie, Cluj-Napoca 1985-1986, p. 60

1784: Răscoala lui Horia, Cloşca şi Crişan: „Țăranii din judeţele Zarand şi Hunedoara voiau să înceapă revoluţia în ziua de Bobotează a anului 1785, iar ţăranii din comitatul Albei, în luna lui mai a aceluiaşi an. / Joi, **28 octombrie 1784**, fiind zi de târg la **Brad** (comitatul Zarandului), își face apariția aici căpitanul Crișan, ca trimis din partea lui Horia, şi, ascuns sub podul de peste Criş, cheamă la dânsul pe mai mulți țărani din diferite sate, cărora le spune că Horia a fost la Viena, la împăratul, de la care a adus ordin ca ţăranii români să capete arme şi să nu mai facă nici un serviciu nobililor. Spre încredințare, Crișan arătă țăranilor crucea de aur a lui Horia şi-i invită ca, pe duminica viitoare, 31 octombrie, să vină, din fiecare sat, câte 3 sau 4 țărani, la biserica din **Mesteacăn**, ca să asculte porunca împărătească. / În ziua de 31 octombrie, se adunase, în secret, la biserica din Mesteacăn, vreo 600 ţărani din districtul Zarandului, al Hunedoarei şi din munţii Abrudului. La adunarea aceasta, Crișan înfățișă ţăranilor crucea de aur şi o scrisoare, apoi le făcu cunoscut că Horia, fiind bolnav, nu poate asista la adunare, dar că l-a însărcinat pe dânsul să vină şi să le spună că, din ordinul împăratului Iosif II, să se ducă cu toţii la **Alba Iulia**, ca să primească arme şi să fie grăniceri, împăratul lăsând la libera voie a fiecăruia sau de a fi militar, deci scăpat de iobăgie, sau de a face, şi de aici, înainte, serviciu de iobagi, pe seama nobililor.

În ziua de 1 noiembrie, țăranii întruniţi la Mesteacăn ajung, în drumul lor spre Alba Iulia, ca să primească arme, în satul **Curechiu**, însă în număr cu mult mai considerabil. Mulțimea poporului crescuse enorm. În aceiaşi zi, noaptea, târziu, sosiră la Curechiu subprefecții Mihai Gal din **Baia de Criş** şi Wolfgang Nalaczi din **Brad**,

însoţiţi de o gardă de 4 soldaţi, ca să prindă pe căpeteniile țăranilor, în special pe Crișan. Dar mulțimea de ţărani, aflând de veste, dau alarma prin chiote, trag clopotele de la biserică şi se aruncă, din toate părțile şi cu ceea ce apucară în mâini, asupra celor doi subprefecţi, pe care îi uciseră pe loc. Gornicul Petru Kara din **Criştior**, spionul nobililor, fu prins şi executat imediat, din ordinul lui Crișan, iar cei 4 soldați fură dezarmaţi, bătuţi şi apoi puşi în libertate. Revoluţia era acum proclamată.

Primul atac al ţăranilor răsculați fu dat asupra nobilimii din **Criştior**, în ziua de marţi, dimineaţă, în 2 noiembrie, când, cu o furie vehementă, ţăranii dau năvală asupra curților nobililor şi execută 17 persoane din nobilimea de aici, printre care 12 membri ai vechii familii Kristyori, de origine română, dar, cu timpul, catolicizaţi şi maghiarizați. Puţini nobili scăpară, cu fuga, prin păduri, iar ceilalți, bărbați, femei şi copii, fură făcuţi prizonieri şi, apoi, cu toții botezați în religia română ortodoxă, de către preotul Constantin Turciu, zis şi Popa Costan. / Din **Criştior,** trupa ţăranilor răsculați se împărți în două: o parte apucă drumul spre **Mihăleni**, iar căpitanul Crișan, cu oamenii săi, atacă, în aceiaşi zi, după amiază, nobilimea din orăşelul **Brad**. Cei mai mulți dintre nobili, refugiindu-se în turnul bisericii reformate, sunt daţi jos de mulțimea înfuriată, care execută, pe loc, pe mai mulți dintr-înșii, iar pe alții îi grațiază, după ce primesc să se boteze în religia românească. Aici au căzut victime ale furiei populare şi mai mulţi negustori evrei, dintre care unii au fost şi ei botezați. / Acum, ţăranii începură a se ridica în masă, în toate părțile Zarandului. Cete noi de ţărani soseau, pe fiecare oră, în trupa lui Crișan. / Din **Brad**, mulțimea ţăranilor se

diviză iar în mai multe părți, apucând fiecare trupă câte o direcție diferită, prin toate colțurile Zarandului.

În ziua de 5 noiembrie, căpitanul Crişan atacă curţile nobilimii din comuna **Ribiţa**, unde, după o luptă înverşunată, în care sunt uciși 7 oameni din trupa lui Crişan, românii ucid şi execută 42 persoane, nobili şi particulari. / Trupa țăranilor, care plecase, marţi, la amiază, în 2 noiembrie, din **Criştior**, ajunge, în aceeaşi zi, în comuna **Mihăleni**. Singurul nobil de aici, Ladislau Csiszar, auzind că ţăranii răsculați vin asupra sa, încearcă să fugă repede, cu familia, prin păduri, dar abia face câțiva paşi de acasă şi este prins, cu toată familia, şi executat cu doi copii ai săi şi cu un frate al său. Soţia lui Csiszar, care era fiica fostului prefect, baronul Hollaky, o femeie tânără şi foarte frumoasă, îmbrăcată în haine ţărăneşti, la propunerea preotului ortodox din Mihăleni, se ascunde în podul bisericii române. Descoperită fiind, a doua zi, de doi iobagi, aceştia o duc în biserică, unde o forțează să depună jurământ că se leapădă de religia catolică şi trece la religia românească. A doua zi, joi, nefericita femeie, aflând că vine şi Crişan, cu trupa sa, la Mihăleni, fuge prin păduri, dar este prinsă de ţăranii răsculați, care acum voiau s-o execute. Dar lui Crişan i se făcu milă de ea şi o lăsă în viață, cu condițiunea, cum se plânge dânsa, ca să se boteze din nou. Trista soartă a acestei femei a format obiectul unei descrieri sentimentale, din partea istoricului transilvan, abatele Iosif Carol Eder, care spune că, în timpul acela, era o crimă în ochii țăranilor români de a se fi născut cineva din sânge unguresc. / Tot joi, în 4 noiembrie, altă ceată de țărani atacă nobilimea şi populaţia ungurească din **Baia de Criş**. Aici distrug mănăstirea călugărilor franciscani, botează în religia românească pe văduva subprefectului Mihai Gal, ucis

la Curechiu, cu două zile mai înainte, şi o mărită după un iobag român; ucid pe advocatul O. Szentkiralyi, apoi pe un curier al comitatului şi pe un nobil, cu numele Iosif Kis. În acelaşi timp, sentinelele răsculaților din satul **Târnava** prind pe o femeie din **Beiuş**, cu numele Eva Ajtal, care călătoria la părinţii săi, în **Abrud**, şi pe care țăranii voiau s-o execute, crezând că e unguroaică, cum şi era de fapt. Femeia însă scăpă de la moarte, declarând că e româncă, dar, spre convingerea ţăranilor, ea trebui să spună, în româneşte, rugăciunea „Tatăl nostru".

În timp de 4 zile, de la 2, la 5 noiembrie 1784, mai sunt atacate curțile nobililor din satele **Trestia**, **Lunca**, **Luncoiul de Sus**, **Luncoiul de Jos**, **Ociu**, **Hălmagiu**, **Hălmăgel**, **Pleşcuta**, **Ţărmure**, **Tomeşti**, **Sălişte** etc., aşa că întreg comitatul Zarandului ajunse în posesia ţăranilor răsculați şi, afară de autoritatea lui Horia şi Crişan, nu mai exista nici un fel de autoritate. / Țăranii, înfuriați şi înrăiți de nedereptățile seculare, suferite din partea ungurilor, deveniseră surzi şi muţi la rugăciunile şi lacrămile „domnilor lor", adică a proprietarilor de pământ, pe care acum îi legau cu lanţuri de carul cu boi şi aşa îi duceau la capul satului, unde îi dau pe mâna ţiganilor, ca să-i execute şi înmormânteze. În general, aspectul revoluţiunii nu era numai în contra nobilimii, ci în contra întregului element unguresc. Era o tragică răzbunare a trecutului. / Repede de tot, mişcarea revoluţionară, începută în comitatul Zarandului, se întinse şi în comitatul Hunedoarei. / În ziua de 4 noiembrie, cete de țărani prefăcură în cenuşă castelul baronului Anton Iosica, din **Brabişca**, pe valea Mureşului, iar în cele 2 zile următoare, ţăranii distruseră şi arseră toate curțile nobililor din comunele **Sulighet**, **Bretea**, **Ilia**, **Sârbi**, **Gura-Sada**, **Tătăreşti**, **Lesnic**, **Dobra**, **Roşcani**,

Geoagiul de Jos etc. O mulțime de nobili şi preoți unguri fură executaţi şi pe aci. Ţăranii, care trecuseră din Zarand, puseră numaidecât în mişcare şi pe iobagii de pe Valea Streiului şi din Ţara Hațegului, unde, de asemenea, mulțimea țăranilor răsculați devastează şi dă foc edificiilor nobililor din aproape toate comunele, până la graniţa țării românești.

În ziua de vineri, 5 noiembrie, valurile distrugătoare ale revoluţiei ajunseră la marginea oraşului **Deva**, capitala judeţului Hunedoara, al cărei atac se hotărî pentru ziua de 6 noiembrie. Prima încercare nu reuşi, deoarece soldaţii din armata imperială li se opuse, trăgând focuri peste capetele țăranilor. A doua încercare, din ziua de 7 noiembrie, fu şi mai nenorocoasă, fiindcă ţăranii, văzându-se atacați de 70 soldaţi grăniceri şi 74 husari români, după o mică rezistenţă, ajunseră în confuziune, căci nu se aşteptau la focul armelor din partea soldaţilor împăratului, şi începură a se retrage, în dezordine, spre malurile Mureşului, urmăriți de armata imperială şi de 22 nobili unguri călare. Un număr de 72 țărani români fură parte tăiați, parte aruncaţi şi înecaţi în apele Mureşului, iar 44 căzură prizonieri. Douăzeci de inşi dintre aceşti prizonieri au fost executați, tăindu-li-se capul cu sabia, în ziua de luni, 8 noiembrie, în dosul fortăreței de lângă drumul ce duce la **Dobra**. A doua zi, au mai fost executaţi alți 14 prizonieri, precum şi 22 ţărani, prinşi cu ocazia devastării curții baronului Anton Orban din **Binţinţi**. În două zile, nobilimea din Deva făcu să cadă capul, prin paloş, a 56 ţărani români, lipsiţi cu totul de dreptul de apel şi unii dintre ei străini cu

totul de revoluție, precum a fost cazul țăranului Alexandru Morariu din **Jibot**”[318].

1885: „La 1 decemvrie, ieșind din albie Crișul alb, o moară din apropierea satului **Pleşcuţa**, comitatul Arad, fu luată de valuri. Morarul, cu femeia sa și cu patru copii ai săi, și-au aflat scăparea într-o răchită din apropiere, unde petrecură o zi şi o noapte, între moarte şi viaţă, în cea mai disperată stare. După ce apa a scăzută puţin, sub răchită a rămasă o mică insulă. Bieţii oameni, dându-se jos, își făcură foc şi așteptau să le vină vreo scăpare din astă stare strâmtorată. Peste trei zile, în sfârşit, trecând vreo câţiva ţărani pe acolo, i-au scăpat, cu mare anevoie, pe bieţii nenorociţi, între care era şi un copil încă la sân”[319].

1886: „La începutul acestei luni (decembrie), a murită în **Plescuţa**, comitatul Aradului, un ţăran cu stare bună, în etate de 118 ani. Cu soția sa, care a murit înainte cu un an, a trăit 90 de ani, în căsnicie fericită. În toată viţa lui, n-a făcut altceva decât a păzit porcii în pădure. Rareori mânca el mâncări calde și numai acum doi ani s-a lăsat de meseria sa. Era cel mai mare fumător în localitate şi soţia sa, care număra peste o sută de ani, îi cumpăra, deodată, câte zece pachete de tutun. Bătrânul mergea, încă și la vârsta aceasta înaintată, cu corpul drept ținut ca un tânără de 20 de ani”[320].

[318] Rusu Abrudeanu, Ion, *Moţii / Calvarul unui popor eroic, dar nedreptăţit*, Bucureşti 1928, pp. 156-161
[319] *Gazeta Transilvaniei*, Anul XLVIII, nr. 268, Braşov 1885, p. 3
[320] *Gazeta Transilvaniei*, Anul XLIX, nr. 281, Braşov 1886, p. 3

POGĂCEAUA

(Pakachateluk, judeţul Mureş)

1365, aprilie 2, Timişoara: Voievodul Dionisie scrie capitlului bisericii din Alba Transilvaniei că, deoarece „Nicolae, fiul lui Nicolae din **Pogăceaua** (Pakachateluk, judeţul Mureş). A dat o plângere, în numele lui Mihail, fiul lui Petru, fratele lui Ralph, şi a lui Andrei şi Iacob, fiii lui Pouch, fiul aceluiaşi Petru, nobili din sus-zisa Pogăceauna, din comitatul Turda, regele Ludivic a încredinţat acea plângere judecăţii noastre… Când ne-am aşezat laolaltă, pentru judecarea acelei pricini, Nicolae, fiul lui Nicolae, a spus, în numele sus-zişilor nobili, că răposaţii Ştefan, fiul lui Valentin, şi Mihail preotul, fiul lui Grigore, verii sus-zişilor Mihail şi Pouch, au dobândit, pe calea legii, a patra parte, cuvenită fiicei, a nobolei doamne Agneta, mama acestora, în părţile de moşie din moşia Pogăceaua, de la Mihail şi Pouch şi de la alţi fraţi ai acestora, precum şi din moşiile numite **Sălciua** (Zolchwa, judeţul Cluj) şi **Poşaga** (Pochsaga, Pothsaga, judeţul Cluj), de la Nicolae şi de la alt Nicolae, fiii lui Gothfred, care le ţineau în stăpânire până la sfârşitul vieţii lor. Acei Ştefan şi Kihail preotul, plecând din această lume fără moştenitor, obţinând prin mijlocirea vicevoievodului Petru acele părţi de moşie, nu pentru părţile cuvenite fiicei, ci primindu-le în stăpânire

în numele moşiilor oamenilor care au murit fără moştenitor şi în numele regelui le-au ţinut şi le-au stăpânit. Totuşi, deoarece în temeiul înrudirii aceleiaşi părţi de moşie au fost dobândite şi stăpânite, odinioară, de către acei Ştefan şi Mihail preotul, în acest fel că aceştia murind fără moştenitor, trebuia să treacă şi să se dea în stăpânire, cu drept deplin. Acelor Mihail, fiul lui Petru, Andrei şi Iacob, fiii lui Pouch"[321].

1760: „Iată cum înfățișează Petru Maior împrejurările în care a fost deținut iscusitul predicator Ioan Piuariu din **Sadu**: „Pe acesta, scrie Maior, pentru că a fost hirotonit preot în Tara Românească, peste poruncile împărătesei şi tocmelile canonicești, l-a fost tuns vlădica Aron. De unde, precum și din fire eră om inimos şi îndrăzneț, mâniindu-se, a venit în varmeghia (județul) Turdei, în sat **Pogăceaua** și fiind în vecinul sat **Sânpietru**, târg mare de ţară, acolo în târg făcându-și chip de amvon înalt, a început a propovădui neunirea (ortodoxia) și a grăi cu batjocură, încă în versuri, nu numai de uniți si de catolici, ci şi de calvini, cum mi-au spus aceia care au fost de față şi l-au auzit grăind; se adunară, la dânsul, gloate de români a-l auzi ca pe un sfânt, precum îl şi numeau, cât dregătoriile varmeghiei fibirău, vițișpan (subprefect) și alții, fiind acolo, în târg, n-au cutezat să-i facă alta, fără au trimis doi solgăbiräi (administratori de plasă) la dânsul, să-l întrebe cu ce putere face aceasta, cărora cu batjocură le-au răspuns. Aceasta mi-a povestit unul dintre acei doi trimiși, anume Endeș Peter, solgăbirăul. Acest popă Ioan, căruia uniții, în batjocură, îi ziceu Tunsu, pentru că îl tunsese vlădica, cum am spus mai sus, ci şi el, după aceea, și-a dat poreclă de Tunsu, măcar

[321] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1361-1365), vol. XII, Bucureşti 1985, doc. 395, pp. 411-413

că porecla lui cea adevărată era Molnar, acesta, zisei, întorcându-se, pe noapte, la **Pogăceaua**; protopop Gheorghie, de la **Maroş-Vaşarhei** (Tg. Mureşului) şi protopop Daniil de la **Uilac**, uniți, sculând cătane împărătești și alţii, au mers, în noaptea aceea, la **Pogăceaua**, ca să prindă pe Tunsul, carele era săluit (adăpostit) la un nemeș român. Acolo, mergând zișii protopopi cu cătanele, care, cum mi-a spus Endeș Peter, solgăbirăul, au fost cu numărul 20, și cu ceilalți, pe casa nemeșului, s-a întâmplat şi moarte, că tocmai stăpânul casei fu împușcat. Vestea așa au ieșit, că protopopul Daniil l-a împușcat, pentru că protopopul Daniil purta pistoale, în vremile acelea. Ci mai sus pomenitul solgăbirău, care și acolo a fost față, măcar că acum era cu mânie nu de mijloc asupra lui protopop Daniil, totuși, odată, aducându-i eu aminte că oamenii așa vorbesc, că protopop Daniil să fi împușcat pe nemeșul acela, când fu prins Tunsu, îmi răspunde că nu e adevărat, ci o cătană a slobozit, din tindă, pușca asupra lui, nu după alt semn, fără după graiul lui, care strigă, din casă, fiind ușa închisă, și singur, după acest semn, trecând plumbul prin scândura ușii, măcar că erau mai mulți oameni în casă, au nemerit tocmai în stăpânul casei. / Prinzând cătanele pe Tunsu, îl deteră în mâinile zișilor protopopi şi ei se întoarseră la ale sale. Aceia, punând pe Tunsu călare pe un cal, fiind şi ei și toţi care mai erau cu ei, preoți și dieci, călări, pentru ca nu pe întunerec, sărind de pe cal, să scape, îi legară picioarele pe sub foalele calului. Dete Dumnezeu, în noaptea aceea, o vreme cumplită, cu fulgere și cu tunete, și, mergând uniții, cu robul, pe vale, se auzi vorbă, înainte, de oameni mulţi; protopopul Daniil, având prepus să nu fie oamenii aceia adunați asupra lor, care aduceau pe Tunsu, apucă singur înainte și, întrebând ce oameni sunteți? Răspunseră: „Ne-a

venit veste că uniții au prins pre sfântul și îl aduc pe aicea”. / Atunci Daniil zise: „La deal, la deal, frații mei, că pe deal îl duc”; și apucând oamenii înșelati pe deal, în sus, uniții se duseră, cu robul, pe vale, fără primejdie, până în satul **Apafaia,** la baronul Husar, fișpanul (prefectul), ca să-l bage acolo în temnița varmeghiei (judeţului) Turzii; ci fișpanul nu vru să-l primească, zicându-le: „Duceţi-vă, cu el de la mine, să nu vină românii, să mă omoare pentru el și să-mi risipească curtea!”. / De aici, se duseră, cu robul, pe Mureș, în jos, până la orașul **Maroș-Vașarheiu**, ca să-l dea acolo în mâinile cătanelor celor din cetate. Ajungând cu dânsul până la numitul oraș, descălecară, cu robul, la casa tătâne-meu, până vor merge în cetate să grăiască cu comandantul. Aici, fiindu-i milă mumei mele de robul acela, vru să-i dea o sticlă de vinars, ca să bea de osteneală; ci protopop Daniil, apucând sticla din mâna mumei mele, o aruncă în ușă, cât și vinarsul s-a vărsat și sticla s-a spart.

Primit fiind robul aici, în cetate, fu, după aceea, petrecut până în Beciu (Viena). De acolo, cu vremea, scăpă mai vârtos, prin mijlocirea românului consilier Gaia, cu rânduială ca aceea ca, pe toată ziua, să aibă plată 30 de creițari, în toată viața lui. Ci nu multă vreme se îndulci cu acea facere de bine împărătească; că, întorcându-se la Ardeal, iarăși fu pârât la împărăţie și de uniți, și de Dionisie Novacovici, episcopul neuniţilor, şi așa pierdu cei 30 de creițari pe zi. De unde el, crezându-se nevinovat de acea pedeapsă, se duse la Beciu, cu fratele său cel mai mic, Ioan Molnar, care acum e doctor şi profesor doctoriei de ochi, bărbat din cei mai vrednici români în Ardeal; acolo, prin facţia unor uniţi ce eru în Beciu, amândoi fură prinși și după aceea sloboziţi, cu acea rânduială ca popa Ioan Tunsu să nu se

mai întoarcă în Ardeal, și așa el rămase în Banat, unde a și murit”[322].

1761: „Scrisoarea tatălui popii Ioan, deținut în Viena, cu data 21 fevruarie stil vechi anul 1761: / Cinstite fiul meu! Sfinte Părinte Ioane, îți doresc, de la milostivul Dumnezeu, sfinției tale sănătate și rog pe Dumnezeu cel prea milostiv ca să-ți ajute; dacă ai ostenit cu întrebarea: noi, din mila atotputernicului Dumnezeu, suntem sănătoși, încolo Dumnezeu știe cum arde inima noastră. / Cinstitele tale scrisori, pe care ni le-ai trimis, le-am primit şi, văzându-le, ne-am bucurat, căci eram foarte supăraţi; numai Dumnezeu ştie pârjolul inimii noastre, căci, de când ai ieșit din casa noastră și te-ai dus la **Peterlaca**, și te-au prins, iubite fiul meu, în **Pogăceaua**, și te-au dus la **Băița**, de aici, la **Abafaia**, am fost și eu, într-o zi de marţi, în **Pogăceaua**, aici am auzit că pe tine te-au dus la **Oșorheiu** (Târgul Mureș) și de aici Dumnezeu știe prin câte locuri te-au purtat dușmanii, precum l-au purtat pe Domnul Christos jidovii; ce să-ţi mai spun? Sabie cu două tăișuri era în inima mea și lacrimi necontenite, și osteneală nespusă, și cheltueli pe care Dumnezeu le știe, și inima mea zdrobită, câți dușmani sunt asupra capului meu? Și-acum am vrut să plec la Viena, mai înainte am fost la Abrud și te-am căutat pe tine, fiule, dar, după ce am trimis pe frate-tău Oprea la prealuminatul mitropolit, am aflat că tu, fiul meu, eşti încă viu în Viena. Așa te dorim pe tine, fiule, cum dorește cerbul izvoarele apelor și arde inima noastră de dorul tău. Te rugăm ca să ne trimiţi și alte știri, prin scrisori; atât noi, precum și Patrasia, cu copiii, suntem sănătoşi. Multe aș mai avea, iubite fiul meu, să-ți scriu, pe care nici hârtia nu le-ar cuprinde,

[322] Lupaș, I. *Studii, conferinţe şi comunicări istorice*, vol. I, Bucureşti 1927, pp. 270-273

nici cerneala nu ar ajunge; dar nemaiavând timp, încheiem vorbele şi rămânem ai Sfinţiei tale: Iuon Piuariu din **Sadu**, cu maică-ta Dobra, şi să fii cu Christos. Doresc, fiul meu să te mai văd o dată, chiar dacă voi muri după aceea, precum a zis bătrânul Simion, căci, dacă s-ar apropia moartea de mine, așa-mi pare, că n-aș putea muri de dorul tău: dacă s-ar milostivi Maiestatea Sa prea înălțată să-ți dea drumul, ca să te mai vedem odată”[323].

1904, Diaconovich: „**Pogăceaua** (magh. Mezö-Pagocsa), comună rurală în comitatul Mureş-Turda, cu 1.545 locuitori, sediul scaunului protopopesc greco-catolic. / Pogăceaua, protopopiat greco-catolic, se compune din 17 parohii şi 3 filiale, situate parte în comitatul Mureş-Turda, parte în comitatele Cluj şi Turda-Arieş, cu 18 preoți şi 13.560 credincioşi”[324].

1907: „La 10 noiemvrie stil nou, a fost introdus dl Alexandru Târnovan de paroh și protopop al **Pogăcelei**. Solemnitățile introducerii n-au avut numai caracter bisericesc, ci au fost adevărate manifestații naționale. Sufletul acestor manitestații românești a fost sălișteanul verde ca stejarul, dl Niculae Vulc, mare propietar în **Pogăceua**. Domnia lui, în coînțelegere cu administratorul interimar al **Pogăcelei**, nu a întrelăsat nimic pentru splendida reușită a solemnităţilor. / În scopul acesta, a cutreierat aproape toate comunele aparținătoare **protopopiatului Pogăcelei** şi a recrutat la 70-80 călăreţi, care, îmbrăcaţi în haine de sărbătoare și împodobiți cu verdețuri și cu panglici trei-colore, şi urmaţi de vreo 10-12 calești, cu preoțimea şi intelectualii

[323] Lupaş, I. *Studii, conferinţe şi comunicări istorice*, vol. I, Bucureşti 1927, p. 275

[324] Diaconovich, Dr. C., *Enciclopedia Română*, Tom III, Sibiu 1904, pp. 627, 628

din tract, precum şi o mulţime de dame și domnișoare, în revărsatul zorilor zilei din 10 noiemvrie, au ieșit întru întâmpinarea nou denumitului protopop, la marginea tractului, depărtare cam vreo 20 km de la **Pogăceua**. / La 8 ore, sosește doritul mire, pe care, cu cuvinte alese, îl salută dl Alesandru Maior, parohul **Ulieşului**, căruia sărbătoritul protopop îi mulţumește pentru speciala cinste ce i se face din partea intelectualilor şi a preotimii actuale. De aici, apoi, pleacă întreg banderiul, condus de dl Vulc: în frunte, merg călăreții, cântând cântece naționale; urmează, apoi, imediat, trăsura de gală a dlui Vulc, trasă de 4 roibi, împodobiți cu batiste trase în trei-color românesc. În aceasta şedea dl protopop, învestit cu toate insigniile protopopeşii, iar la dreapta sa avea pe doamna, după aceea urmau celelalte trăsuri, al căror număr s-a mai sporit încă cu vreo 8, care însoțeau pe protopop la noul său locaş.

Drumul acesta, până la **Pogăceua**, a fost un adevărat conduct de triumf. Nu numai pe popor, care nicicând nu a mai văzut de acestea pe Câmpie, dar chiar și pe străini i-a pus în uimire splendida reușită a acestei manifestațiuni românești. / Cortegiul acesta impunător, în ordine exemplară, trece apoi prin **Sămărtin** și **Riciu**, unde poporul, în frunte cu preoții lor, aclamă pe şeful lor tractual, dorindu-i succes bun în noul său oficiu. / După o călătorie de o oră, ajunge conductul la reşedinţa protopopească, în **Pogăceaua**. Aici e întâmpinat protopopul de întreg poporul, staționat pe ambele părți ale drumului, în frunte cu administratorul interimar, care, în cuvinte alese, salută pe noul mire, în numele femeilor, la care alocuție protopopul, mişcat până la lacrimi, răspunde că, deși e înaintat în vârstă, totuși nu va pregeta a-și jertfi puterile spirituale şi fizice pentru binele şi fericirea poporului din **Pogăceaua**. / După

finirea solemnităţiior externe, s-a celebrat serviciul divin, la sfârşitul căruia a urmat introducerea oficioasă a dlui Alexandru Târnoveanu de paroh şi protopop al Pogăcelei, prin dl Nicolae Pop, ca esmis consistorial. / După introducerea bisericească, a urmat un splendid banchet, dat tot de dl Vulc, în cinstea noului protopop. Peste 50 de persoane au luat parte la masă. Firește, cu astfel de ocazii, de regulă nu lipsesc nici toastele. Șirul îl începe dl Târnoveanu, în onoarea mitropolitul dn Blaj, apoi dl Niculae Pop, în onoarea noului protopop. Remarc pe cel rostit de dl Vulc, pentru limba şi legea strămoşească, precum şi cel rostit de administratorul interimar al Pogăcelei, pentru iubiții noştrii deputați din dieta țării. / Astfel a decurs introducerea dlui Alexandru Târnoveanu de paroh şi protopop al **Pogăcelei**. Nici închipui nu-şi poate omul ce impresii bune a făcut aceasta manifestație asupra poporului, care nicicând nu a avut de acestea pe Câmpie, iar străinii se miră cum de și românii au fost capabili să aranjeze astfel de solemnități impunătoare. Laudă i se cuvine, deci, dlui Vulc, care are partea leului în aranjarea lor, cinste și recunoștință neînfricatului sălişteanu, care și aici, în mijlocul Câmpiei, ştie lucra pentru mărirea şi onoarea poporului din care face parte”[325].

1908: „Inteligenţa română din **Pogăceaua de câmpie** și jur va aranja o petrecere de vară, cu ocaziunea adunării despărțământului „Asociaţiunii”, duminecă, la 13/26 iulie 1908, în sala şcolii din Pogăceaua de câmpie. Victualiile se concred St. Familii, iar de băuturi gustoase se îngrijeşte comitetul. Suprasolvirile se primesc cu mulţumită şi se vor cuita pe cale publică”[326].

[325] *Lupta*, Anul I, nr. 240, Budapesta 1907, p. 5
[326] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXXI, nr. 149, Braşov 1908, p. 3

1927: „Dintr-o scrisoare mai lungă, pe care ne-o trimite dl Ioan Mezei, grădinar în **Pogăceaua**, aflăm următoarele: Înainte cu trei ani, băiatul Traian Almăşan, din **Pogăceaua**, fiind găsit de fostul notar Suciu David, furând mac, într-o tablă a acestuia din urmă, hoţul s-a ales cu o bătaie bună. Scăpat din mâna păgubaşului, băiatul se întoarse şi amenință: „Voi crește eu, nici o grijă, jupâne, și-atunci am să-ți răsplătesc bătaia asta!”. / Suciu David şi-a uitat, de atunci, de amenințare, căci o credea copilărie. N-a uitat-o însă Almășan. Crescuse holtei zdravăn şi, în ziua de 9 decembrie, i-a căzut în mână vechiul său dușman. Suciu se-ntorcea de la moară şi flăcăul răzbunător s-a furişat pe urmele lui şi l-a pocnit în cap, omorându-l. / După Suciu David au rămas 4 copii orfani. Ucigaşul a stat ascuns, vreo două zile, dar pe urmă fu prins şi dat în mâna legii”[327].

1928: „Anastasia Târnăveanu, născută Lupu, soţia protopopului greco-catolic Alexandru Târnăveanu din **Pogăceaua** şi mama preotului greco-catolic din **Hodac**, Leon Târnăveanu, a adormit în Domnul, în ziua de 27 mai 1928, în anul al 74-lea al vieţii şi al 56-lea al fericitei sale căsătorii. / Osemintele au fost binecuvântate în comuna **Pogăceaua**, iar în ziua de 28 mai au fost transportate în comuna **Hodac**, unde s-au aşezat spre odihnă veşnică în cimitirul greco-catolic, marţi, la 29 mai 1928, orele 2 p. m. / Facă-i Dumnezeu parte cu drepţii!”[328].

1929: „Dl Ioan Niznean, cantor în **Mădăraş-Fânaţe**, ne trimite stirea următoare: Mădărăşan Vasile şi Szabó Atexandru lucrau la tranşeul C. F. R., între comuna **Pogăceaua** şi **Șeulia**, fiind mai mulţi de faţă. Cam pe la oarele

[327] *Unirea Poporului*, Anul IX, nr. 1, Blaj 1927, p. 1
[328] *Unirea Poporului*, Anul X, nr. 22, Blaj 1928, p. 8

6, seara, au plecat la o cârciumă, ce era în apropiere. Mergând spre cârciumă, se loveau cu toţii, unii pe alţii, cu străiţile, în glumă, în cârciumă au băut puţin rachiu cu toţii, fără ca să fie ceva ceartă între dânşii. Luând apoi drumul spre casă, între kilometrul 16/17, Szabó Alexandru a răcnit una şi s-a răstit să lovească pe Mădărăşanu cu o sticlă, ce o avea în mână, însă a fost împiedicat de cantonierul C. F. R. de la locul **Pogăceaua**. Luându-se pe marginea unor cucuruze, Szabó Alexandru l-a prins pe Mădărăşanu şi l-a izbit de pământ şi s-a suit pe Mădărăşanu călare, i-a băgat briceagul subsuoara stângă, făcându-i o spărtură de 65 mm afunzime, 22 mm lungime şi 3, lăţime. În timpul cât criminalul Szabó şi-a săvârşit urâta faptă, cantonierul de la locul **Pogăceaua**, cu numele Bonț, a stat în marginea unor cucuruze. După cum se spune, Szabó purta pizmă, mai demult pe Mădărăşanu şi a şi zis că el are să bea sânge de român. / Atât criminalul Szabó Alexandru, cât şi Bonţ, canionierul C. F. R., au fost arestaţi şi trimişi la Parchetul Tribunalului Târgu Mureş, unde stau la răcoare, aşteptându-şi judecata”[329].

1931: „Zi de mare şi sfântă sărbătoare a fost ziua de 8 noiemvrie pentru credincioşii noştri din parohia II, **Pogăceaua-Câmp**. În această zi frumoasă s-a făcut binecuvântarea biserieii noi, de către Reverendisimul Dr. I. Coltor, canonic mitropolitan, luând parte, pe lângă credincioşii din loc, şi peste 1.500 bărbaţi şi femei, veniţi din satele dimprejur. Pe feţele tuturor se putea citi bucuria zilei. / Sâmbătă, seara, s-a slujit sfântul Paraclis, în biserica veche din sat, când părintele canonic I. Coltor a ţinut o minunată predică despre „Prea Curata V. Maria”, în cinstea

[329] *Unirea Poporului*, Anul XI, nr. 44, Blaj 1929, p. 4

căreia s-a ridicat, în mijlocul comunei, parohia I, o biserică nouă, care va fi gata la primăvară. / Duminecă, dimineaţa, în 8 noiemvrie, s-a făcut şfinţirea apei şi înconjurarea bisericii, după care s-a început serviciul divin. La sfânta liturghie, părintele canonic Dr. I. Coltor a predicat despre dragostea şi cinstea ce trebuie să o avem faţă de casa lui Dumnezeu, lăudând râvna şi iubirea celor abia 130 familii, care locuiesc la câmp, care au ascultat de glasul de chemare a părintelui lor sufletesc şi, cu toată criza și necazurile ce ne apasă pe toţi, au pus ban lângă ban şi au ridicat acest frumos lăcaş de închinare. / Sfânta liturghie a fost celebrată de părintele canonic, cu ajutorul părintelui protopop I. Nicoară (**Râciu**), Ioan Bităcui (**Sângeorgiu**) şi **preotul local Teodor Pădurean**. Între oaspeţi, ţinem să amintim, între alţii mulți, pe dl Nicolae Vulcu, proprietar, fost senator, Dr. Rusu, primnotar judeţean, delegat din partea dlui Prefect, primpretorul plasei Râciu, Radu (**Şiulia**), domnii învățători F. Roman, I. Vescan şi alţii. / După sfânta liturghie, în faţa biserici s-au mai ţinut poporului două cuvântări. A vorbit dl primnotar județean Rusu, celor peste 1.500 credincioşi, despre dragostea ce-a avut-o, în toate timpurile, poporul nostru faţă de sfânta biserică, care este şi a fost, totdeauna, locul de scăpare şi de mângâiere, în mijlocul necazurilor. Apoi a vorbit parohul local T. Pădurean, arătând că biserica unită a mai secerat o strălucită învingere faţă de aceia care au înşelat, chiar acuma e anul, pe vreo câţiva credincioşi ai noştri, dintre care o parte s-au întors iar în sânul sfintei noastre biserici.

După aceea, s-a luat masa, la fruntașa familie a văduvei Justina Pîrlea, care, împreună cu soțul ei, azi mort, încă înainte cu câţiva ani, a cinstit bisericii 25 jugăre pământ. Tot aici amintim şi dăruirea, făcută de nepoţii sus-

numitei, anume: Victor Feier şi soţia sa, născută Ana Pasca, cumpărând, pe seama noii biserici, două clopote (unul de 100 kg şi unul de 48 kg), cu suma de 20,000 lei. / După masă, sa făcut o colectă între cei prezenţi, în folosul bisericii, dintre donatori amintim, aici, pe cei care au dat sume mai mari: / Reverendisimul Dr. I. Coltor, canonic, 1.000 lei, / Nicolae Vulcu, fost senator, proprietar în **Râciu**, 1.000 lei, / Simion Nicoară, protopop, 100 lei, / Ioan Bătăcui, paroh în **Sângeorgiu**, 200 lei, / Doamna preoteasă Bătăcui, 100 lei, / Dl Rusu, primnotar județean, 100 lei, / Inginer Nicolescu, 100 lei, / Dl Primpretor (**Râciu**), 100 lei, / Dl Fieanca, șef de post, 100 lei, / Almăşan Ştefan, comerciant, 100 lei, / Dl şi Doamna Junga, director-învățător, 200 lei, / Dl Petru Florea, șef de gară, 100 lei, / G. Mureşan, 100 lei; / Gr. Mihalcea, 100 lei; / Radu Zah, 100 lei; / Partenie Ormenişan, primar, şi soţia Lucreția, născută Moldovan, 200 lei; / văduva Iustina Pîrlea, 100 lei (a mai dăruit şi alte lucruri în biserică); / Gregoriu Paşca, proprietar, 100 lei; / Oreian Vasile (**Răzoare**), 100 lei; / Iacob Feier şi soţia Iuliana Fiscudi, 200 lei; / Ioan Feier, 150 lei; / Ana Pascu născută Oroian, 30 lei; / T. Ormenişan, student universitar, 40 lei; / domnişoara Maria Suciu, învățătoare, 600 lei, / Dl F. Roman, director-învățător, 100 lei; / Sabin Bumbac, econom, 100 lei"[330].

1932: „Tinerimea cu carte din **Pogăceaua** aranjează, în seara zilei 15 august, o petrecere cu joc, în localul şcolii primare. În aceeași zi, se face şi sfințirea bisericii din **Pogăceaua**, unde se va aduna multă lume"[331].

1932: „**Sfințirea bisericii din Pogăceaua**. / Praznicul Adormirii Maicii Domnului din acest an a fost, pen-

[330] *Unirea Poporului*, Anul XIII, nr. 48, Blaj 1931, p. 5
[331] *Unirea Poporului*, Anul XIV, nr. 33, Blaj 1932, p. 3

tru credincioşii din **Pogăceaua**, o zi de îndoită sărbătoare. Străduinţele de mai mulţi ani ale acestor buni credincioşi, în această zi au ajuns la izbândă, prin binecuvântarea bisericii celei noi, ridicată cu grele jertfe, alături de cea veche, pe frumoasa colină ce stăpâneşte comuna întreagă. / Strălucirea zilei şi bucuria credincioşilor au fost mărite prin faptul că binecuvântarea bisericii a fost săvârşită de către Reverendisimul domn canonic şi ministru subsecretar de stat Dr. I. Coltor, binecunoscut în această parohie, încă din anul trecut, când tot Sfinţia Sa a binecuvântat biserica din **Câmpul Pogăcelei**. / La ora 9 a. m., părintele Coltor, însoţit de dl prefect al judeţului, dr. I. Vescan, dl primar al municipiului **Târgu Mureş**, dr. I. Pantea, dl prim-medic judeţean dr. Circa şi alte feţe înalte din Târgu Mureş, sosesc în parohie. Se începe numai decât serviciul religios, utrenia, în noua biserică. După doxologie, părintele canonie Coltor, înconjurat de un sobor de 10 preoţi, săvârşeşte sfinţirea apei, în faţa bisericii, după care se scoate, din vechea biserică, sfânta Euharistie. Cu acest prilej, în faţa bisericii vechi, părintele Coltor ţine o scurtă cuvântare de adio acestui lăcaş, care, mai bine de 200 de ani, a servit ca loc de închinare credincioşilor din această parohie. Cuvintele duioase ale părintelui Coltor fac ca atâţia ochi să se umezească şi atâtea inimi să suspine.

Procesiunea ce a urmat, în jurul bisericii noi, a fost de o neînchipuită frumuseţe şi a decurs într-o înălțare de adâncă reculegere sufletească. / La sfânta liturghie, părintele Coltor vorbeşte despre Maica Domnului, al cărei praznic se face, arătând, cu exemple, dragostea ce ne poartă şi ajutorul ce ni-l dă, întrepunându-se la Fiul său. Cuvintele dulci şi pline de învățătură ale părintelui Coltor cad în sufletele credincioşilor ca o sămânță aleasă într-un pă-

mânt bine pregătit; căci preotul local Z. Pădurean a ştiut să nu facă numai paradă, ci şi-a pregătit credincioşii şi sufleteşte, cuminecându-se, în această zi, ca la 120 credincioşi, după ce cei mai mulţi se împărtăşiseră şi în zilele de dinaintea praznicului. / La ora 2, după-amiază, s-a servit o masă comună, luând parte 100 persoane. Poporului, adunat în număr de aproape 400, i se împarte, din dania ălor 20 familii din loc, pâine şi vin. / La masa comună vorbește părintele Coltor, închinând pentru Maiestatea Sa Regele Carol II; dl prefect, dr. I. Vescan, pentru Î. P. S. Sa părintele Mitopolit dr. V. Suciu şi reprezentantul său la această solemnitate, dr. I. Coltor, precum şi pentru Blajul, căruia neamul îi datorește atâta; părintele protopop S. Nicoară, pentru dl prefect al judeţului, mulţumindu-i pentru elogiile aduse bisericii Blajului. Mai vorbesc domnii Maxim Pop, Ioan Bătăcui, dr. Ioan Pantea, dr. Musca şi alţii. / De încheiere, părintele Pădurean mulţumeşte înalţilor oaspaţi, precum şi tuturor celor de faţă pentru concursul dat şi cinstea ce au făcut credincioşilor. Aduce apoi mulţumită pentru daniile făcute în favorul bisericii, citind lista cu numele donatorilor, după cum urmează:

Dr. I. Coltor şi protopop Alexandru Târnăvean, câte 2.000 lei; / dr. I. Vescan şi senator N. Vulcu, câte 1.000 lei; / dr. I. Pantea şi Ştefan Almăşan, câte 500 lei; / S. Nicoară, H. Dolejan, consilier agricol, Dr. Cioaran, director banca naţională Tg. Mureş, dr. P. Musca, medic, Ing. Z. Miculescu, Barbu Juga, P. Florea, câte 200 lei; / N. Radu, inspector administrație, 50 lei; / dr. Circa, medic, dr, Suciu chestor poliţia Tg-Mureş, Török, preot reformat, dr. E. Musca, avocat, Filon Roman, director-învățător, I. Rusu, director-învățător, E. Szabadi, notar, I. Paşca, student, Vasile Bucșa, Dusa, plutonier major, T. Morar şi C. Mol-

dovan, câte 100 lei; / Gh. Mureşan şi I. Oltean, câte 60 lei; / I. Bătăcui, 50 lei; / V. Mureșan, 30 lei, / dl Szentkirályi Bela, un pământ în valoare de 5.000 lei; / Doamna protopop Costin, o cruce pe altar, în valoare de 2.000 lei, / Ştefan Almăşan, un clopot, în valoare de 18.000 lei; / Iuşan Mateiu din Tg.-Mureş, un candelabru, în valoare de 4.000 lei; / D. E. Fechete, director de fabrică în Tg. Mureş, 500 lei / şi alte donaţii, de la Doamna Florea, Sofia Mesaroş, A. Cucuiet şi soţia Maria Feier şi I. Feier. / În seara acestei zile, tinerimea cu carte din comună a aranjat o frumoasă și reușită petrecere. S-a petrecut până la ziuă. / Cele întâmplate în comuna **Pogăceaua** sunt o dovadă grăitoare despre ce poate face, chiar şi în împrejurările grele prin care trecem, un preot conştient de chemarea sa şi un popor ascultător şi următor al sfaturilor date de preot. Părintele Pădurean, ca şi curatoratul, în frunte cu harnicul curator primar Partenie Ormenișan, şi toţi credincioşii pot fi deplin mulțumiți de ostenelile și realizările ce au făcut. / Să dea Domnul ca pilda dată de ei să găsească cât mai mulţi imitatori”[332].

[332] *Unirea Poporului*, Anul XIV, nr. 36, Blaj 1932, pp. 1, 2

POIANA

(Pojana, comuna Balşa, judeţul Hunedoara)

1862: În conscripţiunile familiilor nobile române din anul 1862 este menţionată familia „**Popa** de Pojana, în comuna Poiana, comitatul Hunyad, 1701, 4 familii”[333].

1899: „Scârbit de barbarul fapt, îndeplinit în părțile noastre, nu pot să nu dau publicității aceasta. Anume, notarul din **Poiana**, numit Benedek, cu scriitorul său, ex-finanțul Fodor, acum în capul iernii, se vede treaba că, pentru ca să capete vreo medalie milenară ori altceva, s-au pus să-și batjocorească, în chipul cel mai barbar, pe oamenii din notariatul lor, unde au ajuns ambii ca și musca căzută în zer. / Au adunat, vezi Doamne, pentru dare, vitele mai multor oameni din **Voia** (cea tot de necaz), **Porcura** și **Poiana,** și pe toți, în compania a 2 jandarmi, ex-finanțul Fodor i-a pornit spre **Geoagiu**, la târg, în ziua de 28 decemvrie nou, printr-un ger ca acesta, când bietele vite și în grajd tremură de frig. / Şi nu s-au îndestulat acești zbiri ca să zălogească câte o vită de la om, ci, ca batjocura să fie mai mare, de la unii au dus câte 2 boi, așa de la Belea Adam din **Voia**, 2 boi, de la preoteasa de-acolo, 2 boi, de la Popa

[333] Puscariu, I. Cav de, *Date istorice privitoare la familiile nobile române*, Sbiiu 1892, p. 47

Simion din **Porcura**, 2 boi etc., de la alții vaca, cu vițel, cu tot, singura avere ce o aveau. / Astfel, cu fală proastă și înjurând în mod cocișesc (birjăresc) la oameni, au plecat la târg, cale de aproape 40 km, până la Geoagiu, de la comunele amintite. / Faptul ca atare, tăcut cu dreptate și la timp, nu s-ar putea imputa, dar făcut acum, trebuie să ne dăm seama dacă notarul Benedek, cu prietenul său, fostul finanț Fodor, au purces legal? Oare legea să ierte aceea că, în cap de iarnă, printr-un frig așa de mare, să poarte ei oameni și vite de batjocură în așa depărtare, căci vânzând vitele cu prețuri mici, de-abia își scot ei cheltuielile ce și le socotesc pentru zălogire, iar bietul om rămâne tot cu darea pe capul său. Mai departe, oare ei să nu știe că acum, când bietul român așteaptă sărbătorile Crăciunului, nu ar fi fost iertat ca să-i tulbure pacea și liniștea chiar în ăst mod? Dar bine, dle Benedek și jupâne Fodor, ce ați făcut până acum, de nu ați zălogit oamenii pentru dare, și nu ați dus la târg când era vremea mai bună, nu așa frig sau doară la voi pătrarul al 4-lea se începe cu 28 decemvrie nou, căci dacă darea pe anul acesta căutați, până acum de ce nu ați scoso, și tocmai acum vă înfuriați, când și așa superiorii nu vă mai au grija, sfârșindu-se anul. / Sau poate v-au lipsit, pe Crăciun, ceva și ați voit ca, pe această cale, să vă umpleți traista goală? Rușine să vă fie, că așa vă pricepeți chemarea și așa tratați pe bieții oameni, care vă dau traiul zilnic, plătindu-vă din sudoarea lor. Însă nu e destul atât. Faptul merită să ajungă și la urechile celor mai mari ai acestor doi companiști descreierați, dacă și acele nu vor fi surde. Drept aceea, în numele celor batjocoriți, rog pe vreun stimat membru român al congregațiunii, care se interesează de soarta celor năcăjiți, ca, la timpul său, să facă și interpelare la vice-comite, în cauza aceasta, căci am dori foarte mult

să vedem dacă faptul acesta se va aproba și de acolo. / Mai sunt, în părțile noastre, notari, unguri și aceia, care încă vor avea restanță destulă de dare, dar niciunul nu s-a demis la faptul celor doi frați de cruce amintiți. / Vă rog, stimate dle redactor, pentru publicarea acestora, pentru ca să vadă cei ce se interesează de soarta noastră, a poporului, suferințele ce le îndurăm tocmai acum, când așteptăm și noi sfintele sărbători”[334].

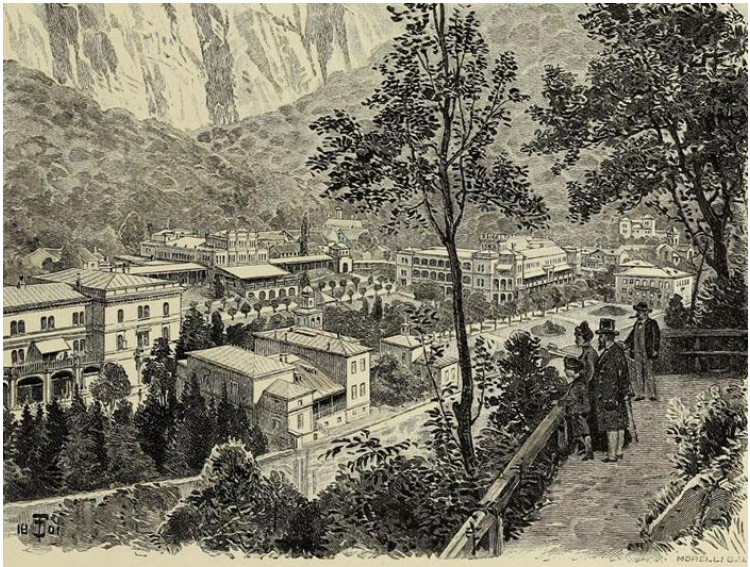

Das Herculesbad zu Mehádia.

[334] *Revista Orăştiei*, Anul IV, nr. 52, Orăştie 1899, p. 206

POIANA AIUDULUI

(Laz, Laaz, Cacova, azi **Poiana Aiudului**, judeţul Alba)

1357, iunie 19, Oradea: Capitlul bisericii din Oradea raportează regelui Ludovic despre cele aflate de trimişi „la moşia numită **Lopadea** (Lapad, judeţul Alba)", pe care, „când au voit să o treacă şi s-o dea în mâna episcopului Dominic… împreună cu moşiile **Laz** (Laaz, Cacova, azi **Poiana Aiudului**, judeţul Alba) şi **Rachiş** (Răchişel, Rakus, judeţul Alba), ce ţineau cu temei de domnul episcop Andrei, cât a trăit, şi, pe lângă acestea, moşiile numite **Heyud** (Heud, sat dispărut, lângă Aţintiş, judeţul Mureş), **Aţintiş** (Acentus, Acintus, Acyntus, judeţul Mureş) şi **Nandra** (Nandurlaka, judeţul Mureş)… le-au găsit ţinute, fără drept, în mâinile lui Petru, fiul lui Mykus, acel Petru, înfăţişându-se el însuşi la Lopadea, a pus piedica împotrivirii la trecerea în stăpânire şi lăsarea acestor moşii, oprindu-i pe ei sub pedeapsa cu moartea… / Şi, deoarece în scrisorile luminăţiei voastre se spune lămurit că trimişii trebuie să dea şi să treacă în stăpânirea acelui domn Dominic, episcopul, fără a ţine seama de împotrivirea cuiva, ei, luând pomenitele moşii Lopadea, Laz, Rachiş, Heyud, Aţintiş şi Nandra, în temeiul scrisorii înălţimii voastre de

la acel Petru, fiul lui Mykus, deţinătorul lor, le-au dat şi le-au trecut în stăpânirea episcopului”[335].

1358, ianuarie 11, Vişegrad: Regele Ludovic scrie capitlului bisericii din Oradea că i s-a plâns „Dominic, episcopul bisericii de Alba Transilvaniei, că, pe când scaunul acelei biserici era liber şi văduvit de episcopul său, şi când am luat în mâinile noastre, ca epitrop, pomenita sa biserică, împreună cu toate cetăţile, moşiile, pământurile şi locurile ei – precum se şi cuvenea după lege, Andrei, voievodul Transilvaniei, a dat, prin judecată, lui Petru, fiul lui Mykus, şi altor câtorva nobili, spre marea pagubă a acelei biserici, moşiile ei, numite **Lopadea** (Lapad, judeţul Alba), **Laz** (Laaz, Cacova, azi **Poiana Aiudului**, judeţul Alba) şi **Rachiş** (Răchişel, Rakus, judeţul Alba), şi moşiile **Heyud** (Heud, sat dispărut, lângă Aţintiş, judeţul Mureş), **Aţintiş** (Acentus, Acintus, Acyntus, judeţul Mureş) şi **Nandra** (Nandurlaka, judeţul Mureş), ce privesc acea biserică în temeiul zălogirii… / Drept aceea… vă punem în vedere şi poruncim cu tărie să trimiteţi spre mărturie omul vostru vrednic de crezare, în faţa căruia omul nostru să dea şi să statornicească pomenitului domn episcop acele moşii ale bisericii Transilvaniei”[336].

1896: „Tribunalul din Alba Iulia a condamnat, în ziua de 13 septembrie, pe țăranii Ilie Crăciun din **Doștad** și Ioan Măniţan din **Poiana Subiului** la câte un an închisoare, fiindcă au trimis o telegramă de felicitare domnului Iuliu Maniu. / În aceeași zi, tribunalul din Alba Iulia a mai condamnat pe Ioan Moraru, **preot în Poiana Aiu-**

[335] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 157, pp. 146-148
[336] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 206, pp. 205, 206

dului, la un an și jumătate închisoare și 300 florini amendă; / pe învățătorul Crucian Simu, din **Ciufud**, la un an închisoare; / pe studentul Ioan Simu, din **Ciufud**, la 6 luni închisoare și 100 florini amendă. / Vina acestor condamnați e că au învățat pe tinerii din Ciufud să cânte *Deșteaptă-te Române*"[337].

1897: „La producțiunea, împreunată cu joc, ce s-a ţinut în **Pianul-românesc**, la 9/21 februarie, în favorul zidirii școlii, au binevoit a suprasolvi următorii domni: Petru I. Comșa (**Sălişte**) 10 florini; / Ioan I. Vulc (**Orăştie**) 5 florini; / Avram Stanca (**Petroşeni**), Ioan Crăciun (**Dostat**), Fucs Nandor (**Alba-Iulia**), câte 2 florini; / Albert Dörr, N. N, pretor, Sergiu Medean, Dr. Elekes, Victor Săbăduș (toţi din **Sebeş**), Vasilie Aldea (**Lancrăm**), Ioan Ghișa, A. Barb, O. Olariu (toţi din **Rechița**), Ioan Bena, I. Radu, G Vulc, Savu Florea, Nicolae Popa (toți din **Pianul-de-jos**), Elie Pop (**Poiana**), Nicolae Hința (**Sibișel**), câte 1 florin; / Nicolae Todoran (**Pianul-de-jos**) 1 florin 60 cruceri; / Savu Timariu (**Pianul-de-jos**), G. Tătar (**Sebeş**) D. Lencrejan și I. Goța (**Răhău**), câte 80 cruceri; / Ioan Pavel (**Lancrăm**) și A. Hința (**Sebeșel**) câte 50 cruceri"[338].

1923: „Comitetul școlar din **Poiana-Aiudului** a aranjat, pe ziua de 9 septemvrie, o producțiune teatrală prea bine reuşită, şi anume: „Vlăduţul mamei" şi „Ţiganul cătană". Venitul curat a fost 550 lei. Cu suma aceasta se face un fond pentru bibliotecă. Aranjatori au fost învăţătorul Ioan Vlad şi elevul de pe clasa a VII-a al Şcolii Normale, Ioan Filimon"[339].

---

[337] *Epoca*, Anul II, nr. 260, Bucureşti 1896, p. 2
[338] *Revista Orăştiei*, Anul III, nr. 17, Orăştie 1897, p. 73
[339] *Unirea Poporului*, Anul V, nr. 39, Blaj 1923, p. 3

1928: „Reuniunea de misiuni din **Blaj**, care are în fruntea ei pe neobositul canonic Dr. Ioan Bălan, trimite, pe zilele de 5, 6 august, pe doi destoinici preoţi în comuna **Aţel**, ca, în zilele acestea de sărbătoare, să nutrească sufletele credincioşilor buni din aceasta comună cu învățături şi sfaturi creștinesti. / Poporul unit din **Aţel**, cu mic, cu mare, aşteaptă, în haine de sărbătoare, pe trimişii blăjeni. / Cu multă bucurie au fost primiţi părinţii trimiși de la Blaj, în persoana bătrânească a harnicului protopop de la **Aiud**, Ioan Bucur, care era însoțit de un tânăr şi înflăcărat preot, Teodor Radu din **Poiana-Aiudului**"[340].

1929: „Comuna **Poiana-Aiudului**, locuită de credincioși cu suflete bune, în luna martie, cu lacrimi în ochi, s-a despărţit de preotul său, Teodor Radu, care, numit fiind la parohia **Vinţul de sus**, plecase cu multă durere din mijlocul iubiților săi poporeni. Credincioşii acestei comune au fost convinși de bunătatea și milostenia preotului lor, care, cu trup și suflet, a fost alături de ei, timp de aproape 5 ani de zile, îndemnându-i totdeauna numai la bine și ajutându-i în toate năcazurile și durerile lor. Sărmanii poienari, simțind lipsa fostului lor păstor și voind a-și manifesta dragostea ce au avut-o, s-au hotărât să-și cerceteze preotul în parohia nouă, și, pentru acest scop, în ziua de 7 martie, la Dumineca Tomii, au plecat la drum 30 de persoane, în numele tuturor credincioşilor, și s-au înfățișat la **Vinţul de sus**, unde au voit ca să mai asculte, o dată, pe acela care a sădit în inimile lor dragoste față de Dumnezeu și de cele sfinte. Mare a fost surpriza, când preotul vedea cum intră, în capela parohiei sale, bătrâni cu sumane albe şi femei care aduc câte-o prescură, ca jertfă la sfânta biserică. Cu

[340] *Unirea Poporului*, Anul X, nr. 36, Blaj 1928, p. 4

toţii îşi îndreptau ochii spre sfântul altar și parcă cu inimile nemângâiate, prin rugăciunile lor cereau mila și ajutorul marelui Dumnezeu. Au ascultat cu toţii serviciul divin şi urmăriră, cuvânt de cuvânt, predica preotului, care îi îndemna să fie, și pe viitor, servi buni şi ascultători de biserică și de mai marii ei. După predica preotului, cantorul Simion Crișan a ţinut să spună câteva cuvinte, zicând: / „Am venit, părinte, ca să-ți dovedim că dragostea sădită în sufletele noastre te însoțește și aici; venim să spunem credincioșilor din **Vinţ** ca să te iubească cum te-am iubit noi, de la mic, la mare, și să urmeze cum te-am urmat noi, în tot ce a fost plăcut lui Dumnezeu și spre binele bisericii!. / Am văzut credincioşi care, plângând, îşi făceau cruce, parcă cereau mila cerului asupra sufletelor lor. Cinste se cuvine vouă, poienarilor, care, în acestea vremuri, când mulți încearcă a se lepăda de biserică și de slujitori ei, dați dovadă că cinstiţi biserica și pe propovăduitorii legii lui Dumnezeu. Laudă fostului preot, care a știut să stoarcă dragostea voastră! Ar fi păcat ca un popor credincios şi bun, cum sunt cei din **Poiana**, să fie lipsiţi de-a avea un preot care să cultive, și pe viitor, sufletele lor bune. / Petrecând credincioşii din **Poiana**, cu cei din **Vinţ**, câteva ceasuri de adevărată sărbătoare, s-au despărțit de fostul lor părinte cu vorbele: „Părinte, să nu-ţi uiţi de noi!”, și am auzit, din gurile multor străini de legea și neamul nostru: „Iată un popor care și-a iubit preotul!”. / Silvia Cordea, învățătoare”[341].

1936: „O echipă de perceptori au fost, săptămâna trecută, în comuna **Poiana Aiudului**, ca să încaseze impozitele. Femeia Istina Indreleş, când i-au văzut că intră şi la ea, în curte, s-a speriat așa de tare, încât a murit pe loc.

[341] *Unirea Poporului*, Anul XI, nr. 18, Blaj 1929, p. 3

Doctorii care au vizitat-o, după aceea, au constatat că suferea de boală de inimă”[342].

1936: „Subinspectoratul pentru Pregătirea Premilitară Aba Iulia citează, prin ordin de zi, pe Părintele Traian M. Ştef, preot greco-catolic în **Poiana Aiudului**, pentru mai multe lucruri frumoase, săvârţite pe teren religioso-moral-naţional, „ținând predici, conferințe de acest caracter în fiecare şedinţă premilitară”. / „Cu multă însufleţire a arătat tinerilor premilitari necesitatea pregătirii premilitare, adică a pregătirii tineretului nostru, a ostaşului de mâine. / În calitate de Preşedinte al Subcentrului p. p. **Poiana Aiudului**, se interesează de lucrul necesar stadionului şi poligonului de tragere. Pune multă dragoste şi multă muncă în colaborare cu organele pregătirii premilitare”. / Pentru aceste fapte merită Părintele Traian Ştef toată lauda. Tot astfel, învăţătorul Filimon, sublocotenent în rezervă, care ştie preţui munca unui preot pe tărâm religios şi naţional”[343].

1936: „Centrul Pegătirii Premilitare **Aiud**, de sub comanda dlui căpitan în rezervă Gr. Ursu şi Emil Checieches comandantul subcentrului P. P. Aiud, cu ocazia **zilei eroilor** din acest an, 21 Mai, au format un marş, având direţţia: Aiud, Cheia Viălişorii. / Plecarea, din **Aiud**, se face dimineaţa, la ora 8, sub intonaţia marşului de gorniştii P. P. şi sub comanda pedestră a ofiţerilor rezervişti, susamintiţi, în frunte cu drapelul centrului P. P. Aiud. / La ora 9, sosesc la **Măgina**, unde sunt aşteptaţi de către tinerii P. P. **Poiana-Aiudului**, sub conducerea locotenentului Ion Filimon. Cu toţii, împreună, îşi iau drumul spre **Cacova**, iar la ora 10, sosesc în **Poiana Aiudului**, unde, în sunetele

[342] *Unirea Poporului*, Anul XVIII, nr. 7, Blaj 1936, p. 7
[343] *Unirea Poporului*, Anul XVIII, nr. 9, Blaj 1936, p. 4

duioase ale clopotelor de la biserica greco-catolică, intră cu toţii în biserică. / Preotul local, Părintele Traian M. Ștef, a început Sfânta Liturghie. Biserica spațioasă din **Poiana Aiudului** era neîncăpătoare. După terminarea Sfintei Liturghii, se formează o procesiune la **monumentul eroilor**, unde se oficiază parastas pentru eroii din comună, morţi pe câmpul de luptă. La sfârşitul serviciului divin, gorniștii subcentrului P. P. Aiud suflă „Rugăciunea", după care urmează cuvântarea plină de însufleţire a căpitanului în rezervă Gr. Ursu, evocând memoria celor ce şi-au vărsat sângele pentru patrie. La jumătatea vorbirii, se păstrează un moment de tăcere, în onoarea eroilor neamului. După terminarea cuvântării, lumea le îndreaptă spre biserică, unde se încheie sfânta slujbă. / În faţa bisericii, preotul, îmbrăcat în odăjdii, având alături pe căpitanul în rezervă Gr. Ursu, primesc defilarea tinerilor P. P., după care convoiul tinerilor P, P. îşi iau drumul spre „Cheia" Vălișoarei, unde au fost întâmpinaţi de preotul, învățătorii şi alţi intelestuali din **Vălişoara**. La ora 2, se face înseratul (vecernia). După înserat, se execută programul. Se ţin mai multe vorbiri, în faţa tinerilor P.P., precum și a mulţimii de popor, adunat din toate comunale de pe valea Aiudului. Vorbesc Preotul Tr. M. Ștef, Căpitanul Ursu, Locotenent Chescheş, Locotenent I. Filimon, iar de încheiere, **preotul Vălişoarei**, părintele Ion Păcurariu. / La ora 5, s-a încheiat programul, iar tinerii P. P. îşi iau direcţia Aiud, sub comanda ofiţerilor amintiţi, iar lumea îi urmăreşte cu drag cum cadenţează în sunetul goarnelor şi sub fâlfâitul drapelului. / În **Poiana Aiudului** se face o mică pauză. Poporul din **Poiana** îi primeşte cu aceeași dragoste, în frunte cu păstorul lor sufletesc, părintele Traian M. Ștef. În mijlocul satului, vorbeşte preotul local, simbolizând drapelul, după care, drept

recunoștință pentru atâta educaţie sufletească, îi dă onorul, apoi şi-au luat continuarea marşului spre Aiud. Încheierea serbării zilei eroilor, de către tinerii P.P. din Centrul Aiud s-a terminat seara, la orele 8, prin retragerea cu torţe, în oraş. Acei care au condus acest marş pot fi asigurați că poporul de faţă le păstrează dragostea şi recunoştinta. / P. Văleanu”[344].

1936: „Duminecă, în 9 septemvrie, s-a cununat, la **Blaj**, dl profesor Iosif Pop, de la liceul de băieți, cu domnișoara Otilia Morariu, fiica preotului nostru pensionar, din **Poiana Aiudului**. Felicitările noastre!”[345].

1936: „În zilele de 21/26 octombrie, tinerii premilitari din Centrul Aiud, în număr de 300, au fost concentrați în jurul comunei **Poiana Aiudului**. În acest timp. sub îngrijirea comandanților de subcentre și dlui căpitan în rezervă Grigore Ursu, comandantul centrului, au executat un întreg plan de instrucţie./ În zilele de dumineci şi sărbători, au luat parte la sfânta slujbă. Încheierea concentrării s-a făcut în ziua de 26 octombrie, când s-a sfințit și drapelul subcentrului **Poiana Aiudului**”[346].

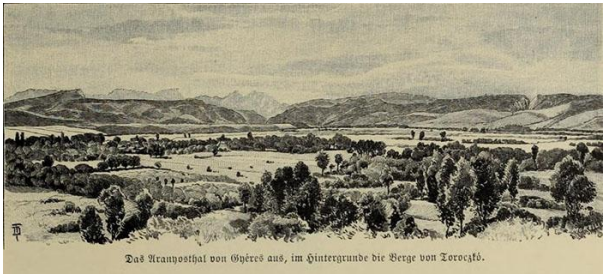

Das Aranyosthal von Gyèrcs aus, im Hintergrunde die Berge von Toroczkó.

[344] *Unirea Poporului*, Anul XVIII, nr. 23, Blaj 1936, p. 3
[345] *Unirea Poporului*, Anul V, nr. 36, Blaj 1923, p. 4
[346] *Unirea Poporului*, Anul XVIII, nr. 46, Blaj 1936, p. 6

POIANA ILVEI

(Sâniosif, comuna Măgura Ilvei, judeţul Bistriţa-Năsăud)

1769, mai 11, François-Xavier de Feller: „A trebuit să mă opresc la **Sâniosif** (**Poiana Ilvei**), la un caporal deal românilor (de grăniceri năsăudeni). Ianoș a mers până la Dej... / Locuiesc la husarul Ianoș și la un miner, Bergman. Aceşti oameni cumsecade mă slujesc cu un zel de necrezut: sunt plini de atenţie şi le e teamă necontenit să nu mă supere. Dimineața, gonesc păsările, de frică să nu mă deştepte, și totodată taie lemne în urechile mele. Nădragii ungurești îmi vin de minune. Din cauza luării de sânge, n-am putut să îmbrac sutana prea strâmtă, deoarece rana nu se vindeca, a trebuit să ies cu mantaua domnului Deschan. Românii m-au îndrăgit atunci ca pe un popă adevărat. Niciodată nu m-au mângiiat atât și nu mi-au spus atât de des „domnule părinte". Nu vom pleca, deci, cu prinţul în Moldova"[347].

1944: „A murit fostul vicar al **Năsăudului**. Părintele Ştetan Buzilă, fostul vicar al Năsăudului, s-a stins, în ziua de 8 mai, în vârstă de peste 80 de ani, în comuna sa de naștere, **Poiana Ilvei**, unde a și fost înmormântat. Răposa-

[347] AR, *Călători străini despre Ţările Române*, IX, serie nouă, București 1997, p. 581

tul a fost un preot de seamă, după care au rămas şi mai multe scrieri”[348].

1949: „Bistrița-Năsăud, un alt colț de ţară care n-a fost ocolit de înscenările securităţii de la Cluj, dirijată de Patriciu Mihai (Weiss Mihai), şeful regionalei. Din ordinul lui, maiorul Gligor Viorel şi plutonierul Hutu au înscenat organizaţia „Garda Alba”, punându-l ca şef pe învățătorul Bodiu Leonida din **Poiana Ilvei**. Şi, ca să se poată numi organizaţie, au arestat, în martie 1949, vreo 15 ţărani, printre ei şi câteva femei, şi au început să bată la ei „ca la securitate”. Martori ai torturilor sunt prof. Teohar Mihadal şi Constantin Tonegaru, care s-au pomenit în ghearele lui Gligor Viorel. În plină vară, pe 8 iulie 1949, „şeful” lotului, Leonida Bodiu a fost luat cu IMS-ul şi dus pe dealul Crucii, deasupra oraşului şi împuşcat de sublocotenentul Liviu Pangrațiu. Aşa că procesul, înscenat fără „şef”, dar pe baza declaraţiilor făcute sub indicaţiile lui Gligor şi Hutu, a avut loc”[349].

[348] *Unirea Poporului*, Anul XXVI, nr. 23, Blaj 1944, p. 4
[349] Ioaniţiu, Cicerone, *Genocidul din România*, Apologeticum 2006, p. 63

POENI

(Possana, judeţul Hunedoara)

1360, iunie 1, Vişegrad: Vicevoievodul Petru, castelan de Haţeg, dă de ştire că la adunarea obştească din districtul Haţeg, „ţinând noi judecată în acel sat **Haţeg** (Hachchak, Hatzak, judeţul Hunedoara)… ridicându-se Myk, fiul lui Murk, s-a plâns că Stoian şi Boian, fiii lui Musana, Balotă, Bay, Jurj şi Nan, nepoţii lui Costea, împreună cu fraţii şi rudele lor, s-au înstăpânit şi ţin cotropite moşiile **Răchitoasa** (Reketya, Rekethya, azi **Răchitova**, judeţul Hunedoara) şi **Lunca** (Nyres, Lunca, azi **Lunca Cernii**, judeţul Hunedoara), aflătoare în acel district Haţeg, ce îl privesc pe dânsul în temeiul izvorând din cnezat. La auzul acestora, ridicânduse Stoian şi Boian, fiii lui Musana, Balotă, Bay, Jurj şi Nan, nepoţii lui Costea au spus că dimpotrivă, acel Costea, bunicul lor, precum şi tatăl lor, aşezându-se în chip de nouă aşezare pe moşia Răchitova, cu ajutorul acelui Musana, tatăl lui Stoian şi Boian, l-au chemat la ei şi l-au primit pe acea moşie, iar moşia Lunca a desţelenit-o şi întemeiat-o acel Musana, împreună cu fraţii săi, şi ăntru nimic nu a atârnat de acel Myk. Ne-au rugat, apoi, ca acei asesori juraţi şi ceilalţi bătrâni, întrebaţi de noi în chip legiuit, să spună adevărul. Ia acei asesori juraţi, anume cnezii Sărăcin cel Bătrân, Prodan cel Roşu, Roman,

fiul lui Ciomac, Mihail, fiul lui Gyula, Dan din **Cinciş** (Cholnokus, judeţul Hunedoara), Constantin din **Sălaşu** (Zallas, judeţul Hunedoara), Nan, fiul lui Bay, Dumitru, fiul lui Bărbat, Basarab cel Lung, Doja din **Densuş** (Domsus, judeţul Hunedoara), Vlad din **Vâlcelele Rele** (Gonazfolu, azi **Vâlcele**, judeţul Hunedoara), de asemenea preoţii români Petru, arhidiaconul bisericii din **Ostrov** (Oztro, judeţul Hunedoara), Zampa, preotul bisericii din **Clopotiva** (Clapativa, judeţul Hunedoara), Balc al bisericii din **Poeni** (Possana, judeţul Hunedoara), Dalk al bisericii din Densuş şi Dragomir al bisericii din **Tuştea** (Tusta, judeţul Hunedoara), de asemenea Tatomir cel Roşu, Stoian zis Pitucul, iobagii lui Nan, fiul lui Constantin, Baya, fiul lui Buz din Clopotiva, Ladislau, fiul lui Zombur, Dragomir din **Silvaşu** (Zyluas, judeţul Hunedoara) şi Mihul, iobagul lui Basarab cel Lung, şi foarte mulţi alţi cnezi, bătrâni şi români de rând, întrebaţi de noi în chip legiuit, au întărit răspunsul sus-zişilor Stoian şi Boian, fiii lui Musana, Balotă, Bay, Jurj şi Nan, nepoţii lui Costea, atingând lemnul crucii de viaţă dătătoare şi jurând pe credinţa lor datorată lui Dumnezeu… au adeverit că moşiile Răchitoasa şi Lunca atârnă şi sunt ale acelor fii ai lui Musana şi ale nepoţilor lui Costea şi ale fraţilor lor şi au fost aşezate de înaintaşii lor, în chipul arătat mai sus"[350].

[350] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 481, pp. 506-510

POENILE DE SUB MUNTE

(Havasmező, azi **Poenile de sub Munte**,
judeţul Maramureş)

1411, aprilie 21, Cașovia: „Regele Sigismund conferă lui Stanislau, fiul lui Joan din **Dolha**, fraților săi Joan, Georgiu și Bogdan, verilor săi Georgiu și Andreu, fiii lui Joan voievod, moșiile **Rosalia** (Rosalia, Rozália, azi **Rozavlea**, judeţul Maramureş), **Șieu** (judeţul Maramureș), **Strâmtura** (Barcánfalva, azi Bârsana, judeţul Maramureș), **Botiza** (Batiza, judeţul Maramureș), **Petrova** (judeţul Maramureş), **Leordina** (judeţul Maramureş), **Poenile** de sub munţi (Havasmező, azi **Poenile de sub Munte**, judeţul Maramureş) şi **Cuhea** (judeţul Maramureş), mai ales pentru moartea vărului lor, Mihail, fiul lui Elie, căzut în războiul contra polonilor”[351].

1411, iulie 27, Vișegrad: „Mandatul regelui Sigismund pentru reambularea metale (refacerea hotarelor – n. n.) a moșiilor **Rosalia, Strâmtura, Șieu, Petrova, Leordina, Ruscova, Poenile** (de sub munţi) și **Botiza**. Reambularea metelor anumite se face fără contrazicere şi se introduc în posesiunile lui Stanislau din **Dolha**, cu frații săi,

[351] Mihályi, Joan, de Apșa, *Diplome maramureşene*, Sziget 1900, doc. 95, pp. 166, 167

Joan, Georgiu, Bogdan, și unchii săi, Andrea și Georgiu”[352].

1430, noiembrie 24: „Conventul din Lelesz adevereşte că Stanislau și Georgiu, nepoții lui Joan vodă din **Rosalia** (Janosvajdafalva, Rozavlea), din iubire frățească către Mihail și Joan, fiii lui Sandrin Gurheș din **Saraseu**, născuți din nobila doamnă Stana, fiica lui Joan vodă din **Rosalia**, au dat la aceştia, pentru totdeauna, părțile lor din **Poenile Șieului** (Poenile de sub Munte), din **Slătioara** (azi **Hoteni**) și dintr-o moară în **Șieu**, pe apa Șieului, care părți au fost oarecândva ale moșului lor, vodă Joan, dar, după moartea lui, înstrăinându-se, nobilii din **Dolha** le-au recâştigat”[353].

1431, februarie 22: „La mandatul judelui Curiei regeşti, Mihail, Joan, Andrei, Elia și Ştefan, fiii lui Sandrin Gurheş din **Saruseu**, și ai doamnei Stana, fiica voievodului Joan din Janosvajdafalva (Rosalia) se introduc, fără contrazicere, în posesiunea moșiilor **Poeni** (de sub Munte) și **Slătiora** (Hoteni) și a unor părți în moșia **Șieu**, şi a unei mori pe râul Șieului”[354].

1450, iunie 18, Buda: „Mandatul palatinului ţării pentru introducerea lui Mihail, fiul lui Ştefan, voievod din **Dolha**, în posesiunea jumătăţii din Rosalia (**Rozavlea**) și a alor patru sesii iobagionale din **Poeni**. Introducerea se face fără contrazicere”[355].

---

[352] Mihályi, Joan, de Apşa, *Diplome maramureşene*, Sziget 1900, doc. 99, pp. 175-178

[353] Mihályi, Joan, de Apşa, *Diplome maramureşene*, Sziget 1900, doc. 164, pp. 280, 281

[354] Mihályi, Joan, de Apşa, *Diplome maramureşene*, Sziget 1900, doc. 166, pp. 284, 285

[355] Mihályi, Joan, de Apşa, *Diplome maramureşene*, Sziget 1900, doc. 205, pp. 347, 348

1458, iulie 22, Buda: „Mandatul regelui Mathia Corvinul către conventul din Lelesz, ca să cerceteze plângerea lui Georgiu Peterman din **Șieu**, în contra lui Dunca din **Șieu**, Sandrinu, Vanahogka şi Ostaş din **Saraseu**, Tivadar din **Dragomireşti** și Costa din **Fereşti**, care au ocupat două părți ale moșiilor **Șieu**, **Poeni** și Slătioara și nişte pământuri arătoare, ţinătoare de curia sa nobilitară”[356].

1459, mai 21, Buda: „Mandatul regelui Mathia Corvinul către conventul din Lelesz, ca să cerceteze plângerea lui Mihail și Ambrosiu din **Dolha** în contra lui Joan din **Dolha** alias din **Ruszkova**, care a ocupat părțile lor din Rosalia (**Rozavlea**) şi din **Poeni**; și în contra lui Petru din **Vad**, Georgiu din Vănceşti (**Onceşti**), Jurea din **Călineşti**, Georgiu Ficze din **Giuleşti**, Bud din **Budeşti** și Joan Mikle din **Șugatag** pentru faptele lor potenţiale (penale), săvârșite în **Strâmtura** și în **Botiza**”[357].

1466, septembrie 10: „Litere (scrisoare) despre învoirea lui Ambrosiu din **Dolha** şi a fiilor săi cu Mihail Orda din Leordina și cu Mihail Bogdan din Petrova și fiii lor, care se învoiesc ca moșiile lor Rosalia (**Rozavlea**), **Poiana** și **Lunca** să fie împărțite între dânșii, astfel cum au fost şi între părinții lor, iar moşia **Dolha** să rămână, până ce trăiesc, în posesiunea lui Ambrosiu”[358].

---

[356] Mihályi, Joan, de Apşa, *Diplome maramureşene*, Sziget 1900, doc. 244, pp. 417, 418

[357] Mihályi, Joan, de Apşa, *Diplome maramureşene*, Sziget 1900, doc. 248, pp. 425, 426

[358] Mihályi, Joan, de Apşa, *Diplome maramureşene*, Sziget 1900, doc. 276, pp. 477, 478

POIENI

(comuna Densuş, judeţul Hunedoara)

1576, noiembrie 3: „Raportul trimişilor Gaspar More şi Petru Naláczi, către Cristofor Báthory, despre felul cum au introdus pe cele două surori More Katalin şi Anna în stăpânirea moşiilor lor din **Pâclişa** şi aiurea din comitatul Hunedoara”[359]:

„Să știi, Măria Ta, că, în ziua tuturor sfinților, joi, ne-a adus Cătălina More, văduva lui Petru Brázovai, și Ana More, soția lui Nicolae Boldogfalvi, porunca de introducere, în care poruncești Măria Ta ca noi să le introducem pe dânsele în **Pâclișa**, **Cârnești**, **Grădiște**, **Breazova**, **Poieni**, **Galați** și **Fizeș**, care le-au fost în pașnică stăpânire. Din care pricină, noi, cu supunere, luarăm acea poruncă de introducere a Măriei Tale și, în ziua scrisă în ea, am mers la **Pâclișa**, și, fiind cu noi megieșul și vecinul Ion Totesdi, și nemeș din **Râu-bărbat**, Mihailă Nagy din **Toteșdi**, și norod din vecini, jobagii lui Petru Brázovai, Iacob Bogdaneasă și Opra, fiul lui Stănilă; a doua zi, vinerea, merserăm la **Cârnești** și, chemarăm pe Ștefan Krana Cârneștieanul și

[359] Veress, Andrei, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei şi Ţării Româneşti*, vol. II, 1573-1584, Bucureşti 1930, p. 117

pe Iovan Karlota, aşijderea iobagi de-ai lui Petru Brázovai. În aceeași zi, merserăm de acolo la **Grădiște** și chemarăm pe iobagii lui Ion Szerecsen (Sărăcin – n. n.), pe Dumitru Popa și pe Lațcu Hrană. În aceeași zi, merserăm de acolo la **Breazova** și chemarăm acolo pe Lațcu Ștefan, iobagul văduvei lui Mihail Roman, și pe Ștefan Krana, iobagul lui Petru Brázovai. În aceeași zi merserăm, de acolo, la **Poieni** și chemarăm pe Petru Dimetrasa și pe Mihail Pej, iobagii lui Mihail Pestényi. După aceea, în a treia zi, sâmbătă, merserăm la **Fizeș** și chemarăm acolo pe Crăciun Boțea, iobagul lui Mihail Pej, și pe Mihonya Duma, iobagul lui Petru Buda. În aceeași zi, merserăm de acolo la **Galați** și chemarăm pe Iancu Hernye și pe Petru Buda, care sunt nemeși și noi, a treia zi fiind în moșia sus numită, nimeni nu ne-a împiedecat. După aceea, cetind noi inșilor mai susnumiți porunca Măriei Tale, am înțeles că pe noi nu ne-a împiedecat nimeni. Pentru aceea, noi am lăsat ca moșia să o stăpânească în pace Cătălină More și Ana More, ceea ce noi am scris Măriei Tale, după credința noastră. Dumnezeu să țină pe Măria Ta în bună sănătate”[360].

1919: „**Gheorghe Tămaş, o jertfire a cruzimii secuieşti**. A fost un băiat tânăr, abia de 21 de ani. Un băiat bun, sârguincios, fiul cel mai mare al unui țăran fruntaș din **Poieni**. A isprăvit patru clase civile la școala ungurească din **Huedin**. Dar inima lui bătea românește, dorința lui a fost să înveţe carte românească. A venit, cu tată-său, la mine, în 1913, şi cu ochi strălucitori de bucurie mi-a spus că vrea să meargă la **Blaj**. I-am spus, că o să-i fie greu, după opt ani de învăţătură ungurească. „M-am săturat de graiul unguresc, îmi răspunse el. Vreau să mă fac dascăl!”. Şi i-

[360][360] Ibidem, pp. 118, 119

am făcut scrisorile și s-a dus la Blaj. Peste o lună, am întâlnit pe un profesor și mi-a spus că Gheorghe Tămaș e cam slăbuţ la învățătură. M-am întristat. Peste 7 luni, am vorbit cu acelaşi profesor şi acum mi-a spus că trebile s-au schimbat mult, acum Gheorghe Tămaș e între cei mai de frunte. Şi m-am bucurat.

În 1916, l-au dus la război și a luptat și el, cu alți viteji, doi ani de zile. A ajuns, în sfârșit, în spital, un glonț îi zdrobise mâna stângă, așa cât îi înțepenise cu totul. / Așa l-a ajuns revoluţia. Ce-a făcut? / A luminat poporul, desigur. L-a învățat să nu jefuiască, să nu fure și să nu facă lucruri netrebnice. L-a învăţat să se facă vrednic de zilele mari ale României Mari. Cu glasul lui blând şi înţelept, a deșteptat pe sătenii lui, dornici de lumină și învățătură. / Le-a cântat în biserică, le-a cetit gazete și cărți, a aprins în inimile lor dorul de libertate şi viață românească. Poporul îl asculta mândru, că iată, s-a ridicat și dintre ei un om cu minte, și cu inimă mare românească. Mama lui era fericită, de câte ori își vedea odorul învăţând pe cei neînvățaţi, și era mândru și tatăl lui, și frățiorii lui. / Eram mândru și eu, și parcă şi slujba în biserică o făceam mai cu inimă, când era și acest băiat bun şi cuminte de faţă. Când am venit din satul acela și m-am mutat de-acolo, am plâns și pentru el, și i-am lăsat în grijă școala românească de-acolo, băieții și fetiţele sprintene ale poporului de băieși din **Poieni**. Acum? Îl plâng din depărtare și nu mă pot mângâia pentru pierderea lui. Plâng școala românească văduvită, nenorocirea părinților lui, şi nu pot să mă mângâi. Mângâierea va trimite-o, însă, Dumnezeu cel sfânt, El va răzbuna nelegiuirea celor care l-au omorât mișelește. Iar când soarele României Mari va străluci în toată puterea lui, vom scrie numele lui în cartea de aur a neamului român, Dormi în

pace, mucenic al neamului suferințelor, care ai semănat și cu sângele tău sămânţa viitorului românesc. Dormi în pace! / Septimiu Popa, fost preot în **Poieni**”[361].

[361] *Unirea Poporului*, Anul XXIX, nr. 42, Blaj 1919, p. 2

POIENIŢĂ

(Găinari, Corlatheluke, judeţul Sibiu)

1357, martie 28, Vişegrad: Voievodul Ludovic scrie capitlului bisericii Transilvaniei că, venind „Nicolae, fiul lui Alexandru… şi ne-a cerut să-i dăm nişte moşii şi părţi de moşii ale răposaţilor Werus şi Ştefan, fiii lui Ştefan zis de **Alţina** (Olchona, judeţul Sibiu), morţi fără moştenitori, adică moşiile numite **Găinari** (Găinari, Corlatheluke, azi **Poieniţă**, judeţul Sibiu), **Coveş** (Kuesd, înglobat în **Agnita**, judeţul Sibiu), **Bârghiş** (Byrges, judeţul Sibiu), **Ibişdorf** (azi **Ighişu Nou** şi **Ighişu Vechi** sau **Român**, judeţul Sibiu), **Zlagna** (Salatna, Zalathna, judeţul Sibiu), **Măgărei** (Magare, azi **Pelişor**, judeţul Sibiu), **Fetundorph** (sat dispărut, lângă Agnita, judeţul Sibiu) şi **Emrustuh** (lângă Agnita, judeţul Sibiu), aflătoare în părţile Transilvaniei… / Însă, fiindcă nu suntem lămuriţi asupra felului şi întinderii ziselor moşii… poruncim cu tărie să trimiteţi omul vostru vrednic de crezare, în faţa căruia, omul nostru, Acus de **Călvasăr** (Hideguiz, înglobat în **Şeica Mare**, judeţul Sibiu), sau Iacob, fiul lui Mihail de **Alma** (Alma Între Vii, Almas, Almasio, judeţul Sibiu), ori, în lipsa acestora, Mihail, fiul lui Henning de **Sighişoara** (Segusvar, judeţul

Mureș), fiind de față vecinii și megieșii, să le hotărnicească după bătrânele lor hotare”[362].

1886: „Ministerul de interne a provocat pe toate autoritățile administrative să confiște de pretutindenea, unde s-ar afla, scrierea volantă „Români de peste munți”. La provocare a adaus sentința, nu de mult adusă în cauza acesta, din partea tribunalului din **Mureș-Oșorhei**; sentința este următoarea: / „În numele Majestății Sale regelui! Tribunalul din Mureș-Oșorhei, ca judecătorie penală a țării, în baza propunerii procuraturii regești, a adus, cu privire la scrierea volantă numită „Români de peste munți”, următorea sentință: Exemplarele ce se vor putea afla, din scrierea volantă, apărută sub titlul de mai sus, la anul 1884, în tipografia lui Ștefan Mihălescu din București, în sensul paragrafului 62, se confiscă și se nimicesc.

Motive: Scrierea volantă, aflată, la 8 septemvrie 1885, în proprietatea notarului comunal Georgiu Carleanu din **Găinarii români** (Oláh-Tyukod) și sosită în mâna judecătoriei, agitează, cu totul pe față, contra Ungariei și e aproape o copie a cunoscutei specii de proclamațiune revoluționară „România iredentă! / Dă instrucțiuni cum trebuie să se organizeze și execute revoluțiunea pentru stârpirea națiunii ungurești, și, în aceea vină, înainte următoarele părți: / „Fraţii noştri de peste munţi numai o speranţă mai au. De ar ști Brătianu cât de mult îl iubesc pe el oamenii și cât așteaptă de la el! De ar ști ostașii noștri ce lacrimi a vărsat, înaintea mea, un om bătrân, pătruns fiind de cugetul că, încă înainte de sosirea morții sale, va pute duce stegul în fruntea armatei române!”. / Mai departe, profeţește revoluţia şi zice: „Revoluţia va veni sau din lăuntru sau din

[362] AȘCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, București 1981, doc. 102, pp. 102, 103

afară. Solidaritatea, pe baza urii contra a tot ce e maghiar. Școlile, biserica şi cârciuma şi pretutindenea unde doi români vin laolaltă, ar trebui să se constituie în cluburi secrete revoluţiunare". / Amintește că, dacă aceasta s-ar fi întâmplat demult, atunci pe comisarii ministeriali şi pe mitropolitul Miron Românul deja de mult l-ar fi trimis pe cealaltă lume. / Ca exemplu le pune ardelanilor pe irlandezi, ca şi ei să facă asemenea. Pe baza acestora, s-a putut decreta confiscarea. / Acestea le cetimi în *Magyar Polgar* şi *Kolozsvari Közlöny*"[363].

1887: Pe corespondentul „Gazetei Transilvaniei", aflat în călătorie, l-au „surprins frumoasele lucrări din piatră ale țăranilor români din **Găinari** şi **Noul român**, care, deşi numai unul de la altul au învățat această măiestrie şi deşi lucrează cu niște instrumente foarte primitive, totuşi, ca pietrari, dezvoltă admirabilă destoinicie. Piatra aflătoare în acele comune e bună, trainică şi în toată privința superioară petrei de la **Perşani**, pe care o exploatează străinii. De aceea, crede corespondentul nostru, ar fi bine să se escrie premii din partea „Asociaţiunii" pentru tinerii din aceste comune, care ar vrea să se perfecționeze în măiestria pietrăriei, care le-ar da un bun izvor de câştig"[364].

1888. „În **Găinari**, i s-au furat, prin spargere, lui Iohann Depner, dintr-o cămară, diferite obiecte, în preț de 100 florini"[365].

[363] *Gazeta Transilvaniei*, Anul XLIX, nr. 255, Braşov 1886, p. 3
[364] *Gazeta Transilvaniei*, Anul L, nr. 183, Braşov 1887, p. 2
[365] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LI, nr. 87, Braşov 1888, p. 3

POMEZEU

(Papmezö , Kispapmező, judeţul Bihor)

1551, Evlia Celebi: „Eialetul **Oradea** a fost cucerit în timpul domniei sultanului Mehmed han al IV-lea (Mehmed al IV-lea a murit în 1687), locul să-i fie în rai, de către marele serdar Köse-Ali paşa şi a fost transformat în eialet. Are un defterdar pentru dări, un intendent al condicilor şi un chehaia de ceauşi şi intendent de ceauşi, agale pentru zece odale (unitate militară echivalentă cu o companie) de ieniceri (oaste permanentă formată din elemente creştine islamizate), dizdar, un vizir, stăpân, un alaibei şi ceribaşi. / Sangeacul de reşedinţă a paşei este **Oradea**. Sangeacurile sunt următoarele: sangeacul **Salonta**, sangeacul Debreţin, sangeacul **Hălmagiu** (localitate în Crişana, azi judeţul Arad), sangeacul **Sâniob** (judeţul Bihor; aici era şi o cetate) şi sangeacul **Pomezeu** (judeţul Bihor). Aceste sangeacuri, fiind locuite în întregime de creştini, conducătorii lor sunt tot dintre ei, urmaşii dinastiilor maghiare, care, încasând avuţiile eialetului, îşi trimit haraciurile emirilor lor. Acesta a devenit eialet, făcându-se acolo rânduieli minunate”[366].

[366] AŞSP, *Călători străini despre Ţările Române*, VI, Bucureşti 1976, pp. 329, 330

1661, Evlia Celebi: „Descrierea micii cetăţi **Pomezeu** (Papmezö). Pe când eram în vilaietul Ardeal, la cucerirea Oradei, ghiaurii de aici, de teama Casei otomane, predaseră cetatea aceasta de bună voie. Toate muniţiile ei fuseseră duse la Oradea. Acum, şaptezeci şi nouă de sate înfloritoare, împreună cu cetatea, toate fiind în mâinile musulmanilor, satele şi raialele sale arată supunere. / **Forma cetăţii**. Această cetate este aşezată la poalele muntelui Pomezeu, cu faţa spre câmpia Pomezeului; are formă pătrată. Deşi este o cetate mică, din piatră, totuşi e înaltă”[367].

1808: „O icoană a lui Simion Silaghi, datată 1808, o regăsim în biserica de la **Vălanii de Pomezeu**, un sat din judeţul Bihor”[368].

1878: În „Lista ofertelor adunate pentru ajutorarea ostașilor români răniți în lupta cu turcii”, se află și numele „Eleonora Moga, notăreasă în **Pomezeu**, 2 florini”[369].

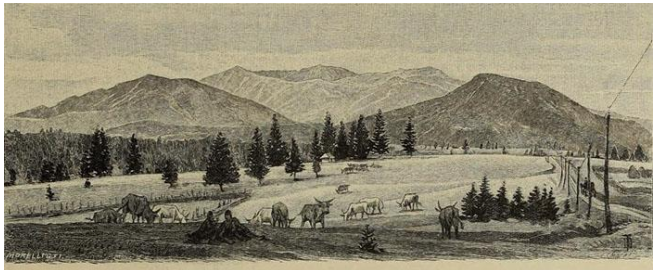

Aussicht von der Magura Kaluluj gegen Pietrosul hin.

[367] AŞSP, *Călători străini despre Ţările Române*, VI, Bucureşti 1976, p. 672

[368] Prelipceanu, Raluca, *Arta eclectică a lui Simion Silaghi Sălăgeanu – un artist transilvănean la confluența de veacuri (Sec. XVIII-XIX)*, în Muzeul Civilizației Dacice și Romane Deva, *Istorie, cultură și cercetare*, Vol. III, Cetatea de Scaun, Târgoviște 2016, p. 112

[369] *Gazeta Transilvaniei*, Anul XLI, nr. 5, Braşov 1878, p. 4

POMI

(lângă Baia Mare, judeţul Maramureş)

1900: „Cu plăcere vin a vă raporta despre vizita săvârşită, în zilele trecute, prin Magnificul Domn Moise Nyeș, canonic de Oradea-mare. Magnificul Domn canonic, în 13 octombrie, cu trenul de dimineţă, a sosit în **Ardusat**, însoţit de Rssimul Dr. Felician Bran, Arhidiaconul părţilor Sătmărene. La gară l-au aşteptat fruntaşii poporului, cu parohul local, care i-a adresat câteva cuvinte de salutare… / După-amiază, a vizitat parohiile: **Ardusat**, **Buzeşti**, **Tamaia** şi **Farcaşa**. În 14 octombrie, adică duminecă, a celebrat sfânta liturghie comemorativă a sfintei Uniri. Popor imens a participat la serviciul divin, nu numai din Ardusat, ci şi din parohiile vecine, aşa încât şi cimitirul a fost îndesuit de credincioşi, deşi timpul era nefavorabil. După „Crez“, Magnificul Domn canonic a ţinut predică, explicând epistolele pastorale din acest an sfânt şi jubiliar. Rar avem ocaziune de a ne îndulci de oratoria unui bărbat eclesiastic ca Magnificenţa Sa Domnul canonic Moise Nyeş. Stilul lui uşor, predarea sa nemăiestrită, vocea lui sonoră, argumentele puternice, cu un cuvânt totalitatea calităţilor unui adevărat orator a făcut ca cei de faţă să fie cuprinşi de o emoţiune sacră, şi ca lacrimi să zărim lucind în ochii bărbaţilor trecuţi şi oţeliţi în luptele vieţii. / Îndată

după sfânta Liturghie, a primit vizita clerului districtual de **Ardusat** şi, după-amiază, a continuat vizitarea parohiilor **Borleşti**, **Pomi**, **Vişmort** şi **Borhid**"[370].

1904, august 7: „Asociaţiunea pentru literatura română şi cultura poporului român din comitatele Sătmar şi Ugocia şi-a ținut adunarea anuală, la 7 august stil noc a. c., în frumoasa comună românească **Pomi**. Această comună, aproape de Baia Mare, la poalele munţilor ce conţin aur, a fost un loc de înfrățire şi întâlnire a multor români, aici am sărbătorit sărbătorea culturii româneşti. Aici și-a esprimat poporul cel mai vechi de pe aceste plaiuri sentimentele față de prosperarea culturii naționale, aici a fost, în acest an, sărbătorea sărbătorilor pentru noi, românii din aceste părți expuse. / Duminică, în 7 august nou, dimineața, la 7 ceasuri, sosiră, cu trăsura, de la **Seini**, dl preşedinte Georgiu Şuta, secretarul Dr. Vasiliu Lucaciu, Alexe Pop, N. Barbul, proprietar în **Mociră** etc… / Dl Petru Tămăian, profesor de preparaţie în Oradea, care-și petrece chiar timpul de concediu în comuna sa natală, Valasut, de timpuriu, dimineaţa, sosind în **Pomi**, a început sfânta liturghie, la care s-au alăturat directorul G. Şuta, I. Bran și alţii, iar ca diacon a servit tânărul Coriolan Manu, teolog de anul III, în Sătmar. Răspunsurile le-a dat corul din **Ardusad**, sub conducerea învățătorului I. Anderco, iar în strană a ajutat Petru V. Şireagu, învăţător în **Amaţi**, și Paul Goron, învăţător în **Borhid**"[371].

1927: „Primiri la teologie. În şedinţa consistorială din 15 septembrie, au fost primiţi la Academia teologică următorii: Iosif Vezoc, Vălingh; George Mihiş, **Borleşti**; George Zaha, **Mădăraş**; Iuliu Pop, **Sânmiclăuş**; Emil Chi-

[370] *Unirea*, Anul X, nr. 42, Blaj 1900, pp. 356, 357
[371] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXVIII, nr. 189, Braşov 1904, p. 4

ra, **Săsari**; Iosif Pantiş, Resighea; Vasile Boşca, Resighea; Ioan Cosma, Dindești; Aurel Ghiulai, Dindești; Michail Bruchental, Derna; Teodor Voştinar, **Şiria**; Mihail Oșan, **Pomi**; Gheorghe Miclăuș, **Borleşti**, total: 13 din 24. / Celor ce nu au bacalaureat li s-a impus a-l câştiga, căci altfel vor fi consideraţi numai studenţi extraordinari ai Academiei. Clericii se vor prezentă în 8 octomvrie curent"[372].

1934, mărturia învăţătorului **Gheorghe Pteancu**: „Dornici de muncă în ogorul naţiunii, după trei ani de studii, ne cerurăm locuri pentru candidare. Au urmat o mulțime de greutăţi. Fiind recomandat de guvernul diecezan să candidez la **Leta Mare**, am fost refuzat de către popor, ca nefiind apt pentru cantorat, deşi biserica avea cantorul său. La fel am fost respins şi la **Nyiradony**, unde concursesem tot la recomandaţia superiorității diecezane. Cu mare greutate, apoi, am ajuns la post în **Borleşti**, de unde guvernul diecezan a transferat pe antecesorul meu, pentru a-mi face loc şi fiind acesta suplinitor. Aici nu am găsit mare dragoste, pentru că poporul spunea că dânşii sunt săraci, nu pot susține pe un învăţător aşa bine îmbrăcat. În urmă, după multă tocmeală, protopopul mi-a predat cheia locuinţei, la şcoală locuia cantorul, fiind apreciat, pe acele timpuri, singur cantorul. / Acest post mi l-am ocupat la 13 noiembrie 1886. Numărul elevilor era aproape 100, înghesuiţi într-o singură sală, deoarece comitetul şcolar a luat măsuri să nu se încălzească două săli de clasă. Rechizitele școlare erau câteva tăblii de perete, tabla de scris şi creta, elevii în total aveau 4 abecedare, din care ceteau, fără să cunoască literele. Am adunat abecedarele de la elevi şi am format, din toți, o clasă, cu care am început munca prin scris-cetit.

[372] *Vestitorul*, Anul III, nr. 18, Oradea 1927, p. 8

Părinţii s-au revoltat, din cauză că am luat abecedarele de la copii, amenințându-mă că, dacă nu le instruiesc copiii din carte, nu-mi vor da plată, alţii s-au plâns protopopului, spunând că elevii nu învaţă, ci numai fac la tablă nişte desemne... Fiindcă eu lucram după o metodă pe care nu o cunoșteau sătenii, protopopul i-a mângâiat cu aceea, ca să mă lase să continuu cum ştiu eu şi, acuşi, la examenul mic, din luna februarie, dacă nu voi produce rezultat, o să ia măsurile de cuviinţă. Acuşi, la acest examen, văzând părinții cum copiii lor ştiau scrie şi ceti cu litere mici, s-au mirat foarte mult, spunând cum, fără cărți, numai cu ajutorul tăblii, a putut ajunge astfel de rezultat. Atunci, din inițiativa lor, s-au decis să-mi majoreze salarul anual, de la 63 florini, la 100, şi să cumpere, din casieria bisericii, cărţi tuturor copiile, judecând că, dacă fără cărţi au ştiut ajunge copiii la aşa frumos rezultat, cu atât mai mare pot să ajungă având şi cărţi. Se poate închipui mirarea şi mulțumirea părinților, când, către finea anului şcolar, dintre cei mai talentaţi au ştiut să recite, în biserică, „Tatăl nostru”, „Crezul” şi să citească chiar şi „Apostolul”. / Creştea şi râvna mea de lucru, odată cu primele progrese recunoscute de cei cărora le eram dedicat pentru viaţa-mi întreagă. Mai mare bucurie şi mai nobil imbold la muncă nu-mi era altul, cât acela de-a auzi că acei ţărani, care protestau şi erau contra venirii mele în **Borleşti** se făleau cu învățătorul lor cunoscuţilor din alte sate.

Locuitorii din comuna **Pomi**, în urma succeselor realizate în **Borleşti**, îmi ceruseră în repetate rânduri să merg de învăţător în comuna lor. Despărţirea-mi de borleşteni mi-a rămas neştearsă. / În cumuna **Pomi** am avut ocazia de a cunoaşte pe marele luptător, Dr. **Vasile Lucaci**, pe atunci **profesor în Satu Mare**. El venea regulat, săptămâ-

nal, prin comuna Pomi şi mi-a sugerat o cale puternică de activitate românească, prin Asociaţia învăţătorilor. Reuniunea învăţătorilor a luat fiinţă prin anul 1881, ţinându-se prima şedinţă în comuna urbană **Carei**, iar a doua, în comuna **Pomi**. În timpul acela, fostul meu profesor, Dr. Augustin Lauran, ajuns de director al şcolii normale unite din **Oradea**, se declară că, **din Oradea şi până în Borleşti**, nu a întâlnit cor mai bine organizat ca pe al meu, ceea ce putusem realiza prin o voinţă fanatică de lucru şi mie îmi era o surpriză, când îmi aduceam aminte că chiar slaba mea ureche muzicală mă făcuse să am rezerve, la început, faţă de şcoala normală. / După o activitate plină de amintiri plăcute, în comuna Pomi, în anul 1887, am fost ales învăţător în comuna urbană **Carei**. În Carei, am găsit o şcoală cu o sală de clasă cuprinzând 80 elevi, în anul prim. N-a trecut mult timp şi a fost nevoie de încă o sală de clasă, deoarece a crescut numărul elevilor la 140. Acuma aveam elevi nu numai români, ci şi romano-catolici şi reformaţi. De altmintrelea, românii din jur mă onoraseră cu educaţia copiilor lor. În anul 1890, s-a deschis şi a doua sală de clasă, iar în anul 1906, s-a deschis şi a treia, în care, apoi, s-au grupat toate fetele. / Dintre elevii claselor conduse de mine, ajunşi în viaţă la o poziţie mai însemnată, pot să amintesc pe următorii: Ilie C. Barbul, Vasile Barbul, Nicolae Barbul, Vasile Simon, Gavrilă Barbul, Eugeniu Barbul, Gheorghe Barbul, Dr. Emil Lobonţ, Dr. Gelu Egri, Aurel Egri, Dr. Cornel Pop, Aurel Pop, Dr. Nicolae Dărăbant, Vasile Şuta, Ludovic Vida, Dr. Grigoriu Pop, Dr. Ioan Gherman, Silviu Tămaş, Dr. Al. Pteancu, Vasile Marchiş, Gheorghe Pteancu, Ioan Raţiu, Mihai Prunar, pensionar, Silaghi Nicolae, Codrean Ioan. / În comuna **Pomi**, am avut ocazia rară de a primi în şcoală, ca asistenţi la examen, pe

lângă Dr. Vasile şi Constantin Lucaci, pe aristocratul Nicolae Ujfalussy, fost prefect în judeţul Satu Mare, apoi guvernator în regiunea Caraş-Severin, cum şi pe subprefectul judeţului Satu Mare, Ludovic Ujfalussy; prim-pretorul plăşii **Seini**, Robert Eötvös. După ce răspunsurile elevilor, la întrebările puse în limba română, i-au surprins de felul cum elevii ştiau să înţeleagă textul greu, cu atâtea latinisme, pe care ei le ştiau şi aplicau foarte uşor, acest guvernator, la finea examenului, a adresat elevilor cuvintele următoare, ce ţin locul unor proroci: „Nu va pieri românul niciodată, căci dacă, din şcoala primară începând, învaţă sârguincios şi înţelege un stil aşa de greoi, viaţa-i este asigurată". De altcum, acest om avea cădere să judece rezultatul, pentru că poseda limba română la perfecţie.

În anul 1907, vine draconica lege „Aponiană", conform căreia autorităţile şcolare nu permiteau nici chiar salutul în limba română. Primeam dese reproşuri că nu mă supuneam. Era de a mea demnitate a răspunde cu o demisie, care mă scutea de umilinţă. Astfel, am ajuns să devin pensionat, în anul 1909, fiind nevoit a-mi câştiga pâinea în calitate de casier la filiala băncii „Bihoreana". În acest timp, interveni o mare frământare pentru români, datorită înfiinţării episcopiei Haidu-Dorogului, îndeosebi prin schimbarea calendarului, producându-se o mare turburare chiar în sânul aceleiaşi familii, căci se încurcau sărbătorile şi posturile. / În acest timp, pregătirea spiritelor în jur se făcea prin sufletul devotat al marelui luptător Dr. Vasile Lucaci, în jurul căruia ne adunam, în secret, şi făceam proteste în scris la Roma. Sosind epoca războiului dezrobirii, prin regiunea noastră se strecurase o româncă din vechiul Regat, doamna Stoica, aducându-mi vestea despre pregătirea de război, trimisă de către Dr. Vasile Lucaci,

care se afla dincolo. Această femeie la **Bistriţa** fiind arestată, am fost şi eu, ca unul ce vorbise cu o spioană, de asemenea arestat. Unde am stat din 6 septembrie 1916, până la 17 mai 1917, când am devenit liber, după îndelungi procese.

În închisoare, am convenit cu preotul, cantorul, primarul şi curatorul, cum şi cu mai mulţi fruntaşi din comuna **Răşinari**. Toţi purtam doar vina că nu am vândut conştiinţa nimănui. Toţi fusesem crescuţi în evanghelia suferinţei, toți credeam orbește în mântuirea acestui neam. Credinţa însuşită în şcolile în care învăţasem. Deși timpul despărțirii de băncile şcolii era lung, în sufletele noastre trăia acelaşi dor de libertate, care, din ceas, în ceas, devenea realizabil. / Odată trecută epopeea războiului, şi românii în posibilitatea de a-şi dicta siguri de soarta lor, m-am întors cu duioşie pe meleagurile localităţii unde învățasem şcoala, la **Oradea**. Aici am avut cinstea să fiu ales de director-învăţător la şcoala primară din strada Holban; la anul, director controlor al tuturor şcolilor primare-comunale din acel oraş.

Retras la **Carei**, în anul 1922, am primit conducerea şcolii primare de stat, în al cărei serviciu am stat până în 1927, data trecerii, din nou, la pensie, având, în total, un serviciu de 50 ani în slujba şcolii româneşti. / Atât sărbătorirea-mi din 1927, cum şi cea din 1934, a şcolii normale unite din **Oradea**, a mea, la 50 ani de activitate, iar a şcolii la 150 de viaţă, sunt momente neuitate în viaţa mea. Evenimente pe care destinul le-a lăsat să aibă loc după unirea tuturor românilor. Ele arată că ideile pentru care se năzuia: lumina, cultura, libertatea şi dreptatea trebuiau împlinite. Noi, bătrânii, lăsăm tinerilor doar o rugăminte: Templul sfânt, la care ne-am adăpat atâtea generajii, în colţişorul

acesta de ţară, să fie păstrat cu adânc respect, / Carei, la 11 iunie 1934, / **Gheorghe Pteancu**, / director învăţător în retragere”[373].

1937: „S-a cumpărat un local de şcoală, cu 3 săli de învăţământ, în comuna **Medieşul Aurit** şi s-au edificat, fiind puse sub acoperiş… / S-au sădit altoi, pe marginea şoselelor, în comunele: **Seini**, **Apa**, **Medieșul-Aurit**, **Jolib**, **Potău**, **Băbășești**, **Roșiori**, **ValeaVinului**, **Măriuș**, **Pomi** și **Borlești**, toate aceste plantaţii costând suma de lei 717.815”[374].

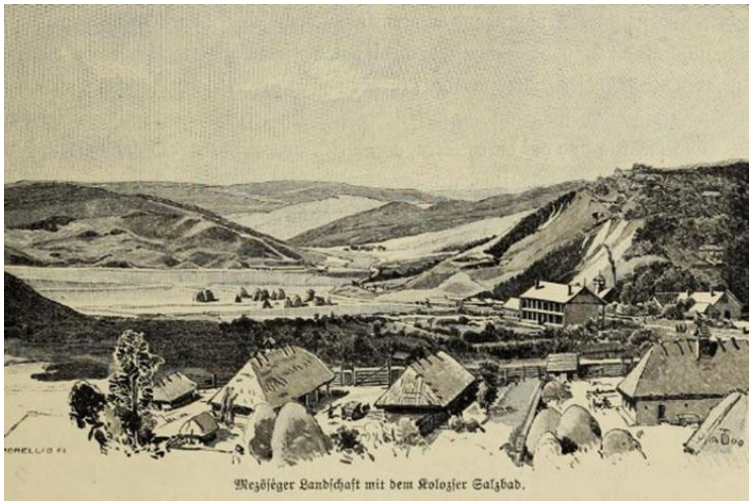
Mezőséger Landschaft mit dem Kolozser Salzbad.

[373] *Vestitorul*, Anul X, nr. 11-12, Oradea 1934, p. 12
[374] *Universul*, Anul 54, nr. 191, Bucureşti 1937, p. 12

PONOR

(comuna Pui, districtul Haţeg, judeţul Hunedoara)

1862: În conscripţiunile familiilor nobile române din anul 1862 sunt menţionaţi „**Gábor**, în comuna Ponoru, 9 familii.

Vladu (Vlád), în comuna Ponoru, 1 familie.

Török (Tewrewk), în comuna Ponoru, 2 familii”[375].

1900: „Duminecă, în 12/25 noiemvrie, s-a îndeplinit alegerea de preot în comuna **Ponor**, protopresbiteratul Lupșei. / Pe cât de agonizantă și greoaie a fost, mai săptămânile trecute, în această comună alegerea de învățător, pe atât de liniștită și bună armonie a decurs alegerea de preot, condusă de zelosul protopop tractual, Prea Onoratul Domn Ioan Danciu. Ales a fost, cu unanimitate, parohul actual din **Sălciua de jos**, dl Laurențiu Ciorbea, de naștere tot din **Ponor**. De la domnia sa noua turmă cuvântătoare speră și așteaptă mult”[376].

---

[375] Puscariu, I. Cav de, *Date istorice privitoare la familiile nobile române*, Sbiiu 1892, pp. 48, 49

[376] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXIII, nr. 256, Braşov 1900, p. 4

PONORELUL

(în munţii Abrudului, judeţul Alba)

1778: „Locuitorii comunelor **Vidra**, **Câmpeni**, **Bistra** şi **Râul Mare** – aceasta din urmă cuprindea, pe atunci, satele **Albac**, **Secătura**, **Scărişoara** şi **Ponorelul** – se plâng, printr-o numeroasă deputaţiune, la guvernul transilvan din Sibiu, în contra diferitelor abuzuri. În loc de dreptate, membrii deputaţiunii se văzură daţi în judecată penală, fiindcă au turburat liniştea autorităților din Sibiu, – căci iobagii n-aveau nici măcar dreptul să reclame în contra asupritorilor – şi, condamnaţi, au suferi unii câte 25 bastoane, iar alții câte 12, plus cheltuielile de judecată. Deputatul Gavril Todea, bătrân de 80 ani, a şi murit în urma bătăi. / Românii din munţii Abrudului, convingându-se că, la guvernul transilvan, în zadar cer dreptate, trimit mai multe deputațiuni la Viena, la împărăteasa Maria Tereza şi, apoi, la succesorul ei, la împăratul Iosif II, având aproape întotdeauna, în fruntea lor, pe ţăranul iscusit din **Albac** Ursu Nicola, zis Horia, şi pe Ion Cloşca din **Cărpeniş**”[377].

1781-1782: „În anul 1781, dreptul de cârciumărit **în munţii Abrudului** fu dat în arendă la doi armeni, cu

[377] Rusu Abrudeanu, Ion, *Moţii / Calvarul unui popor eroic, dar nedreptăţit*, București 1928, p. 143

numele Martin Bosniac şi Martin Patrubani, pe termen de 6 ani şi cu preţul de 12.000 florini anual. Aceşti arendaşi lacomi interziseră locuitorilor de a mai exercita cârciumăritul în particular şi prin agenţi de-ai lor confiscau orice băutură găseau pe la oameni, pe care îi şi amendau. Severitatea arendaşilor armeni a mers până acolo, încât la **Abrud**, în timpul Paştelor din anul 1782, confiscă şi o sticlă cu vin, trimisă de un credincios din **Abrud-sat** preotului local, ca să cuminece pe locuitorii comunei. / În ziua de 24 mai 1782, cu ocazia târgului de ţară din **Câmpeni**, locuitorii din comunele **Râul Mare**, **Vidra**, **Câmpeni** şi **Bistra**, conform unui vechi drept, aduseră şi ei băuturi spre vânzare. Dar arendaşii armeni se opuseră, prin oamenii lor, pe care îi înarmaseră cu lănci, pistoale şi puşti, împiedicând orice amestec al muntenilor în dreptul lor de cârciumărit. O scânteie trebuia să aprindă focul – şi scânteia o dete un servitor al arendaşilor, care, alergând călare, în fuga mare, prin târg, trânti la pământ o femeie din **Hălmagiu**, care vindea nuci, apoi călcă cu calul în picioare pe un ţăran din **Zarand**, care-şi aşeza într-un sac lâna ce o cumpărase în târg. Dar ţăranul din Zarand, sculându-se înfuriat de sub picioarele calului, puse repede mâna pe o secure, sări îndată la un butoi cu vin al arendaşilor armeni, spărgându-i fundul şi vărsându-i băutura.

Un alt ţăran, cu numele Iacob Zahuţ din **Râul Mare** (satele **Albac**, **Secătura**, **Scărişoara** şi **Ponorelul**), care adusese mied de vânzare în târg, fiind luat de servitorii arendaşilor, cu înjurături şi lovituri cu patul puştii, şi dus la inspectorul domeniului, se întâlneşte cu românul din Zarand, tocmai când acesta spărgea butoiul cu vin al armenilor arendaşi şi, apoi, dând chiote prin târg, se strânge o mulţime de ţărani, care sar cu toţii la butoaiele arenda-

şilor, spărgându-le şi vărsându-le toată băutura. / În faţa acestei scene şi a furiei mulţimii, cârciumarii şi servitorii arendaşilor fug imediat din târg, de frică de a nu fi masacrați. / Acest incident a dat însă prilej guvernului transilvan să pedepsească cu moartea pe autorii scandalului, în care muntenii îşi apărau un drept al lor şi pentru care dânşii mai plăteau statului şi o taxă de răscumpărare. Într-adevăr, 23 de primari şi consilieri comunali sunt condamnaţi de judecata forului domenial din **Zlatna** la câte 25-100 bastoane şi, cu 3 luni, până la 2 ani, de închisoare, iar alţi 5, ca autori principali şi sub motivul că au agitat poporul să trimită deputaţiuni la Viena, sunt condamnaţi la moarte. Unul din aceştia, cu numele Dumitru Todea, a fost condamnat şi la tortură, înainte de executare, iar după executare să i se taie capul, corpul să i se despice în 4 părţi, iar bucăţile să i se pună în ţeapă. / Astfel terorismul era la culme în munții Abrudului”[378].

1783: „În cursul lunii mai 1783, o nouă deputaţiune a moţilor luă drumul Vienei, ca să se plângă despre multele abuzuri şi cruzimi şi, totodată, să ceară scăparea vieţii celor 5 locuitori, condamnaţi la moarte, precum şi ordin ca deputaţii lor să nu mai fie arestați de către funcționarii domeniului pentru faptul că reclamă dreptate la Curtea împărătească. / La 7 iunie 1783, împăratul dete ordin guvernului din Transilvania ca nici locuitorii din munții Abrudului şi nici deputaţii lor să nu mai fie urmăriți, pentru plângerile ce le-au înaintat la Viena, şi nici să se execute vreo sentință de moarte asupra lor. Cu toate acestea, sentința forului domenial din **Zlatna** fu executată, în mare parte, asupra muntenilor. Numai pedeapsa cu moarte fu schimbata în

[378] Rusu Abrudeanu, Ion, *Moţii / Calvarul unui popor eroic, dar nedreptăţit*, Bucureşti 1928, pp. 147, 148

închisoare, de la 1-2 ani, şi câte 50-100 bastoane. / În luna noiembrie 1783, Horia, deputatul ţăranilor din Râul Mare (**Albac**), şi Closca, deputatul ţăranilor din **Cărpeniş**, **Abrud**, **Bucium** etc. pleacă, pentru a treia oară, la Viena. De astă dată, deputaţii motilor sunt siliți să aştepte luni întregi în capitala Austriei, deoarece împăratul Iosif II era plecat la Roma, în Italia, de unde se întoarse la 10 martie 1784. La 1 aprilie acelaşi an, Horia fu primit în audienţă de împărat, căruia îi prezintă o nouă petiţiune, în numele comunelor **Râul Mare**, **Vidra**, **Câmpeni**, **Bistra**, **Mişca**, **Baia de Criş**, **Bucium**, **Abrud** şi **Cărpeniş**, şi prin care locuitorii se plângeau că, cu toate rugăciunile lor, înaintate, în diferite rânduri, la Curtea imperială, ei n-au putut să obţină nici o uşurare. / În 13 aprilie 1784, împăratul comunică guvernului transilvan ca, până la hotărârea sa, în ceea ce priveşte ancheta, ordonată încă în anul 1780, locuitorii comunelor suplicante, ca şi deputatii lor, să nu mai fie arestaţi, iar cei închişi pentru plângerile făcute să fie imediat puşi în libertate”[379].

1924: „După serbările de la **Câmpeni**, Înalt preasfințitul a plecat, împreună cu Familia Regală, la **Vidra** și, apoi, la **Cluj**. / Miercuri, canonicul Florian, împreună cu ceilalți preoți din suită, au vizitat **Ponorelul**, unde au aflat, cu mare întristare, biserica dărâmată, şi **Sohodolul**, unde au trebuit să aibă aceeași tristă privelişte. Puţinii credincioși din aceste două parohii au tot așteptat ca statul să le repare bisericile și, în loc să se îngrijească ei înșiși de lăcașul Domnului, l-au lăsat să se dărâme”[380].

---

[379] Rusu Abrudeanu, Ion, *Moţii / Calvarul unui popor eroic, dar nedreptăţit*, București 1928, pp. 149, 150

[380] *Unirea Poporului*, Anul VI, nr. 38, Blaj 1924, p. 2

1935: Studiul sociologic „*Sate-crânguri din munţii Apuseni*", de Lucia Apolzan, î,şi baza tezele pe afirmaţiile sătenilor din „**Câmpeni**: Miheţ Constantin, 59 ani, agent agricol; Oneţ Petre, 32 ani, învăţător localnic. **Certege**: Pantea Iosif, 37 ani, primar; Motora Constantin, 58 ani, fost primar; Trifa Dumitru, 35 ani, învăţător localnic. **Bistra**: Balea Florian, 48 ani, înmanuator. **Săcătura**: Bodea Dumitru, 33 ani, impiegat, localnic; Potinteu Nicolae, 45 ani; Popa Pătru, 30 ani; Toader Sabin, 33 ani. **Albac**: Todea Iuliu, 33 ani, preot, localnic; Mateş Dumitru, 42 ani, impiegat, localnic; Costea Nicodim, 36 ani, învăţător localnic. **Arada**: Nicola Aurel, 45 ani, primar. **Scărişoara**: Morcan Dionisie, 44 ani, fost primar; Mocan Florea, 47 ani, impiegat localnic; Cofariu Ioan, 28 ani, brigadier silvic. **Gârda de Sus**: Morcan Dionisie, 44 ani, fost primar; Stan Teodor, 52 ani, înmanuator; Borteş Ioan, 61 ani, înmânuator; Morcan Romul, 39 ani, primar. **Arieşeni**: Todea Ioan, 67 ani, preot localnic; Paşca Ioan, 40 ani, primar. **Neagra**: Haneş Gheorghe, 59 ani, înmanuator şi fost pădurar; Toader Gheorghe, 39 ani, primar, **Avram Iancu**: Toader Alexandru, 66 ani, fost primar; Banciu Nicolae, 34 ani, notar localnic; Chira Ioan, 46 ani, primar. **Vidra**: Resiga Gheorghe, 60 ani, învăţător localnic; Tomuş Alexe, 63 ani, fost notar localnic; Trif Iosif, 45 ani, primar. **Ponorel**: Pleșea Ioan, 58 ani, agent agricol şi casier; Vesa Vasile, 61 ani, fost primar; Drăgoi Achim, 69 ani"[381].

[381] Apolzan, Lucia, *Sate-crânguri din munţii Apuseni*, în *Sociologie Românească*, Anul V, nr. 1-6, Bucureşti 1935, p. 151

POPEŞTI

(**Popfalău**, judeţul Cluj)

1351, septembrie 29: „**Ludovic, din mila lui Dumnezeu** regele Ungariei" face cunoscut că „înfăţişându-se înşişi înaintea maiestăţii noastre cinstitul şi chibzuitul bărbat, magistrul Tatamer, prepozitul bisericii de Alba şi vicecancelar al curţii noastre, şi Ladislau, fiul lui Simion, precum şi Matei, fiul magistrului Ştefan, cât şi magistrul Konya, canonic de Alba Regală, nepoţii săi, ne-au mărturisit prin viu grai că, deoarece ei au primit pe tânărul nobil, pe magistrul Ladislau, fiul lui Ladislau de **Nadăş** (**Nădăşelul Unguresc**, judeţul Cluj), ca rudă şi cuscru al lor, prin aceea că, unindu-l prin căsătorie, i-au dat drept soţie pe nobila fată, fiica lui Petew, nobil de **Bungard** (**Bonhart**, **Burgarth**, judeţul Bistriţa), nepoata şi sora lor; de aceea, venind ei să-i întâmpine cu bunăvoinţa dragostei, ca semn al acestei osebite dragoste au dat, au lăsat şi au hărăzit suszisei nobile fete, nepoatei şi surorii lor, şi, prin ea, pomenitului Ladislau, bărbatul acelei copile, şi moştenitorilor lor şi urmaşilor moştenitorilor lor o parte de moşie de a lor, de dobândire, ce o au în moşia **Popfalău** (**Popeşti**, judeţul Cluj), aflătoare în părţile Transilvaniei, în comitatul Cluj (Kulus), totuşi cu această deslușire: că dacă, cu vrerea dumnezeieştii milostiviri, s-ar întâmpla – Doamne, fereşte

– ca ei să nu aibă copii, atunci sus-zisa bucată de moşie să treacă din nou în dreptul şi proprietatea sus-zişilor, domnului Tatamer prepozitul şi ale fraţilor şi nepoţilor, precum şi ale moştenitorilor sau urmaşilor lor, ca să fie trecută în dreptul lor de a o avea, de a o ţine şi de a o stăpâni”[382].

1357, octombrie 13, Alba Iulia: Capitlul bisericii Transilvaniei dă de ştire că, venind „Toma, fiul lui Dionisie de **Reghin**, ne-a spus, în chip de întâmpinare, că a dat şi a hărăzit slujitorilor săi Pavel zis Makra moşia **Ţagu** (Chegh, judeţul Bistriţa-Năsăud), lui Laurenţiu, fiul lui Ponch, moşiile **Sântu** (azi **Şieu Sfântu**, judeţul Bistriţa-Năsăud) şi **Popfalău** (azi **Popeşti**, judeţul Cluj), şi lui Ioan, fratele lui Blasiu, moşiile **Sânmihaiu** (Zenmihalthelku, Zenthywanthelka, azi **Sânmihaiu de Câmpie**, judeţul Bistriţa-Năsăud) şi **Geaca** (Geke, judeţul Cluj). Şi după ce au fost răpuşi de moarte acei slujitori, Petru şi Nicolae, fiii lui Pavel, Iacob şi Nicolae, fiii lui Laurenţiu, precum şi Ioan, fiul lui Ioan, s-ar putea să piardă sus-zisele moşii pentru fărădelegi şi nelegiuiri de ale lor. Drept aceea, atunci el e gata să le răscumpere”[383].

1360, ianuarie 1, Alba Iulia: Regele Ludovic scrie capitlului bisericii de Alba Transilvaniei că i s-a plâns „Ladislau, abatele de Cluj-Mănăştur, că Mykola, fiul lui Ioan zis Kurmus de **Dezmir** (Dezmer, judeţul Cluj), cu o răutate pusă la cale, împreună cu slugile sale, ieşind din moşia sa Dezmir înarmaţi, în lunea cea mai apropiată după sărbătoarea Naşterea Domnului (30 decembrie 1359), a ucis cu cruzime pe un iobag al acelui domn abate, cu nu-

[382] AŞSP, *Documenta Romania Historica*, C. Transilvania, Volumul X, Bucureşti 1977, doc. 63, p. 60
[383] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 189, pp. 180, 181

mele de Albert din **Apahida** (Apathyda, Apatyda, judeţul Cluj), pe drumul slobod, care venea de la acel domn abate, stăpânul său, la propria sa casă, printre moşiile numite **Sânnicoară** (Aaronscenmiclosa, Aronzenthmiklos, Zenthmiklos, judeţul Cluj) şi Dezmir, şi pe fiul său l-a rănit de moarte şi l-a lăsat pe jumătate mort, şi caii lor şi alte lucruri şi bunuri ale lor, ce se găseau la ei, le-au luat cu totul, fără de nici o vină; şi, nemulţumit cu aceasta, punând să se aducă trupul mort al acelui iobag la moşia sa Dezmir, nu s-a îngrijit să-l înapoieze abatelui, spre a-l îngropa. / Cu privire la aceasta, punem în vedere să trimiteţi omul vostru de mărturie, fiind de faţă omul nostru Andrei, fiul lui Nicolae de **Sânmihai** (Scenmihaltelekw, Sânmihai, azi **Mihăieşti**, judeţul Cluj) sau Nicolae, fiul lui Laurenţiu de **Popfalău** (Popfalua, Popfalău, azi **Popeşti**, judeţul Cluj), ori Ioan, fiul lui Mihail de **Gheorgheni** (Giurfalău, Gerfalua, Gyurghfalua, azi **Gheorgheni**, judeţul Cluj), să cerceteze şi să afle tot adevărul”[384].

1370, aprilie 11, Sântimbru: Vicevoievodul Ioan scrie conventului mănăstirii Mănăştur că i s-a plâns „Anastasia, soţia lui Iacob, fiul lui Dominic de **Popfalău** (azi **Popeşti**, judeţul Cluj), adică fiica lui Laurenţiu, fiul lui Akus de **Suceag** (Suchack, Scuchak, Zuchak, azi **Suceagu**, judeţul Cluj), că ea, potrivit cuprinsului actelor sale, vrea să intre, pe calea legii, în stăpânirea unei bucăţi de moşie, ce tine de sus-zisul sat Suceag, aşezată între două vii, anume a lui Andrei zis Besse şi a lui Iacob zis Zulga, dată şi hărăzită odinioară ei de fiii lui Dominic zis Rauaz, drept a patra parte, cuvenită fetelor. Cu privire la aceasta, trimiteţi spre mărturie omul, de faţă cu care, omul nostru Nicolae,

[384] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 443, pp. 456, 457

fiul lui Laurentiu de Popfalău, sau Dominic, fiul lui Laurenţiu, de **Măcicaşu** (Machkas, Gyos Mackhas, judeţul Cluj), mergând la locul zisei bucăţi de moşie şi chemând acolo, în chip legiuit, pe vecinii şi megieşii ei, şi să dea în stăpânire sus-zisei doamne Anastasia, potrivit cuprinsului actelor ei, acea bucată de moşie, spre a o stăpâni pe veci, dacă nu se va împotrivi cineva"[385].

1371, aprilie 9, Sântimbru: Ioan, vicevoievodul Transilvaniei, dă de ştire că i s-a plâns „Ioan, fiul lui Nicolae de **Someşeni**, în numele său şi al fratilor săi, că nobilii de **Gheorgheni** au ridicat, odinioară, prin înșelăciune și viclenie, semne de hotar înșelătoare în marginile moșiei lor Someşeni, fără știrea și vrerea lor, fără să fi fost acolo omul nostru și omul vostru de mărturie și că se străduiesc să le cotropească dreptul lor. Drept aceea, prin cele de faţă, cerem să trimiteţi spre mărturie pe omul vostru vrednic de crezare, în fata căruia omul nostru, Andrei zis Batur de **Suceagu**, sau, în lipsa acestuia, Nicolae, fiul lui Laurenţiu de **Popești**, să cerceteze și să afle de la toti, de la care se cuvine și se poate, tot adevărul cu privire la cele de mai sus și să vadă și semnele de hotar mai sus-arătate"[386].

1892: „**Constantini Papfalvi** / 1804-1892. / Prepozitul Capitulului mitropolitan de Alba-Iulia şi Făgăraș, Constantini Papfalvi, Nestorul clerului arhidiecezan, s-a mutat la cele eterne. / A urmat Arhiereului său, nemuritorului Ioan. Moartea lui n-a venit neașteptată. La etate de 89 ani, trebuie să fim pregătiți la un asemenea caz. Cu toate acestea, regularitatea traiului și sănătatea viguroasă, de ca-

[385] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1366-1370), vol. XIII, Bucureşti 1991, doc. 490, pp. 739, 740
[386] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1371-1375), vol. XIV, Bucureşti 2002, doc. 23, pp. 22, 23

re pururea s-a bucurat răposatul, până când era în viaţă, ne dădeau speranţă că va putea să ajungă cel puţin pe noul arhipăstor. / În cartea vieții altcum a fost scris. Acum nu ne rămâne alta decât să jelim îndoit... N-a fost neașteptată moartea lui Constantin Papfalvi. Dar pentru aceea nu e mai puțin dureroasă. Într-însul Biserica noastră pierde pe unul dintre cei mai devotați fii ai săi. Binefacerile lui și fundațiunea ce o lasă îi asigură loc onorific în analele bisericii române unite cu Roma... /

Conpantini Papfalvi a fost născut în comuna **Popfalău**, de lângă **Clusiu**, în 20 iunie 1804. Tatălă lui a fost cantor în comuna numită şi s-a chemat Grigorie Păpuciu. Numele de Papfalvi l-a primit răposatul în Clușiu. Școlile secundare le-a absolvat în Cluj, iar teologia, în Blaşiu. Sacrul ord al preoţiei l-a primită în anul 1827, de la episcopul de eternă amintire Ioan Bob. A funcţionat, succesiv, ca profesor, paroh în Hunedoara, ca vicar foraneu al Hațegului. Canonic a fost ales în şedinţa capitlului din 16 septembrie a anului 1851. / Dintre actele de binefacere ale răposatului, amintim biserica din comuna natală **Popfalău**, pe care a o ridicat și înzestrat cu toate cele trebuincioase din banii săi. Asemenea, amintim fundațiunea de mai bine de 12.000 florini, pe care a pus-o la Veneratul Capitlu Metropolitan"[387].

1908: „Din fundațiunea „Constantin Papfalvi": / Un stipendiu de 240 coroane, folosit, în anul şcolar 1907/8, de către Vasile Dancu, destinat pentru studenți la orice şcoală. Preferinţă au consângenii fundatorului şi, în locul prim, cei născuţi în **Popfalău**"[388].

[387] *Unirea*, Anul II, nr. 52, Blaj 1892, p. 413
[388] *Unirea*, Anul XVIII, nr. 34, Blaj 1908, p. 291

POPFALĂU

vezi **POPEŞTI**, judeţul Cluj.

POPTELEAC

(**Popotelec, Popteluke, Popteleke**, judeţul Sălaj)

1351, noiembrie 18, Alba Iulia: Capitlul bisericii Transilvanie dă de ştire că „Mannus şi Bartolomeu de **Căianu** (**Kalyan**, judeţul Cluj) i-au zălogit moşiile lor **Popteleac** (**Popotelec, Popteluke, Popteleke**, judeţul Sălaj), **Cernuc** (**Churnuk**, judeţul Sălaj) şi **Bolugyanustelke** (lângă Vechea, judeţul Cluj)", fără ştirea şi învoirea magistrului Nicolae zis Woss, „magistrului Ştefan zis Pogan, spre paguba sa… De aceea, făcând întâmpinare, i-a oprit de la vânzarea şi înstrăinarea sus-ziselor moşii"[389].

1353, martie 13, Alba Iulia: Capitlul bisericii Transilvaniei dă de ştire că a venit „Nicolae zis Woos cel Tânăr şi ne-a spus, făcând întâmpinare, că Mannus şi Bartolomeu, nobili de **Căianu** (**Kalyan**, judeţul Cluj), i-au zălogit două moşii ale lor, numite **Poptelec** (**Popotelec, Popteluke, Popteleke**, judeţul Sălaj) şi **Cernuc** (**Churnuk**, judeţul Sălaj), cu 40 de mărci… şi că Mannus şi Bartolomeu,

[389] AŞSP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1351-1355), Vol. X, Bucureşti 1977, doc. 78, pp. 79, 80

înainte de a răscumpăra de la el acele două moşii, le-au vândut magistrului Ştefan zis Pogan”[390].

1353, mai 30, Alba Iulia: Capitlul bisericii Transilvaniei dă „de ştire că magistrul Nicolae zis Wos cel tânăr de **Sântejude** (Sanctus Egidius, judeţul Cluj), venind înaintea noastră, ne-a spus, făcând întâmpinare, că Manus şi Bartolomeu, nobili de **Căianu** (**Kalyan**, judeţul Cluj), i-au zălogit, cu 45 mărci de argint, trei moşii ale lor, anume **Poptelec** (**Popotelec, Popteluke, Popteleke**, judeţul Sălaj), **Cernuc** (**Churnuk**, judeţul Sălaj) şi **Bolukyanusteluke** (lângă Vechea, judeţul Cluj), pe care moşii acei Mannus şi Bartolomeu le-au vândut magistrului Ştefan zis Pagan, mai înainte de a-i plăti banii săi, spre paguba şi povara sa. Drept aceea, făcând întâmpinare, i-a oprit, cu mărturia scrisorii de faţă de la vânzarea şi zălogirea sus-ziselor moşii”[391].

1366, mai 15, Turda: Voievodul Dionisie dă de ştire că, în adunarea de la Turda, ridicându-se „Elena, văduva răposatului Grigore, fiul lui Iob de Zenthmartun, precum şi Petru zis Zemes, ginerele ei, şi soţia acestui Petru, ni s-au plâns astfel că ea, văduva lui Grigore, în nădejdea unei mai bune păstrări, cât şi în temeiul cumetriei, a dat spre păstrare lui Beke, fiul lui Ladislau de **Iclod** (Iklod, judeţul Cluj), cumătrul ei, nişte acte ale ei, întocmite cu privire la nişte moşii ale acelui Grigore, fiul lui Iob, răposatul său soţ, anume **Zenthmartun** (dispărut, lângă Dragu, judeţul Sălaj), **Sânpetru** (Zenthpetur, Sentpeter, azi **Sânpetru Almaşului**, judeţul Sălaj), **Mykow** (dispărut, lângă **Dra-**

[390] AŞSP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1351-1355), Vol. X, Bucureşti 1977, doc. 177, p. 190
[391] AŞSP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1351-1355), Vol. X, Bucureşti 1977, doc. 195, pp. 216, 217

gu, judeţul Sălaj), **Călacea** (Kalacha, judeţul Sălaj), **Amburyustelke** (Ambrus, dispărut, judeţul Sălaj), **Zylitelke** (dispărut, lângă Dragu, judeţul Sălaj), **Bonkud** (dispărut, lângă Drăgan, judeţul Sălaj), **Fizeş** (Fyzes, azi **Strâmba**, judeţul Bistriţa Năsăud), **Huzfatelke** (dispărut, lângă Dragu, judeţul Sălaj) şi **Popteleac** (Gyreukuth, Poptelke, judeţul Sălaj), acte pe care, după ce a plecat acel Beke, cumătrul ei, din lumea aceasta, fiii lui nu s-au îngrijit să i le înapoieze, şi pe care acte ea voieşte acum să le redobândească, pe calea legii, de la Ladislau, Grigore, Benedict şi Ioan zis Bulgar, fiii acelui Beke… / Auzind acestea, suszişii fii ai lui Beke, fiul lui Ladislau, au răspuns, împotriva acelei nobile doamne, că acele acte, despre care spunea că fuseseră date, pentru păstrare, sus-zisului lor tată, nu le-au fost lăsate lor de tatăl lor, ba, mai mult, nici n-au auzit de la sus-zisul lor tată acest lucru, dar că, după începerea acestei pricini, au aflat la un bătrân iobag al lor nişte acte privitoare la sus-zisele moşii, pe care le-au şi înapoiat, pe loc, înaintea noastră"[392].

1370, aprilie 15, Alba Iulia: Regele Ludovic îl recompensează pe „Ştefan diacul, fiul lui Ştefan, notarul conventului din Cluj-Mănăştur… şi mai cu seamă la rugămintea și mijlocirea cinstitului bărbat domnul Ioan, prepozitul capitlului bisericii Transilvaniei, hărăzindu-i nobilei soţii a acelui diac Stefan numită doamna Elizabeta, anume fiica răposatului Kalach, fiul lui Oliver de Sentmarton, săvârşit din viaţă fără moştenitor de parte bărbătească, din îngăduinţa noastră să fie urmaşă, cu drept deplin, întocmai ca un moştenitor adevărat şi un fiu legiuit al sus-pomenitului Kalach, în toate moşiile tatălui ei, sus-

[392] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1366-1370), vol. XIII, Bucureşti 1991, doc. 56, pp. 92-96

zisul Kalach, fiul lui Oliver, precum şi în părţile de moşii, în moştenirile părinteşti, oriunde s-ar afla, şi îndeosebi în moşiile sale numite **Sentmarton** (dispărut, lângă **Dragu**, judeţul Sălaj), **Myko** (dispărut, lângă Dragu, judeţul Sălaj), **Zyly** (dispărut, lângă **Dragu**, judeţul Sălaj), **Koachkut** (dispărut, lângă **Dragu**, judeţul Sălaj), **Sânpetru** (Sinpetr, Zenthpetur, Sentpeter, azi **Sânpetru Almaşului**, judeţul Sălaj), **Fizeş** (Fizeş, Fyzes, azi **Fizeşu Gherli**, judeţul Cluj), **Călacea** (Kalacha, judeţul Sălaj), **Popteleac** (Gyreukuth, Poptelke, judeţul Sălaj), cu alt nume Gÿrewkuth, **Bankodthelk** (dispărut, judeţul Sălaj) şi **Ambrus** (dispărut, judeţul Sălaj), aflătoare în comitatul Dăbâca, şi în cele ce tin de aceste moşii"[393].

1935: „În ziua de 8 septemvrie, parohia **Popteleac-Someş**, în frunte cu neobositul ei păstor sufletesc, onoratul Gavril Borz, a sărbătorit, cu demnitate creştinească, „Ziua Copilului". / La orele 3 d. m., întreg poporul, bărbaţi, femei şi copii, erau adunaţi în localul școlii confesionale, pentru a asculta glasul conducătorilor lor. / Peste tot se remarcă prezenţa celor două asociaţii creştineşti, Reuniunea femeilor „Sfânta Maria", condusă, cu multă dragoste şi pricepere, de către doamna Anastasia Borz, ale cărei sfaturi şi îndemnuri creştineşti au ridicat moralul Reuniunii, făcând din ea o mândrie a parohiei şi, în calitate de preşedinte al „Agrului", face apel către femeile mame ca să dea bisericii fii crescuţi în spiritul creştin, care să fie un reazim pentru biserică şi neam. Fiii bisericii creştine, înrolaţi sub steagul „Agrului", trebuie să lupte pentru promovarea ideii creştine. / Onoratul Gavril Borz arată pericolul mare pentru biserică şi neam, ce ne aşteaptă în urma legiferării avor-

[393] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1366-1370), vol. XIII, Bucureşti 1991, doc. 492, pp. 741, 742

tului în noul cod penal. Lege care vrea să apere pe toate mamele ucigașe și criminale, care vor să stingă viața copilului înainte de a ajunge să vadă lumina zilei. / Lege menită să distrugă întreg tezaurul moral al acestei țări și să secătuiască izvorul de viaţă al acestui neam. Arată rolul important ce-l are familia creştină în creşterea copilului.

Dl Ioan Defta, director-învățător, vicepreședinte al „Agrului", se adresează copiilor, în cuvinte pline de dragoste şi de căldură, îndemnându-i la o viaţă creştinească trăită după pilda lui Isus... / Dl Gh. Mureşan, teolog, plecând din cuvintele scripturi, „Creșteți și vă înmulțiți, şi umpleți pământul!", explică mulţimii înţelesul acestei porunci dumnezeeşti... / În continuare, se face concursul familiilor care au cei mai numeroşi copii, cu rezultatul următor: / Femeia Coroian Maria 12 copii, Petran Maria I Gheorghe, 12 copii, şi Petran Maria I. Vasile, 11 copii, cărora Societatea femeilor, ca încurajare, în lipsă de fonduri, le scuteşte de taxa de membre pe un an. / Terminându-se programul, se citesc telegramele de protest către Dl prim-ministru Gh. Tătărăscu şi către Dl Dr. Valer Pop, ministru de justiție... / Serbarea ia sfârşit prin strigătele unanime da protest contra legiferării avortului. / Simion Moldovan, secretar Agru"[394].

1936: „Ziua de duminecă, 20 septembrie, a fost o zi de bucurie şi înălţare sufletească pentru credincioşii parohiei **Poptelec-Someş**, prilejuită de ședința festivă a celor două organizaţiuni religioase culturale: „Agru" şi „Reuniunea Sfânta Maria", reunite. / În această zi, s-au putut vedea cele două instituțiuni de cultură, Biserica şi Şcoala, în munca de înfrățire în ogorul Domnului şi de călăuzire a

[394] *Unirea Poporului*, Anul XVII, nr. 38, Blaj 1935, p. 3

maselor pe cărările adevăratei culturi, care izvorăște din lumina evangheliei creştine, având în frunte pe părintele Gavril Borz şi pe dl director-învățător Ion Defta. / După terminarea sfintei liturghii, împreunată cu numeroase împărtășiri, credincioşii au fost invitaţi în localul şcolii confesionale, pentru ora 3 p. m. La această oră, şedinţa se deschide cu „Împărate Ceresc", cântat de membrii societăţii. Urmează feştania pentru începutul noului an şcolar, de față fiind toţi copiii de şcoală, alături de părinţii lor, în cadrul căreia părintele Gavril Borz ţine un cuvânt de cald îndemn pentru copilaşii de şcoală; de asemenea, directorul-învățător Ion Dufta.

După aceasta, urmează deschiderea şedinței feative a „Agru"-lui şi a „Reuniunii Sfânta Maria", făcută de Mult Onoratul Gavril Deac, secretar tractual, ca delegat protopopesc. Domnia sa îşi începe cuvântarea în semnul crucii lui Isus Hristos, apoi continuă cu înflăcărare... / Întrucât fostul președinte al „Agru"-lui, Onoratul Ion Gherman și-a dat demisia, se face alegerea noului preşedinte, în persoana dlui Ion Defta, director-învățător, prin aclamație. Preşedintele mulţumeşte pentru încredere şi promite că va munci, alături de preotul local şi membrii devotaţi pentru ca „Agru"-ul parohial să prospere. Dă cuvântul dlui Gh. Mureșeanu, student în teologie, care vorbeşte despre „Comunism şi Creştinism"; dl A. C. Pop, contabil, despre „Muncă şi Capital"; dl Pop Gheorghe, student, despre „Românism şi Creştinism". De încheiere, părintele Gavril Borz, care, în cadrul vorbirii, face premierea familiilor care, cu prilejul „Zielei copilului", organizată, în anul trecut, de Comitetul Central al „Agru"-lui şi al „Uniunii Mariane a Femeilor Române Unite", au avut cei mai numeroși copii. / Sunt premiate, de către Comitetul Central

al „Agru”-lui şi al „Uniunii Mariane”, cu trei diplome şi două premii a 200 lei, familiile de mai jos: mai jos: 1). Coroian Maria, 12 copii, diplomă şi 200 lei; 2). Petran Maria, 12 copii, diplomă și 200 lei; 3). Petran Maria, 11 copii, diplomă. / Noul preşedinte mulţumește Mult Onoratului Gavril Deac pentru cinstea făcută prin prezenţa Domniei sale în mijlocul organizațiunilor religioase din **Popteleac**. / Se cântă „Cuvine-se cu adevăra”, în cinstea Preacuratei. / Cu adevărat, clipe de înălțare sufletească! / Gheorghe Mureșan”[395].

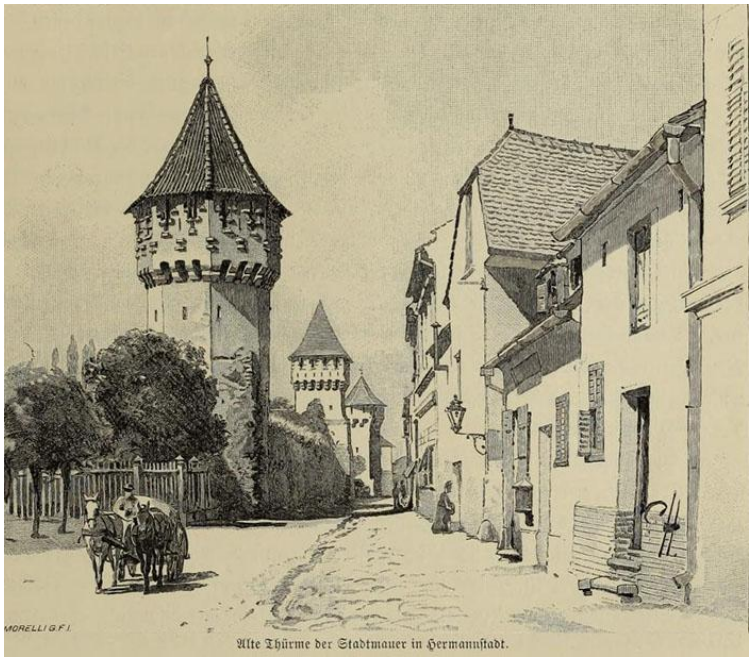

Alte Thürme der Stadtmauer in Hermannſtadt.

[395] *Unirea Poporului*, Anul XVIII, nr. 40, Blaj 1936, p. 6

PORCEŞTI

(comună fostă muntenească, judeţul Sibiu)

1653: „La biserica zidită de Matei Basarab, în 1653, la **Turnu Roșu-Porcești**, județul Sibiu, introducând însă sublinierea intrării de pe latura de vest prin întoarcerea brâului în jurul icoanei de hram, așezată deasupra ușii. În contrast cu dorinţa de modernizare, în spiritul curentelor apusene, care a ascuns paramentul original de la **Schei**, **biserica din Porcești** a traversat două mari etape de transformări, pe parcursul cărora a fost reprodusă, cu un impresionant atașament, podoaba fațadelor ctitoriei domnești”[396].

1721: „Prelucrarea pieilor devine o artă, în acea breaslă a „Cordovanilor” de la **Porcești**, ce prepara și exporta meșină colorată spre Craiova și Viena. Se explică astfel de ce opinca dispare atât de timpuriu şi de ce, pe lângă călțunul de pănură, se face și călțunul de piele, redat în lucrări de grafică încă în secolul al XVIII-lea”[397].

---

[396] Academia Română, *Studii şi cercetări de Istoria Artei / Seria Arta Plastică*, Tomul 19, nr. 2, Bucureşti 1972, p. 219

[397] Irimie, Cornel, *Portul popular din Țara Oltului / zona Avrig*, București 1957, p. 12

1883: „Raportul învățătorului primar din **Avrig** Ioan Cândea, despre constituirea despărțământului **Avrig**, efectuată în ședința din 15 decembrie. La acea şedinţă s-au prezentat 14 învățători, preoțimea din acel loc și împrejurime și un frumos număr de mireni. Președinte s-a ales Ioan Cândea, Avrig; secretar, N. Luculeţ, învățător în Avrig; cassar, T. Doican, învăţător în **Sebeşul inferior**; membrii: Ioan Petrişor, învăţător în **Porceşti**, și Ioan Lupea, învăţător în **Sărata**. S-au ţinut două prelegeri practice, una de Procopiu Clonţa, din religiune, „Despre Dumnezeu și existența lui“, alta de N. Luculeţ, „Despre definițiunea substantivului“. Cu această ocaziune, s-au înscris ca membri ajutători: Mihail Cândea din **Avrig**, Dionisiu Calefariu, paroh în **Sărata**, Georgiu Cismaş, paroh în **Porumbacul superior**, Mihail Luculeţ, primar în **Avrig**, Savu Berghea, casar în **Avrig**; Vasile Cândea, colector în **Avrig**; Ioan Ilincea, comerciant în **Avrig**; Irimie Răduţ, proprietar în **Avrig** și Nicolae Mihailă, proprietar în **Avrig**, toți cu câte 1 florin v. a. (vienez). Pe lângă aceştia, s-au mai înscris, fără a fi depus suma de 1 florin, Atanasie Sebeşan, fost învățător, şi Ioan Vlad, proprietar în **Avrig**. Au depus taxele restante, de câte 1 florin, 6 membri şi s-au vândut 11 exemplare din Regulamentul afacerilor interne, a câte 10 cruceri – 1 florin şi 10 cruceri. / Constituirea se ia spre ştiinţă”[398].

1887: „După cum comunică foile ungurești, jandarmeria de la **Turnu roşu** a confiscat 250 kg ceară, ce voiau s-o treacă peste graniță, noaptea, doi locuitori din **Porcești** şi unul din **Sebeşul de jos**”[399].

[398] *Telegraful Român*, Anul XXXI, nr. 11, Sibiu 1883, p. 43
[399] *Gazeta Transilvaniei*, Anul L, nr. 270, Braşov 1887, p. 2

1888: „În **Porcești**, a ars șura lui Niculae Cantora, împreună cu bucatele din ea și cu instrumentele agricole, precum şi un grajd. Paguba e de 203 florini”[400].

1888: „*Hermanst. Ztg.* Anunță că stâlpii de graniță abia s-au așezat și deja se clatină. Pe „valul lui Frate” a găsit jandarmeria din **Avrig**, la 6 decembrie nou, stâlpul rău tăiat. Locuitorii din **Porcești**, Ion Ghizeșan și Neculae Costea, care păștеau oile în apropierea graniței, întrebați fiind de jandarmi, au spus că l-au tăiat oameni de dincolo”[401].

1908: „În comitatul nostru, s-au ţinut, dumineca trecută, adunări poporale, între altele şi în **Sibiu** şi **Porceşti**. Amândouă au decis a se trimite adresă de aderenţă deputaţilor noştri şi o adresă Majestăţii Sale, solicitând votul universal. / Duminecă, se ţine în Sibiu adunarea de protestare împotriva proiectului pluralităţii, aranjată de partidul social-democrat”[402].

1923: „La colecta întreprinsă pentru repararea şi pictarea bisericii ortodoxe române din **Porcești**, de încredinţatul nostru parohian Ioan Deneşiu, între credincioşii bisericii noastre din **America de nord**, au binevoit a contribui următorii: / În **Gary, Harbort** şi **Detroit**, Mich: Nicolae Deneşiu și soția, / Toma Costeiu şi soţia, câte 10 dolari, / T. Grecu şi soția, 1 dolar, / Nicolae Stoişor şi soția, / Irimie Ciolan, câte 5 dolari, / Ioan Costeiu Boancaş, 1 dolar, / Nicolae şi Paraschiva Dragomir, / Ioan Dengel şi soţia, câte 2 dolari, / Simeon Dengel, 25 cenți, / Ioan T. Stoişor şi soția, / Angel A. Grigore şi soția, / Vasile I. Cârpenean, câte 5 dolari, **toţi din Porcești**.

---

[400] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LI, nr. 250, Braşov 1888, p. 3
[401] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LI, nr. 270, Braşov 1888, p. 2
[402] *Ţara noastră*, Anul II, nr. 44, Sibiu 1908, p. 356

În **Sinnx City**, Iowa: Ioan și Mucenica Saschis, 5 dolari 25 cenți, / Nicolae şi Ioana Gâlea, / Toma şi Floarea Bălteanu, câte 5 dolari, / N. Ciolan, 6 dolari, / Teodor și Maria Pârvu, 5 dolari, / Toma T. Saschis, 2 dolari, / Ioan Istrate, 5 dolari, / Achim Simon, 2 dolari, **toţi din Porceşti**. / P, şi Ioana Olariu, **Orlat**, 2 dolari, / Ioan Florea, **Porumbacul-de jos**, 25 cenți.

În **Toledo**, Ohio: I. Cărpenean, 5 dolari, / I. And. Stoişor, 3 dolari, / Toma Dragomir, 2 dolari, / Ioan I. Frăţilă, 5 dolari, / Ioan Tudor Marc, 5 dolari, / Ioan V. Saschis, 5 dolari, / Nicolae Grigore On., 2 dolari, **toţi din Porceşti**. / Iacob Naneşiu, **Ludişor**, 1 dolar, / Dumitru Armean, 1 dolar, / Ioan Stoica, 1 dolar, **ambii din Armeni**. / Tudor Moldovean, **Sighişoara**, 1 dolar, / Constantin Barbu, 1 dolar, / Ioan Suciu, 50 cenți, /Adam şi Sânza Bucur, 1 dolar, ambii din **Pianul de sus**, / Vasilie Câmpean, **Măgăruşeni**, 50 cenți, / Sofia Vlad, **Turdaşiu**, 50 cenți, / Vasile Bălcuneu, **Câmpulung**, 50 cenți, / Vasile Bodnar, **Zăhărăşti**, 50 cenţi, / Ioan Verneală, **Oprişeni**, 50 cenți, / Vasile Jurcan, 1 dolar, / Ioan Toma Ciolan, 1 dolar, / Vasile Varză, 50 cenți, / George Bălașiu, 1 dolar, / Nicolae Maminoe, 50 cenți, / Ioan Ghimbășan, 75 cenți, / Moise Comanela, 50 cenți. **toţi din Ţinţari**. / Ștefan Staneot Al., 25 cenți, / Ioan Popovici, **Carei**, 50 cenți. / Vasile şi familia Zidar, **Sebeşul superior**, 5 dolari.

În **Willard**, Ohio: Ioan Laslea și soția, 7 dolari, / Nicolae Costeiu Boanc şi soţia, 7 dolari, / Ioan Veştemean, 5 dolari, / George Laslea, 5 dolari, / Nicolae Oancea, 5 dolari, / Ioan Grama cu soţia, 5 dolari, / Toma Olariu, 5 dolari, / Teodor Istrate, 10 dolari, / Nicolae Seliştean, 5 dolari, / Vasile Chidu, 1 dolar, **toţi din Porceşti**. / Nicolae Luca, **Ludoşul mare,** 5 dolari, / Toma Urzică, 1 dolar, /

Lazar Faur şi soţia, 1 dolar, / Adam Poşa, 1 dolar, / Toma Iacob, 1 dolar, / Ioan Roman, 1 dolar, / Toma Micu, 1 dolar, / Ioan Stoia, 1 dolar, / Ioan Coman, 1 dolar, / Dumitru Găina, 1 dolar, / Iosif Iacob, 50 cenți, / Iosit Flucsă, 5 dolari, / Zaharie Micu, 50 cenți, **toţi din Sebeşul-inferior**. / Partenie Tecsia, 1 dolar, / Trosca Ştefan, 50 cenți, / George Pascu, 50 cenți, Ioan Hârău, 25 cenți. / Cu totul, 219 dolari sau 43.700 lei.

În urma acestui frumos rezultat, mă simt plăcut îndatorat a aduce, şi pe această cale, în numele **bisericii ortodoxe române din Porcești**, mărinimoșilor dăruitori cele mai călduroase mulţămiri, rugând pe bunul Dumnezeu ca să le răsplătească jertfa făcută însutit. / **Porcești**, 8/25 noiemvrie 1923. / Toma Dragomir, paroh ortodox"[403].

„Asociaţiunea, despărțământul Sibiu, la **Cristian** și la **Porcești**... / Frumoasa serbare din **Porcești**, din ziua de sfinții Mihail şi Gavriil. Căminul cultural „Principele Mihail" de acolo şi-a serbat un an de existență. După cum am raportat, săptămânile trecute, **americanii din Porcești** au contribuit, cu dolarii lor, ridicând o **casă culturală**, care le face cinste. Acum, că se împlinea un an de la înființare, s-a gândit comitetul local să sărbătorească ziua cu slujbă bisericească, cu festival, cu o serată, şi bine a făcut, fiindcă, la astfel de ocazii, recapitulezi cele îndeplinite şi capeţi poftă de lucru pe viitor. Deoarece Căminul se află în strânsă legătură cu despărțământul Sibiu al Asociaţiunii, a fost trimis, ca delegat, secretarul său, dl Dr. H. P. Petrescu, președintele fiind împiedecat de a lua parte. Programul serbării a fost bogat. Porceștenilor le-a fost dat să audă un cor disciplinat, al tinerilor normaliști și normaliste din Sibiu

[403] *Telegraful Român*, Anul LXXI, nr. 93, Sibiu 1923, pp. 3, 4

(40 persoane), conduși de destoinicul profesor de muzică Timotei Popovici, care, deşi convalescent, a grăbit să ia parte. Corul a cântat şi la biserică, şi la festivalul care a început la ora 12 și s-a sfârșit la ora 2, având să plece sibienii cu trenul de 3. / Poporul întreg i-a petrecut până la gară, cu fanfara în frunte; dl Popovici a dirijat marşuri şi cântece poporale frumoase. / Învățătorul N. Ciolan, sufletul mişcării din sat, a povestit, pe larg şi plin de bun simţ, cum sa înjghebat și ce semne de viață a dat Căminul. A fost o plăcere să-l asculți. A vorbit delegatul despre Asociațiune, aducând salutul şi îndemnul Asociațiunii pe cărarea apucată. / Doi elevi mintoşi de-ai dlui Ciolan ne-au pus în uimire cu părți din Satira a III-a, a lui Eminescu, şi cu „Mioriţa". Fanfara s-a produs şi ea, spre mulțumirea tuturor. / Seara, la ora 7, a vorbit dl Dr. H. P. Petrescu despre Asociaţiune, arătând cu sklopticonul vederi de la Asociațiune, pe preşedinţii ei şi alte diapozitive interesante. O zi neuitată, care servește spre laudă celor din **Porceşti**"[404].

1938: „Muncitorul Ioan Nechita din **Porcești**, a fost angajat la treier, la mașina dlui Gheorghe Dobreanu, din același **sat răzeșesc**. Făcând o mișcare greșită, a căzut cu picioarele în valul batozei, care i le-a retezat de la genunchi. În stare gravă, a fost transportat la spitalul „Precista-Mare" din oraș"[405].

[404] *Telegraful Român*, Anul LXXI, nr. 94, Sibiu 1923, p. 3
[405] *Universul*, Anul 55, nr. 205, Bucureşti 1938, p. 7

PORDEANU

(Pordan, judeţul Timiş)

1360, octombrie 14, Oradea: Capitlul bisericii din Oradea scrie regelui Ludovic despre împlinirea poruncii transmise, trimişii hotărnicind şi împărţind între urmaşii lui Pancraţiu, Laurenţiu şi Nicolae mai multe moşii. „Mai întâi, au împărţit moşia numită **Ineu** (Yenew, judeţul Bihor), în aşa fel că o uliţă cu un singur rând de case, numită Ineul cel Mic, aflătoare înspre partea de miazănoapte, întinzându-se spre răsărit, până la capăt, a căzut, prin tragere la sorţi arhiepiscopului de Calocea şi fratelui său Clement. De asemenea, o altă uliţă, aşezată în trei locuri, pe la jumătatea râului Criş, a căzut în stăpânirea magiştrilor Ioan şi Toma, fiii lui Laurenţiu… iar a treia uliţă, numită Vorsinanta, aflătoare spre partea de miazăzi, le-a venit lui Gheorghe şi Nicolae, fiii lui Nicolae de **Tileagd** (Thelegd, Telukd, judeţul Bihor)… totuşi în aşa fel, ca uliţa Ineul Mic să fie de acelaşi preţ, au dat din uliţa Vorsinanta trei locuri de curte din pământul lui Nicolae de Zala (în Ungaria), împreună cu o uliţă cu două rânduri de case, până la capăt…

Apoi au trecut pe moşia **Uileacu** (Wylak, azi **Uileacu de Criş**, judeţul Bihor) şi au împărţit-o în trei părţi, în aşa fel ca o uliţă cu un rând de case, aflătoare lângă râul Criş, în partea de miazăzi, a venit, prin tragere la sorţi, în

partea arhiepiscopului şi a fratelui său Clement. De la zisul semn de hotar, adică de la casa lui Grigore ţi împreună cu ea, o uliţă cu două rânduri de case, întinzându-se spre răsărit, până la casa lui Mihail şi împreună cu aceasta, a căzut lui Gheorghe şi Nicolae, fiii lui Nicolae de Tileagd. Iar a treia uliţă, aflătoare în partea de miazănoapte şi întinzându-se spre apus, a venit sus-zişilor Ioan şi Toma, fiii lui Ladislau.

Iar moşia numită **Botean** (Battyan, judeţul Bihor) au împărţit-o în trei părţi, în aşa fel că o uliţă cu un rând de case, întinzându-se spre apus, pe lângă râul Criş, de la casa lui Nicolae zis Istenus, până la capăt, a căzut arhiepiscopului şi fratelui său Clement. O altă uliţă, tot cu un rând de case, întinzându-se spre miazănoapte şi despărţită printr-un semn de hotar a căzut lui Nicolae şi Gheorghe, fiii lui Nicolae, iar a treia uliţă, de la sus-zisul semn de hotar, anume de la casa sus-zisului Nicolae zis Istenus şi fără aceasta, întinzându-se spre răsărit, a căzut fiilor lui Laurenţiu.

Apoi au mers la moşia **Olahtelek** (dispărut, lângă Uileacu de Criş, judeţul Bihor), pe care au împărţit-o în două părţi drepte şi deopotrivă de mari, în aşa fel că jumătatea dinspre apus, cu toate folosinţele, a căzut magiştrilor Gheorghe şi Nicolae, iar cealaltă jumătate, magiştrilor Ioan şi Toma, fiii lui Laurenţiu; iar ca bun având acelaşi preţ, a fost dată arhiepiscopului şi fratelui său Clement, drept a treia parte, moşia **Cuieşd** (Kwest, judeţul Bihor).

Iar celelalte **moşii româneşti** le-au împărţit în acelaşi chip, că o moşie numită **Ewrmenes** (dispărut, lângă Uileacu de Criş, judeţul Bihor), împreună cu un loc de sesie, aflător lângă Pârâul Bulboacă a căzut, prin tragere la sorţi, în stăpânirea lui Gheorghe şi Nicolae, fiii lui Nicolae, iar ca bun de acelaşi preţ, moşia numită **Lwk** (dispărut,

lângă Uileanu de Criş, judeţul Bihor), împreună cu un loc de sesie numit Brusturi, a căzut lui Ioan şi Toma, fiii lui Laurenţiu, iar ca a treia parte, având acelaşi preţ, moşiile **Dobricioneşti** (Dobrachenhaza, Dobrachonhaza, judeţul Bihor) şi **Kwesdrew** (dispărut, lângă Birtin, judeţul Bihor) au căzut arhiepiscopului şi fratelui său Clement. De asemenea, un loc de curte, aflător pe moşia Ineu, cu două mori de piatră, aşezate spre partea de miazănoapte, au căzut lui Ioan şi Toma, fiii lui Laurenţiu; iar ca bunuri având acelaşi preţ cu acele mori, un loc din oraşul **Oradea**, aşezat în uliţa sfântului Iacob, de asemenea cu două mori, aflătoare pe acea moşie Ineu, în partea de miazăzi, au căzut lui Gheorghe şi Nicolae, fiii lui Nicolae; iar ca bun de acelaşi preţ, un pământ din moşia **Pispeky** (dispărut, judeţul Bihor), cu două mori, au venit arhiepiscopului şi fratelui său Clement.

De asemenea, în părţile Transilvaniei, lângă Mureş, părţile din moşiile **Benic** (Benenyk, judeţul Alba), **Cetea** (Chaklya, judeţul Alba), **Filepkwwe** (dispărut, pe Mureş, judeţul Arad), lui Ioan şi Toma, fiii lui Laurenţiu, iar magiştrilor Gheorghe şi Nicolae, fiii lui Nicolae, moşia **Stanislowhaza** (dispărut, lângă Căpioara, judeţul Arad), precum şi moşiile Zent Demeter (dispărut, în Ungaria) şi Moharew (în Serbia); iar ca bunuri având acelaşi preţ, moşia **Teş** (Teyes Hwdus, judeţul Timiş), care cu alt nume se cheamă Hwdus, şi **Almazeg** (dispărut, lângă Zimandcuz, judeţul Arad) şi **Weresegyhaz** (dispărut, lângă Zimandeus, judeţul Arad), aflătoare în comitatul Arad, au venit arhiepiscopului şi fratelui său Clement.

În comitatul Cenad, părţile de moşie Makofalwa (în Ungaria), Thembes (în Ungaria), Zylwazegh (în Ungaria) şi Zombor (în Ungaria), cu pădurea ce ţine de ea, precum şi jumătatea pădurii moşiei Ladan (în Ungaria), moşia Mo-

nostoros Kanysa (în Serbia) şi jumătatea moşiei Weresegyhaz, au venit arhiepiscopului şi fratelui său Clement, iar ca bunuri cu acelaşi preţ, moşiile Nagy Tarnuk (în Ungaria), Kys Tarnuk (în Ungaria), **Kemechye** (dispărut, lângă Beba Veche, judeţul Timiş), Palatha (în Ungaria), cu pădurea ei, şi **Bodoganzonfalwa** (dispărut, lângă Pordeanu, judeţul Timiş) au căzut lui Ioan şi Toma, fiii lui Laurenţiu, iar vama obişnuită, ce se cere pe moşia Tharnuk (în Ungaria), au lăsat-o în folosinţa lor dimpreună. De asemenea, ca bunuri cu acelaşi preţ, moşia Zent Lewrenkz (în Ungaria), cu pădurea ei, şi cu moşiile Wyfalw (în Ungaria), Warasfalw (în Ungaria), Kisfalw (în Ungaria), precum şi moşia Ladan în întregime, cu jumătate din pădurea ei, şi moşiile **Pordeanu** (Pordan, judeţul Timiş), Rabe (în Serbia) şi Vruzlanus (în Serbia), au căzut lui Gheorghe şi Nicolae. De asemenea, printr-o altă împărţire prin tragere la sorţi, moşia Akach (în Serbia), împreună cu moşia Zent Miklos (în Ungaria) şi heleşteul ce ţine de ea, şi moşia Bochijard (în Serbia) au venit magiştrilor Ioan şi Toma, iar moşiile Rasan (în Serbia) şi Zent Miklos (în Ungaria), cu heleşteele, au venit arhiepiscopului şi fratelui său Clement, fiii lui Pancraţiu. De asemenea, moşia Choka (în Serbia), cu heleşteele, precum şi cu locul zis Sula (în Serbia) şi moşia Zanad (în Serbia), cu heleşteele şi Zethen (în Serbia) şi Zijmard (în Serbia), cu Suztulahaza (în Serbia), fiilor lui Nicolae.

De asemenea, printr-o altă împărţeală prin tragere la sorţi, moşiile Such (în Serbia) şi Humukrew (în Serbia) au căzut fiilor lui Laurenţiu, iar fiilor lui Nicolae de Tilegard le-au căzut moşiile **Ciavoş** (Chawas, azi **Grăniceri**, judeţul Timiş) şi **Keer** (dispărut, lângă Folia, judeţul Timiş), iar fiilor lui Pancraţiu, moşiile Temerken (în Serbia)

şi Kyngerth (în Serbia) şi cu moşia Vrs (în Ungaria), iar moşia Hodegyhaz (în Serbia) au împărţit-o în trei şi fiecărei părţi i-au căzut 12 locuri de curte”[406].

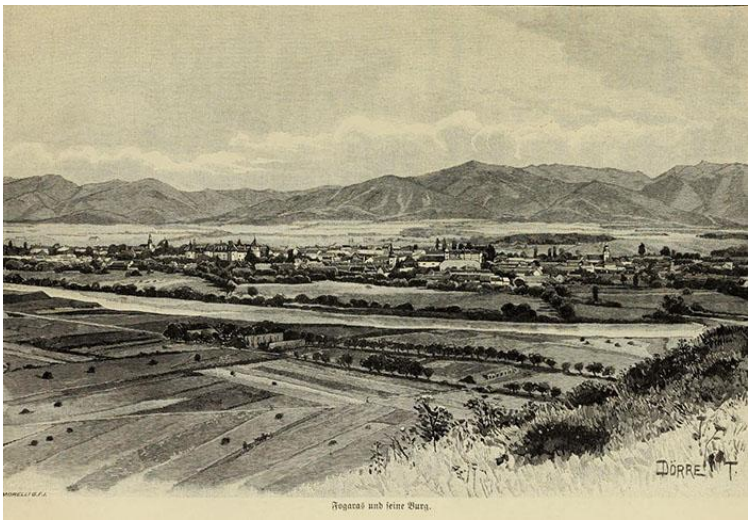

Fogaras und seine Burg.

PORTELEC

vezi Portiţa, judeţul Sau Mare

[406] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 526, pp. 555-561

PORTIŢA

(Portelek, azi **Portiţa**, judeţul Satu Mare)

1354, martie 29, Oradea: „Filip, prepozitul bisericii din **Oradea** şi vicar genera, şi Dumitru, episcop al aceluiaşi loc" dau de ştire că, „venind în faţa noastră Martin, fiul lui Iacob de **Portelec** (Portelek, azi **Portiţa**, judeţul Satu Mare), în numele nobililor bărbaţi Martin, fiul lui Petru de **Ciumeşti** (fost Ciomocoz, Warchomacuza, Chumakuz, judeţul Satu Mare), Simion cel Mare de **Boghiş** (Bogus, Bagus, judeţul Satu Mare), Pavel şi Nicolae, fiii lui Petru zis Zonga… ca potrivnic al magiştrilor Leukus, Turul, Gheorghe, Grigore, Ştefan şi Simion, fiii lui Grigore, fiul lui Laurenţiu de **Suplac** (Scepplak, azi **Suplacul de Barcău**, judeţul Bihor), precum şi al lui Ştefan, fiul lui Serephel, a declarat că acei magiştri Martin, fiul lui Petru, Simion cel Mare, Pavel şi Nicolae, fiii lui Petru, trebuie să aibă – după cum cere vrednicul de laudă obicei al ţării – a patra parte, cuvenită nobilei doamne Ana, adică fiica acelui Laurenţiu, mama pomenitului Martin şi bunica sus-zişilor Simion, Pavel şi Nicolae, pătrime care le vine lor de drept din toate moşiile şi părţile de moşii ale acelor fii ai lui Grigore şi ale lui Ştefan, fiul lui Serephel… Auzind acestea, Turul şi Ştefan, fiul lui Serephel, au răspuns dimpotrivă, că ei sunt datori faţă de sus-pomeniţii nobili cu acea a patra

parte, cuvenită fiicelor, pe care, după obiceiul ţării… din moşiile cuvenite neîndoios… iar din moşiile lor de dobândire ei nu sunt datori să dea nici o pătrime… / Drept aceea, deoarece noi nu cunoaştem adevărul neîndoielnic despre felul, întinderea, folosul şi preţul acelor moşii şi părţi de moşii, am hotărât… ca numitele părţi să fie datoare să meargă, la octavele Rusaliilor viitoare (8 iunie) la acele moşii, fiind de faţă şi omul nostru de mărturie"[407].

1354, octombrie 16, Oradea: Capitlul bisericii din Oradea adevereşte că, venind „magistrul Jakch, fiul lui Toma de **Coşeiu** (Kusol, judeţul Sălaj), pentru sine şi pentru Gheorghe, Ştefan, Ladislau şi Andrei, fiii săi, aflători la vârsta copilăriei, pe de o parte, iar de cealaltă Iacob şi Ioan, fiii lui Dominic de Coşeiu, adică verii primari de tată, de asemenea pentru ei şi pentru Nicolae, Egidiu şi Ladislau, fiii numitului Iacob, aflători, la fel, în anii copilăriei, şi susnumitul Ioan, fiul lui Dominic, pe atunci lipsit de mângâierea unor moştenitori, au mărturisit… pentru ei şi osebit pentru bucăţile lor de moşie, lăsând deoparte orice ură şi smulgând din rădăcini, din mijlocul lor, orice pricină de proces… / Mai întâi, au dat jumătate din moşia **Coşeiu**, aflătoare în comitatul Solnoc, în schimbul altei moşii a lor, zisă **Portelec** (azi **Portiţa**, judeţul Satu Mare), aflătoare în comitatul Satu Mare… vecină cu moşia **Archid** (Erkud, judeţul Sălaj), pe care magistrul Jackh o stăpânea prin cumpărare, au împărţit-o în modul că o uliţă cu case doar pe o parte, aflătoare în partea de apus şi spre moşia **Mocirla** (Mochola, azi **Valea Pomilor**, judeţul Sălaj), începând de la curtea magistrului Jackh, întinzându-se spre pădurea Deg, până la capăt, împreună cu sus-zisa curte a

[407] AŞSP, *Documenta Romania Historica*, C. Transilvania, Volumul X, Bucureşti 1977, doc. 254, pp. 259-261

revenit în proprietatea magistrului Jackh, fiul lui Toma. În schimb, cele două uliţe, cu case pe o parte, tot spre pădurea Deg, una din uliţe a căzut în bucata magistrului Jackh, iar cealaltă, dincolo de valea pârâului Deg şi aşezată înspre răsărit de sesiile acelor fii ai lui Dominic, a revenit numiţilor Iacob şi Ioan, fiii lui Dominic… Iar cealaltă jumătate a moşiei Coşeiu, numiţii fii ai lui Dominic au lăsat-o magistrului Jackh… însă pământurile de folosinţă, pădurile, dumbrăvile, păşunile, fâneţele, dreptul de ocrotire şi târgul, obişnuit să se ţină în fiecare săptămână, în ziua de miercuri, i s-a dat magistrului Jackh, pentru slujbele sale credincioase, de către preaînaltul Ludovc, regele Ungariei… / Pe lângă aceasta, jumătatea moşiei **Vaia** (Isakerwoya, azi **Crişeni**, judeţul Sălaj), aflătoare în comitatul Solnoc… au împărţit-o între ei în două părţi egale… / Dar aceasta nu e tot, căci magistrul Jackh, împins de iubire frăţească, a dat… locul sau curtea răposatului Leukus, fratele său, şi o altă curte întreagă, aşezată lângă aceea, dinspre miazăzi, spre biserica zidită, din sus-zisa moşie Coşeiu”[408].

1365, februarie 5, Vişegrad: Nicolae Konth, palatinul Ungariei, cere capitlului din Oradea „să cheme la judecată pe Andrei, fiul lui Gheorghe de **Petreşti** (Petriu, Petri, Pethry, azi **Petreşti**, judeţul Satu Mare) şi pe Ştefan, fiul lui Ioan de Bátor (în Ungaria), ca să stea faţă cu Petru, fiul lui Ioan de **Sanislău** (Stanizloy), pe Martin de **Portiţa** (Portelec, Porteleky, Porteluk, azi **Portiţa**, judeţul Satu Mare) şi pe fiii lui, Iacob, Mihail şi Pavel, ca să stea faţă cu Andrei şi Ştefan, fiii lui Beke de **Olosig** (Olazy, judeţul Bihor), precum şi pe Mihail, fiul lui Petru, jude de **Ip** (Ipy, judeţul Sălaj), ca să stea faţă cu Nicolae, fiul lui Robert.

[408] AŞSP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1351-1355), Vol. X, Bucureşti 1977, doc. 273, pp. 281-284

Oamenii palatinului: Ladislau, fiul lui Ioan de **Ianoşda** (Janusd, judeţul Bihor) şi Nicolae, fiul lui Myke de **Horay** (dispărut, lângă Săcuieni, judeţul Bihor)"[409].

1366, iulie 10, Vişegrad: Judele curţii regale dă de ştire, printr-un adevărat istoric al unui proces, că, venind „Dominic de Peleznek (în Ungaria), în numele magistrului Andrei, fiul lui Gheorghe de **Petreu** (Petry, judeţul Bihor), în anul **1359**, înaintea răposatului comite Nicolae, fiul lui Ugrin… împotriva lui Ladislau şi Andrei, fiii lui Vyd, precum şi a lui Martin, fiul lui Iacob de **Irim** (Irim, Irin, azi **Irina**, judeţul Satu Mare), cu o scrisoare de răspuns a aceluiaşi capitlu al bisericii de Oradea, către înălțimea sa regească, dată în anul Domnului **1358**, în care se arată că, ducându-se, potrivit poruncii scrise a regelui, la moşiile numite Petreu şi **Vezendiu** (Vezend, judeţul Satu Mare), şi chemând, în chip legiuit, toţi vecinii şi megieşii acelor moșii, şi fiind aceştia de faţă, când au voit, mai întâi, să hotărnicească moşia Petreu. dinspre moșiile Irim şi **Portelec** (Portelek, azi **Portiţa**, judeţul Satu Mare), şi apoi moşia Vezendiu, dinspre aceleași moşii Irim și Portelec… înfăţişându-se înşişi acolo, Ladislau, fiul lui Vyd, nobil de Irim, în numele lui Andrei diacul, şi, de asemenea, Martin, fiul lui Iacob de Portelec, i-au oprit, după obiceiul ţării, nu de la hotărnicire, ci de la ridicarea .semnelor de hotar". Povestea continuă cu o înşiruire de amânări, de depuneri de mărturii şi de tentative de hortărnicire şi încredinţare, apoi „s-a făcut jurământul, la zisele moşii Irim si Portelec, dimpreună cu toate folosintele lui şi toate cele ce tin de el, după arătarea, ridicarea şi înnoirea semnelor de hotar, să-l treacă

[409] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1361-1365), vol. XII, Bucureşti 1985, doc. 383, p. 402

în stăpânire şi să-l încredinţeze acestor fii ai lui Vyd şi lui Martin, precum şi moştenitorilor şi urmaşilor lor”[410].

1367, mai 14, Oradea: Capitlul bisericii din Oradea dă de ştire că a trimis „spre mărturie pentru amândouă părţile, dimpreună cu omul regelui, Bartolomeu de Thyda, pe preotul Matia, canonic al bisericii celei mici a fericitei Fecioare, din partea lui Andrei, fiul lui Gheorghe de **Urziceni** (Voda, judeţul Satu Mare), pârâşul, şi, împreună cu omul regelui, Dominic de **Sudurău** (Zodorow, Zudro, judeţul Satu Mare), pe preotul Dumitru, slujitorul altarului fericiților mucenici Cosma si Damian, din partea lui Ladislau şi a lui Andrei, parohul bisericii sfântului Privard, fiii lui Vitus de Irim, precum şi a lui Martin de Portelec, pârâţii… Aceştia s-au dus la moşiile celor două părți, numite **Petreu** (Petry, judeţul Bihor), **Irim** (Irim, Irin, azi **Irina**, judeţul Satu Mare), **Portelec** (Portelek, azi **Portiţa**, judeţul Satu Mare) şi **Vezendiu** (Vezend, judeţul Satu Mare), şi, chemând, în chip legiuit, pe toţi vecinii şi megieştii acelor moşii, şi au ridicat între pomenitele moşii semne de hotar”[411].

1902: „Venerabilul prepozit al capitolului episcopesc, Teodor Kövary. a repauzat în 11 aprilie, seara. Nonagenarul prepozit avea, în timpul din urmă, indispoziţii, însă, cu toate acestea, îşi îndeplinea datoriile exact şi, chiar în dimineaţa zilei în care şi-a dat sufletul, fusese la catedrală, unde a asistat la sfânta liturghie. / Dăm, din biografia repausatului, următorele: / S-a născut în comuna **Portelec**, comitatul Sătmar, la 10 martie 1819. Familia lui venise în

[410] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1366-1370), vol. XIII, Bucureşti 1991, doc. 107, pp. 183-203
[411] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1366-1370), vol. XIII, Bucureşti 1991, doc. 233, pp. 369-371

Sătmar din **Chioar**, din care cauză fu supranumit pe ungurește **Kövary**, adecă **Chioreanu**. / Gimnaziul şi filosofia, după împărțirea de atunci, le-a absolvit în **Oradea-mare**, iar teologia, la Universitatea din **Budapesta**, ca bursier al seminarului central. La 1843, fu hirotonit ca preot celibe și numit profesor la gimnaziul din Beiuş. / La 1861, fu numit director al gimnaziului, care funcţiune a purtat-o până la 1876, când se mută la **Oradea**, unde, cu câţiva ani înainte, fusese numit canonic. / La 1879, fu numit inspector al școlilor diecezane și președinte al tribunalului matrimonial. Peste un an, şi-ar fi serbat jubileul de diamant al hirotonirii sale. / Repausatul avea mulţi veneratori și foști elevi în toate colţurile locuite de români, şi chiar zilele acestea avurăm ocaziune a auzi câteva amănunte despre bunătatea inimii defunctului, de la un venerabil preot din **Săcele**, care, înainte cu patruzeci şi atâţia ani, fiind în clasa VIII, în **Beiuş**, a fost în gazdă la Teodor Kövary. / Fie-i țărâna ușoară!”[412].

1902: În cadrul Reuniunii învățătorilor din părțile sătmărene, desfășurată la **Eriu**, în 8 mai, dizertația despre „Vindecarea viciilor tinerimii; remediile dezrădăcinării acelora și, cu un atare remediu principal: despre înființarea bibliotecilor poporale” a fost susținută „de către dl Mihai Ghiriti, **învățător în Portelec**”[413].

[412] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXV, nr. 74, Braşov 1902, p. 2
[413] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXV, nr. 99, Braşov 1902, p. 5

PORUMBACU DE SUS ŞI DE JOS

(Ober-Bornbach, Unter-Bornbach, judeţul Sibiu)

1849: „La ora 3, în după-amiaza zilei de 17 iulie, generalul Bem a părăsit **Miercurea Ciuc** (Csíkszereda), urmându-și trupele pe drum, în valea Casinu Nou (Kászon), spre **Târgu Secuiesc** (Kézdivásárhely). La miezul nopții, în aceeași zi, a ajuns la Szárazpatak (la 10 km nord de Kézdivásárhely) și pe 18, la Eresztevény. A stat aici până la ora unu, după-amiaza. Divizia secuiască, rapid reorganizată, era gata să lupte din nou. / Pe 17, generalul Lüders a sosit la **Fogaras** (a aşteptat mai întâi, până a sosit Clam Gallas la Braşov). **Făgăraş** a fost deja asigurat de comandantul anterior lui Engelhardt, Lüders. Generalul şi-a adunat trupele la Făgăraş, lăsând în urmă 8 batalioane, 3 escadroane de cavalerie şi 16 tunuri, pentru a-l sprijini pe Clam, daca era nevoie de legătura cu rușii, iar Lüders s-a dus la Szkor éra (lângă Turnu Roşu), cu cea mai mare parte a trupelor sale, pe 18. Engelhardt, aşteptând venirea lui Lüders, și-a continuat călătoria spre **Sibiu**, pe 18, și a ocupat **Porumbacul** (Porumbak), pe 19. Aici a aflat că podul Oltului, de la **Bradu** (Fenyőfalva) era ocupat de un detașa-

ment maghiar; acesta era pasajul care ducea la Cheile **Turnu Roşu** (Vörötorony) și la Sibiu (Szeben)”[414].

1883: „Raportul învățătorului primar din **Avrig** Ioan Cândea, despre constituirea despărțământului **Avrig**, efectuată în ședința din 15 decembrie. La acea şedinţă s-au prezentat 14 învățători, preoțimea din acel loc și împrejurime și un frumos număr de mireni. Președinte s-a ales Ioan Cândea, Avrig; secretar, N. Luculeţ, învățător în Avrig; cassar, T. Doican, învăţător în **Sebeșul inferior**; membrii: Ioan Petrişor, învăţător în **Porceşti**, și Ioan Lupea, învăţător în **Sărata**. S-au ţinut două prelegeri practice, una de Procopiu Clonţa, din religiune, „Despre Dumnezeu și existența lui“, alta de N. Luculeţ, „Despre definițiunea substantivului“. Cu această ocaziune, s-au înscris ca membri ajutători: Mihail Cândea din **Avrig**, Dionisiu Calefariu, paroh în **Sărata**, Georgiu Cismaş, paroh în **Porumbacul superior**, Mihail Luculeţ, primar în **Avrig**, Savu Berghea, casar în **Avrig**; Vasile Cândea, colector în **Avrig**; Ioan Ilincea, comerciant în **Avrig**; Irimie Răduţ, proprietar în **Avrig** și Nicolae Mihailă, proprietar în **Avrig**, toți cu câte 1 florin v. a. (vienez). Pe lângă aceştia, s-au mai înscris, fără a fi depus suma de 1 florin, Atanasie Sebeşan, fost învățător, şi Ioan Vlad, proprietar în **Avrig**. Au depus taxele restante, de câte 1 florin, 6 membri şi s-au vândut 11 exemplare din Regulamentul afacerilor interne, a câte 10 cruceri – 1 florin şi 10 cruceri. / Constituirea se ia spre ştiinţă”[415].

1939: „Anul acesta, în ziua de 17 septemvrie, s-au împlinit 23 de ani, de la desfășurarea luptelor de la **Porum-**

[414] Kovács, Endre, *Bem József*, Budapest 1954, pp. 329-338, 443, 574-596

[415] *Telegraful Român*, Anul XXXI, nr. 11, Sibiu 1883, p. 43

bacu, unde oștirea română a câștigat o strălucitoare biruință asupra dușmanilor. Au pierit, atunci, câteva sute de ostași români. Trupurile lor au fost îngropate în pământul pentru dezrobirea căruia au luptat, într-un cimitir militar dintre satele **Porumbacu** și **Sovata**. / Foștii luptători au hotărât să prăznuiască aceste mărețe lupte și pe aceia care au căzut răpuși de gloanțele dușmane. / În ziua de 17 septembrie, ei au făcut un pelerinaj la **Porumbacu**"[416].

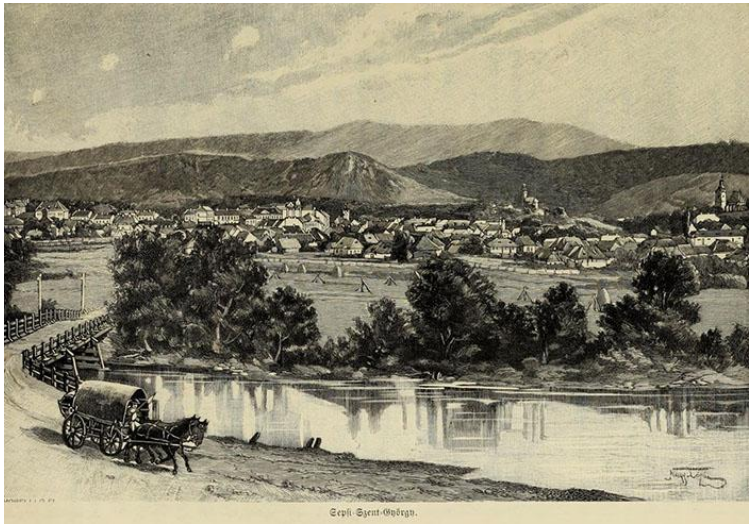

[416] *Unirea Poporului*, Anul XXI, nr. 39, Blaj 1939, p. 1

PORUMBEŞTI

(fost **Cocani**, **Kukenusd**, judeţul Satu Mare)

1351, august 6: „Noi, Nicolae, palatinul Ungariei şi jude al cumanilor, dăm de ştire că, în adunarea noastră obştească, ţinută împreună cu obştea nobililor din comitatele Satu Mare şi Ugocea, aproape de satul **Gelyenus** (lângă **Vetiş**, judeţul Satu Mare), la octavele sărbătorii sfântului apostol Iacob (1 august), ridicându-se din mijlocul celor-lalți Nicolae, fiul lui Dionisie, slujitorul magistrului Ioan, fiul lui Ladislau de **Warda** (**Oarda de Jos**, **Waradya**, judeţul Alba), în numele stăpânului său, cu scrisoare de împuternicire din partea conventului din **Lelez** (în Slovacia), ne-a arătat o scrisoare de răspuns a capitlului bisericii de Agria, în cuprinsul căreia am găsit, între altele, că, atunci când Petew de **Petry** (în Ungaria), omul nostru, fiind de față preotul Nicolae, omul de mărturie al zisului capitlu, se dusese, potrivit însărcinării noastre judecătorești, în lunea de după sărbătoarea Înălțării Domnului de curând trecută (30 mai), la moșia numită **Kereztur** (în Ucraina), aflătoare, după cum se spune, în comitatul Ugocea, și făcând hotărnicirea, prețuise din ochi, potrivit obiceiului țării, dreapta ei jumătate la treizeci și cinci de mărci și, astfel prețuită, l-a pus pe zisul magistru Ioan, pârâșul, în stăpânirea ei, ca s-o stăpânească, pentru niște gloabe, neivindu-

se atunci nici un împotrivitor; și dupa ce s-a dus apoi, în miercurea dinaintea sărbătorii Rusaliilor, de asemenea de curând trecută (1 iunie), la moșia numită **Porumbești** (fost **Cocani**, **Kukenusd**, judeţul Satu Mare), când a voit s-o hotărnicească, s-o prețuiască și să-l pună pe sus-zisul magistru Ioan în stăpânirea ei, drept parte a sa, ce i se cuvenea pentru acele gloabe, înfățișându-se atunci acolo magistrul Petru, fiul lui Petru zis Zonga, în numele său și al fraților săi, i-a oprit nu de la hotărnicirea, ci de la prețuirea și luarea în stăpânire a numitei moșii Porumbești, și de la luarea în stăpânire a sus-numitei moșii Kereztur, susținând că cele două moșii se află în stăpânirea lui, în temeiul unui act de zălogire.

După înfățișarea acestora, sus-pomenitul împuternicit al acelui magistru Ioan ne-a cerut nouă ca, potrivit cuprinsului celor de mai sus, să-i facem judecată și dreptate stăpânului său. La auzul acestora, ridicându-se Ladislau, fiul lui Ioan, fiul lui Toma, a răspuns astfel: că deși el, împreună cu fratele său, a zălogit acea jumătate din moșia Kereztur și acea moșie Porumbești sus-numitului magistru Petru și a pus să i se dea acte cu privire la acestea și a dat acelui magistru Petru cinci rânduri de scrisori privilegiale, privitoare la moșiile numite Kereztur și Porumbești și la alte moșii ale lor, totuși acel magistru Petru nici nu le-a plătit acei bani, pentru care făcuse zălogirea pomenită și nici nu s-a îngrijit să le înapoieze sus-zisele acte.

Atunci, ridicându-se acel magistru Petru s-a legat în fața noastră să înfățișeze, în a treia zi a zisei noastre adunări, toate actele acelui Ladislau aflătoare la el, cât și scrisorile doveditoare, întocmite cu privire la zisa zălogire. La auzul acestora, ridicându-se înșiși magiștrii Toma, fiul lui Pavel de **Oșvarău** (**Wosuar**, judeţul Satu Mare) și celă-

lalt Toma, fiul lui Ioan de **Chornavoda** (în Ucraina), în numele lor, iar în numele lui Filip, fiul numitului Ioan, cu o scrisoare de împuternicire din partea zisului convent din Lelez, pomenit mai sus, și arătând că zișii fii ai lui Ioan sunt în devălmășie pe acea moșie Porumbești, și că numitul magistru Toma, fiul lui Pavel, este o rudă copărtașe a fiilor zisului magistru Ioan, fiul lui Toma de **Lazuri** (**Lazar**, judeţul Satu Mare), au spus că ei nu îngăduie ca vreun venetic să intre pe moșiile Kereztur și Porumbești, ci sunt gata și pregătiți să le răscumpere.

În sfârșit, deoarece sus-zisul magistru Petru nu s-a îngrijit să se mai întoarcă în suspomenita a treia zi a adunării noastre, magistrul Pavel, fratele lui după mamă, venind însuși înaintea noastră și înfățișându-ne două rânduri de scrisori privilegiale ale foștilor regi ai Ungariei, domnii Carol și Andrei, date cu privire la moșia numită **Halmeu** (**Halmy**, judeţul Satu Mare), a răspuns în felul acesta: că deocamdată nu poate să înfățișeze pomenitele scrisori de zălogire, dar e gata și pregătit să le înfățișeze la un soroc viitor, pe care i-l vom hotărî. Iar pomenitul magistru Toma, fiul lui Pavel, înfățișând scrisoarea noastră privilegială deschisă și pe aceea a capitlului din Oradea, a spus, tot acolo, că acea moșie Halmeu a trecut asupra lui și ne-a cerut să-i dăm înapoi acele scrisori privilegiale. În cele din urmă noi, păstrând la noi acele două scrisori privilegiate, am hotărât să amânăm numita pricină la octavele viitoare ale sărbătorii fericitului Martin mărturisitorul (18 noiembrie), la Buda, în așa fel ca suspomenitul Pavel, fiul lui Petru, să fie dator să înfățișeze înaintea noastră atât zisele scrisori de zălogire, cât și alte acte doveditoare, pe care te are la dânsul, cu privire la acele moșii Kereztur și Porumbești; iar noi vom înfățișa acolo cete două scrisori pri-

vilegiate și, în cele din urmă, în fața sus-numiților, adică atât a magistrului Ioan, fiul lui Ladislau de Warda, a lui Ladislau, fiul lui Ioan de Lazuri, și a lui Pavel, fiul lui Petru zis Zonga, cât și a numiților fii ai lui Ioan de Chornawoda și a lui Toma, fiul lui Pavel de Oșvarău, sau în fața împuterniciților lor legiuiți, vom hotărî, împreună cu baronii și nobilii țării, ce trebuie făcut după dreptate cu privire la cete de mai sus"[417].

1353, mai 10, Buda: Nicolae, palatinul Ungariei, dă „de ştire că înfăţişarea actelor pe care trebuia s-o facă înaintea noastră Pavel, fiul lui Petru zis Zomga de **Vetiş** (judeţul Satu Mare), la octavele fericitului mucenic Gheorghe (1 mai)… cu privire la moşiile numite **Kerestwr** (în Ucraina) şi **Porumbeşti** (fost **Cocani**, **Kukenusd**, judeţul Satu Mare), împotriva magiştrilor Ioan, fiul lui Ladislau de **Varda** (**Oarda de Jos**, **Waradya**, judeţul Alba), pentru care s-a prezentat Petru zis Zeuke, cu scrisoare de împuternicire, împotriva lui Toma, fiul lui Pavel de **Oşvarău** (**Wosuar**, judeţul Satu Mare), împotriva celuilalt Toma, cât şi a lui Filip, fiii lui Ioan de **Chornavada** (în Ucraina), precum şi împotriva lui Ladislau, fiul lui Ioan de **Lazuri** (**Lazar**, judeţul Satu Mare), care erau de faţă… am hotărât să o amânăm la octavele viitoare ale sfântului arhanghel Mihail (6 octombrie)"[418].

1353, octombrie 15, Buda: Nicolae, palatinul Ungariei, amână pentru 6 octombrie pricina pentru „înfăţişarea actelor" dintre „Pavel, fiul lui Petru zis Zonga de **Vetiş** (judeţul Satu Mare), cu privire la moşiile **Kereztur**

[417] AŞSP, *Documenta Romania Historica*, C. Transilvania, Volumul X, Bucureşti 1977, doc. 58, pp. 52-55
[418] AŞSP, *Documenta Romania Historica*, C. Transilvania, Volumul X, Bucureşti 1977, doc. 192, pp. 211, 212

(în Ucraina) şi **Porumbeşti** (fost **Cocani**, **Kukenusd**, judeţul Satu Mare), împotriva magiştrilor Ioan, fiul lui Ladislau de **Varda** (**Oarda de Jos**, Waradya, judeţul Alba), pentru care s-a înfăţişat Nicolae, fiul lui Dionisie… şi de asemenea împotriva lui Toma, fiul lui Pavel de **Oşvarău** (**Wosuar**, judeţul Satu Mare) şi a celuilalt Toma, cât şi împotriva lui Filip, fiii lui Ioan de **Chornavada** (în Ucraina), precum şi a lui Ladislau, fiul lui Ioan de **Lazuri** (**Lazar**, judeţul Satu Mare), care erau de faţă înşişi"[419].

1355, februarie 12, Buda: Nicolae, palatinul Ungariei, dă de ştire că i s-a plâns „Pavel, fiul lui Petru zis Zonga, de **Vetiş** (judeţul Satu Mare)… cu privire la moşiile numite **Kereztur** (în Ucraina) şi **Porumbeşti** (fost **Cocani**, **Kukenusd**, judeţul Satu Mare), împotriva magistrului Ioan, fiul lui Ladislau de Warda, în numele căruia s-a înfăţişat Petru zis Zeuke, cu scrisoarea de împuternicire a capitlului bisericii din Oradea"[420].

1358, februarie 22, Oradea: Scrisoarea capitlului de Oradea, în care arată „că Ladislau, fiul lui Ioan, fiul lui Toma de **Lazuri** (**Lazar**, judeţul Satu Mare), a mărturisit că Ivan, fiul lui Myk, socrul său, i-a împrumutat cu dărnicie 120 de florini, cu care a răscumpărat, din mâini străine, o moşie, numită **Porumbeşti** (fost **Cocani**, **Kukenusd**, judeţul Satu Mare), aflătoare în comitatul Ugocea, şi, nevoind să înşele dărnicia socrului său, el a dat ca zălog acea moşie Porumbeşti, cu toate folosinţele… pomenitului Ivan, socrul său, lui Myk, Dumitru şi Filip şi celorlalţi fii ai acestuia, ca s-o stăpânească atâta timp cât Ivan va putea

[419] AŞSP, *Documenta Romania Historica*, C. Transilvania, Volumul X, Bucureşti 1977, doc. 223, pp. 236, 237
[420] AŞSP, *Documenta Romania Historica*, C. Transilvania, Volumul X, Bucureşti 1977, doc. 287, pp. 294, 295

să-şi scoată din ea sus-zisa sumă de bani”[421].

1936: „Aflăm că Pre Sfinția Sa Dr. Alexandru Rusu, Episcop de Baia Mare, Maramureş, va vizita, în ziua de 3 octombrie, parohia **Cidreag** şi **Porumbeşti**, din plasa Ugocea. În ziua de 4 octombrie, după binecuvântarea bisericii din **Tarna Mare**, îşi va urma drumul de apostolie în comunele **Băcicău**, **Valea Seacă**, **Comlăuşa**, **Boteni**, **Turu Lung** şi colonia **Drăgușeni**”[422].

Die Büdösgrotte zu Torja.

[421] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 223, pp. 230, 231
[422] *Unirea Poporului*, Anul XVIII, nr. 40, Blaj 1936, p. 1

POŞAGA

(Pochsaga, Pothsaga, judeţul Cluj)

1365, aprilie 2, Timişoara: Voievodul Dionisie scrie capitlului bisericii din Alba Transilvaniei că, deoarece „Nicolae, fiul lui Nicolae din **Pogăceaua** (Pakachateluk, judeţul Mureş). A dat o plângere, în numele lui Mihail, fiul lui Petru, fratele lui Ralph, şi a lui Andrei şi Iacob, fiii lui Pouch, fiul aceluiaşi Petru, nobili din sus-zisa Pogăceauna, din comitatul Turda, regele Ludovic a încredinţat acea plângere judecăţii noastre… Când ne-am aşezat laolaltă, pentru judecarea acelei pricini, Nicolae, fiul lui Nicolae, a spus, în numele sus-zişilor nobili, că răposaţii Ştefan, fiul lui Valentin, şi Mihail preotul, fiul lui Grigore, verii sus-zişilor Mihail şi Pouch, au dobândit, pe calea legii, a patra parte, cuvenită fiicei, a nobilei doamne Agneta, mama acestora, în părţile de moşie din moşia Pogăceaua, de la Mihail şi Pouch şi de la alţi fraţi ai acestora, precum şi din moşiile numite **Sălciua** (Zolchwa, judeţul Cluj) şi **Poşaga** (Pochsaga, Pothsaga, judeţul Cluj), de la Nicolae şi de la alt Nicolae, fiii lui Gothfred, care le ţineau în stăpânire până la sfârşitul vieţii lor. Acei Ştefan şi Kihail preotul, plecând din această lume fără moştenitor, obţinând prin mijlocirea vicevoievodului Petru acele părţi de moşie, nu pentru părţile cuvenite fiicei, ci primindu-le în stăpânire

în numele moşiilor oamenilor care au murit fără moştenitor şi în numele regelui le-au ţinut şi le-au stăpânit. Totuşi, deoarece în temeiul înrudirii aceleiaşi părţi de moşie au fost dobândite şi stăpânite, odinioară, de către acei Ştefan şi Mihail preotul, în acest fel că aceştia murind fără moştenitor, trebuia să treacă şi să se dea în stăpânire, cu drept deplin. Acelor Mihail, fiul lui Petru, Andrei şi Iacob, fiii lui Pouch"[423].

1736: „Conscripția înregistrează o singură așezare, Poșaga, cu 269 familii și o biserică, deși atunci existau **cele două sate Poșaga**, după cum exista și satul **Belioara**, căruia cercetările recente i-au coborât, în secolul al XVI-lea, prima menţiune documentară, și al cărui lăcaș de cult, cuprins în lista monumentelor istorice, era atunci cu siguranță edificat"[424].

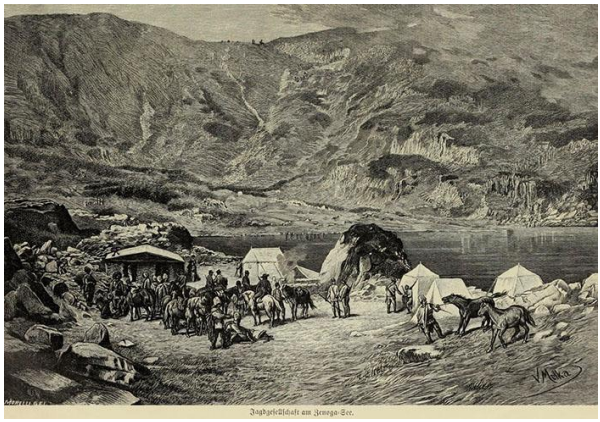

[423] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1361-1365), vol. XII, Bucureşti 1985, doc. 395, pp. 411-413
[424] Academia Română, *Studii şi cercetări de Istoria Artei / Seria Arte Plastice*, Tomul 33, Bucureşti 1986, p. 37

PRAID

(Paraid, judeţul Harghita)

1788-1789, Baltazar Hacquet: „**Praid**, în scaunul sau comitatul Odorhei, este un mic orăşel de provincie, aşezat într-o căldare de munte şi alcătuit din vreo sută cincizeci de case. Pe lângă două pâraie mai curge în apropiere şi Târnava Mică. Aceasta, apoi, după o vreme, se varsă în râul Mureş. Aici există, de mulţi ani, un oficiu propriu al sării, format din patru funcţionari ai minelor. Lucrătorii locuiesc lângă ocne şi nu trec de douăzeci. Cum sunt aici o mulțime de munţi mijlocii, care nu sunt prea înalţi, solul este peste tot acoperit cu pământ îndestulător, ca să dea naştere la păduri frumoase. De altfel aproape că nu e loc şes aici şi e mai mult iarnă decât vară”[425].

1929: „**S-a prăbuşit un deal în Praid**. / **Orăşelul Praid** este gara cea din urmă a liniei ferate din valea Târnavei mici. Praidul este vestit pentru minele (băișagurile) sale de sare. Acum, de curând, un deal din apropierea gării a pornit-o, de la vârf, spre vale, aruncând bolovani mari până departe. / În apropierea dealului acestuia, se găsea o casă mare, a unui gospodar, și toate așezările economice

[425] AR, *Călători străini despre Ţările Române*, X, II, serie nouă, București 1998, p. 854

trebuincioase. Căsenii au simțit primejdia, căci lunecarea coastei s-a început cu vuiet mare. Au și fugit cu toții, iar casa a fost îngropată curând de pietroaiele căzute din munte. Pietroaiele au mai stricat și alte case din jur. Jertfe omeneşti n-au fost”[426].

1931: „**Trenuri noi, pentru băile Sovata**, între **Blaj-Praid**, și vagoane directe. / De la 1 iulie, se vor pune în circulaţie trenurile de persoane, de sezon, 397 şi 398, între **Blaj-Praid**, pentru deservirea **băilor Sovata**, trenul 387 plecând din Blaj, la ora 8,35 şi sosind la Sovata, la ora 12,49, în legătură, în Blaj, cu trenul accelerat 35, de la Bucureşti, iar trenul 398, plecând din Sovata, la ora 20,08 şi sosind la Blaj la ora 0,12, în legătură cu trenul accelerat 21, spre Arad, Cluj, Oradea etc., și cu trenul de persoane 302, spre București. / Tot pe ziua de 1 iulie, s-a mai modificat mersul trenului de persoane 331 **Blaj-Praid**, plecând din Blaj la ora 4,50, în loc de 6,10, în legătură cu trenul accelerat 22, de la Arad, Cluj, Oradea etc., și cu trenul de persoane 319, de la Braşov. / Pe aceiaşi dată, vagonul direct, clasa I/II, Bucureşti-Sovata, se va da zilnic la trenul accelerat 35, cu plecarea din București la ora 22,47, în loc de trenul accelerat 23, cum s-a dat până acum. / S-au luat dispoziţiuni ca vagonul direct, clasa II-a, Budapesta-Arad să continue, zilnic, până la **Sovata**, cu trenul accelerat 22, până la Blaj, și cu trenul de persoane 331 modificat, până la Sovata; iar la înapoiere, cu trenurile de persoane 398, de la Sovata, la Blaj, şi accelerat 21, de la Blaj-Arad-Budapesta”[427].

1932: „De-o vreme, încoace, ploile se ţin lanţ în întreaga țară. Mai ales în Ardeal ploile şi grindina au făcut

[426] *Unirea Poporului*, Anul XI, nr. 7, Blaj 1929, p. 6
[427] *Unirea Poporului*, Anul XIII, nr. 26, Blaj 1931, p. 5

mari stricăciuni. Ştirile mai noi arată pagube grozave pretutindenea. / Calea ferată dintre **Beclean** şi **Radna Veche** s-a împotmolit pe o lungime de aproape un km. Între **Năsăud** şi **Ilva Mică**, linia a fost ruptă de puvoaie, iară podul stricat pe-o lungime de 50 m. Între **Praid** și halta **Ghindari**, linia a fost ruptă de puvoaie, iară trenurile n-au circulat vreo 3 zile. Între staţiile **Târgul Mureș** şi **Niraşteu**, linia a fost ruptă pe o lungime de 700 m. La **Lunca Bradului**, de pe linia **Războieni-Gheorgheni**, o stâncă foarte mare s-a prăbuşit, de pe munţi, pe linie, așa că trenurile n-au putut circula mai multă vreme”[428].

1937: „Un grav accident s-a întâmplat în gara **Praid**. / În 23 iulie, după sosirea automotorului 3087, la ora 21,30, când se făceau manevre de întoarcere, automotorul a fost îndreptat spre linia a treia, care era ocupată de un grup de 4 vagoane de marfă. / Mecanicul conducea din partea opusă, astfel să n-a putut observa grupul de vagoane, intrând cu mare viteză peste ele. La ciocnire, s-a produs un zgomot foarte mare, ce a alarmat întreaga gară și împrejurimile. / Pe urma acestui accident, au fost grav avariate două vagoane de marfă și frontul automotorului, care a fost pus în indisponibilitate de funcționare. / Acarul, ce se agățase pe scara automotorului, a fost grav rănit și lăsat în nesimțire. În stare gravă, a fost transportat la spitalul din **Diciosânmărtin**. Evaluarea pagubelor nu s-a făcut, până acum, totuși ele par a fi destul de însemnate”[429].

1940: „Munți de sare ca la Slănicul Prahovei, mai putem vedea... la **Cojocna, Sovata** și **Praid**, în părțile ardelenești de răsărit... / Dintre cele peste 200 masive de sare, cunoscute până acum în ținuturile românești... 60 sunt

[428] *Unirea Poporului*, Anul XIV, nr. 27, Blaj 1932, p. 3
[429] *Universul*, Anul 54, nr. 206, Bucureşti 1937, p. 3

cele mai puternice, dar sare se taie numai din 6 saline, și anume, Ocnele Mari (Vâlcea), Slănic (Prahova), Tg. Ocna (Bacău), **Ocna Sibiului**, **Uioara** (Alba), **Turda**, **Dej**, **Praid** (Odorhei) și **Sighet** (Maramureș)”[430].

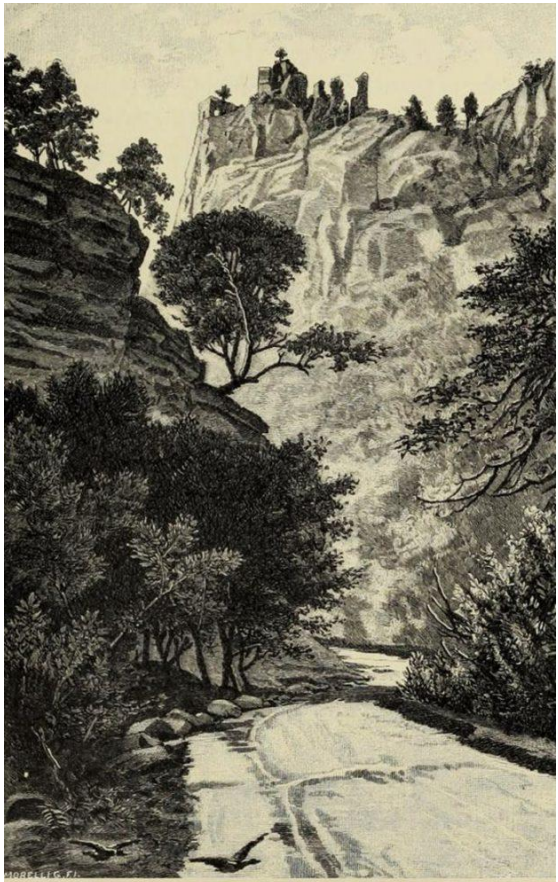

Die Ruine der Burg Kolczvár.

[430] *Universul*, Anul 57, nr. 259, Bucureşti 1940, p. 3

PREJMER

(Prasmar, judeţul Braşov)

3000-1800, înainte de Hristos: „Uneltele, obiectele de utilitate casnică şi armele – topoare, vârfuri de săgeți și de lănci – de os și de piatră, descoperite întâmplător sau cu ocazia săpăturilor întreprinse de cercetători, apoi vasele de ceramică pictată din epoca eneolitică (3000-1800 în. Hr), descoperite la **Ariuşd** și la **Bod** şi, în sfârșit, obiectele din epoca bronzului – săbii, căni, lănci, săgeți, un teasc aflat lângă **Prejmer** şi o ladă de bronz, găsită la **Codlea**, dovedesc evoluţia unei vieţi umane continue în această regiune”[431].

1005: „Strămoşii poporului săsesc erau păgâni. Au adorat, zice în mod naiv autorul, Dumnezei care nu erau Dumnezei şi au urmat sfinți orbi de-ai grecilor şi romanilor; astfel, pe Jupiter, Hermes sau Mercurius, şi pe Venus. Pe Hermes îl adorau cu deosebire prejmerenii, cum se vede din numirea unei părţi din hotar: Hermes-Krutz (!). Au adorat şi pe Venus: numirea zilei de Vineri = Freytag, vine de la Venus, pe care germanii vechi o numeau Freya. Dar, de bună seamă, au adorat pe zeul Bachus, cum arată numi-

[431] Podea, Ioan, *Monografia judeţului Braşov*, vol. I, Btaşov 1938, p. 33

rea Bochende (căci, deşi nu erau în localitate vii, era însă orz şi secară, se fabrica şi se bea multă bere). / Mai departe, autorul arată, pe larg, că regele Stefan I a alungat zeii păgâni și a încreștinat țara, pe care o stăpânea, astfel și Ţara Bârsei, şi **Prejmerul**. Încăpăţânatul şi de Dumnezeu părăsitul Kuppa şi rebelul Ghiula, pe care regele îl pusese principe peste Transilvania, au voit să reintroducă păgânismul aici. Din porunca regelui, primul a fost rupt de patru cai, iar al doilea a fost înfrânt de rege, care a restabilit iarăşi creştinismul, extirpând pe păgâni. / Căzând, sub prima domnie a regelui Bela I, mulţi la păgânism, regele a ucis pe toți fruntașii mișcării, reîntronând credința creștină, pe la 1005. / Astfel s-a introdus creştinismul, pe la anul 1005, şi în Ţara Bârsei. În acel timp, era în **Prejmer** şi un Decong, Pleban și un Capitlu, dovadă că erau locuitori creștini şi aici, deşi nu se ştie cine i-a învăţat religia creștină”[432].

1050: „Pe când domnia în Ungaria regele Bela I și în timp ce prin târguri şi sate trăiau închinători la idoli păgâni, regele încearcă să-i nimicească pe aceştia, trecându-i prin sabie, dar, înainte de a-și putea îndeplini gândul, păgânii devastară mulțime de aşezări frumoase, între care şi **Prejmerul** și-a avut partea de suferință (*Bonfinius*)”[433].

1115: „Regele Ştefan II poartă război greu în Ţara Bârsei, cu tătarii, care năvăliseră aici şi devastaseră **Prejmerul**, și porniseră, de aici, în Ungaria, nimicind îngro-

[432] Tartler, Th., Ludu, I., *Cronica comunei Prejmar*, în *Țara Bârsei*, Anul IV, nr. 1, Brașov 1932, p. 57
[433] Tartler, Th., Ludu, I., *Cronica comunei Prejmar*, în *Țara Bârsei*, Anul IV, nr. 6, Brașov 1932, p. 526

zitor totul în calea lor”[434].

1224: „Înainte de anul 1224, până când încă nu pusese regele Andrei II pe saşii din întreaga Transilvanie sub un comite, fiecare târg din Ţara Bârsei îşi avea comitele său, care avea anumite sate sub ascultarea lui. Desfiinţând, însă, regele Andrei II, prin National-Privilegio, pe toţi aceşti comiți şi punând numai pe **comitele din Sibiu** de căpetenie a saşilor, târgurile din Țara Bârsei şi-au ales juzi şi subjuzi (Honnen), care au fost oameni prea vrednici. Împăratul Sigismund și ginerele său, împăratul Albert II, care a fost şi rege ungar, le-au dat saşilor *Privilegia*, să aibă libertatea de a-şi alege, după bunul plac, slujbaşii lor, despre ceea ce se face pomenire şi în Statutele noastre, la început, în Cartea I., Titlul I., art. I”[435].

1278: „Pătrunzând tătarii în Ungaria, ei trecură prin Ţara Bârsei, prădând, mai întâi, **Prejmerul**, apoi au ars toate localitățile prin care trecură, din care pricină se iscă o grozavă foamete pretutindeni”[436].

1286: „Cea mai mare molimă de ciumă a fost în anul 1286, când, în lipsă de cai și boi, oamenii, ba chiar și nobilii, au trebuit să se înjuge înșişi la plug şi să are, ca să-şi câștige pâinea și să nu moară și ei de foame”[437].

1335: „Tătarii intră, a treia oară, în Ţara Bârsei şi rămân aici 7 ani. / O parte din ei trec în Ardeal şi se aşează la locul numit, până astăzi, „Tatárlakó” (Tarterloch). Cei

---

[434] Tartler, Th., Ludu, I., *Cronica comunei Prejmar*, în *Țara Bârsei*, Anul IV, nr. 6, Brașov 1932, p. 526

[435] Tartler, Th., Ludu, I., *Cronica comunei Prejmar*, în *Țara Bârsei*, Anul IV, nr. 1, Brașov 1932, p. 58

[436] Tartler, Th., Ludu, I., *Cronica comunei Prejmar*, în *Țara Bârsei*, Anul IV, nr. 6, Brașov 1932, p. 526

[437] Tartler, Th., Ludu, I., *Cronica comunei Prejmar*, în *Țara Bârsei*, Anul VIII, nr. 3, Brașov 1936, p. 257

rămași ard **Prejmerul** și asediază, timp de câțiva ani, **Râşnovul**, trăgând un şanţ mare între **Râşnov** şi **Vulcan**, lângă Bârsa”[438].

1342: „Războiul sângeros între Ludvic I şi voievodul Moldovei (confuzie cu Țara Românească, ambele principate, inclusiv Moldova, care abia se descăleca, numindu-se Valahia – n. n.); moldovenii nimiciră **Prejmerul**, arseră şi uciseră totul”[439].

1360, februarie 18, Archita: Voievodul Dionisie cere capitlului bisericii de Alba Transilvaniei să trimită „omul vrednic de creazare, în faţa căruia omul nostru, Ladislau, fiul lui Ştefan de **Chezdi** (scaun secuiesc) sau Petru, fiul lui Ioan de **Turia** (Torya, judeţul Covasna), ori Matei, fiul lui Fylkyn de **Petriceni** (Peselnik, Peselnuk, Pysulnuk, judeţul Covasna), sau, în lipsa acestora, Ioan, fiul lui Ştefan de **Arpatac** (Arpataka, Aruapastaka, azi **Araci**, judeţul Covasna), să cheme pe Ladislau cel Şchiop şi pe fiul său Nicolae de **Budila** (Bodola, judeţul Braşov) înaintea noastră, la sorocul cuvenit, ca să stea faţă cu Teel, fiul lui Petru de **Prejmer** (Prasmar, judeţul Braşov)”[440].

1361, septembrie 22, Braşov: Voievodul Dionisie scrie capitlului bisericii de Alba Transilvaniei că i s-a plâns „Tyl, fiul lui Petru, fiul lui Detric de **Prejmer** (Prasmar, judeţul Braşov) că o moşie a sa, numită **Teliu** (Mykofolua, judeţul Braşov) sau, cu alt nume, **Satul lui Leel** (Leelfalva), aflătoare în comitatul Braşov, este a lui după toată

[438] Tartler, Th., Ludu, I., *Cronica comunei Prejmar*, în *Țara Bârsei*, Anul IV, nr. 6, Brașov 1932, p. 526
[439] Tartler, Th., Ludu, I., *Cronica comunei Prejmar*, în *Țara Bârsei*, Anul IV, nr. 6, Brașov 1932, p. 527
[440] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 458, p. 475

rânduiala dreptăţii, pe care o ţine pe nedrept cotropită şi că e nevoie să se facă luarea ei din nou în stăpânire de către acesta. Drept care cerem să trimiteţi pe omul vostru, în faţa căruia omul nostru Petenye, fiul lui Mykow de **Hăghig** (Heghig, Hyduegh, Hydweg, Hydwegh, azi **Hăghig**, judeţul Covasna) sau Ladislau, fiul lui Ştefan de **Petriceni** (Peselnik, Peselnuk, Pysulnuk, judeţul Covasna) ori Petru, fiul lui Ioan de **Valea Seacă** (Zarazpatak, judeţul Covasna) sau Ioan, fiul lui Ştefan de **Araci** (Arpatac**,** Arpataka, Aruapastaka, azi **Araci**, judeţul Covasna) să i-o dea acelui Tyl"[441].

1368, martie 8, Sântimbru: Voievodul Petru dă de ştire că pricina dintre „Petru, fiul lui Mihail de **Ghimbav** (Widenbach, judeţul Braşov), în numele căruia s-a înfăţişat la judecată Nicolae zis Magiar, slujitorul său, împotriva lui Tyl de **Prejmer** (Prasmar, judeţul Braşov), care s-a înfățișat el însuşi la judecată, am hotărât, cu voia amânduror părţilor, s-o amânăm, în aceeaşi stare, pe octavele sărbătorii viitoare a fericitului mucenic Gheorghe (1 mai)"[442].

1421: „Amurat, sultanul Turciei, prădează **Prejmerul** şi toată Ţara Bârsei. Duce în prinsoare întreg Magistratul **Braşov** (Thuróczy, Bonfinius, *Anales Templi Coroniensis*)."[443].

1431: „Sultanul Amurat, după retragerea sa ruşinoasă de la Belgrad, unde pierduse 3.000 de oameni, vine, prin Ardeal, în Ţara Bârsei, arde suburbiile **Braşovului** şi

---

[441] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1361-1365), vol. XII, Bucureşti 1985, doc. 58, pp. 41, 42

[442] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1366-1370), vol. XIII, Bucureşti 1991, doc. 294, pp. 457, 458

[443] Tartler, Th., Ludu, I., *Cronica comunei Prejmar*, în *Țara Bârsei*, Anul IV, nr. 6, Brașov 1932, p. 527

toate târgurile şi satele, şi duce în robie multe mii de oameni în Crimea tătărească (Duglessius, în *Hist. Polon*.; Bonfinius, în *Decadibus*, Lib. 4; Podesta, în *Histori Tronis*)"[444].

1447: „Turcii şi tătarii trec Dunărea înghețată, cad în Ardeal şi Ţara Bârsei şi duc în robie, în Tartaria, vreo 30.000 oameni, bărbaţi, femei, feciori, fete, copii, dintre care mulţi din **Prejmer**. De atunci e vorba la saşi: *Ducete-ar tătarii în Crimea*!"[445].

1493: „În februarie, iar năvălesc tătarii şi turcii și prădează, 5 zile, în Ţara Bârsei şi **Prejmer**, ducând mulţi în robie (Bonfinius, Manlius, *Anales Templi*)"[446].

1509: „Prejmerenii tăiară, cu toporul, capul lui Petru Béldi, pentru că a voit să le ia Buzăul. În zadar încearcă să se răzbune pe ei voievozii Transilvaniei, Petrele Salme şi Peter de Perény, căci nu reuşiră"[447].

1529: „La rugarea regelui Ioan I, trimite Voievodul Moldovei Petru (Rareș – n. n.) pe logofătul său (Hofrichter) în Țara Bârsei. Acesta face tabără lângă **Prejmer**, apoi, curând, nu departe de **Feldioara** și bate aprig pe Mayland (Mailat). În această luptă, au căzut mulţi saşi de frunte şi nobili; după luptă, moldovenii veniră iar la **Prejmer** şi îl arseră de tot, la 27 octomvrie"[448].

---

[444] Tartler, Th., Ludu, I., *Cronica comunei Prejmar*, în *Țara Bârsei*, Anul IV, nr. 6, Brașov 1932, p. 527
[445] Tartler, Th., Ludu, I., *Cronica comunei Prejmar*, în *Țara Bârsei*, Anul IV, nr. 6, Brașov 1932, p. 527
[446] Tartler, Th., Ludu, I., *Cronica comunei Prejmar*, în *Țara Bârsei*, Anul IV, nr. 6, Brașov 1932, p. 527
[447] Tartler, Th., Ludu, I., *Cronica comunei Prejmar*, în *Țara Bârsei*, Anul IV, nr. 6, Brașov 1932, p. 527
[448] Tartler, Th., Ludu, I., *Cronica comunei Prejmar*, în *Țara Bârsei*, Anul IV, nr. 6, Brașov 1932, p. 527

1531: „Căpitanul Făgăraşului, Ştefan Mailat, cade, pe neaşteptate, dimineaţa, peste **Prejmer**, ia castelul şi, astfel, devine iubit de secui; castelul îl restituie, apoi, în schimbul unei mari sume de bani”[449].

1547: „Tătarii, turcii şi valahii jefuiesc **Prejmerul** şi **Hărmanul**. Ei fură bătuți, nu departe de **Braşov**, de către Toma Warkocsi, un căpitan ungur, și alungați peste munţi. / În toamna aceluiaş an, răpeşte Paul Béldi porcii prejmerenilor, pe care îi aveau în Buzău. Trabanţii braşoveni şi prejmerenii îi scot, după mare luptă, iarăşi din ghearele aceluia. Din acest moment, prejmerenii avură, timp de 40 de ani, încontinuu lupte şi certuri cu Béldi, care voia să răzbune moartea tatălui său, însă, deoarece prejmerenii uciseră pe duşmanul lor, pe proprietatea şi pământul lor, nu putea nimeni să-i pedepsească. Ba încă regele Poloniei şi principele Transilvaniei, Ştefan Báthori, porunci, atât prejmerenilor, cât şi lui Béldi ca să se împace cu binele şi să nu se mai vrăjmăşească. Prejmerenii se supun acestei porunci crăieşti, dar familia Béldi îşi arată duşmănia împotriva lor, în toate ocaziunile”[450].

1551: „Năvăleşte în **Prejmer** Vlad din Moldova şi apoi în secuime. Sosesc aici călăreţi boemi, trimişi de Castaldes, precum şi mult popor din Ţara Bârsei, pentru a apăra **Prejmerul**, când se va întoarce Vlad din secuime. / La 10 iunie arde **Prejmerul**, cu castelul, dar biserica rămâne întreagă”[451].

---

[449] Tartler, Th., Ludu, I., *Cronica comunei Prejmar*, în *Țara Bârsei*, Anul IV, nr. 6, Brașov 1932, p. 527

[450] Tartler, Th., Ludu, I., *Cronica comunei Prejmar*, în *Țara Bârsei*, Anul IV, nr. 6, Brașov 1932, pp. 527-528

[451] Tartler, Th., Ludu, I., *Cronica comunei Prejmar*, în *Țara Bârsei*, Anul IV, nr. 6, Brașov 1932, p. 528

1552: „În 8 iulie, se întoarce din secuime Vlad, Domnul Moldovei, după ce pustiise acolo multe sate cu foc şi sabie şi intră iar în Ţara Bârsei. Călăreţii boemi lasă **Prejmerul** fără apărare. / Voievodul asediază **Prejmerul** şi bagă groază în locuitori, dar, deoarece nu le poate face nimic, pune să dărâme zidurile din jurul **Prejmerului**, cu tunurile; zidurile stau şi acum împrăştiate pe jos (Fuchs, Hegjes, Bamfi). / În 12 iulie, el atacă din nou, cu furie, **Prejmerul** şi pune, în ziua aceea, să tragă 12 împuşcături, cu tunurile, asupra castelului; dar în zadar”[452].

1556: „În 24 mai, Voievodul Moldovei îşi aşează tabăra la **Prejmer**. / Cinstitul jude din **Braşov**, Iohann Benkner, vine la el şi îl înduplecă să plece. / În 24 iunie, Principele Moldovei îşi trimite pe marele logofăt, cu mulţime de oaste, la **Prejmer**. Dar, în curând, pleacă iarăşi”[453].

1558: „În luna august, ard tătarii acest târg, asediază castelul, dar în zadar”[454].

1566, Giovan Andrea Gromo: „Castelul **Prejmer** e destul de tare, căci este încins de ziduri groase şi puternice, cu un şanţ circular adânc şi lat, cu turnuri de factură veche, de o grosime uimitoare. Pe dinafară, castelul este înconjurat, din trei părţi, de un sat mare, cu izvoare foarte îmbelşugate, într-o poziţie desâvârşită, aşa că s-ar putea face din castel una dintre cele mai tari fortăreţe ce le-ar putea dori cineva.

La o depărtare de cinci mile de aici, se găseşte un

---

[452] Tartler, Th., Ludu, I., *Cronica comunei Prejmar*, în *Ţara Bârsei*, Anul IV, nr. 6, Braşov 1932, p. 528

[453] Tartler, Th., Ludu, I., *Cronica comunei Prejmar*, în *Ţara Bârsei*, Anul IV, nr. 6, Braşov 1932, p. 528

[454] Tartler, Th., Ludu, I., *Cronica comunei Prejmar*, în *Ţara Bârsei*, Anul IV, nr. 6, Braşov 1932, p. 528

alt castel, de formă asemănătoare, dar mai mic, numit, pe latineşte, „Mons lattis" (**Hărman**), al cărui nume unguresc l-am uitat, şi un altul, la aceeaşi depărtare. Acolo se află un târg mărişor, înconjurat cu ziduri, dar nu prea tari, numit **Feldioara**, sub atârnarea unei abaţii, şi ea sub autoritatea Braşovului, pe a cărui câmpie regele Matiaş a pricinuit turcilor o înfrângere îngrozitoare, nimicind 60.000 de turci. În amintirea acestui fapt a fost zidită aici o mică biserică"[455].

1599, octombrie 17: Mihai Viteazul „a intrat brusc în Transilvania, prin strâmtoarea Bodza (Pasul Buzău), la 17 octombrie, fără să întâlnească nici cea mai mică rezistenţă la graniţă sau în strâmtoare. / Ca prim loc de tabără în Transilvania, a ales lunca lui János Béldi, din Cheile Bodzei (Pasul Buzău), care oferea păşuni bogate cailor. De acolo, l-a trimis pe György Makó și, cu el, pe doi nobili din **Triszék** (lângă **Lemnia** şi **Mereni**), István Havassalyi, István Dömöllyi, și chiar János Tamásfalvi, printre secui, pentru a-i excita și a-i forța să i se alăture, altfel amenințând că va devasta Ţinutul Secuiesc. Nu a fost greu să-i inciți pe secuii nemulțumiți din **Triszék**, **Csík** și **Gyergya**, cu promisiunea de a le restabili vechea libertate. Secuii s-au adunat în masă sub steagul voievodului, au distrus castelul **Trószék** („Székely-bánja" – la sud de **Leţ**), construit pentru a-i ține în frâu, și s-au grăbit în masă după armata voievodului, spre **Fogaras** și **Szeben** (Sibiu). Voievodul a apreciat foarte mult spriji-nul scaunelor și le-a acordat întotdeauna atât de multă atenție și onoare, încât i-a încântat pe secui.

[455] AŞSP, *Călători străini despre Ţările Române*, II, Bucureşti 1970, pp. 358, 359

Voievodul a mutat tabăra la **Prejmer** (Prázmár) şi i-a invitat pe conducătorii **Braşovului** să-i predea oraşul. Saşii, aducând provizii şi o căruţă cu cuverturi de pat, în dar pentru armată, s-au prezentat în faţa voievodului şi l-au întrebat: nu vrea să se rupă credinţa dată domnitorului, să rezolve mai întâi chestiunea cu cardinalul; la rândul lor, ei au promis că nu vor întreprinde nici o acţiune ostilă împotriva lui, ci că vor părăsi oraşul lor nevătămat. Mihai, văzând că se tem atât de mult de el, cât şi de prinţ, s-a mulţumit să accepte neutralitatea şi a promis că **Braşovul va fi cruţat** şi chiar **nu s-a atins de Braşov**, împiedicându-i pe soldaţi să-l jefuiască.

Din **Prejmer** (Prázsmár), unde nici o casă nu a mai rămas în stare locuibilă, armata valahă a înaintat în trei grupe. Au inundat toată Ţara Bârsei (Barczasag), cu excepţia regiunii izolate Elözönlötték, fiecare sat de acolo având motive să-şi plângă pierderile. Valahii şi-au aşezat a treia tabără la **Szúnyogszeg** (lângă Braşov), localitate care apoi a fost şi ea incendiată. De acolo, au jefuit satele învecinate şi au făcut o incursiune la conacul lui János Béldi, din **Feldioara** (Földvár), din apropiere, pentru a se răzbuna pe bogatul domn secui, pentru că l-a adăpostit pe fostul adversar al voievodului, voievodul Mihnea. Această găzduire l-a costat pe Béldi, care era în parlamentul Fejérvár (oraş în Ungaria), şase sute de oi, arderea conacului şi jefuirea tuturor averilor sale”[456].

1599: „În 17 octomvrie, trece Mihai Vodă prin Prejmer, face pagube mari, pleacă apoi mai departe, arde cele 3 curţi nemeşeşti ale lui Béldi, arde apoi şi **Sf. Gheorghe**,

[456] Szádeczky, Lajos, *Erdély és Mihály vajda története, 1595-1601* (Istoria Transilvaniei şi a voievodului Mihai, 1595-1601), Temesvár 1893, pp. 9-20, 27-36, 48-87

iar la întoarcere, nimici **Prejmerul** cu totul (Bamfi, *Diarium*). / În acelaşi an, în ziua de Sf. Luca, sosesc şi cazacii, cu mulți turci şi tătari, precum şi moldoveni, peste munții Oituzului, prin Treiscaune, şi tăbăresc la **Prejmer**. / În 18 octomvrie, a doua zi, vine şi blestematul de Mihai Vodă în această tabără şi trimite, noaptea, un sol, cu soldaţi, spre **Braşov**, şi poruncește judelui din Braşov să vie la el cu câţiva pârgari. Deoarece dl jude Valentin Hirscher era plecat la dietă, brașovenii trimiseră, în 20 octomvrie, pe Preacinstitul domn Cyril Greissing şi pe dl Luca Hirscher, cu doi bărbaţi de vază din comunitate, pe lângă câţiva soldaţi (Kattner) înarmaţi, la Mihai Vodă, care a trimis, în întâmpinarea lor, 200 de cazaci, cari i-au adus în siguranță în tabără. Când se înfățișară în cortul lui, înaintea lui Mihai Vodă, acesta le ceru ceea ce braşovenii presupuneau deja, şi anume ca braşovenii să-i dea o obligaţiune în scris, prin care ei se supun, cu întreg districtul lor, împăratului german şi îi rămân credincioşi; în caz însă că ei ar mai ține cu principele Sigismund Báthori și nu ar vrea să se plece împăratului german, atunci el va nimici întreg orașul şi ţinutul cu foc şi sabie. / Deputaţii Braşovului îl rugară ca să le dea 3 zile timp de gândire. / După trei zile, oraşul trimite pe pârgarul dl doctor Paul Hercz şi pe fizicul oraşului, Domnia sa Matei Fronius, pe dl Ioan Hirscher şi câteva sute de bărbaţi la Vodă, în tabără, care, în numele orașului, îl asigură că vor trece pe partea împăratului german şi i se vor supune, cu condiţiunea ca împăratul să-i apere şi voievodul Mihai să-i lase în pace, în liniște și siguranță şi să nu lase să se facă pagubă în district. Mihai, cel fals și setos de sânge, ba şi de bani, făgădui, ce e drept, toate astea, însă, îndată ce deputația Braşovului pleacă spre **Braşov**, prinseră corbii lui Mihai, împreună cu cazacii, a prăda totul.

Jefuiră, aprinseră şi arseră târgul aşa încât nu mai puteai afla o singură casă întreagă, în cuprinsul lui, căci, din cele care nu fuseseră arse, au sfărâmat uşile şi ferestrele şi au nimicit tot ce era întreg. / Carele ferecate cu fier le-au adunat grămadă şi le-au dat foc, și așa au adunat atâta fierărie, încât nu aveau destule căruțe ca să o ducă, din care pricină, la plecare, trebuiră să lase cea mai mare parte înapoi. În şuri au îmblătit bucatele pentru caii lor, bucatele însă parte le-au ars, parte le-au lăsat neatinse. / În sfârşit, când plecară călare de aici, aprinseră şi ceea ce fusese scutit până acum de foc. / Vodă, ca să pară că nu ar fi fost de vină şi ca şi când nimeni nu ar fi poruncit asemenea incendieri, porunci oamenilor „săi" să stingă focul şi se jură că va pedepsi pe blestemaţii şi neînfrânații care au pus foc. În răstimpul în care aceste furii încarnate, infernale, gospodăreau atât de neomenos în **Prejmer**, ei n-au mai omorât nici un om, afară de fierarul satului, care era foarte bogat şi i-au răpit banii și averea. / În celelalte târguri şi sate, ei au gospodărit și mai crunt, şi mai tiranic; au omorât mulți oameni, le-au răpit tot ce aveau, le-au prădat şi ars tot. Pastorii au suferit mai multe, deoarece nu au pierdut numai zeciuiala, dar şi averea proprie. Pe pastorul din **Şercaia** l-au fript de viu, într-o frigare de lemn, măcar că le dăduse tot ce avea. / Pe decanul (protopopul) din Țara Bârsei, Andreas Klein, preot în **Bod**, care venise, din **Cohalm**, de la Sinod, l-au prins la pădurea Codlei, i-au luat căruța, caii şi tot bagajul, l-au dezbrăcat până la cămaşă şi izmene şi i-au dat drumul, venind el, prin cel mai mare ger şi prin întunecime, până la **Hălhiu**, la pastor, care i-a dat haine și căruța, să poată ajunge acasă (*Cronica lui Fuchs şi Bamfi*)"[457].

[457] Tartler, Th., Ludu, I., *Cronica comunei Prejmar*, în *Țara Bârsei*, Anul IV, nr. 6, Brașov 1932, pp. 528-530

1600: „În aprilie, își pune Vodă Mihai tabăra din nou la **Prejmer**. În 3 mai, pleacă, disdedimineaţă, spre **Hărman**, pe care unul din cinstiții săi oameni, din nebăgare de seamă sau, mai bine zis, din răutate, l-a aprins şi ars. / În acelaşi an, în 10 septemvrie, Mihai Vodă, tiranul valah, vine iarăşi, prin pasul Buzău, cu 600 oameni către **Prejmer**. Dar împotriva lui pornesc „Kattner"-ii braşoveni, cu mulți prejmereni, ca la 2.000 oameni, şi se adăpostesc în şanţuri, nu departe de lagărul lui, lângă Buzău (râul din Buzăul Ardelean, nota trad.) şi pușcară, ziua întreagă, contra acestui turbat de valah (bleschen Wűterich). / La început, le crăpă, însă, (brașovenilor) un tun şi praful de pușcă arse, astfel încât dușmanul ajunse biruitor, morții fură aduși la **Prejmer** şi îngropaţi aici, la număr vreo 400 transilvăneni (*Historie*). / După asta, la 12 septemvrie, plecară braşovenii, împreună cu prejmerenii, la Buzău, numai femeile, copiii și bătrânii, care păzeau porţile şi zăvoarele, rămăseseră acasă. / Secuii, care veniseră să ajute pe brașoveni şi prejmereni, s-au dovedit mișei și trecură la Mihai și la fiul său Petraşcu, totuşi un secui a fost atât de cinstit, că veni și spuse braşovenilor şi prejmerenilor să plece cât mai curând acasă, căci altcum nu va mai scăpa niciunul cu viață. / De frică şi groază, mulţi plecară acasă. Celorlalţi, însă, şi îndeosebi dlui pârgar de la **Braşov**, Sebastian Bloch, pe care îl laudă foarte mult dl Mihail Weiss, judele Brașovului, în *Historia* sa, le-a dat Dumnezeu astfel de curaj, încât se apărară vitejește împotriva dușmanului, îl bătură, câștigară 3 steaguri şi 2 tunuri, omorâră 300 de valahi şi pe ceilalți îi respinseră. (*Analele lui Weiss*, *Historia lui Seeburger*). / În 18 septemvrie, prinseră braşovenii un croat, care venise din Muntenia, să spioneze; după ce a fost îmblătit cum se cade, acela mărtu-

risi că vor năvăli, în curând, în Țara Bârsei, 3 oștiri mari, de 29.000 oameni. Ceea ce a spus el se îndeplini încă în ziua aceea, căci dușmanul năvăli, arse **Prejmerul**, **Hărmanul**, **Sânpetrul**, **Feldioara**, **Rotbavul**, **Măeruşul** şi **Satul nou**. / În 25 septemvrie, îşi aşează, din nou, tabăra la **Prejmer** Mihai Vodă, de unde, plecând, arde **Rotbavul** și **Măeruşul** şi porunceşte să fie omorâţi aproape toţi oamenii. / În 24 octomvrie, vine acest tiran iarăşi în Țara Bârsei şi arde **Prejmerul**, ce fusese ridicat din cenușă, cu totul, idem cele mai multe sate, afară de **Râşnov**, **Ghimbav** şi **Cristian**"[458].

1601: „În 2 iulie, aşează o mare tabără la **Prejmer**, iarăşi Mihai Vodă, din partea căruia întreg Ardealul fu pustiit, şi toată lumea se cutremura, când auzea numele lui. Însă măsura păcatelor lui s-a umplut şi, înainte de a se putea întoarce la **Prejmer**, a fost străpuns, în cortul lui propriu, de un servitor al lui Basta, lângă **Turda**, cu o frigare (Spiess) şi îi fu tăiat capul, şi corpul lui fu azvârlit din cort, rămânând timp îndelungat neîngropat. / După 10 zile, după ce fusese îngropat, l-au dezgropat câinii şi l-au mâncat, căci astfel de înmormântare câinească a meritat acest câine sângeros (Bluthund), care **a ars Prejmerul de câteva ori**, l-a prădat şi prefăcut într/un morman de cenuși. / Pentru aceasta, a primit această inscripție sepulcrală: / „Un Nero zace aci, venit din ţara Viahiei / Care pradă și ucide totul, luminând cu fum şi foc. / Se numea Mihai, a supt lapte de tigru, / De treci acum pe aici, deschide-ţi pantalonii / De

[458] Tartler, Th., Ludu, I., *Cronica comunei Prejmar*, în *Țara Bârsei*, Anul IV, nr. 6, Brașov 1932, pp. 530, 531

trei ori spurcă-te pe el, pecetluieşte-i groapa / Cu ceară puturoasă, să aibă să miroase”[459].

1602: „Radu Voievod, la 22 octomvrie, arde **Prejmerul** și **Hărmanul** şi-şi aşează tabăra la **Teliu**. / În acelaşi an, la 11 septemvrie, vine generalul împăratului german, George Basta, cu întreaga sa oaste, în Ţara Bârsei şi se așează cu tabăra lângă **Prejmer**. / În 16 septemvrie, pleacă în Muntenia și ucide 4.000 de duşmani. / În 27 septemvrie, se reîntoarce Basta, din Țara Românească, în tabăra de la **Prejmer**. / În 8 octomvrie, pleacă Basta spre Alba Iulia (Weissenburg). / Anul **1603**, în 25 iunie, îşi aşează blestematul de George Rácz, care prădase **Sighişoara**, tabăra sa la **Prejmer**”[460].

1603: „În 1603-1604, muriră de ciumă caii şi vitele cornute, iar pe cele care nu au pierit le răpiră duşmanii, astfel încât, în câte-un sat, nu puteai găsi măcar o singură vită, din care pricină oamenii trebuiau să se înjuge înșiși la jug, cu care ocaziune, cum spun oamenii bătrâni, cu toată mizeria şi jalea, oamenii făceau cele mai mari nebunii, nechezând în felul cailor și prefăcându-se ca ei”[461].

1605: „În 19 iulie, tăbărâse pe hotarul comunei **Prejmer** turcul Ali Paşa, cu 12.000 oameni, turci şi tătari. Magistratul braşovean trimite doi domni din sfat, pe dl Mihail Weiss şi dl Gaspar Rosenauer aici, la el, ca să-l

[459] Tartler, Th., Ludu, I., *Cronica comunei Prejmar*, în *Țara Bârsei*, Anul IV, nr. 6, Brașov 1932, pp. 531, 532
[460] Tartler, Th., Ludu, I., *Cronica comunei Prejmar*, în *Țara Bârsei*, Anul V, nr. 6, Brașov 1933, p. 523
[461] Tartler, Th., Ludu, I., *Cronica comunei Prejmar*, în *Țara Bârsei*, Anul VIII, nr. 3, Brașov 1936, p. 257

roage să nu lase a se prăda bietul **Prejmer**, atât de devastat; în urma aceasta, el plecă la **Sânpetru**"[462].

1610: „În 29 iunie, îşi pune Radu Voievod tabăra sa pe câmpul **Prejmerului**, deoarece venise în ajutorul lui Báthori. / În 8 septemvrie, pleacă acasă, după ce oamenii săi au tuns îndeajuns **Prejmerul**"[463].

1611: „În 29 iunie, vine Gavril Báthori la **Prejmer** şi îşi aşează aici tabăra, şi-şi adună oastea sa; aici vine şi Andrei Nagy, căpitanul său, căruia Báthori îi promisese **Braşovul**, dacă îl va putea cuceri, şi care atacă cu înverşunare pe braşoveni, dar trebui să se retragă, cu ruşine, şi după ce Báthori a plecat de aici, predând comanda taberei lui Andrei Nagy, cerând el de la braşoveni o trăsură (hintó) cu şase cai frumoşi; braşovenii îi împliniră cererea, dar, văzând haiducii aceasta, ei îl considerară pe Andrei Nagy ca pe un trădător şi îl părăsiră; curând după asta, plecă şi Andrei Nagy. / În 9 iulie, soseşte un sol din **Valea Timişului** (Temiş), la Báthori, în tabăra de la Prejmer, şi îi aduce ştirea că straja sau avangarda sa, ca la 3.000 de oameni, a fost cu totul nimicită de duşman, şi anume le către Şerban Vodă, şi că numai el singur, solul, scăpase. Báthori se sperie de această veste rea şi grăi către sol: „Dacă nu mi-ai spus adevărul, voi pune să-ţi tragă pielea de viu!". Solul răspunse: „Dacă, în decurs de un ceas, nu te vei încredința, atunci pune să mă jupoaie de viu!". La aceasta, Báthori puse să sune alarma şi plecă, de la **Prejmer**, la **Sânpetru**, de aici spre podul Ghimbavului, carele le porni spre **Bod**. / Radu sau Şerban Vodă îl ajunge, cu 7 oşti, în câmpul de

[462] Tartler, Th., Ludu, I., *Cronica comunei Prejmar*, în *Țara Bârsei*, Anul VIII, nr. 3, Brașov 1936, p. 257
[463] Tartler, Th., Ludu, I., *Cronica comunei Prejmar*, în *Țara Bârsei*, Anul VIII, nr. 3, Brașov 1936, p. 257

mijloc, îşi pune oastea în ordine de bătaie, la ora 4, după-amiază ambii duşmani se aruncă unul asupra altuia şi se dă o bătaie foarte sângeroasă. Voievodul bătu pe Báthori şi rămase învingător. Báthori pierdu mai mult de 10.000 de oameni, care fură aruncaţi într-o groapă mare. Şi mişelul Gheorghe Rácz fu ucis în luptă, i s-a tăiat capul, care fu agăţat pe poarta străzii Vămii (Klosterthor). / Și Andrei Nagy căzu în luptă, pe Baltazar Ordög şi Ioan Elek îi prinseră valahii de vii şi îi tăiară în bucăţi, înaintea porții Castelului. Astfel, trebuiră să primească cei care devastaseră **Prejmerul** şi Ţara Bârsei răsplata nedreptăţii lor și să se înece în sângele lor de tigru. Pe Ioan Imreffi, sfetnicul blestemat, care l-a asmuţit pe Báthori la multe tiranii, îl găsiră, după multe zile, la **Sânpetru**, când era aproape pe jumătate putrezit. Dl Mihail Weiss, judele Braşovului, porunci să-l îngroape într-o gropniță. (*Historia* lui Seeburger). / În septemvrie, cad aici, pe neaşteptate, turcii şi tătarii, dinspre Buzău, şi, la 21 septemvrie, ard Prejmerul şi Săcelele, ducând cu ei, în Crimeea, cam la 80 de oameni”[464].

1612: „În **1 august**, croaţii (Die Ratzen), pe cari îi ţinea Braşovul în câmp, sosesc, seara, la **Prejmer**, vreo 150 la număr şi încă vreo 100 de valahi, ei năvălesc, noaptea, în Treiscaune, ucid mulţi secui şi răpesc multe vite. / în 1**4 august**, se întorc înapoi la **Prejmer**, cu prada, pe care o împart aici. Aflând însă oamenii lui Báthori despre această năvală, ei iau cu ei pe haiduci și pândesc pe croaţii braşoveni, între **Prejmer** şi **Braşov**. Deci, pe când croaţii grăbeau spre oraş, cu prada lor, îi întâmpinară, în miezul zilei, secuii, care fuseseră tainic ascunși în diferite locuri,

[464] Tartler, Th., Ludu, I., *Cronica comunei Prejmar*, în *Țara Bârsei*, Anul V, nr. 6, Brașov 1933, pp. 523, 524

poate în dosul Stupinilor sau prin păraie, uciseră mulți din ei şi prinseră vreo 60 de oameni; ceilalți fugiră unde putură. În ziua următoare, fugiţii sosiră, aproape goi şi neînarmaţi, în oraş, dușmanul însă plecă acasă cu pradă mare şi bogată (*Cronica lui Fuchs*).

În **8 octomvrie**, sosi judele braşovean, dl Mihail Weiss, împreună cu Gotzi, care voia cu tot dinadinsul să ajungă Principele Ardealului, şi ceruse sprijinul dlui Mihail Weiss, cu oaste multă, în care ieşiseră şi mulți braşoveni şi au aşezat tabăra la **Prejmer**. De aici, năvăliră în Treiscaune. Au ars multe sate, au cucerit şi au prădat Mefallu (Mefalu!) şi de aiurea au adus cu ei multe vite şi bucate, curând după asta însă, şi anume: / În **16 octomvrie**, domnul Mihail Weiss, judele Braşovului, este atacat, în tabăra sa de dincolo de **Feldioara**, de către oamenii lui Báthori şi, pus pe fugă, fu ucis în râul Bârsa, în care sări calul, cu el, de un ticălos de om, care îi tăie capul, pe care îl duse lui Báthori, la **Sibiu**. Vicejudele Braşovului (Hon), dl George Heltner, îşi pierdu şi el viața, pe când fugea. Idem, mulți cetățeni din **Braşov** şi aproape toți studenții, căci acești fii ai muzelor ţineau, ba ei trebuiau să ia în mână, în loc de peană şi carte, puşti şi săbii, şi, când fiorosul dușman i-a atacat, seara, în tabără, după ce băuseră mult mied, vin şi rachiu, şi pe când erau mai siguri, unul dintre ei le zise: „Cantemus forte, non defecabunt" adică „Să cântăm tare, atunci poate nu ne vor tăia". Însă haiducii, întărâtaţi, năvăliră ca niște furii asupra lor şi îi uciseră pe toți; unul singur se vârî repede, cu viclenie, printre cei morți, ca și când şi el ar fi fost ucis, iar după ce se depărtară haiducii, el ieşi la iveală și merse, noaptea, în oraş, mai târziu ajunse preot în **Feldioara** şi ținu, apoi, în fiecare an, în ziua Sfântului Gallu (Gallentag), în peştera unde i-a scă-

pat Dumnezeu, atât de minunat, viața, ca zi de rugăciune, de pocăință, de mulțumire şi de post. De altminteri, mai vinovaţi de această nenorocită luptă fură valahii, pe care îi trimisese Radu Vodă în ajutor orașului, fiindcă ei fugiră cu toţii şi lăsară pe braşoveni în baltă, îndată ce zăriră pe haiduci. Şi necredinciosul Radu, care era mai mult pe partea lui Gavril Báthori decât pe a braşovenilor, poruncise oamenilor săi să nu se lupte împotriva secuilor. Tot astfel şi Götzi a fost un mișel, care necontenit convingea pe Mihail Weiss că nu e nici un dușman în apropiere, de aceea erau toți atât de siguri (*Cronica lui Fuchs*). / **N. B.**: Capul lui Mihail Weiss l-a putut căpăta, prin viclenie, o fată, care fusese, mai înainte, bucătăreasa sa și servea în **Sibiu**; ea l-a adus la **Brașov**, ca apoi să fie îngropat cu cinste lângă altar, în biserica cea mare.

În **anul 1613**, în 12 septemvrie, tăbărăşte paşa turcesc Majaroli, cu Vlad Ștefan din Moldova și cu Radu Vodă din Țara Românească, nu departe de **Prejmer**. Curând după asta, pleacă el la **Blumăna**, înaintea Braşovului, și, cu vorbe dulci și frumoase, cheamă afară, la sine, pe dl jude Iohann Drauth, cu câţiva domni din Sfat. După ce veniră, însă, îi ocărî ca pe nişte trădători şi renegați; dar ei se scuzară că nu „ei", ci blestematul de Báthori e un trădător şi tiran. / Dar nu le ajută nimic, căci cei cinci magistrați, şi anume: dl jude lohann Drauth, dl I. Chrestels, dl Mihail Fronius, dl Iohann Hirscher, dl Michael Forgatsh, trebuiră să plătească, în bani gata, ca răscumpărare pentru capetele lor, 5.000 florini acestui lacom şi nesăturat. După aceea, el veni iar în tabăra sa de la **Prejmer** și oastea s-a făcu mare pagubă.

În **anul 1616**, în 21 februarie, veni principele Gavril Bethlen, cu mult norod, în Țara Bârsei şi voi să intre

în **Braşov**, dar braşovenii nu voiră să-l lase să intre cu mai mult de 200 oameni, de aceea principele plecă, grozav de mânios, aţă spre **Prejmer**, unde fusese chemată secuimea şi ceea ce îi gătise bucătarul său în oraş trebui să aducă tot la **Prejmer**; principele porunci ca Magistratul din Braşov să fie... (exacieren?).

Anul 1642. Ard, în **Prejmer**, multe case.

Anul 1652. În 10 iunie, arde aproape întreg **Prejmerul**, cu jumătate din castel, fiind aprins de duşmani.

Anul 1655. În 12 iunie, principele Rákóczi al Ardealului îşi aşează tabăra la **Prejmer** şi apoi trece în Ţara Românească.

Anul 1658. Năvălesc cazacii, turcii, tătarii şi moldovenii, prin Buzău, ard **Prejmerul** şi asediază castelul; Prejmerul se predă generalului cazac Ottonellio, deoarece nu i se putură opune. Acest general scrise şi trimise la Hărman următoarea scrisoare în limba latină: / „Am sosit, în sfârșit, după ce am cucerit și prădat multe castele, nu departe de **Hărmanul** vostru, şi vă înștiințăm, cu binele, să vă predaţi nouă, de bună voie, ca să nu căderi şi voi prin săbiile noastre. Aţi văzut ce a păţit **Ilefalăul** pentru încăpăţânarea lui; şi **Prejmerul** e fericit că s-a cuminţit din păţania altora. Şi dacă, în sfârşit, ne veţi da ascultare, veți rămânea nesupăraţi, cu iubiții voştri copii, iar dacă vă opuneţi, atunci vă voi nimici cu foc şi sabie, cu întreaga mea oaste. Voiesc, din bună vreme, să vă feresc de nenorocire şi vă dau răgaz să vă gândiţi la binele vostru și să vă convingem. Rămân al vostru prieten bun. / Mihail Ottonellio / Vicemareșal și Voevod în Saporia”.

Anul 1658. În 18 august, tătarii aprind **Prejmerul** şi asediază castelul, dar în zadar. / La 20-21 august, tătarii aduc mulţi robi înaintea porţii **Brașovului**, spre vânzare.

Un copil de 2-3 ani se vindea cu 2 taleri, oameni mari, voinici, cu 10 taleri; pe cei nevânduţi i-au tăiat, în mod mişelesc şi mizerabil.

În **anul 1663**, în 21 iulie, vine Dabija Vodă, din Moldova, cu multe mii de cazaci şi tătari, în acest district, pun tabăra la **Prejmer** şi fac mare pagubă, ucid şi câțiva oameni și, după trei zile, pleacă spre **Făgăraș**, în tabără (*Diarium de Nekesch*).

În **anul 1683**, în 24 mai, tătarii trec prin Țara Bârsei și fac mare pagubă, trecând cu turcii spre Viena.

În **anul 1704**, în 20 ianuarie, vin curuţii în Ţara Bârsei şi pradă castelul din **Prejmer**, pe judele Hanes Kauimes îl duc, legat, cu ei până la **Ilefalău**, unde l-au chinuit îngrozitor, aşa că muri în drum spre casă; pe valahul care l-a trădat l-au tras în țeapă. / În 14 april 1704, ard Prejmerul şi ucid doi oameni, femeile de la cuptoare uciseră câțiva curuţi cu frigările. / În 30 mai, la ora 10, dimineaţa, puseră iar foc târgului, care, în timp de o oră și jumătate, e total ars, aşa că nu mai rămân decât trei case slabe. Au ucis și doi oameni.

În **anul 1705**, după moartea preotului M. Nell, un căpitan curuț s-a încartiruit în casa parohială şi a încasat şi zeciuiala. Numele lui a fost Iános Deák.

În anul **1706**, în 21 mai, sunt aduşi la **Prejmer** croaţii, împreună cu 100 soldați, pentru a alunga pe curuţi.

În **anul 1707**, în ianuarie, Pekri Lörincz face o mare rechiziție (Schautzung) de toate celea prin târguri şi sate; din **Prejmer** luase, deja, ceea ce au trebuit să dea ceilalţi”[465].

[465] Tartler, Th., Ludu, I., *Cronica comunei Prejmar*, în *Țara Bârsei*, Anul VI, nr. 5, Brașov 1934, pp. 457-461

1644: „Biserica este zidită în formă de cruce şi foarte îngustă, înaltă şi tare boltită, are turnul la mijloc, în care atârnă 3 clopote; unul mic, unul mijlociu, unul mare. Pe cel mare l-a vărsat, la anul 1644, Hans Neidel; cel mijlociu s-a adus în timpul papismului; tot aşa, cel mic. Pe cel mare, ştirbit, fiindcă a fost turnat rece, stă următoarea inscripție: „Serva Deus verbum tuam et frange vires hostium qui silium lesum tuo tarbare conantur throno fusa sum anno Christi 1644 tem. R. D. Simonis Albellii Past. Judicis Coro. A. D. Mich. Goldschmidt Pleban. Prasmar. Marci Neapolit. Jud. Prasmar. Martin Stein. Gegossen durch mich Hans Neidel" (Păstrează, Doamne, cuvântul Tău și zdrobește forțele inamicului care încearcă să tulbure tronul Tău. Am fost aruncat pe tron în anul lui Hristos 1644. R. D. Simonis Albellii, Pastor. Judecător A. D. Mich. Goldschmidt Pleban. Prejmer. Marci Neapolit, Judecător Prejmer. Martin Stein. Dat de mine, Hans Neidel). / Pe cel din mijloc nu e nimic. Pe cel mic găsim „Georg Paul, 1562". Asupra cerului atârnă al patrulea clopoțel, de circa 50 de funți, care însă s-a spart, la anul 1735"[466].

1704: „În anul 1704, curuţii au dus legat, la **Ilefalău**, pe **primarul Prejmerului**, N. Kaufmes, l-au ars cu stinghii aprinse și l-au chinuit de moarte, așa că a murit pe drum. Curând după asta, și anume în anul **1705**, în ziua de 8 mai, curuţii au decapitat pe funogiul din **Sânpetru**, Kleesen Hanes, și au tras în ţeapă pe servitorul acestuia. I-a fost trădat paharnicul generalului, care fugise la curuţi, pârându-i că au trimis scrisori în oraş şi au destăinuit generalului planurile curuţilor; și pe funogiul au voit să-l tragă în țeapă, însă, deoarece soția și copiii lui au dat o ferdelă

[466] Tartler, Th., Ludu, I., *Cronica comunei Prejmar*, în *Țara Bârsei*, Anul IV, nr. 1, Brașov 1932, p. 54

de bani, ca să nu-l tragă în țeapă, i-au tăiat capul în mod mizerabil. Din ce motiv au tratat ei pe judele din **Prejmer** atât de groaznic, n-am putut afla cu siguranță, totuși presupun că au făcut-o numai pentru a răzbuna moartea camarazilor lor. / Pentru că, în aprilie, când au aprins curuţii **Prejmerul** şi au ars 8 case, prejmerenii au ucis pe toţi curuţii, ba chiar muierile din Prejmer i-au bătut cu bețe cu ghimpi, înaintea cuptoarelor, până i-au omorât pe toţi tâlharii de curuţi și asta a trebuit s-o ispășească nevinovatul jude şi s-o plătească cu viața”[467].

1717: „În 23 februarie, a pus cineva foc la funogiul Johann Klutsch, în Strada Morii (de sus), prefăcând într-un morman de cenuşă Străzile Morii de sus și de jos, precum și Strada Pietrii şi Strada Românilor întreagă, iar Strada Lungă, jumătate, și anume ulicioara de către răsărit. Primar a fost M. Tűrck.”[468].

1733: „În anul 1733, în iunie, se bat feciorii prejmereni, așa că, în păruiala asta, unul loveşte pe altul în cap, cu o troacă, încât acesta moare. Neputându-se afla adevăratul ucigaș, feciorii plătiră o pedeapsă în bani”[469].

1736: „În anul 1736, în 18 octomvrie, se duelează doi ofiţeri din Regimentul Poldatki, contele Collberg și contele Galssbrock, seara, pe Ulița Petrii, în mijlocul străzii, rămânând amândoi morţi pe teren. Ei fură îngropaţi în cimitirul valah”[470].

---

[467] Tartler, Th., Ludu, I., *Cronica comunei Prejmar*, în *Țara Bârsei*, Anul VIII, nr. 3, Brașov 1936, p. 259
[468] Tartler, Th., Ludu, I., *Cronica comunei Prejmar*, în *Țara Bârsei*, Anul VIII, nr. 4, Brașov 1936, p. 328
[469] Tartler, Th., Ludu, I., *Cronica comunei Prejmar*, în *Țara Bârsei*, Anul VIII, nr. 3, Brașov 1936, p. 259
[470] Tartler, Th., Ludu, I., *Cronica comunei Prejmar*, în *Țara Bârsei*, Anul VIII, nr. 3, Brașov 1936, p. 259

1737: „Cutremure nu s-au prea simţit pe aici, deoarece pământul este bogat în apă, totuși, în anul 1737, se întâmplă marele cutremur de pământ, care a pricinuit, pretutindeni în Transilvania, mari pagube, astfel încât, în câteva locuri din scaunul Cohalmului, s-a dărâmat turnul cu clopotele. Şi chiar şi aici, în **Prejmer**, s-a simțit binișor, astfel că din aşa numitul „Gang întunecos", din castel, s-a rostogolit la pământ o mare bucată de zid, pe care a rezidit-o apoi, pe spesele sale, dl Georg Kentz, plătind 30 florini"[471].

1750: Pastorul Thomas Tartler începe să scrie „**Cronica comunei Prejmer**", manuscript „continuat de alți pastori evanghelici. / Ciuma și bolile molipsitoare au golit, de multe ori, acest populat târg de partea cea mai mare a locuitorilor, fiindcă, de câte ori a bântuit cu putere ciuma în Ţara Bârsei, n-a rămas nici **Prejmerul** cruțat de ea, căci îngerul morţii şi-a tras sabia asupra lui și și-a aruncat veninoasele și ucigaşele-i săgeți, în mare număr, asupra prejmerenilor, încât cădeau ca muştele, rămânând casele goale. / Ciuma cea mai puternică a pustiit în anii 1454, 1533, 1552, 1555, 1603/1604 şi 1670, când mulți braşoveni, care aveau prieteni aici, în **Prejmer**, au fugit, de frica ciumei, de la oraş, aici, însă puţini din ei s-au mai întors acasă. / În anii 1718-1719, a fost iarăși o ciumă groaznică, și mulţi au murit în acest district"[472].

1754: „În anul 1754, femeia ţiganului Iancsi a născut un monstru: și anume cu 2 capete, 4 mâini, 4 picioare și numai un trup, în care era numai o inimă. Acest trup

---

[471] Tartler, Th., Ludu, I., *Cronica comunei Prejmar*, în *Țara Bârsei*, Anul VIII, nr. 3, Brașov 1936, p. 258

[472] Tartler, Th., Ludu, I., *Cronica comunei Prejmar*, în *Țara Bârsei*, Anul VIII, nr. 3, Brașov 1936, p. 256

dublu, care a trebuit să moară în greaua naștere, care era însă deplin, frumos, alb și fiecare cap acoperit cu păr negru, după ce a fost pictat de pictorul Iohann Oelhan, aci, în **Prejmer**, a fost dus, a treia zi, la **Brașov**, la dl jude orășenesc von Seevald, unde întreg cinstitul magistrat, precum şi mulţi oameni curioși îl priviră cu uimire, dăruind bani tatălui acestui monstru. Apoi farmacistul de la „Biserica Albă" a pus monstrul într-o sticlă mare, unde se poate vedea și acum"[473].

1755: „În anul 1755, mor de ciumă, numai în **Prejmer** și **Buzău**, conform specificaţiunii făcută la 4 septemvrie, cam la 1.000 vite cornute mari şi mici. Multor prejmereni, care mânau în ciurdă 10-14 vite cornute, nu le-a rămas măcar un cap de vită. Pieile le cumpărau curelarii și tăbăcarii pe prețuri de batjocură"[474].

1768: „In anul 1768, s-au înlăturat sărbătorile următoare: ziua a 3-a de Crăciun, Paşti şi Rusalii şi ziua întoarcerii lui Paul şi Matia, şi fiii lui Iacob, şi Sfântul Ioan, şi Bunavestire, şi Sfântul Iacob, şi Mihail, şi ziua lui Simon, Iuda şi Andreiu, şi Toma, precum şi Bartolomeiu şi Mateiu"[475].

1769: „În anul 1769, în august, se ivi pe cer o mare și minunată cometă, care ca o mătură își revărsa strălucirea până la pământ şi în jurul ei, şi ţinu aproape o lună"[476].

---

[473] Tartler, Th., Ludu, I., *Cronica comunei Prejmar*, în *Țara Bârsei*, Anul VIII, nr. 3, Brașov 1936, p. 260
[474] Tartler, Th., Ludu, I., *Cronica comunei Prejmar*, în *Țara Bârsei*, Anul VIII, nr. 3, Brașov 1936, p. 258
[475] Tartler, Th., Ludu, I., *Cronica comunei Prejmar*, în *Țara Bârsei*, Anul VIII, nr. 3, Brașov 1936, p. 258
[476] Tartler, Th., Ludu, I., *Cronica comunei Prejmar*, în *Țara Bârsei*, Anul VIII, nr. 3, Brașov 1936, p. 258

1770: „În anul 1770, slujbașii fiscului, care încasau zeciuiala, luară preoților saşi din Ţara Bârsei trei sferturi din zeciuială, pe care o avuseseră de peste 100 de ani”[477].

1773: „În 6 iunie 1773, soseşte Majestatea Sa Împăratul Iosif al II-lea, în Brașov, la dl Fronius, de aici plecă spre vama Timişului şi, de aici, în tabăra aşezată lângă **Satulung**; de aici, la **Zizin** şi **Vama Buzăului** şi, de aci, la **Brețcu**. Primar era Iohann Klutsch”[478].

1774: „În anul 1774, au cumpărat arăturile, foste proprietate comunală, luându-se ca avere proprie. Rândul al 6-lea, 7-lea, 8-lea, 9-lea, 10-lea, care mai înainte se trăgeau la sorţi, adecă 12 și jumătate holde şi se măsură întreg hotarul, cu lanțul, și arenda se stabili după măsurătoare. / În anul 1774, se clădeşte casa dăscălească şi două şcoli pentru copii, şi sunt acoperite cu țiglă”[479].

1775: „În anul 1775, se întemeiază şi se clădeşte casa parohială, în locul unde a fost mai înainte șura parohială, iar casele parohiale, vechi de sute de ani şi locuite de vreo 30 de preoţi, au fost vândute”[480].

1776: „În anul 1776, sosi aici Regina Leşilor şi trase, peste noapte, în cvartirul ofițerilor de aici, din **Prejmer**, şi de aici plecă la **Braşov**”[481].

---

[477] Tartler, Th., Ludu, I., *Cronica comunei Prejmar*, în *Țara Bârsei*, Anul VIII, nr. 3, Brașov 1936, p. 258
[478] Tartler, Th., Ludu, I., *Cronica comunei Prejmar*, în *Țara Bârsei*, Anul VIII, nr. 3, Brașov 1936, p. 258
[479] Tartler, Th., Ludu, I., *Cronica comunei Prejmar*, în *Țara Bârsei*, Anul VIII, nr. 3, Brașov 1936, pp. 258, 259
[480] Tartler, Th., Ludu, I., *Cronica comunei Prejmar*, în *Țara Bârsei*, Anul VIII, nr. 4, Brașov 1936, p. 329
[481] Tartler, Th., Ludu, I., *Cronica comunei Prejmar*, în *Țara Bârsei*, Anul VIII, nr. 4, Brașov 1936, p. 329

1779: „În acest an se înființează, pentru prima dată, Ulița Nouă. Înainte, în ulița aceasta fuseseră grădini de varză; după acest an, rând pe rând, se alcătui strada lunguță, adică ulița din dosul grădinilor din Ulița Broaștii”[482].

1783: „În anul 1783, au venit grozav de multe lăcuste și, tăbărând pe hotarul nostru, îndeosebi la drumul numit „cel vechi”, în anini, de se rupeau crengile, şi cu toate astea, har Domnului, nu au făcut altă pagubă. / În anul 1783, au fost trei săptămâni trei juzi regali şi alţi cinstiți domni, în Comisiune, la Buzău, având prejmerenii multe cheltuieli, din pricina procesului pentru hotar”[483].

1784: „În anul 1784, s-a împărţit întreaga Transilvanie, precum şi Țara Bârsei, din drepturile vechi, după chipul varmeghiilor, în comitate, astfel că Țara Bârsei şi Treiscaunele formau un comitat, şi Foișpanul (Prefectul) era „preses” la Tablă. **Prejmerul**, **Hărmanul**, **Sânpetrul** şi **Bodul** avea un Szolgabiró (Pretor), astfel erau împărțite târgurile și satele, oraşele rămăseseră singure. Până la anul 1790, 1 mai, țara a rămas în vechile ei drepturi, având adecă stăpânirea noastră de la oraş, pentru că a trebuit, mai înainte, să ne căutăm dreptul nostru la **Chilieni** şi apoi la **Sfântu Gheorghe**, de care să ne ferească Dumnezeu, de aici, înainte. / Deoarece, pe aceste vremuri, castelul şi biserica ajunseseră în mare dărăpănare, ca şi turnul, sub acoperişul căruia erau niște galerii, clădite pe stâlpi şi cu răzimușuri de scânduri, care s-au învechit şi au putrezit, în **1788** a fost deci reparat turnul, s-au făcut acoperișurile la biserică, apoi a fost acoperit cu ţiglă castelul, adică zidul

[482] Tartler, Th., Ludu, I., *Cronica comunei Prejmar*, în *Țara Bârsei*, Anul VIII, nr. 4, Brașov 1936, p. 329

[483] Tartler, Th., Ludu, I., *Cronica comunei Prejmar*, în *Țara Bârsei*, Anul VIII, nr. 4, Brașov 1936, p. 329

încunjurător, zidurile au fost reparate şi văruite, precum şi Turnul Steagului, care căzuse în ruină. Terminându-se acestea, a fost clădit, aşezat şi acoperit cu ţiglă podul (galeria de intrare acoperită – Schlossbruck), în anul **1792**, deoarece podul mai înainte era de lemn, peste întregul şanţ şi neacoperit. Econom era Iohann Iunesch şi tot el şi primar când s-a făcut această reparare a castelului”[484].

1787: „În mai, a murit bătrânul jude George Iunesch şi a fost înmormântat la poarta Uliţii Morii de sus (Cimitirul evangelic actual), în conformitate cu o poruncă împărătească. Până atunci, oamenii mai de seamă, fruntaşii satului şi ai „vecinătăţilor”, cu nevestele şi copiii lor, erau înmormântaţi înlăuntrul castelului şi în jurul bisericii”[485].

1788: „În anul 1788, începu războiul cu turcii, care intrară, mai întâi, prin pasul Şanţului Vechi, năvălind asupra taberei împărăteşti, când mai mulţi soldaţi şi-au pierdut viaţa, şi ar fi putut cu uşurinţă ajunge la **Braşov**, dacă nu ne-ar fi păzit Dumnezeu. / A doua oară, loviră tabăra de la Vama Buzăului şi arseră şi casele, şi biserica, şi prădară cumplit, şi devastară tabăra, aşa că mulţi rămaseră morţi pe loc, ceilalţi au luat-o la fugă, venind şi la **Prejmer** cam 300 de inşi, unde numai desculţi au ajuns. Dintre turci, unii au ajuns până la Buzăul nostru, unde totuşi au fost învinşi, cu ajutorul Domnului, de dragoni şi husari. Astfel, nu le-a îngăduit Dumnezeu Atotputernicul Părinte să pătrundă în ţara noastră. / Năvăliseră şi în Timiş, deasupra vămii, precum şi în **Breţcu** au atacat tabăra şi au rănit pe mulţi de moarte; de vremuri cum au fost atunci să păzească Dumnezeu cu

[484] Tartler, Th., Ludu, I., *Cronica comunei Prejmar*, în *Țara Bârsei*, Anul VIII, nr. 4, Brașov 1936, pp. 329, 330
[485] Tartler, Th., Ludu, I., *Cronica comunei Prejmar*, în *Țara Bârsei*, Anul VIII, nr. 4, Brașov 1936, p. 330

mila Sa şi pe copiii copiilor noştri, aceasta o scrie Iohann Teutsch, care a fost pe atunci funogiu. / În noiemvrie, pătrunseră soldaţii împărăteşti în Muntenia, în care scop avură lipsă de multe care, pentru transportul fânului, ovăzului şi altor lucruri; numai din **Prejmer** au fost peste 300 de care, unele au fost duse şi câte 3 săptămâni; în acest răstimp sa întâmplat să fie un groaznic de rece vânt cu zăpadă, încât oamenii îşi prăpădiră vitele și carele, pe care le ajunsese vremea rea pe drum şi mulți oameni au înghețat, dar de aici, din **Prejmer**, har Domnului, niciunul"[486].

1791: „În anul 1791, s-a zidit casa pentru clopotar şi scriitor (notar) şi între ele o şcoală de copii, unde, mai înainte, nu fusese nici odată casă. / În acelaşi an, moare judele Iohann Klutsch. / În acelaşi an, s-au zidit odăile Sfatului, deasupra gangului, unde erau numai ziduri vechi şi ruinate, cu multă osteneală și muncă au fost totuşi ridicate; după asta a fost mutată Fântâna Caprelor, de lângă ziduri, care era aproape în mijlocul castelului, unde este acum cea mai bună intrare"[487].

1794: „În anul 1794, a fost zidită casa popşorului (predicatorului), lângă casa parohială, pe pământ pustiu, casă, grajd și şopron, acoperite cu ţiglă, şi a fost ridicată o şură, căci nu fusese locuinţă, mai înainte, acolo. / În anul 1794, a fost zidită din temelie şi acoperită cu țiglă ferma (măeriştea – Meierhoff) parohială"[488].

---

[486] Tartler, Th., Ludu, I., *Cronica comunei Prejmar*, în *Țara Bârsei*, Anul VIII, nr. 4, Brașov 1936, p. 330
[487] Tartler, Th., Ludu, I., *Cronica comunei Prejmar*, în *Țara Bârsei*, Anul VIII, nr. 4, Brașov 1936, p. 331
[488] Tartler, Th., Ludu, I., *Cronica comunei Prejmar*, în *Țara Bârsei*, Anul VIII, nr. 4, Brașov 1936, p. 331

1779: „În 21, 22, 23 martie 1797, a fost o astfel de viforniță cu zăpadă, cum de 50 de ani, dacă nu de mai mult, nu s-a mai pomenit; şi vara a fost atât de secetoasă, încât s-a făcut prea puțin orz, ovăs, in şi mei, la fel şi fân, iar în august au fost grozav de multe lăcuste, dar aici, har Domnului, n-au făcut pagubă”[489].

1797: „În anul 1797, simțindu-se, în multe locuri, ticăloşi de tâlhari, în **Prejmer** s-a instituit o comandă de vreo 90-100 poterași, peste ei un căpitan, cu numele Iosif Demi”[490].

1798: „În anul 1798, a fost scursă din șanțul bisericii apa care se revărsa, de multă vreme, peste şanţ, săpându-se, de la șanțul bisericii şi până la Valea Morii, un canal adânc, zidit de amândouă părţile şi boltit. Eodem a fost clădită o şură nouă comunală, înspre Ulița Broaştii, acoperită cu șindrilă și frumos aranjată pentru naturalii (fân)”[491].

1802: „În anul 1802, în 26 octomvrie, a fost un cutremur de pământ ca și care nici oamenii bătrâni nu mai pomeniseră, încât se dărâmară multe biserici şi uși, ba și case. În 17 mai **1812**, în ziua primă de Rusalii, se simți un cutremur sub biserică, tocmai când se cânta imnul de laudă”[492].

1819: „În anul 1819, 3 iulie, noaptea, a ucis Iohann Preidt Todt, din Strada Cenușii, un membru al comunității, în patul ei, pe cumnata lui, care era soţia fără copii a lui Io-

---

[489] Tartler, Th., Ludu, I., *Cronica comunei Prejmar*, în *Țara Bârsei*, Anul VIII, nr. 4, Brașov 1936, p. 332

[490] Tartler, Th., Ludu, I., *Cronica comunei Prejmar*, în *Țara Bârsei*, Anul VIII, nr. 4, Brașov 1936, p. 332

[491] Tartler, Th., Ludu, I., *Cronica comunei Prejmar*, în *Țara Bârsei*, Anul VIII, nr. 4, Brașov 1936, p. 332

[492] Tartler, Th., Ludu, I., *Cronica comunei Prejmar*, în *Țara Bârsei*, Anul VIII, nr. 3, Brașov 1936, p. 258

hann Tűrck, din Uliţa Petrii, lângă cârciuma cea mare. Numitul ucigaș vroia să-și asigure moștenirea de la cumnata sa. După ce acest ucigaș, în urma grelelor bătăi ce a primit, în decursul judecării, a mărturisit că-și pregătise măciuca în 8 muchi în acest scop, încă cu un an înainte, a fost dus în închisoarea din **Braşov**, unde a fost condamnat, în august, la moarte, fiind decapitat”[493].

1821: „În anul 1821, în 3 februarie, se **ține pentru prima dată târg anual în Prejmer**. Jude a fost Iohann Abraham”[494].

1822: „În anul 1922, în 14 ianuarie, a ars, în stare de beție, Mihail Iunesch, rotar, de la moara comunală de azi, în patul său, care s-a aprins de la pipă”[495].

1823: „În anul 1823, a fost prins și dus la **Braşov** un valah din Buzău, care sta pe pământul contelui Mikes și era un mare criminal, Niţă Coman, cu numele. Din Braşov, l-au adus la **Prejmer** și de aici l-au trimis la **Hăghic**. Din nenorocire, notarul Samuil Ziegler s-a sfătuit prostește, cu 4 locuitori de aici, și l-au omorât pe numitul, în câmpul dinspre **Hărman**, și l-au îngropat în pădure, Din cauza acestui omor, făptuitorii au fost duși în închisoarea din **Gherla**, pe diferite termene. Notarul, pe 15 ani, şi a murit acolo, ceilalți 4 făptuitori, pe câte 12 ani. Funogiul Martin Schmidt și vornicul I. Tűrck, pe câte 3 ani. Cei 4 oameni, pe 4 ani, şi judele Iohann Abraham, în **Brașov**, pe 3 ani”[496].

---

[493] Tartler, Th., Ludu, I., *Cronica comunei Prejmar*, în *Țara Bârsei*, Anul VIII, nr. 3, Brașov 1936, p. 260

[494] Tartler, Th., Ludu, I., *Cronica comunei Prejmar*, în *Țara Bârsei*, Anul VIII, nr. 4, Brașov 1936, p. 332

[495] Tartler, Th., Ludu, I., *Cronica comunei Prejmar*, în *Țara Bârsei*, Anul VIII, nr. 3, Brașov 1936, p. 260

[496] Tartler, Th., Ludu, I., *Cronica comunei Prejmar*, în *Țara Bârsei*, Anul VIII, nr. 3, Brașov 1936, p. 260

1838: „În 23 ianuarie 1838, la ceasurile 8 și jumătate, seara, a fost un cutremur groaznic. Turnul cel mare (al Steagului), pe care bunul Dumnezeu îl păzise în multe furtuni și cutremure, căzu pe jumătate la pământ”[497].

1846: „În anul 1846, s-au ridicat cele 6 școli (de fapt 3 edificii de şcoli, cu 6 clase)”[498].

1848: „Pe 5 decembrie, secuii au ocupat **Prejmerul** (Prázsmár) și au luat pe **Caşolţul** (Hermány); pe 9, s-au ciocnit cu Heydte (Friedrich August Freiherr von der Heydte), dar acesta i-a respins; pe 13, Sándor Gál a atacat tabăra lui Heydte, a împrăștiat-o și obligat-o să se retragă. Pe 16, s-a răspândit vestea că Bem se apropie și au avut loc mai multe bătălii, în zilele următoare; pe 23 inamicul l-a atacat **Tălişoara** (Olasztelek) din Rika, iar husarii lui Kossuth, surprinși, s-au retras la Trei Scaune (Háromszék). Secuii s-au întors apoi acasă și Háromszék negociază cu Înaltul Comandament austriac. Pe 26, cer un armistițiu de la generalul locotenent Gedeon, pe 28 încheie acordul de la **Araci** (Árapatak), conform căruia regimentul de infanterie de grăniceri secui și regimentul de husari secui își păstrează armamentul integral; garda națională și organizațiile de gardă națională au fost desființate. Au trebuit să predea armele și caii lor reședinței imperiale. Pe 2 ianuarie a fost ratificat acordul încheiat la Araci (Árapatak), care a fost acceptat și de comitetul de 24 de membri, la 3 ianuarie, și a decis să fie implementat de comisia de pace, formată din zece membri. Pentru ca pacea să intre în vigoare, Gedeon a pus condiția ca principalii soldați

[497] Tartler, Th., Ludu, I., *Cronica comunei Prejmar*, în *Țara Bârsei*, Anul VIII, nr. 3, Brașov 1936, p. 258

[498] Tartler, Th., Ludu, I., *Cronica comunei Prejmar*, în *Țara Bârsei*, Anul VIII, nr. 4, Brașov 1936, p. 333

secui și reprezentanții civili ai comunității secuilor să depună jurământul de loialitate, la Brașov. La 5 ianuarie, o parte din ofițerii regimentelor de grăniceri secui, sub conducerea lui Sombory, s-au prezentat la **Braşov** și au depus jurământul de loialitate lui József Ferenc. Pe 6 ianuarie, Medgyes Puchner a emis o proclamație poporului secui și a promis că, dacă se vor întoarce la loialitate faţă de rege, vor primi același tratament ca și celelalte națiuni ale monarhiei. 86 de sate au trimis doi bătrâni secui, de peste 50 de ani, la **Braşov**, și au depus jurământul în numele poporului.

Motivul imediat pentru a negocia cu Gedeon a fost că colonelul Sombory a pierdut bătălia de la capătul podului, pe 24 decembrie. Întregul ţinut Trei Scaune a trăit în mijlocul celor mai mari griji. Totuși, de îndată ce a venit vestea că Ferdinand al V-lea a abdicat și generalul Bem a invadat Transilvania, cu armata maghiară, descurajarea secuilor a fost înlocuită cu speranță. Judecătorul regal Albert Horváth a convocat Comisia legislativă, pe 10 ianuarie, la **Sfântu Gheorghe** (György Sepsiszent), pentru a depune jurământul de credință, dar s-au prezentat foarte puțini oameni și doar câţiva au depus jurământul. Prin Cluj se răspândise deja vestea intrării lui Bem în aceste scaun, cu o forță deplină, după care unii dintre cei prezenți au depus jurământul, iar cealaltă parte a trecut de partea lui Wochenblatt, imediat ce au apărut primele știri tipărite despre intrarea generalul Bem în Trei Scaune.

Mulțimea secuilor, adunată în locuri publice, nu a fost de acord cu depunerea jurământului de loialitate și a fost nevoie doar de o mică scânteie, pentru a-i reaprinde speranța. Acum se știa că Bem înainta triumfător și că a învins armata austriacă, la Bistriţa. Delegația secuiască,

care a apărut la Bistriţa, a raportat generalului despre înțelegerea încheiată cu Gedeon; a explicat că poporul secui avea cea mai mare încredere în Sándor Gál și l-a rugat pe Bem să se grăbească, cu armata sa, în Țara Secuiască. Bem a oferit delegației câteva sute de forinți bani de argint, l-a desemnat pe locotenent-colonelul Forró să li se alăture și a trimis un certificat de numire a lui Sándor Gál, precum și o proclamație către secui, în care îi informa că nu îi datorează nimic lui Gedeon; contractul încheiat cu acesta este considerat nul de drept”[499].

1881: „În anul 1881, s-a zidit şcoala românească, la poarta Uliţii Morii de sus, antreprenorului plătindu-i-se, pentru clădire, 7.000 florini din banii alodiului”[500].

1890: „În 1890, a fost adus **telegraful prin Prejmer** şi, de aici, până la gară. / În anul 1890, **a început lucrarea drumului de fier**, terminându-se în 1892”[501].

1895: „La 29 aprilie nou, a fpst prima înfățișare înaintea tribunalului din Brașov, ca for urbarial, în cunoscutul proces, intentat de aproape de o mie de locuitori din săceleni din comunele **Tărlungeni, Ziziu** și **Purcăreni** contra comunei **Prejmer**, ca incuzată. Avocații acestei comune, domnii G. Schnell și Harmath, au făcut excepțiunea de incompetență, cerând ca pârâtorii să fie respinși cu pâra lor. Tribunalul, însă, n-a încuviințat această cerere, care a fost combătută de avocatul pârâtorilor, Dr. A. Papp, și astfel s-a hotărât ca pertractarea meritorică să se amâne

[499] Kovács, Endre, *Bem József*, Budapest 1954, pp. 329-338, 443, 574-596
[500] Tartler, Th., Ludu, I., *Cronica comunei Prejmar*, în *Țara Bârsei*, Anul VIII, nr. 4, Brașov 1936, p. 333
[501] Tartler, Th., Ludu, I., *Cronica comunei Prejmar*, în *Țara Bârsei*, Anul VIII, nr. 4, Brașov 1936, p. 333

până la 1 iunie, ca să fie timp pentru procurarea de documente însemnate din partea comunei **Prejmer**. Procesul acesta s-a născut așa: Comunele numite pârâtoare posed, de mai mult de 100 de ani, un mare hotar de la comuna Prejmaer, pentru care plătesc o arendă anuală. Acest hotar îl pretind, acuma, ca proprietate a lor, oferindu-se de a plăti, o dată pentru totdeauna, suma corespunzătoare arendei anuale. Procesul de față va hotărî în ale cui mâini are să rămână hotarul acela însemnat”[502].

1899: „În 1899, s-a început comasarea pământurilor, iar în 1905 a fost predarea justițiară. / În 1899, în decemvrie, a făcut râul Tărlungului mare pagubă, S-a revărsat şi a inundat „Fânaţa” şi zăgazurile, spălând şi drumul de fier. La **Tărlung**, au trebuit să lucreze apoi oamenii ziua şi noaptea, sub supravegherea jandarmeriei, din decemvrie, până în ianuarie 1900. Apa revărsată a înghețat şi doi oameni și-au pierdut viața pe gheață, un român, George Călburean, şi un secui”[503].

1903: „Bibliotecile poporale ambulante, înfiinţate de „Astra”, s-au mai înmulţit cu una… / Lele 14 biblioteci poporale sunt distribuite în modul următor: nr. I-a e destinată pentru comuna **Preşmer**: nr. II-a se află în comuna **Crisbav**; nr. III-a în comuna **Măeruş**: nr. IV-a în comuna **Braşov vechi**; nr. V-a în comuna **Dârste**; nr. VI-a în comuna **Ghimbav**; nr. VII-a în comuna **Feldioara**; nr. I-b în comuna **Bod**, nr. II-b în **Cristian**, nr. III-b în **Braşov Tocile**; nr. IV-b în **Herman**; nr. VII-b în **Râşnov**; nr. I/c în **Satulung**, nr. II/c în **Ţânţari**”[504].

---

[502] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LVIII, nr. 90, Braşov 1895, p. 4
[503] Tartler, Th., Ludu, I., *Cronica comunei Prejmar*, în *Țara Bârsei*, Anul VIII, nr. 4, Brașov 1936, p. 333
[504] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXVI, nr. 131, Blaj 1903, pp. 5-6

1904, Diaconovich: „**Prejmer** (magh. Prázsmár, germ. Tartlau), comună rurală în comitatul Braşov; 3.531 locuitori (în 1891), români şi saşi; industrie înfloritoare, fabrică de hârtie, staţiune a căii ferate, oficiu poştal şi telegraf”[505].

1908: „În **Cuciulata**, trag la primarul Boer, pe care îl pusesem eu în serviciul de primar. Îl scol din somn şi-i dau ordin să cheme îndată 4 vânători ai mei, cu puştile, şi să-şi ia şi dânsul puşca, că avem a merge la **Lupşa**, și de acolo, la vânat de urşi, dar să ia şi o pereche de fiare şi o funie, precum şi o lumânare. Într-o jumătate de oră eram 6 inși înarmaţi şi pornim, cu sasul, spre **Lupşa**, unde ajungem după o jumătate de oră. Era la unu, după miezul nopţii. Pe drum, le spun unde mergem şi ce au a face în **Lupşa**, sătuţ în pădure, cu vreo 30 de case. Mergem de-a dreptul la casa lui Roşală. În casă era lumină. Înainte însă de a întra în odaie, sasul și 2 vânători intră în grajd, unde sasul aprinde luminarea şi, dând de caii lui furaţi, începe a plânge de bucurie şi, cu un „*Ach Herr Ieses!*”, îi sărută pe fiecare. Pe un cvart de hârtie îi descrie după coloare și formă pe fiecare. / Eu, cu primarul, înarmaţi cu puşti, intrăm în odaie, unde aflăm, la o masă plină cu sticle cu rachiu îndulcit cu miere, 4 români, unul mai voinic ca altul. Cel din fruntea mesei era un bărbat frumos, între 50-60 ani, cu o faţă inteligentă, bine făcut şi bine conservat. Acesta era gazda casei, Roşală. Cel de-al doilea, feciorul lui, avea 23-24 ani, semăna cu tatăl său, ceva mai înalt. Al treilea era Munteanu (Ciric) din **Rotbav**, un uriaş de om de vreo 45 de ani, înalt, bine legat, frumos, plin de viaţă, un goliat, un sfarmă-piatră, de care trebuia să te cutremuri şi care singur ar fi fost

[505] Diaconovich, Dr. C., *Enciclopedia Română*, Tom III, Sibiu 1904, p. 665

în stare a ne sfărâma pe toţi, dacă nu am fi fost prevăzuţi cu puşti. Al patrulea era feciorul lui Ciric, un băieţandru de 18 ani, însă croit după chipul şi asemănarea tatălui.

„Bună seara, voinici dumneavoastră!". „Bună să vă fie inima, domnilor, dar pe cine căutaţi, pe vremea asta, pe aici?". „Mergem la vânat". Într-aceea se scoală cei doi Roşală de la masă, iar eu, ghicindu-le intenţia, le strig: „Să nu îndrăzniţi să vă sculaţi, că pe acela care se va mişca de la masă îl puşc!", şi atunci şi întind puşca spre unul din cei ce s-au fost sculat, iar judele şi-a întins puşca în direcţia celuilalt. Cei sculaţi se aşezară iarăşi la masă. Ei aveau de cuget a-şi lua puştile din cui, ca să tragă asupra noastră… / „Ai cui sunt caii din grajd?!, strigă sasul de dindărăt. „Nu-i drept, răspunde Munteanu alias Ciric din **Rotbav**, caii sunt cumpăraţi de mine, de la târgul din **Prejmer**, şi i-am cumpărat cu bani şi cu paşapot de vite". / Poruncesc primarului și la 2 vânători să aducă fiarele. Pe doi dintre ei i-au pus în fiară, pe când pe 2 i-au legat fedeleș cu funiile de mâni şi astfel i-am ridicat din casă, i-am aşezat între 4 vânători, făcându-i răspunzători că îi va duce până la **Veneţia**, la solgăbirăul Făgărăşan, iar doi inşi au luat în seamă cei 4 cai şi i-au adus la **Veneţia**. Descrierea cailor o luasem la mine, era destul de complet însemnată, fiind mărimea, părul şi alte semne ale cailor. Pe la 2 oare, m-am culcat la primarul din **Cuciulata** mulțămit"[506].

1908: „La târgurile din **Râşnov**, **Codlea**, **Feldioara** şi **Prejmer**, toţi membrii (cetelor e tâlhari n. n.) din centrele de sus au să vină să se înțeleagă asupra furturilor întâmplate şi ce au a se întâmpla şi asupra rolurilor ce au a le urma fiecare. În aceste târguri se provedea

[506] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXXI, nr. 155, Braşov 1908, p. 2

fiecare cu ţidule de târg. Aşa, eu, în târgul **Prejmerului** de primăvară, mi-am câştigat 4 ţidule de târg, despre 4 cai ai Sasului, ce-mi propusesem să-i fur. Am întâlnit pe un soţ, care venise cu un cal la târg, nu însă, ca să-l vândă, care avea tocmai mărimea, părul şi figura unuia din cei 4 ai Sasului. Ne înţelegem, mergem la comisar, arăt că am cumpărat calul, şi-l rog să elibereze ţidula. Comisarul, în grabă, se uită la cal, îl descrie și-mi extrădă ţidula. De calul lui neavând trebuinţă, şi l-a dus acasă. A doua, a treia şi a patra cumpărătoare s-a întâmplat tot astfel, că prieteni de ai mei au ştiut ce cai îmi trebuie şi, aducându-i cu sine, au simulat vânzarea. Provăzut cu cele 4 ţidule, la vreo săptămână, i-am luat caii Sasului şi, încă în noaptea aceea, i-am dus prin păduri până aproape de **Lupşa**”[507].

1932: „Aproape toate râurile din țară s-au revărsat, din cauza umflării lor, în urma topirii repezi a zăpezilor. Oltul, venind mare, s-a revărsat, în ziua de 8 aprilie, peste întreg ținutul Ţării Bârsei. Comuna **Prejmer** se află toată sub apă. 50 de familii au fost înconjurate de ape şi au putut fi scăpate numai cu ajutorul pionerilor din **Braşov**. În situația comunei **Prejmer** se mai găsesc şi altele”[508].

1944: „În cursul nopții de 23-24 august, Comandamentul Corpului de munte a luat o serie de măsuri ca: ocuparea şi punerea sub pază a tuturor instituțiilor de stat; evacuarea echipelor de telefonişti ale armatei germane din clădirea telefoanelor, de unde au fost luati 42 de prizonieri; blocarea telefoanelor; întărirea gărzilor la întreprinderile industriale, fabrici de armament şi a posturilor de radioemisie de la **Bod** si **Rotbav**; aducerea în Braşov a subuni-

[507] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXXI, nr. 156, Braşov 1908, p. 3
[508] *Unirea Poporului*, Anul XIV, nr. 16, Blaj 1932, p. 5

tăților de recruți, dispersate prin comunele județului Braşov”[509].

„Care era situaţia în împrejurimile Braşovului? Postul de radio-emisie **Bod** a fost atacat de către hitlerişti, la orele 5, dimineaţa, cu scopul de a-l ocupa, dar au fost respinși de către garda care făcea paza postului; gara din **Hărman** a fost ocupată de trupele germane; la **Prejmer**, grănicerii şi jandarmii români au fost dezarmati de trupele germane, iar funcţionarii ceferişti români au fost forțați să lucreze pentru germanii, care au ocupat stația şi oficiul poştal; de la **Sânpetru**, trupele germane s-au îndreptat spre **Bod**; dinspre **Comarnic**, trupele germane, în camioane, se îndreptau spre Braşov, fiind oprite la **Dârste** şi **Timisul de Jos** de către ostașii români; la **Ghimbav** se găseau 500 de ostași germani înarmaţi, gata să intervină; la **Feldioara** se găseau 2 camioane cu trupe germane, care s-au cartiruit în localitatea respectivă, cu concursul grupului etnic de acolo; legătura telefonică între **Hălchiu**-Braşov- Hălchiu-Feldioara a fost întreruptă; **gara Bod** a fost încercuită de trupele germane, iar **aeroportul Ghimbav** ocupat. / Pe frontieră, de asemenea, s-au constatat acţiuni ale trupelor hitleriste şi horthyste, care intenționau să vină în ajutorul trupelor din Braşov”[510].

[509] Romanca, M., *Trupele române împotriva unităţilor fasciste la Braşov*, în *Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie Cluj-Napoca*, XXII, Cluj-Napoca 1979, pp. 22, 23
[510] Ibidem, p. 25

PRESACA AMPOIULUI

(magh. Ompolygyepű, comuna Meteș, județul Alba)

1625, ianuarie 25: **Inventarul moşiilor lui Ioan Movilă Vodă**, din comitatul Alba, dăruite pribeagului Vodă „de către principele Gabriel Bethlen: / **Inventar Mănărade**. Este înaintea casei, pe apa Târnavei, o moară nouă, cu trei roate, cele două roate umblă, piatra de jos este fără scoc și fără fier. Casa este făcută din grapă, e nouă, acoperișul de paie. / Sunt șase ciocane de tăiat piatra. În moară se află o ladă mare, două coșuri și o piatră rea. În fața morii, pe malul Târnavei, este o grădină bună de varză. / În fața porții casei, un umbrar. Curtea are o poartă cu aripi, cu o scândură lipsă. Intrând pe poartă, este, la mâna stângă, o grădină bună de semănături, acum nu e nimic semănat în ea. Tot acolo e un gheţar (?) bun. / În fața grădinii, un șopron rău. Înăuntrul lui, un grajd lung de vite. Tot acolo este o cocină de porci, făcută din grape. / Înăuntrul grădinii șurii, o poartă cu aripi. În grădină este o șură bună, acoperită cu paie. Nu este nimic altceva în ea, afară de pleavă. Ieșind de acolo, este o căsuță, înăuntru cu un cuptor bun. În față, două cotețe. Sunt două gâște, două rațe, doi curcani, o găină și un cocoș. / Intrând pe poarta cealaltă, ea are o poartă cu aripi, dintr-o parte gardul e stricat. Înăuntrul ei, două case mari de piatră, în genere. Cea dintâi e mai

înaltă, sub ea, cu o pivniță cu boltă, pe care începuse s-o zidească Sigismund Bathori; n-are nici uși, nici grinzi, nici ferestre, nici coșuri, nici arcurile bolților de sus nu au fost isprăvite, ci au rămas la jumătate, stând pustie vreme îndelungată, stricându-se două laturi ale casei mai înalte, s-au rupt și arcurile bolților de jos. Și pietrele cioplite de la uși și de la ferestre s-au pierdut în parte. Acoperișul e de paie, s-au pus ceva crengi, să nu se strice de tot. / **În specie**. Intrând în pivniță, se află o ușă căptușită, în afara ei, deasupra ușii de la pivniță, pietre cioplite. La ușa dinăuntru nu sunt pietre cioplite. În pivniță nu este nimic. Deasupra gârliciului pivniței este casa mai înaltă, stricată, rămasă neisprăvită, care are două uși, una cu piatră cioplită, de la cealaltă s-a luat ghirlanda de sus, o fereastră mare, cu piatră cioplită. Cele două fețe dinăuntru sunt stricate. / Lângă ea este, o clădire, ridicată până la casele de jos, pe ușa din afară, la mijlocul pietrei cioplite, stema familiei Bathori, cu literele SB. / Intrând, se află la casa aceea două ferestre, una cu pietre cioplite, a doua s-a luat. Înăuntrul ei, ușa de la mâna stângă, de piatră cioplită, cu patru ferestre, fiecare de piatră cioplită. Două ferestre de piatră cioplită. Ușa de dinăuntru, de piatră cioplită și fereastră tot de piatră cioplită. Înăuntrul ei, doi pereți nezidiți de piatră. / Intrând pe ușa de dinafară, la ușa de la mâna dreaptă, de piatră cioplită, partea de jos sfărâmată. Piatra cioplită de la cele trei ferestre a fost cărată toată. Ușa dinăuntru, de piatră cioplită, partea de jos e stricată. Două ferestre de piatră cioplită; ușa tot așa. O fereastră de piatră cioplită, dar la una, atât peretele de zid, cât și împrejmuirea și alt zid de piatră, s-au stricat până sub ferestre, înăuntru, înspre privată, cele două rânduri de pereți de piatră sunt nezidiți. / Niciuna din ferestrele acestea nu are piatra cioplită de la mijloc; ba încă

pietrele a două dintre ele zac pe pământ, în afară de acelea încă trei pietre cioplite. / Este un șopron pentru care, împletit. Lângă el, este o căsuță de paie a clucerului. Este un grajd lung, cu patru rânduri, cu pereții găuriți pe alocuri, cu uși bune și cu troace. / Intrând în casa în care a locuit, în fața ușii este un... În tindă, o ușă necăptușită, cu clanță de fier; în podul tindei, niște scânduri rele. Un coș de piatră tot acolo. / La casa de către mâna stângă se află o ușă rea, necăptușită, cu clanță de fier. înăuntru este o sobă bună; două bănci rele, o masă rea. Fereastra e astupată cu hârtie. Un cuier rău. Un vas pentru oțet. Înăuntru, o cămară-privată, cu ușă rea și un scaun de cămară, cu o ușă rea. / Este o căsuță care se deschide din tindă, înăuntru o sobă. Din aceeași odaie se deschide alta mică, și în aceasta este o sobă, o bancă rea, o masă rea, două ferestre din hârtie rea. Tot din aceea se deschide sufrageria, în care este o masă, un pat, două bănci, o sobă. / Lângă casă este o grădină de ierburi, în care este un șopron nou din scânduri, acoperit cu paie. Și casele toate sunt acoperite cu paie. / Este o bucătărie. Și o casă mare pentru servitori, cu sobă rea. Grădinile din preajma curții toate sunt vechi, putrezite.

Mănărade (iobagii): Birăul Ion Fricz, cu 4 copii, 5 boi, 2 cai și 2 vaci. / Ștefan Graly, Andrei Szabo, soția lui Valentin Takács, Francisc Takács. Ion Fricz cel mare. Ștefan Kovács, soția lui Luca Malmer. / Toma Fricz, soția lui Martin Malmer, Leonard Biró, Paul Spek, Iacob Szabó. / Ștefan Szabo, Ion Császár, Opra Molnár, Avram Szekrényes, orb, n-a slujit nici până acum, n-are nimic. / Simion Gall, Martin Molnár, are ginere pe Ion Fricz, stau pe o pâine. / Ion Simon, soția lui Gheorghe Fa, Martin Gray. Nicolae Takács, Martin Gray cel mare. / Petru Szekrényes, Mihai Malmer, Martin Fa. / Valentin Varga, neînsurat. Va-

lentin Szekrényes, Valentin Szekrényes junior. / Matei Simon, Laurențiu Hoch, Ion Szekrényes, Martin Simon, Gall Fa, Ion Vegen. / Meșterul Gál. / Soţia lui Gheorghe Molnár n-are nimic. / Daniil Szabó, Ion Simon cel mare, Petru Koncz, Ștefan Geres, Gheorghe Nagy alias Kozak, Ion Kovács, Mihai Fricz, Ștefan Kozma.

Cergăul Mic. Birăul Petru Ferencz, cu 3 copii, 5 boi și 1 vacă. / Toma Székely, Ștefan Thót, Ion Iancul, Martin Kis, Petru Kis. / Benedict Torocz, Blasiu Puskás, Petru Palic, Paul Baló, Petru Baló. / Petru Kakas, Ion Nicola, Ion Kelez, Ion Opra, Petru Balangucz. / Mihai Székely venetic, Paul Kis, Matei Baló, Ion Cancellar. / Paul Basti, Ștefan Sebestyén. Keresztély Kelez, Martin Kis, Nicolae Nagy, Martin Filep, Kerestély Peresit. / Andrei Leörincz, Petru Dan, soția lui Ștefan Balás, Ștefan Kelech, Martin Baló.

Presaca. Birăul Opra Hordobany, cu 1 copil, 4 boi și 3 vaci. / Todor Iovan, Roman Opra, Dragoș Raduly, Sârbul Oprian, Bucur Iovan. / Demetru Radul, Sârbul Lazar, Frățilă Koman, Iuan Chakor, Bara Petru, Bule Mihuly, Micle Todor. / Stoica Opra, Marc Iovan, Marcul Stoica. Petru Berkes, Purgus Oncea, Burgies Stan, Stan Morarul. / Bucur Zin, Vis Voncea, Avram Comșa, Zoltan Toma, Nenciul Opra, Onca Dragumer, Bika Man n-are nimic, e om bătrân, are o vacă rea, o iapă, altceva nu mai are nimic. / Avram Petru, Roda Opriș. / Numărul boilor, 369”[511].

1848, Hentaler Joszef, „Cartea neagră”: „Înte **Feneș** și **Galați**, dr. Knöpfler şi Barra (Császár și Nemegyei au rămas cevași mai îndărăt) s-au învoit cu conducătorii valahi, astfel că ungurii se predau, ei să îngrijească de 20

[511] Veress, Andrei, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei şi Ţării Româneşti*, vol. IX, 1614-1636, Bucureşti 1937, pp. 264-271

de trăsuri pentru femei și pentru arme, ca să le transporte la Alba Iulia. Dar, în loc de 20, au sosit numai 2 trăsuri, pe care au încărcat armele și aşa au plecat mai departe. / Lângă **Presaca**, am fost siliți să petrecem noaptea pe un câmp mocirlos: Acesta a fost cea mai de pe urmă și cea mai îngrozitoare noapte a nefericiţilor. Istoviţi de ploi şi de vânt, trebuiau să asculte, cum valahii se sfătuiau, că oare să-i omoare pe toți sau să-i ducă la **Blașiu**. / Într-acestea, prin cea mai nerușinoasă cercetare, au descoperit, la Bihari Iuliana, 1.000 de galbeni. Pentru această pradă, hoţii au început a se certa și bătaia, iritațiunea, servi ca semn pentru măcelul general. Unde este condeiul care ar putea descrie faptele îngrozitoare ale turmei sălbătăciei? / Pe administratorul care-și conducea soția l-au împușcat; atunci băiatul lui, de 4 ani, i-a căzut din braţe. Femeia au junghiat-o cu sulița și pe băiatul ei de opt ani l-au rănit greu. Când biata femeie s-a dezmetecit din amețeală, simți ceva rece pe față – era o bucată de os din craniul copilului mai mic al ei, care a murit după două săptămâni; cel mare încă mai trăiește”[512].

„**Măcelul de la Presaca, la anul 1848**. / Am cetit, în mai multe ziare maghiare, descrierea catastrofei din anul 1848, întâmplată în oraşul montan **Zlagna**. Descrierile s-au repetat şi în anul acesta, după cele enarate în monografia comitatului Alba-inferioară. / Fiindcă toate aceste descrieri sunt unilaterale, alcătuite numai pentru a mări ura în contra românilor, mă simt îndemnat a descrie întâmplările acelor zile aşa precum mi le-a enarat martorul ocular Ioan Pop, nobil de Botta, născut în comuna **Şard**. Numitul, care era jurist absolvent, făcea praxă, ca cancelist, la judecătoria

[512] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LIX, nr. 249, Braşov 1896, pp. 1, 2

montană „judicium" din **Zlagna** şi, prin poziţia aceasta, el era în societatea domnilor cari stăpâneau iobăgimea și, prin urmare, la formarea gardei naționale maghiare, şi el se afla înrolat în această gardă. A şi făcut serviciul, împreună cu ceilalți maghiari şi nemaghiari, care formau garda naţională maghiară, căci nu toţi câţi **au pierit la Presaca** au fost maghiari de viță. / Numitul nobil român, mai târziu, a fost în funcţiune de vicelişcal al sedriei comitatense din **Abrud**, unde mi-a istorisit cele întâmplate pe vremea revoluţiei în **Zlagna** așa precum urmează:

Încă în vara anului 1848, se formase, în toate părţile Ardealului, garde naţionale maghiare şi săsești, și gloate românești. Ungurii şi saşii căpătaseră puști de cel mai nou sistem, cu care erau bine înarmați, numai românilor nu li s-au dat puști, căci şi prefectului Avram Iancu i s-au trimis, din fortăreața **Alba Iulia**, numai 500 de puşti ruginite, sistem cu cremene. / Garda din **Zlagna** consta din 2 companii, compuse din oficiali şi olarii maghiari din localitate, toţi cu puști cu „ţinder". / În urma schimbărilor de vederi, la curtea din Viena, prin luna septemvrie, a ajuns chestiunea de arme în o fază nouă, căci referinţele între locuitorii de diferite naţionalităţi se înăspriră şi, prin ordinul guvernului transilvănean din **Sibiu**, s-a demandat dezarmarea gardelor maghiare. În **Zlagna**, ca comisar fu numit avocatul Petru Dobra, **nobil român, născut în Zlagna**. / Prezentându-se Petru Dobra, în fruntea unei gloate de români, înarmaţi cu topoare şi coase, în piața orașului, și-a aşezat trupa în partea apuseană a pieţei, iar garda maghiară sta în partea orientală, despărțite fiind cele 2 tabere prin râuleţul Valea morilor. Cele 2 companii maghiare căpătaseră sucurs de o companie, de la ungurii din **Ighiu**, care luaseră poziţie la spatele celor 2 companii zlăgnene. S-au

început pertractările pentru depunerea armelor şi s-a ajuns la un înțeles în privinţa aceasta. Dobra, cu corifeii maghiari, între care căpetenia era Nemegyei, au intrat într-un edificiu din apropiere, pentru a se compune şi subscrie acolo un act formal despre depunerea armelor. / Ungurii au rămas sub arme, în poziția lor și românii, auzind că s-a făcut pace, și-au dat armele de-o lature şi, ca oameni veniţi din depărtare, flămânzi fiind, şi-au scos merindele şi au început gustarea. / Intr-aceea, fără de veste, în turnul bisericii papiştăşesti s-a arborat o flamură neagră ci un cap de mort şi, la moment, ungurii din **Ighiu**, de la spatele companiilor zlăgnene, au puşcat asupra românilor pașnici, omorând dintre aceştia peste 20 de bărbaţi.

Această trădare şi omor neaşteptat au adus mare panică între glotași, care nu aveau nici puști, prin urmare, neputincioşi la o luptă contra pușcașilor unguri. În grabă, ei s-au retras din oraş, către lunca Traian, unde i-a ajuns şi Petru Dobra, la a cărui comandă toţi românii s-au reîntors în oraş, unde acum era o mare confuziune între maghiarii din **Zlagna**, care încă au fost surprinşi de îndrăzneala ighilenilor, prin a căror purtare îşi vedeau periclitată şi viaţa lor, şi a familiilor. Nici românii, nici maghiarii din **Zlagna** nu gândiseră că afacerea aceasta de depunere a armelor să aducă cu sine o catastrofă. / Acum ungurii, văzându-şi pierirea, au adunat familiile, muieri și copii, în piaţă şi, înconjuraţi de gardiştii bine înarmaţi, au luat drumul către Alba Iulia, nemolestaţi de români, care se fereau de a veni în apropierea lor, încât putea să ajungă puşcătura, Însă oameni nesocotiţi din şirurile maghiare, până a nu ieşi din oraș, au dat foc celor două biserici româneşti, care le erau în cale. / Văzând românii acest fapt şi ei au aprins biserica reformată şi, prin aceste incendii, s-a început pustiirea prin

foc a multor edificii erariale (împărătești), situate între aceste biserici.

Ungurii, în rânduri îndesate, grăbeau acum pe drum, însă toţi îngrijaţi de urmări. Nu se îngrijau aşa mult unul de altul. Între gardiști erau, lângă olaltă, 2 români şi un sas, anume George (Sorsi) Anghel (Angyal), Iuon Pop de Botta şi sasul Kain, toţi trei cancelişti judecătoreşti. Când trecuseră prin comuna **Petringeni**, aceşti trei începură a se întreba că unde merg şi ce sfârşit va avea mergerea lor mai departe? Concluzul lor fu ca ei să cerce a scăpa dintre unguri, şi aşa, cum nu avea nimeni grijă de ei, se tupilară sub un pod, unde steteră până când gloata maghiară înaintă după o cârnitură a drumului și nu-i mai puteau observa. / Fiindcă nici gloata românilor încă nu ajunsese până acolo, le-a succes a se strecura neobservați peste apa Ampoiului și a se cufunda în pădurea de goruni, pe care au parcurs-o, ajungând în **Valea mică**, la amicul lor, parohul Calini din acea parohie. Acesta i-a luat sub ocrotirea sa și le-a dat loc de ascuns. / Preotul Calini le-a mântuit viața și toți trei au ajuns adânci bătrâneți, unul ca consilier la curtea aulică transilvană, Klain ca judecător în **Abrud**, și Ioan Pop de Botta ca vice-fișcal judecătoresc.

Ungurii ajunseseră până la comuna **Feneș**, unde au tocmit cărăuși, să-i ducă cu carele pe muieri și copii până la Bălgrad. Se și făcuse tocmeală, când au ajuns și gloatele române în apropiere, care anunțară cum ungurii au aprins bisericile românești din **Zlagna**. / Aici zace motivul pentru cele ce au urmat la **Presaca**, unde poporul înfuriat le-a tăiat calea. / Întrebarea că în a cui sarcină cade responsabilitatea pentru acel măcel nu e greu de a se rezolva”[513].

[513] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXXI, nr. 245, Braşov 1908, pp. 1, 2

1886: „Celor două comune cu acelaşi nume, **Presaca**, din comitatul Albei de jos, li s-au tradus numele românești în ungurește: **Presaca Ampoiului** în „**Ompoly-Preszaka**", şi **Presaca Secaşului**, în „**Székas-Preszaka**". Şi ministrul de interne jură că le-a maghiarizat! Dovadă că ce-i românesc, românesc trebuie să rămână, de s-ar frământa ungurii oricât de mult"[514].

1908: „În comunele **Presaca, Feneș, Galați** și **Petrângeni**, din notariatul Feneșului, cercul pretorial Ighiu, mai ales față de omorurile întâmplate din cauza băuturii, cu deosebire în comuna Galați (cam câte 2-3 cazuri pe an), reprezentanțele comunale, în ședințele lor extraordinare din 19, 20, 21 și 22 octombrie, au hotărât unanim, afară de câte un crâșmar interesat din fiecare comună, ca în dumineci și sărbători crâșmele să fie închise, de la orele 10 din presară, până a treia zi, dimineață"[515].

1934: „În dimineaţa zilei de joi, 27 septembrie, a încetat din viaţă părintele Alexiu Pop, fost director administrativ al Administraţiei Centrale Capitulare din Blaj. / Răposatul în Domnul s-a născut în comuna **Presaca de Secaş**, la 4 februarie 1869. Moare, așadar, în vârstă de 65 de ani. Și-a adăpat mintea, în tinerețe, la școlile Blajului, la liceu, iar mai pe urmă la Academia de teologie. / Terminând studiile teologice, încrederea superiorilor l-a așezat subprefect și apoi econom la Internatul Văncean, în slujba căruia a închinat 6 ani din viața sa. A trecut, apoi, la Administraţia Centrală Capitulară, unde munca sa sârguincioasă l-a ridicat până la cea mai înaltă treaptă administrativă a instituției, adică director. / În timpul vieţii, a fost un înfrățit al slujbelor lui încredințate, lor li s-a dedicat cu

[514] *Gazeta Transilvaniei*, Anul XLIX, nr. 70, Braşov 1886, p. 2
[515] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXXI, nr. 234, Braşov 1908, p. 2

tot sufletul său. Pentru aceasta, trăia retras, ziua la slujbă, iar în oarele libere recreindu-și, acasă, puterile pentru a doua zi. Rareori era văzut, seara, cu înfățișarea sa înaltă, uscăţivă, albit de mulţimea zilelor petrecute în faţa biroului”[516].

1937: „Al treilea sat (după Mănărade și Cergăul mic), **Presaca**, însă era de tot românesc, împreună cu birăul (primarul) Opra Hordoban. Numărul locuitorilor de aici era de 29 capete de familie, fiecare cu casa și gospodăria sa, care consta din boi şi vaci, pe când caii erau foarte puțini, aşa că ne face impresiunea că prăsitul cailor nu era încă obișnuit la țărani, fără îndoială din cauza scumpetei cailor buni, atât în Ardeal, cât și în principatele române învecinate. / Din economie de spaţiu, am omis de a copia, la fiecare locuitor, numărul copiilor, al boilor, vacilor şi cailor săi. În genere, se poate însă spune că mai toți aveau copii, dar îndeobște nu mai mulți de patru. Pentru dobitoace nu era niciunul fără boi, având cel mult șase, dar e interesant că vaci avea unul singur; în fiecare sat se găseau însă câte 2-7 ţărani fără nicio vacă. Și mai curioasă e lipsa aproape totală a cailor, așa că în satul Mănărade nu aveau cai decât 7 țărani câte unul şi 5 câte doi. În Cergău, 5 câte unul, pe când dintre românii din **Presaca** numai unul singur avea un cal. / Iată lista familiilor din cele trei sate pomenite în traducere română, de pe originalul unguresc ce ni s-a păstrat şi va ieşi în volumul IX, de sub tipar, al publicaţiunii mele de documente:

Presaca: Biroul Opra Hordobany, cu 1 copil, 4 boi şi 3 vaci, / Todor Iovan, / Roman Opra, / Dragoş Raduly, / Sârbul Oprian, / Bucur Iovan, / Demetru Radul, / Sârbul

[516] *Unirea Poporului*, Anul XVI, nr. 40, Blaj 1934, p. 1

Lazar, / Frăţilă Koman, / Iuan Chakor, / Bara Petru, / Bule Mihuly, / Micle Todor, / Stoica Opra, / Marc Iovon, / Marcul Stoica, / Petru Berkes, / Purgus Oncea, / Burgies Stan, / Stan Morarul, / Bucur Zin, / Vis Voncea, / Avram Comşa, / Zoltan Toma, / Nenciul Opra, / Onca Dragumer, / Bika Man, n-are nimic, e om bătrân, are o vacă rea, o iapă, altceva nu mai are nimic, / Avram Petru, / Roda Opriş. / Numărul boilor 369”[517].

1942: „În războiul sfânt, purtat acum de neamul nostru în contre bolşevismului și pentru reîntregirea patriei, au scris cu sângele lor, în cartea de glorie a generaţiei noastre, și doi fii ai comunei **Presaca**, județul Sibiu: Savu Mitea și Samoilă Schinu. / Au murit în ziua de 13 octomvrie 1941 moarte de eroi, în luptele crâncene, ce s-au dat pentru cucerirea Odesei, în apropierea comunei Dainic din Rusia.

Duminecă, în 14 decemvrie 1941, comuna întreagă a ţinut să cinstească pomenirea celui care a fost Savu Mitea, luând parte la slujbele de odihnă şi pomenire, ce s-au făcut la număr foarte mare. / Părintele Nicolae David, parohul comunei, a ținut ca această tristă ceremonie să se facă cât mai sărbătoreşte, aşa cum se cuvine unui erou. / Încă de vineri, dimineața, clopotele bisericii vesteau duios credincioșilor fapta de pomenire ce avea să se săvârșească duminecă. Premilitarii din comună au fost adunaţi, în fiecare seară, la școală, unde părintele i-a pregătit pentru a da răspunsurile funebre şi onorul militar.

Duminecă, după sfânta liturghie, credincioşii au fost anunțaţi, şi în biserică, despre ceremonia pomeniri eroului. / La ora 1, după-masă, au început clopote a chema

[517] *Sociologie Românească*, Anul Anul II, nr. 2-3, Bucureşti 1937, pp. 132, 133

jalnic lumea la casa eroului, care a început deja a se aduna. Premilitarii, cei dintâi cu drapel şi goarnă, pleacă, de la școală, în coloană de marş, sub comanda soldatului activ Samoilă Ivan. După ei vin praporii, părintele, cantorii și mulțime de credincioşi. / Ajunşi acolo, părintele se îmbracă în haina de doliu şi intră în casă, urmat de cantori, doi soldaţi activi, camarazii eroului: Stoica Samoilă şi Apostu Samoilă. În casă, se face ectenia de pomenire, după care cantorii ies și trec în locul lor. Tăcere peste tot. Iese și părintele, urmat de cei doi soldaţi, care purtau în mâini tabloul eroului. La apariţia tabloului, comandantul plutonului de premilitari dă ordine care se execută. În acest timp, premilitarii comandantului Ioarză Samoilă sună din goarnă marșul funebru, iar soldatul activ David Valeriu înalță drapelul. / Se începe slujba. Răspunsurile sunt date de premilitari, sub conducerea învățătorului-director Alexiu Balea. / După terminarea slujbei, părintele Nicolae David ţine o cuvântare înălțătoare, în care descrie viaţa eroului, arătând, prin exemple, măretia jertfei pe câmpul de luptă și onoarea de care eroul Savu Mitea a avut parte. / Numele lui a fost scris în cartea neamului şi pomenirea lui va fi din neam în neam. Îndeamnă pe toţi ca să asculte de glasul patriei, când aceasta e în primejdie. / A vorbit, apoi, soldatul David Valeriu, în numele camarazilor eroului. / A urmat cântarea unui grup de fete, după cure lumea s-a format în convoi, petrecând până în cimitir tabloul eroului, purtat de aceiaşi soldaţi. Acolo i s-a ridicat un „stâlp”, în amintirea lui, și s-a citit dezlegarea obișnuită. / Pe tot parcursul drumului, s-au cântat, de grupul de fete, de premilitari și gornist, cântece jalnice. / Astfel a știut comuna **Presaca** să cinstească memoria unui erou al ei, care şi-a semănat oasele și şi-a vărsat sângele pe fronturi îndepăr-

tate, zidind piatră de hotar la margine de țară, contra dușmanului secular și păgân”[518].

Székler Brautpaar.

[518] *Unirea Poporului*, Anul XXIV, nr. 3, Blaj 1942, pp. 4, 5

PRILOG

(districtul Avariului, judeţul Satu Mare)

1862: În conscripţiunile familiilor nobile române din anul 1862 sunt menţionaţi „**Pap** de Tirsoltz, din comitatul Satmarului, în comuna Prilog, 1 familie.

Gozse de Vanciceştii, din comitatul Marmaţiei, i în comuna Prilog, 11 familii.

Bozse de Sepintia (Săpânţa), în comuna Prilog, 6 familii.

Dragus de Deseşti, din comitatul Marmaţiei, în comuna Prilog, 15, familii.

Nistor de Fintzes, în comuna Prilog, 5 familii.

Tálpos de Álmosd, din comitatul Bihor, în comuna Prilog, 13 familie.

Zuma de Budeşti, din comitatul Marmaţiei, în comuna Prilog, 1581, 2 familii”[519].

[519] Puscariu, I. Cav de, *Date istorice privitoare la familiile nobile române*, Sbiiu 1892, p. 19

PRISLOP

(Kis-Búny, districtul Nagy-Búny, judeţul Maramureş)

1862: În conscripţiunile familiilor nobile române din anul 1862 sunt menţionaţi „**Trif** alias **Vajda** de Kisbuny, în comuna Prislop, 1570, 4 familii.

Pap de Kisbuny (Prislopu), în comuna Prislop, 1609, 4 familii.

Coste de Csolt, în comuna Prislop, 5 familii.

Mihály de Kasbuny, în comuna Prislop, 1663, 4 familii.

Buta de Kisbuny, în comuna Prislop, 1663, 6 familii.

Lázár de Kisbuny, în comuna Prislop, 1663, 1 familie.

Berlea de Kisbuny, în comuna Prislop, 1665, 28 familii.

Ursz (Urs) de Kisbuny, în comuna Prislop, 1665, 9 familii.

Hulpás de Kisbuny, în comuna Prislop, 1663, 1 familie.

Borbély de Bere, din comitatul Satmar, în comuna Prislop, 1635, 10 familii.

Denucz de Kisbuny, în comuna Prislop, 9 familii.

Ilie de Kisbuny, în comuna Prislop, 14 familii”[520].

PROŞTEA

vezi **STEJĂRIŞ**, judeţul Sibiu.

PROŞTEA MARE

vezi **TÂRNAVA**, judeţul Sibiu.

PROŞTEA MICĂ

TÂRNĂVIOARA, judeţul Sibiu.

[520] Puscariu, I. Cav de, *Date istorice privitoare la familiile nobile române*, Sbiiu 1892, pp. 30, 31

PUINI

(Pwlion, judeţul Cluj)

1362, septembrie 22, Mănăştur: Conventul mănăstirii Mănăştur dă de ştire că „Ioan zis Acyl, Toma, Desideriu şi Laurenţiu, fiii lui Ioan, fiul lui Emech, şi Simion, fiul lui Ladislau zis Wos cel tânăr, în numele lor şi în numele magiştrilor Nicolae Wos cel tânăr şi Petru cel Roşu, fiii aceluiaşi Ioan, fiul lui Emech, fraţii lor, înfăţişându-se înaintea noastră, au mărturisit că au făcut o împărţeală veşnică pe moşiile lor **Sântejude** (Sanctus Egidius, judeţul Cluj), **Ţaga** (Chege, judeţul Cluj), **Sucurtard** (Zenthgothard, judeţul Cluj), **Puini** (Pwlion, judeţul Cluj), **Sântioana** (Zenthjuan, judeţul Cluj), **Măhal** (Mohal, judeţul Cluj), **Silvaş** (Ziluas, judeţul Cluj), **Bonţ** (Nyres, judeţul Cluj) şi **Kereztes** (dispărut, lângă Ţaga şi Sântejude, judeţul Cluj), care se află în comitatul Dăbâca, şi **Chesău** (Kezu, judeţul Cluj), din comitatul Cluj, după arătarea semnelor, fără nici o plângere”[521].

[521] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1361-1365), vol. XII, Bucureşti 1985, doc. 126, pp. 102, 103

CUPRINS

PĂCLIŞA, judeţul Hunedoara, p. 4
PĂDURENI, judeţul Caraş-Severin, p. 13
PĂDURENI, judeţul Bistriţa-Năsăud, p. 19
PĂGIDA, judeţul Alba, p. 22
PĂINGENI, judeţul Mureş, p. 24
PĂLATCA, judeţul Cluj, p. 26
PALOTA, judeţul Bihor, p. 32
PĂLTINIŞ, judeţul Hunedoara, p. 36
PALUARA, judeţul Sălaj, p. 48
PĂNADE, judeţul Alba, p. 49
PÂNCOTA, judeţul Arad, p. 82
PANTICEU, judeţul Cluj, p. 93
PÂRÂU, judeţul Braşov, p. 107
PARTOŞ, judeţul Timiş, p. 108
PARŢA, judeţul Timiş, p. 111
PARVA, judeţul Bistriţa-Năsăud, p. 115
PATERHAZA, judeţul Bihor, p. 125
PĂŢAL, judeţul Bihor, p. 126
PĂUCA, judeţul Sibiu, p. 127
PĂUCINEŞTI, judeţul Hunedoara, p. 130
PĂUCIŞOARA, judeţul Mureş, p. 136
PECICA, judeţul Arad, p. 139
PECIU NOU, judeţul Timiş, p. 157
PELE, judeţul Satu Mare, p. 158

PELIŞOR, judeţul Satu Mare, p. 159
PELIŞOR, judeţul Sibiu, p. 166
PERI, judeţul Maramureş, p. 173
PERICEI, judeţul Sălaj, p. 174
PESTIŞ, judeţul Bihor, p. 181
PESTIŞU MARE ŞI MIC, judeţul Hunedoara, p. 182
PEŞTEANA, judeţul Hunedoara, 184
PETEA, judeţul Satu Mare, p. 188
PETELEA, judeţul Mureş, p. 196
PETHLEND, judeţul Cluj, p. 207
PETIN, judeţul Satu Mare, p. 208
PETIŞ, judeţul Sibiu, p. 210
PETRENI, judeţul Hunedoara, p. 212
PETREŞTI, judeţul Satu Mare, p. 214
PETREŞTI, judeţul Alba, p. 218
PETREU, judeţul Bihor, p. 221
PETRICENI, judeţul Covasna, p. 226
PETRILACA, judeţul Mureş, p. 229
PETRISAT, judeţul Alba, p. 234
PETROŞANI, judeţul Hunedoara, p. 247
PETROVA, judeţul Maramureş, p. 263
PETURLAKA, judeţul Timiş, p. 268
PETURTELEKE, judeţul Cluj, p. 270
PEŢELCA, judeţul Alba, p. 271
PIANU, judeţul Alba, p. 275
PIATRA CRAVII, judeţul Alba, p. 279
PIATRA SFÂNTULUI MIHAI, judeţul Alba, p. 281
PINTICU, judeţul Bistriţa-Năsăud, p. 282
PIŞCHIA, judeţul Timiş, p. 299
PLEŞCUŢA, judeţul Arad, p. 300
POGĂCEAUA, judeţul Mureş, p. 308
POIANA, judeţul Hunedoara, p. 323

POIANA AIUDULUI, judeţul Alba, p. 326
POIANA ILVEI, judeţul Bistriţa-Năsăud, p. 334
POENI, judeţul Hunedoara, p. 336
POENILE DE SUB MUNTE, jud. Maramureş, p. 338
POIENI, judeţul Hunedoara, p. 341
POIENIŢĂ, judeţul Sibiu, p. 345
POMEZEU, judeţul Bihor, p. 348
POMI, judeţul Maramureş, p. 350
PONOR, judeţul Hunedoara, p. 358
PONORELUL, judeţul Alba, p. 359
POPEŞTI, judeţul Cluj, p. 364
POPFALĂU, judeţul Cluj, p. 369
POPTELEAC, judeţul Sălaj, p. 370
PORCEŞTI, judeţul Sibiu, p. 377
PORDEANU, judeţul Timiş, p. 383
PORTELEC, judeţul Sau Mare, p. 387
PORTIŢA, judeţul Satu Mare, p. 388
PORUMBACU DE SUS ŞI DE JOS, jud. Sibiu, p. 394
PORUMBEŞTI, judeţul Satu Mare, p. 397
POŞAGA, judeţul Cluj, p. 403
PRAID, judeţul Harghita, p. 405
PREJMER, judeţul Braşov, p. 409
PRESACA AMPOIULUI, judeţul Alba, p. 448
PRILOG, judeţul Satu Mare, p. 461
PRISLOP, judeţul Maramureş, p. 462
PROŞTEA, judeţul Sibiu, p. 463
PROŞTEA MARE, judeţul Sibiu, p. 463
PROŞTEA MICĂ TÂRNĂVIOARA, jud. Sibiu, p. 463
PUINI, judeţul Cluj, p. 464

„Toți românii noştri din acelea părții, fiind icuiţi printre săcui, **nu prea ştiu românește**, iar cei mai tineri nu mai stiu aproape de loc. Dacă îi întrebi ce sunt, ei îţi răspund,

Szilágysági Volkstracht zu Tréshája.

cu durere, pe ungurește, însă cu o oarecare mândrie:
Én oláh vagyok (Eu sunt român)...